

CATS
2CATS

ŽENY A ČESKÁ SPOLEČNOST

ŽENY A ČESKÁ SPOLEČNOST

HODNOCENÍ IMPLEMENTACE PEKINGSKÉ AKČNÍ PLATFORMY (PEKING +25)

cats2cats z.s.

duben–listopad 2021

Publikace Ženy a česká společnost: Hodnocení implementace pekingské akční platformy (Peking +20)
byla vydána za finanční podpory Heinrich-Böll-Stiftung

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG
PRAHA
Česká republika | Slovensko | Maďarsko

Vydává: cats2cats z.s. (www.cats2cats.org), Bořivojova 35, Praha 3, 130 00

Editorka: Mgr. Petra Kubálková

Autorský tým: Mgr. et Mgr. Jaroslava Devine Mildorf, JUDr. Lucie Hrdá, PhDr., Markéta Hronková, PhDr. Eliška Kodyšová, Ph.D., Mgr. Petra Kubálková, Mgr. Romana Marková Volejníčková, Ph.D., Míla O'Sullivan, PhDr. Marie Pospíšilová, Bc. Zuzana Rejchová, Ph.D., Mgr. Linda Sokačová, Mgr. Mgr. Veronika Šprincová

Praha, 2021

ISBN: 978-80-908463-0-2

SLOVNÍK POJMŮ A ZKRATEK

AČR – Armáda ČR

AMSP – Asociace malých a střední podniků a živnostníků

AP – akční plán

AP 2015-2018 - Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí 2015–2018

CEDAW – Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (Convention on the Elimination of all Forms of discrimination on Women)

ČOV – Český olympijský výbor

ČRA – Česká rozvojová agentura

ČSÚ – Český statistický úřad

ČŠI – Česká školní inspekce

ČŽL – Česká ženská lobby

DS – dvojstranná spolupráce

EK – Evropská komise

EU – Evropská unie

ESIF – Evropské strukturální a investiční fondy

EAPN ČR – European Anti-Poverty Network

FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci

GAP – Gender Action Plan

GFP – Gender focal point

ISAF – International Security Assistance Force Afghanistan

LPTP – odbor pro lidská práva a transformační politiku MZV

LPŽ – Lidská práva žen

MDGs – rozvojové cíle tisíciletí

MD – Ministerstvo dopravy

MF – Ministerstvo financí

MK – Ministerstvo kultury

MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj

MO – Ministerstvo obrany

MS – Ministerstvo spravedlnosti

MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MV – Ministerstvo vnitra
MZe – Ministerstvo zemědělství
MZ – Ministerstvo zdravotnictví
MŽP – Ministerstvo životního prostředí
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
NAP – národní akční plán
NATO – Severoatlantická aliance
NCGP – Výbor NATO pro genderové perspektivy
NIDV – Národní institut dalšího vzdělávání
NNO – Nevládní nezisková organizace
NSA – Národní sportovní agentura
OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
Ombudsman – Veřejný ochránce práv
ORS – odbor rozvojové spolupráce
OSN – Organizace spojených národů
OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSL – obchod s lidmi
PAP – Pekingská akční platforma
Peking +5, +10, +15, +20 - Stínová zpráva o stavu implementace Pekingské akční platformy
Priority – Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů
PRT – Provinční rekonstrukční tým
RB – Rada bezpečnosti OSN
Souhrnné zprávy – Souhrnné zprávy o plnění priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů
Stínová zpráva – zpráva o plnění priority z pohledu nezávislého komentátora
UPR – Univerzální periodický přezkum OSN
ÚZIS – Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
VOP – Veřejný ochránce práv
Vládní zpráva Peking +5, +10, +15, +20, +25 - Vládní zpráva o stavu implementace Pekingské akční platformy
ZP – zahraniční politika
ZRS – zahraniční rozvojové spolupráce a humanitární pomoc
ZÚ – zastupitelský úřad MZV

OBSAH

Slovník pojmů a zkratk	4
Předmluva	10
Úvod	11
Ženy a chudoba	14
Strategické cíle PAP	14
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a chudoba	15
Nezájem o systémové řešení problému chudoby	16
Co je to chudoba?	17
Chudoba ve statistikách	18
Pozitivní trendy v oblasti odměňování a sociálního zabezpečení	20
Kdo žije v chudobě a je jí ohrožen?	21
Neformální a rodinná péče	21
Gender a věk	22
Ekonomická aktivita a gender pay gap	23
Sociální vyloučení a extrémní formy chudoby	24
Neúplné rodiny: matky samoživitelky	25
Sólo rodiče, ohrožená skupina žen a dopad pandemie Covid	26
Doporučení	28
Použitá literatura	31
Ženy a vzdělávání	33
Strategické cíle PAP	33
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a vzdělávání	33
Vzdělávání ve statistikách	34
Pozitivní trend v odměňování ve školství	37
Gender a MŠMT	37
Priority MŠMT 2016-2020	38
HR Award – přelomová aktivita	39
Vzdělávání, rodiče a COVID	40
Doporučení	43
Použitá literatura	44
Ženy a zdraví	46
Strategické cíle PAP	46
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a zdraví	47
Strategie Zdraví 2020	47
Strategie Zdraví 2030	51
Institucionální zajištění a podíl žen na rozhodování	53
Priority vlády	53
Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030	54

Rada vlády pro duševní zdraví (MZ)	54
Pracovní skupina pro bezpečí pacientů a kvalitu zdravotních služeb (MZ)	55
Veřejný ochranný úřad	55
Statistiky	55
Ženy a porodnická péče	57
Protiprávní nucená sterilizace žen.....	58
Ženy se zdravotním postižením.....	58
Zdraví, gender a pandemie COVID	59
Doporučení	61
Použitá literatura.....	63
Násilí na ženách	65
Strategické cíle – Násilí na ženách	65
Zhodnocení strategického cíle – Násilí na ženách.....	66
Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí 2019-2022	68
COVID a násilí na ženách	70
Doporučení	72
Použitá literatura.....	73
Ženy a ozbrojený konflikt.....	75
Strategické cíle PAP	75
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a ozbrojený konflikt	75
Agenda Ženy, mír a bezpečnost (WPS)	76
Ženy a zahraniční politika	80
Oblasti zahraniční politiky	81
Gender, demilitarizace a kultura míru.....	83
Gender, COVID 19 a zahraniční politika	85
Doporučení	87
Použitá literatura.....	88
Ženy a hospodářství	91
Strategické cíle PAP	91
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a hospodářství.....	92
Postavení žen na trhu práce.....	92
Kombinace práce a péče	93
Nerovné odměňování mužů a žen – gender pay gap (GPG)	95
Transparentnost v odměňování – blízká budoucnost.....	96
Ženy a podnikání	98
Ženy s migračním statutem v ČR	99
Dopady a výzvy pandemie COVID	100
Doporučení	103
Použitá literatura.....	104
Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích	107

Strategické cíle PAP	107
Zhodnocení strategického cíle – Ženy u moci	107
Volené funkce	108
Funkce jmenované	110
Kontext prosazování vyrovnaného zastoupení žen a mužů v mocenských a rozhodovacích pozicích	111
Podíl žen ve vedení obchodních společností	113
Dopady a výzvy pandemie	115
Doporučení	116
Použitá literatura	118
Institucionální zajištění rovných příležitostí	120
Strategické cíle PAP	120
Zhodnocení strategického cíle – Institucionální zajištění	120
Institucionální struktura	121
Vládní strategie	125
Dopady a výzvy pandemie COVID	126
Doporučení	128
Použitá literatura	131
Ženy a lidská práva	133
Strategické cíle PAP	133
Zpráva o rozhodování českých soudů 2015-2019	133
Istanbulská úmluva	134
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a lidská práva	135
Právní ukotvení	135
Sexwork (prostituce) a obchod s lidmi	137
Formy obchodování s lidmi v ČR z pohledu genderu	138
Obchod s lidmi za účelem nucené prostituce	138
Obchod s lidmi za účelem nucených prací	139
Ostatní formy obchodu s lidmi	140
Poskytování pomoci obchodovaným osobám a gender	140
pandemie COVID, obchodované osoby a potenciální oběti	141
Doporučení	142
Použitá literatura	143
Ženy a média	145
Strategické cíle PAP	145
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a média	146
Global Media Monitoring Project	146
Strategie rovných příležitostí žen a mužů na léta 2021–2030	148
Ženy ve vedení	148
(Ne)viditelnost žen ve zpravodajském obsahu	151

Expertky	151
Reklama.....	152
Gender a online svět.....	153
Podcasty – KONCEPT, co strh svět před dvěma lety	153
Časopisy a magazíny – hvězda Heroine	154
Zmizelý hlas One Women Press	155
Gender, média a COVID	155
Doporučení	157
Použitá literatura.....	159
Ženy a životní prostředí	161
Strategické cíle PAP	161
Zhodnocení strategického cíle – Ženy a životní prostředí.....	161
Vzdělání a genderové nerovnosti na trhu práce – životní prostředí a udržitelný rozvoj.....	162
Genderová rovnost v klíčových institucích	163
Postoje k životnímu prostředí a rozdíly mezi muži a ženami	165
Názory na roli vlády	168
Ekologické chování.....	169
COVID a životní prostředí.....	170
Doporučení	172
Použitá literatura.....	174
Žena – dívka	176
Strategické cíle PAP	176
Zhodnocení strategického cíle – ŽENA – DÍVKA	176
Nezájem o gender dětí	177
Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030	178
Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027	178
Dívky a ICT	179
Dívky a COVID	180
Doporučení	183
Autorský kolektiv.....	185

Úsilí o genderovou rovnost je jedním z průřezových úkolů nadace Heinricha Bölla a odráží se v naší práci po celém světě. Genderovou optikou nahlížíme na různorodé společenské problémy a pomáhá nám lépe pochopit jejich příčiny i způsoby, jak přispět k lepší budoucnosti pro všechny. Vždy přitom klademe velký důraz na roli občanské společnosti. Proto jsme se rozhodly podpořit vznik čtvrté stínové zprávy „Peking +25“, která hodnotí implementaci strategických cílů mezinárodní Pekingské akční platformy v České republice a byla vypracována odborníci převážně z nevládního, ale i akademického sektoru. Nabízí tak kritický pohled na současnou českou společnost, která přes pozvolné pokroky, o kterých se mimo jiné také dočtete, stále trpí hlubokými genderovými nerovnostmi, jež jsou každodenní realitou většiny žen (a nejen jich).

Mnohé cíle Pekingské akční platformy zůstávají i po 26 letech od jejího přijetí nedostatečně naplněné. Schází například důsledný sběr genderově diferencovaných dat, o které by se měla opírat následná tvorba národních politik. Stejně tak autorky stínové zprávy opakovaně upozorňují na absenci pravidelného vyhodnocování zaváděných politik. Genderová rovnost zkrátka není politickou prioritou. Ač zkušenost krize během světové pandemie COVID-19 všechny genderové nerovnosti ještě více obnažila, a česká společnost nebyla výjimkou, žádná masivní politická opatření mířící ke kořenům těchto nerovností vláda v reakci na pandemii nepřijala. Ve společnosti naopak nadále pociťujeme nárůst antifeministických nálad živěných médii a sociálními sítěmi a instrumentalizovaných některými politiky a političkami. Smutným výsledkem tohoto vývoje je například stále chybějící ratifikace Istanbulské úmluvy. Nadále tak zůstává nutné pečlivě analyzovat společenský vývoj a požadovat odstranění přetrvávajících nerovností a diskriminace. Stínová zpráva k tomu chce přispět skvělým souhrnem informací a dat o postavení žen v české společnosti. Kromě toho autorky formulují konkrétní doporučení, jak dosáhnout vytyčených cílů a zlepšit postavení žen v České republice.

Velký dík patří editorce Petře Kubálkové za iniciativu celého projektu a obrovské osobní úsilí, které do tvorby publikace vložila. Děkujeme také všem autorkám za jejich podnětné odborné příspěvky.

Přály bychom si, aby tato zpráva sloužila jako jedno z východisek pro současné političky a politiky a inspirovala k dalšímu výzkumu nebo občanské aktivitě!

Adéla Jurečková

*ředitelka
pražská kancelář Heinrich-Böll-Stiftung*

Kateřina Boťová

*programová koordinátorka
pražská kancelář Heinrich-Böll-Stiftung*

V září 2020 uplynulo 25. let od přijetí Pekingské akční platformy (dále PAP), která je nejobsáhlejším globálním politickým rámcem k dosažení cílů genderové rovnosti a posílení postavení žen. Platforma definuje dvanáct oblastí zájmu, které je třeba sledovat, aby došlo k reálnému zlepšení postavení žen a dívek a zároveň k naplnění rovného přístupu žen k lidským, ekonomickým, společenským a kulturním právům. Míra naplňování strategických cílů Pekingské akční platformy (dále PAP) se hodnotí v pětiletých cyklech, a to od roku 1995. Všechny hodnotící zprávy jsou pro snadný přehled uváděny zkratkou Peking +5, +10, +15, +20 a nyní +25. Je zároveň běžnou praxí, že kromě vlád, které hodnotí posuny na národní úrovni, každé pětileté období hodnotí také zástupci a zástupkyně neziskových a watchdogových organizací, a to nezávisle na vládách, ale na základě vládních zpráv. Takové zprávy se nazývají „stínové zprávy“. Poslední stínová zpráva hodnocení PAP +20 byla vypracována neziskovou organizací cats2cats, zpráva +15 a +10 neziskovou organizací Otevřená společnost. V českém neziskovém sektoru jsou pro porovnání vývoje, „oblíbené“ také další úmluvy, kterými jsou například The Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW) nebo Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (Istanbulská úmluva). Můžete se proto setkat s řadou dalších stínových zpráv za ČR. Stínové zprávy se liší akcentem na konkrétní téma nebo samotnou strukturou zprávy.

Zpráva Peking +25 byla vydána v listopadu 2021 a výrazně ji ovlivnila přetrvávající Pandemie COVID, kterou jsme zařadili do každé kapitoly. I přes snahu vyhodnotit dopady pandemie je nutné si uvědomit, že výzkumné pracovníky a pracovnice bude pandemie zaměstnávat ještě řadu dlouhých let, berte proto první nástin dopadů s rezervou, v době, kdy je zpráva zpracovávána, neexistují ucelené hloubkové analýzy.

Vydání zprávy bylo pozdrženo i z dalšího důvodu, tím byly parlamentní volby na podzim 2021. Celé předvolební období bylo poznamenáno aktivitou za větší zastoupení žen v poslanecké sněmovně, například projekt www.zakrouzkujizenu.cz, nebo kampaní časopisu Heroine „Zvolme si první českou prezidentku“ a my jsme chtěli přinést již aktuální zastoupení žen v rozhodovacích pozicích.

Co mě na letošním vydání Peking +25 velmi těší, jsou nové tváře a nové směřování kapitoly Ženy a životní prostředí (někdy také zemědělství). Dlouhé roky se nedařilo objevit expertku, která by posunula kapitolu od shrnutí cílů ČR a jejich plnění dál. Genderovému aspektu životního prostředí, zemědělství, udržitelnosti a ekologie nikdo dlouhodobě nevěnuje. Jsem proto ráda, že můžeme představit novou autorskou dvojici Romanu Markovou Volejníčkovou a

Marii Pospíšilovou.

Jsem editorkou Pekingů již po třetí a ráda bych zde sdílela ještě jedno poznání. V posledních pěti letech se nám výrazně změnilo obsazení neziskového sektoru, řada žen, které po dlouhá léta přispívaly pravidelně svými autorskými kapitolami odešlo do jiného sektoru. Bylo proto velmi těžké najít a vytipovat nové autorky, které by měly kapacity a chuť se do podobné činnosti vrhnout. Všem ženám, které již nepůsobí v neziskovém sektoru a řadu let hodnotily jednotlivé oblasti moc děkujeme, stejně tak těm, které vydržely a znovu přispěly svým pohledem na vývoj v České republice. Tato (možná generační) změna nám dala možnost objevit další nové tváře, které se svého úkolu hrdinně zhostily.

Novinkou tohoto vydání je, že každá kapitola obsahuje popis cíle, tak jak jej definuje OSN a zároveň úvod do kapitoly, které zpracoval náš editorský tým. Na zhodnocení cíle se mohou podílet až dvě autorky. Každá kapitola také obsahuje doporučení pro daný cíl, z kterého se vychází při zpracovávání další stínové zprávy, která by se měla vydávat v roce 2025-2026 s názvem Ženy a česká společnost – Peking +30.

Závěrem bych ráda poděkovala nadaci Heinrich-Böll-Stiftung, která přispěla grantem na realizaci publikace. Bez této podpory by toto vydání nevyšlo.

Věřím, že stejně jako Peking +10, +20 i nová zpráva Peking +25 bude přínosná pro všechny, kteří a které se zajímají o postavení žen v České republice.

Petra Kubálková

editorka

ŽENY A CHUDOBA

autorka zhodnocení cíle

Linda Sokačová

Eliška Kodyšová (podkapitola Sólo rodiče a pandemie COVID)

ŽENY A CHUDOBA

V dnešním prosperujícím světě více než 1 miliarda lidí, z toho velká většina žen, žijí v nepříjemných podmínkách chudoby. Chudoba má různé příčiny, včetně těch strukturálních. Chudoba je komplexní, multidimenzionální problém, který dále prohlubuje globalizace světové ekonomiky a systémových nastavení jednotlivých států. Model uspořádání společnosti se tak vyrovnává s výzvou, jak zajistit trvalý hospodářský růst a rozvoj, jak nastartovat ekonomickou restrukturalizaci, zpomalit zhoršování životního prostředí a jak posílit schopnosti vlád uspokojovat základní potřeby svých obyvatel.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Udržovat zásadu makroekonomické politiky a strategie hospodářského rozvoje, které oslovují potřeby a úsilí žen, nejen těch, jež upadly do chudoby.
- › Průběžně aktualizovat zákony a správní postupy a praktiky za účelem zabezpečení rovných práv pro všechny v oblasti přístupu k hospodářským a přírodním zdrojům.
- › Zajistit ženám přístup ke spoření úvěrovým mechanismům a institucím s ohledem na jejich potřeby.
- › Průběžně zpracovávat a vyhodnocovat genderové výzkumy za účelem zjištění příčin feminizace chudoby a poznatky promítat do metodik a postupů.

Vládní zpráva o plnění PAP z roku 2020 zmiňuje jako hlavní důvody vedoucí k chudobě žen v České republice přetrvávající rozdíly v odměňování, konzervativní nastavení rolí uvnitř rodin, genderové stereotypy a další aspekty (včetně ekonomických), které se prolínají všemi kapitolami této zprávy. Všechna vyjmenovaná omezení a překážky dopadají na ženy v průběhu celého života a vracejí se s novým úderem v důchodovém věku. Vlády, které byly u moci v hodnoceném období, nebyly schopny (opět) posunout důchodovou reformu tak, aby se systémová a celoživotní diskriminace žen neprojevovala i v pracovním neaktivním věku. Kromě ekonomického postavení žen v důchodovém věku bylo v hodnoceném období také výrazně diskutováno téma rodičů-samoživitelů (respektive matek – samoživitelek) a to hned v několika rovinách. První z nich byla rovina nerovného odměňování (například vládní projekt 22 % k rovnosti), další rovinou bylo rodičovství, tedy diskuze o schopnosti státu vymáhat neplacení alimentů (a případně převedení zodpovědnosti na stát), přístup ke službám péče o děti mladších než dva roky a téma sociálního bydlení pro všechny, kdo potřebují. I přes tyto snahy státu, neziskové organizace bijí na poplach, trendy v České republice nesou rysy feminizace chudoby v ČR. Tento jev pravděpodobně zesílí vlivem pandemie COVID.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A CHUDоба

Politiky a strategie odstraňování chudoby žen jsou klíčovými nástroji pro zlepšování globálního postavení žen a dosahování cílů rovnosti žen a mužů stanovených v PAP. Ženy celosvětově nesou větší odpovědnost než muži za výchovu dětí a mládeže a péči o ně, péči o domácnost i širší rodinu – včetně péče o závislé rodiče či další příbuzné. Vedle péče je pro rodinu klíčový i jejich příjem ze zaměstnání, který je však ovlivněn příjmovými nerovnostmi a diskriminací na trhu práce (stále). Tento problém se týká nejen zemí bohatého Severu, ale i zemí tzv. Jihu – ale s mnohem větší intenzitou. Chudoba žen velmi úzce souvisí rovněž s chudobou dětí a mladých lidí. Pokud ženy a jejich rodiny žijí v chudobě existuje větší pravděpodobnost života dětí a mladých lidí v chudobě i v jejich dospělosti, prohlubují se také rizika dětské práce, (sexuálního) zneužívání, nucené či otrocké práce dětí atd.

Základní lidská práva v celé své šíři mohou uplatňovat a využívat pouze lidé, kteří mají uspokojeny základní sociální a ekonomické potřeby. Lidé v situaci chudoby jsou často nuceni využívat příležitosti, které jsou pro skupiny s alespoň částečně uspokojenými základními potřebami nepřijatelné. Výzkumy rovněž ukazují, že sociální a ekonomická deprivace či chudoba mají za následek i rozhodování, které je orientováno především krátkodobě a které neumožňuje činit rozhodnutí, která jsou ve střednědobém či dlouhodobém horizontu výhodnější. Přemýšlení v chudobě vede k větší netrpělivosti – lidé mají tendenci odkládat nepříjemné aktivity. Tento efekt pak může přispívat k dlouhodobému charakteru chudoby¹. Rovněž potřebují získávat příjmy v mnohem krátkodobějším horizontu, proto nemohou sázet na investice, byť střednědobé. Mnohem častěji jsou nuceni vyhledávat bankovní i nebankovní půjčky, které jsou poskytovány za nevýhodných podmínek.

V oblasti odstraňování chudoby žen doporučuje Pekingská akční platforma vládám vypracování strategie ekonomického rozvoje, která zohledňuje potřeby žen žijících v chudobě, zpracovat revizi národních legislativ s ohledem na zabezpečení rovných práv pro ženy (hlavně v oblasti přístupu k ekonomickým zdrojům), aby usnadnily ženám využívání úvěrových systémů a v neposlední řadě, aby vypracovaly metodiky založené na principu genderu. Součástí tohoto úsilí by měl být i výzkum zaměřený na identifikaci příčin chudoby žen. Politiky založené na datech totiž přinášejí efektivnější řešení problémů spojených (nejen) s chudobou.

¹ Vyplyvá z experimentu, o kterém publikovali společný článek v časopise *Economic Journal* Vojtěch Bartoš, Michal Bauer, Julie Chytilová a Ian Levely.

Kvůli tomu, že Česká republika (dále ČR) vykazuje nízké statistiky vztahujícím se k příjmové chudobě a v mezinárodním kontextu v tomto ohledu se řadí mezi „premianty“, nepatří tato oblast ke klíčovým tématům, kterým se věnují a chtějí věnovat národní vlády. Dalším důvodem nízkého zájmu politické reprezentace může být i nepopularita tématu mezi majoritní společností, která podporu sociálně znevýhodněných a chudých vnímá jako neefektivní či jako politiky, které jsou namířené spíše proti pracujícím. Tento přístup má negativní dopady nejen na skupiny, které lze definovat jako chudé či deprivované, ale i na samotnou střední třídu, která se v určitých životních situacích může dostat do situace chudoby či jejího ohrožení. Aktuálně se to týká např. růstu cen energií – elektřiny či plynu. Česká politická reprezentace téma energetické chudoby dlouhodobě nepovažovala za důležité, vedle neochoty regulace a vstupu státu do oblasti energetiky hrál roli i počet domácností, které do této kategorie spadaly – vzhledem k poměrně statisticky nižším ukazatelům nebyl zájem vytvářet národní politiky pro boj s tímto fenoménem. V současné době ale ČR nemá, kromě příspěvku a doplatku na bydlení či mimořádné okamžité pomoci, žádný nástroj, kterým by mohla lidem zasaženým rychlým a vysokým růstem cen energií pomoci.

Jako statisticky nevýznamný problém koncipují téma chudoby i vládní strategie na podporu sociálního začleňování či rovného postavení žen a mužů² a pracují s ním tak i zprávy o plnění Pekingské akční platformy³. Strategie sociálního začleňování ČR 2021–2030 konstatuje, že „Česká republika patří v dlouhodobém horizontu mezi státy EU s nejnižší mírou příjmové chudoby.“⁴ Zároveň tyto strategie, akční plány i zprávy o plnění, při konstatování závažnosti problému chudoby v ČR pracují především výhradně s tímto termínem, který bývá především ve specializovaných koncepčních plánech doplňován o koncept materiální deprivace, exekuční chudoby atd.

Koncepce zaměřující se na sociální oblast (*Strategie sociálního začleňování 2021–2030, Koncepce sociálního bydlení ČR* atp.), ale i komplexní strategické materiály např. *Strategie ČR 2030* zacílená na udržitelný rozvoj a plnění Cílů udržitelného rozvoje OSN se v rámci analytických i návrhových částí nezaměřují na genderové aspekty a témata napojená na rovnost žen a mužů. Byť s různou kvalitou a úspěšností tyto strategie genderové téma neopomíjejí a neignorují. Realizují se i výzkumy na státní úrovni i úrovni neziskových organizací, které se zaměřují na genderové aspekty jednotlivých problémů a oblastí sociální politiky. Problémem

² Strategie rovnosti žen a mužů 2021 – 2030. Praha: Úřad vlády ČR.

³ Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995) and the outcomes of the twenty-third special session of the general assembly (2000) in the context of the twenty-fifth anniversary of the fourth world conference on women and the adoption of the Beijing Declaration and Platform for Action (2020), str. 11 – 13. Dostupné na: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Beijing-25+-National-Review-english-version.pdf>, 29.10. 2021.

⁴ Strategie sociálního začleňování 2021 – 2030, str. 9. Praha: MPSV. Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+soci%C3%A1ln%C3%ADho+za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%A1D+2021-2030.pdf/fdf1647d-ebf7-efe3-e797-efcf865cb171>.

těchto výzkumů např. na úrovni Ministerstva práce a sociálních věcí a jeho Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí je, že jde mnohdy o jednorázové výzkumy, které nejsou realizovány opakovaně. Ztrácí se tak možnost sestavování časových řad a jejich porovnávání ve střednědobém či dlouhodobém horizontu.

Problémem je, že genderová hlediska velmi často zůstávají pouze na papíře a ztrácí se v realizaci jednotlivých opatření. Souvisí s tím i to, že v ČR se stále nedostatečně uplatňuje princip evidence based policy (EPB)⁵. Tento problém prohlubuje i nedostatek lidí ve veřejných institucích i neziskových organizací, kteří by se mohli věnovat vyhodnocování programů a projektů a následné aktualizaci opatření a nástrojů v sociální oblasti. Zvlášť viditelný je tento problém ve státní správě.

CO JE TO CHUDOBA?

V ČR se na oficiální úrovni pracuje nejčastěji s ukazatelem příjmové chudoby. Míra ohrožení příjmovou chudobou udává podíl osob v domácnostech, které nedosahují svými příjmy na určitou hranici příjmů. Tato hranice se počítá z příjmového rozdělení v České republice a je to přesně 60 % mediánu (prostřední hodnoty) čistého peněžního příjmu, přičemž je zohledněna i velikost a složení vícečlenných domácností⁶. Podle tohoto ukazatele je situace v oblasti chudoby ČR poměrně příznivá. Politická reprezentace tato data interpretuje tak, že chudoba v české společnosti není zásadním problémem. Ukazatel příjmové chudoby je ale problematický: především oproti bohatším evropským státům vykazuje ČR výrazně nižší mediánový příjem, po zohlednění rozdílů v cenách je tato hranice v ČR dvakrát nižší než v západním světě⁷.

Koalice neziskových organizací EAPN ČR (European Anti-Poverty Network) za chudobu označuje nepříznivou životní situaci, v níž lidé nemají vzdělání, zaměstnání, domov nebo nejsou schopni uspokojit jiné důležité životní potřeby. Výsledkem pokusů o komplexní definici se stává zjednodušené, ale praktické a srozumitelné, dělení chudoby na absolutní chudobu pod hranicí definovanou životně důležitými minimálními potřebami a chudobu relativní, tj. chudobu definovanou vzhledem k životní úrovni většiny v dané společnosti. V této souvislosti podle EAPN hrají svou roli pojmy minimální mzda a životní minimum a jejich výše⁸.

⁵ Politika založená na faktech (EBP) event. Politika podložená fakty nebo Fakticky podložená politika odkazuje v mnoha oblastech veřejné politiky na situace, kdy jsou politická rozhodnutí utvářena v souladu s průkaznými zjištěními vědeckého výzkumu.

⁶ Definice Českého statistického úřadu, dostupné na: <https://www.statistikaamy.cz/2019/06/20/kazdy-jedenacty-je-ohrozen-prijmovou-chudobou/>, 29. 10. 2021.

⁷ Prokop, D. (2020). *Slepe skvrny*. Brno: Host, str. 34.

⁸ Černá, M. (2010). Ženy a chudoba, str. 2. In *Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni (Peking + 15)*. Praha: Otevřená společnost.

Měření a zjišťování výskytu chudoby ve společnosti však není jen záležitostí statistiky. Pro odhalení všech aspektů chudoby je podstatný i kvalitativní výzkum, sledování dopadů chudoby či příčin chudoby na konkrétních případech. Podstatným faktorem chudoby v ČR je např. gender, věk, zdravotní stav či etnicita. Tyto faktory zvyšují pravděpodobnost života v chudobě a rovněž dlouhodobé setrvávání v této ekonomické a sociální situaci. Podstatným rysem chudoby u nás je její dědičnost a předávání mezi generacemi. Podle výzkumu Charity ČR⁹ hraje roli např. zadlužení rodičů a následné exekuce, které zatěžují i generaci dětí. Lidé pocházející z problematičtějšího prostředí čelí tzv. kumulativním znevýhodněním, z nichž nejčastější jsou zadluženost a bezdomovectví. Vedle nezaměstnanosti podle průzkumu za bídu některých mladých stojí problémy se špatně vymahatelným výživným, nevhodné nastavení dávek, nízké vzdělání či potíže s nedostupným bydlením.

CHUDOBA VE STATISTIKÁCH

Období od posledního pětiletého hodnocení PAP, tedy +25 let, se vyznačovalo v Evropě a České republice stabilním ekonomickým růstem, který měl za následek i pozitivní dopad na životní úroveň a ekonomickou situaci řady domácností, i těch chudých. Současně se projevovaly intenzivněji i tendence a trendy, které přispívají ke zvyšování sociálních a ekonomických nerovností (mezi starší a mladší generací, mezi bohatými a chudými atd.) a mezi které patří např. zvyšující se nedostupnost bydlení a jeho financování, kumulace majetku atp.

V posledních deseti letech příjmy domácnostem vždy meziročně stoupaly. Například za rok 2018 (šetření 2019) na každou osobu v domácnosti připadal průměrný čistý příjem 195,1 tis. Kč, medián (prostřední hodnota) dosáhl 179,1 tis. Kč. Oproti předcházejícímu roku to bylo průměrně o 12 700,- Kč více. V roce 2019 (šetření 2020) dosáhl průměrný čistý peněžní příjem domácnosti na osobu částky 209,8 tis. Kč, medián činil 192,8 tis. Kč. Proti roku 2018 vzrostl průměr meziročně o 14 700 Kč, což představuje nominální nárůst o 7,5 %, reálný pak o 4,7 %. Měsíční průměr čistých příjmů na osobu činil 17 479 Kč¹⁰.

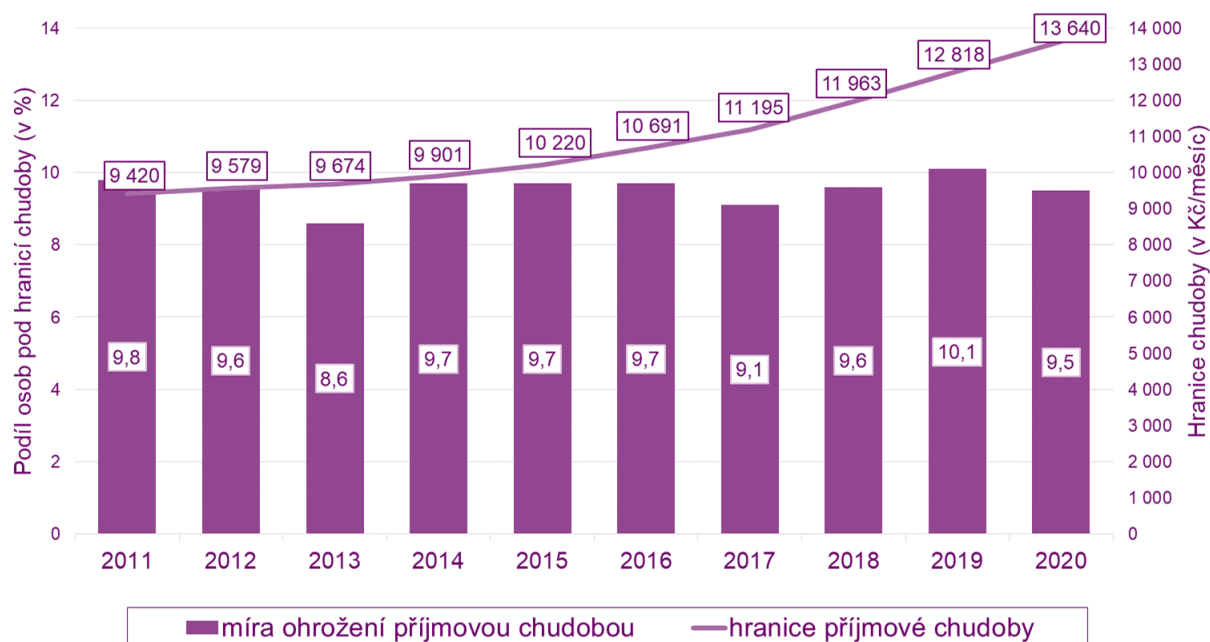
Podíl osob pod hranicí příjmové chudoby se od roku 2015 držel, s výjimkou roku 2019, vždy pod 10 %, vedle toho se zvyšovala i hranice příjmové chudoby, která byla v roce 2015 10 220,- Kč a v roce 2020 13 640,- Kč. V roce 2019 bylo pod hranicí příjmové chudoby 1 057 300 osob, za rok

⁹ Caritas CARES report (2010). Charita ČR. Dostupné na <https://www.charita.cz/aktuality/z-domova/caritas-cares-report-vyzkum-mezi-odborniky-zjistil-ze-chudoba-je-v-cesku-dedicna/>, 29.10. 2021.

¹⁰ Pekárek, J. (2021). Nejohroženější zůstávají nezaměstnaní a senioři. In *Statistika a my*. Praha: ČSÚ.

2020 pak 992 600 osob¹¹. Strategie sociální začleňování 2021–2030 konstatuje, že podle údajů EU-SILC bylo žen ohroženo příjmovou chudobou 11,3 %, zatímco mužů 7,8 %¹².

Graf 1: Vývoj míry ohrožení příjmovou chudobou v ČR v letech 2011–2020

Zdroj: ČSÚ¹³.

V uvedeném příkladě jde o výsledky problematického a výpovědně omezeného ukazatele příjmové chudoby, který nezohledňuje řadu specifík ČR. Když v roce 2012 spočítal Eurostat příjmovou chudobu z mediánového příjmu na úrovni celé EU a po zohlednění rozdílných cen (v paritě kupní síly) dospěl k závěru, že příjmově chudých Evropanů bylo 24 % a v ČR 30 %¹⁴. Jde tak o trojnásobně vyšší hodnotu, než kterou vykazuje standardní ukazatel příjmové chudoby.

Zpráva o České republice 2019 odhaduje, že při zohlednění exekučních a insolvenčních srážek by podíl osob pod hranicí chudoby vzrostl o zhruba 4 % (300 000 dospělých osob). Pokud by se zohlednila zadluženost, byly by úrovně chudoby vyšší, a to zejména ve vyloučených regionech¹⁵.

Jednou z nejvíce ohrožených skupin z hlediska chudoby a sociálního vyloučení jsou Romové a Romky. Jak uvádí šetření Agentury EU pro základní práva, až 58 % Romů v ČR bylo v roce 2016

¹¹ Pekárek, J. (2021). Nejohroženější zůstávají nezaměstnaní a senioři. In *Statistika a my*. Praha: ČSÚ.

¹² Strategie sociálního začleňování 2021–2030, str. 9. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

¹³ Český statistický úřad, dostupné na: <https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2021/03/Vyvoj-miry-ohrozeni-prijmovou-chudobou-v-CR-v-letech-2011-2020.png>.

¹⁴ Prokop, D. (2020). Slepé skvrny. Brno: Host, str. 34.

¹⁵ Strategie sociálního začleňování 2021–2030, str. 15. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

ohroženo příjmovou chudobou. Ve srovnání s mírou příjmové chudoby obecné populace za rok 2016 (9,7 %) byli Romové vystaveni riziku chudoby šestkrát častěji¹⁶.

POZITIVNÍ TRENDY V OBLASTI ODMĚŇOVÁNÍ A SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Pozitivní vývoj ilustruje ukazatel výše **minimální mzdy**, který je doplňkovým ukazatelem pro sledování vývoje chudoby v České republice¹⁷. Ta se v posledních letech zvyšovala. V roce 2015 byla 9 200,- Kč a v roce 2020 už 15 200,- Kč. Poslední navýšení před rokem 2015 se uskutečnilo v roce 2013 a výše minimální mzdy činila 8 500,- Kč. Mezi lety 2015 až 2020 minimální mzda rostla o 65 %. S tím že mezi lety 2007 až 2015 rostla o 15 % a mezi lety 2005 a 2015 pak o 28 %. Minimální mzda mezi lety 2015 až 2020 rostla vyšší rychlostí než v předešlých letech, tento růst odrážel jednak politickou vůli a částečně také ekonomický růst v ČR¹⁸.

O situaci chudých v české společnosti vypovídá i výše **životního a existenčního minima**¹⁹. Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina. Životní a existenční minimum je využíváno také v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře při zjišťování nároku na dávky, které zabezpečují adresnou pomoc rodinám s dětmi ve stanovených sociálních situacích (u přídatku na dítě a porodného) a v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (jako kritérium nároku na zvýšení příspěvku na péči ve stanovených případech). Další využití životního minima je například v soudní praxi pro stanovení alimentálních povinností, v případě exekucí pro nezabavitelné částky apod. Z uvedených oblastí, pro které jsou tyto dva ukazatele klíčové, vyplývá i jeho důležitost pro zajištění ekonomické důstojnosti lidí, kteří v české společnosti žijí v chudobě nebo čelí jiné nepříznivé životní situaci. Výše životního a existenčního minima byla naposledy aktualizována v dubnu 2020 na částku 3 860,- Kč pro jednotlivce²⁰, došlo tak navýšení hodnoty z roku 2012, která činila 3 410,- Kč pro jednotlivce. Stále se tak jedná o velmi nízkou částku, která jen stěží odráží skutečné životní náklady a která umožňuje důstojný život.

¹⁶ Strategie sociálního začleňování 2021–2030, str. 15. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

¹⁷ Minimální mzda je nejnížší přípustná výše odměny za práci v pracovněprávním vztahu. Její základní právní úprava je stanovena zákonem práce (zákon č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Výši základní sazby minimální mzdy a podmínky pro poskytování minimální mzdy stanovuje nařízení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění pozdějších předpisů., dostupné na <https://www.mpsv.cz/minimalni-mzda>, 29. 10. 2021.

¹⁸ Vývoj minimální mzdy v ČR: dostupné na <https://www.mpsv.cz/prehled-o-vyvoji-castek-minimalni-mzdy>, 29. 10. 2021.

¹⁹ **Životní minimum** je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. **Existenční minimum** je minimální hranici peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Tento institut byl vedle životního minima zaveden z důvodu větší motivace pro dospělé osoby v hmotné nouzi. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let. Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existenci-minimum1>, 29. 10. 2021.

²⁰ Výše životního minima je závislá na počtu osob žijících v jedné domácnosti, pro vícečetné domácnosti se mění, výše souvisí i s počtem dětí v domácnosti.

KDO ŽIJE V CHUDOBĚ A JE JÍ OHROŽEN?

Statistické i kvalitativní analýzy ukazují faktory, které zvyšují pravděpodobnost života v chudobě a pravděpodobnost nízkých možností pro její prolomení. ČR se vyznačuje poměrně hlubokými strukturálními nerovnostmi: regionálními, chudoba je silně navázána na úroveň vzdělání, a genderovými. Vedle toho se ČR vyznačuje nízkou mírou sociální prostupnosti.

Mezi podstatné příčiny a faktory života v chudobě či v ohrožení chudobou jsou počítány mimo jiné také:

- Gender
- Věk
- Etnicita
- Ekonomická aktivita
- Mateřství a rodičovství
- Stabilita a kvalita bydlení
- Úplnost rodiny a funkčnost rodinných vztahů
- Péče o rodinné členy a blízké osoby
- Zadlužení a předlužení atp.

NEFORMÁLNÍ A RODINNÁ PÉČE

Pokud se zaměříme na analýzu situace v oblasti chudoby, gender je součástí intersekcionálních ukazatelů. Být ženou, zvyšuje pravděpodobnost pádu do chudoby a života v ní, což umocňuje, pokud žena spadá do dalších klíčových skupin. Platí to ve spojení s ekonomickou aktivitou, věkem či úplností rodiny. Ženy častěji žijí v chudobě, jsou častěji nezaměstnané a jsou ohroženější diskriminací na trhu práce. Důležitým faktorem, který postavení ovlivňuje, je i péče o rodinné členy a osoby blízké. Jde o období mateřské a rodičovské dovolené, péče o děti (především pak těch v předškolním a nižším školním věku) a mladou generaci, ale i péče o závislé rodinné členy a blízké osoby. Zcela specifickou situaci zažívá tzv. sendvičová generace, která je odpovědná za péči o vnoučata či děti, ale zároveň i o své partnery či rodiče. Péče se tak stává náročnější a intenzivněji dopadá na možnost uplatnění se na trhu práce, psychické i fyzické zdraví atp. Prarodiče, a především pak „babičky“, velmi často zajišťují i péči o svá vnoučata – např. vyzvedávání z mateřské školy či školních družin, a umožňují tak participaci matek a otců na trhu práce – vyrovnávají tak zásadní nerovnost v české společnosti.

V České republice alespoň občas pomáhá někomu blízkému z důvodu stáří, dlouhodobé nemoci či zdravotního postižení každý pátý dospělý Čech (21,5 %). To představuje 1,8 milionu osob. Intenzivní dlouhodobou kompletní péči, která významně negativně dopadá i na jejich vlastní život, poskytuje 400 tisíc osob. Nejvíce pomoci pečující věnují svým rodičům či rodičům partnera (48 % z poskytované péče), prarodičům (16 %) a partnerům (14 %). Mezi pečujícími převažují ženy, a tvoří 62 % pečujících osob, péče žen je přitom v porovnání s muži náročnější²¹. Neplatí, že muži nepečují. Pečují však jiným způsobem, který kopíruje životní trajektorie žen a mužů. Muži jsou považováni za hlavní živitele rodin, a tudíž hlavními osobami, které musí být aktivní na trhu práce. Muži podporují péči o své blízké např. odvozem k lékařům (který může být i celodenní) atp., analýzy z firemního prostředí ukázaly, že tento fakt znamená i nemožnost čerpat dovolenou na zotavenou a může přispívat i odcizování v rodinách.

Bohužel situaci neformálně pečujících se stále nedaří systémově řešit. Lidé, kteří musí dlouhodobě a celodenně pečovat, jsou velmi často nuceni opustit trh práce, což negativně ovlivňuje jejich další ekonomické příležitosti a začlenění na trh práce – např. u péče o závislé děti je možnost aktivně participovat na trhu práce ovlivněna i na celá desetiletí. Lidé, kteří potřebují trvalejší péči, mohou čerpat příspěvek na péči, ten však neslouží jako sociální zabezpečení pro samotné rodinné pečující. Neformální péče znamená i negativní ovlivnění výše důchodu. Rodinní pečující čelí i nedostatku informací, nedostatku odlehčovacích sociálních služeb pro ně určených, jejich situace je ovlivněna nedostatkem a cenou profesionálních sociálních pracovníků, kteří mohou působit přímo v domácnostech, především pak v některých regionech.

GENDER A VĚK

Český statistický úřad uvádí²², že ačkoliv se v ČR průběžně v posledních pěti letech mírně mění směr vývoje ukazatele míra příjmové chudoby, nemění se příliš zasažené skupiny obyvatel. Přírůstky ohrožených příjmovou chudobou v předchozích několika letech tvořili téměř výhradně jednotlivci starší 65 let, jinak řečeno domácnosti, v nichž žije sám nepracující důchodce. Z nich bylo v roce 2020 ohroženo příjmovou chudobou 37,4 % a mezi ohroženými převažovaly ženy. Nicméně i tento segment domácností v roce 2020 zaznamenal poprvé od roku 2016 úbytek počtu ohrožených (přibližně o 25 tisíc).

²¹ Zabezpečení dotazníkového šetření pro účely projektu „Podpora neformálních pečujících II“ – závěrečná zpráva z šetření (2018). Praha: FDV. Dostupné na: https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/07/FDV_zaverecna-zprava_neformalni-pecujici_fin.pdf, 30. 10. 2021.

²² Pekárek, J. (2021). Nejohroženější zůstávají nezaměstnaní a senioři. In *Statistika a my*. Praha: ČSÚ.

Výzkumy chudoby ukazují, že chudé seniorky a senioři vynakládají vysokou část příjmů na bydlení a nezbyvá jim dostatek příjmů na léky či potraviny, ani další „zbytné“ náklady²³. Důchody žen jsou nižší než důchody mužů. Průměrná výše starobního důchodu byla na konci roku 2020 v ČR 14 502,- Kč, muži průměrně pobírali 15 898,- Kč a ženy 13 221,- Kč. V roce 2015 průměrný starobní důchod činil 11 363,- Kč²⁴. Nerovnost mezi muži a ženami je způsobena přetrvávajícími rozdíly na trhu práce ve výši mezd, poměrně vysokou segregací na českém trhu práce a rovněž souvisí s přerušením pracovní kariéry v období mateřské a rodičovské dovolené. V posledních pěti letech důchody rostly rychleji, a to i díky zájmu politické reprezentace o seniory a seniorky. Cílem těchto opatření bylo zlepšit životní úroveň seniorů a navýšit i specificky penze pro seniory a seniorky 85+ (v roce 2020 získali automatický příspěvek k důchodu 1 000,- Kč), kteří pobírají velmi nízké důchody, na tuto problematiku ČR upozorňuje i OECD.

V posledních letech nedošlo k zásadnějším změnám důchodového systému. Jednorázová zvyšování starobních důchodů nicméně zlepšila situaci českých důchodců a důchodkyň. Dlouhodobě se diskutuje o důchodové reformě, která však může přinést i negativní dopady – např. zvyšování věku do důchodu. Naposledy se začalo otevírat právě i téma nerovností důchodů mezi muži a ženami a negativními dopady mateřství na ekonomické zabezpečení žen v důchodovém věku. Odpovědí ale prozatím bylo pouze tzv. výchovné, které prosadila ČSSD se svou ministryní práce a sociálních věcí Janou Maláčovou. Od roku 2023 mají starobní důchodci dostávat příspěvek ve výši 500 korun měsíčně za každé vychované dítě, a to i pro lidi, kteří již do penze odešli. Stát se stále systémově nezaměřil na jeden z největších zdrojů nerovností v důchodech, a to je gender pay gap.

EKONOMICKÁ AKTIVITA A GENDER PAY GAP

Podle ekonomické aktivity jsou nejohroženější skupinou nezaměstnaní, jichž byla příjmovou chudobou ohrožena více než polovina (52,9 %)²⁵. V roce 2015 byl podíl nezaměstnaných 6,24 %, v roce 2020 4,02 % - s lehkou převahou žen²⁶. Významnou roli v oblasti nezaměstnanosti hraje i věk. I když v posledních letech docházelo k poklesu ukazatelů o nezaměstnanosti, nezaměstnaní ve věkové kategorii 50+ narůstali. Ti v roce 2021 tvořili třetinu nezaměstnaných

²³ Např. Sýkorová, D., Nytra, G., Tichá, I. (2014). Bydlení v kontextu chudoby a stáří. Ostrava: Ostravská univerzita, FSS.

²⁴ ČSÚ, průměrná výše důchodů v ČR. Dostupné na: https://www.czso.cz/documents/10180/143522126/32018121_1304.pdf/6893dd1f-9ac9-4e5e-8794-d44906037fc5?version=1.1, 30. 10. 2021.

²⁵ Pekárek, J. (2021). Nejohroženější zůstávají nezaměstnaní a senioři. In *Statistika a my*. Praha: ČSÚ.

²⁶ ČSÚ, dostupné na: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_af=vystup-objekt&zo=N&pvo=ZAM11-A&skupId=766&katalog=30853&pvo=ZAM11-A&str=v194, 30.10. 2021.

podle statistik Úřadu²⁷. Mezi důvody vyšší nezaměstnanosti jsou řazeny např. diskriminace a stereotypy nebo i požadované vzdělání (změny v soustavě vzdělávací) nebo právě situace potřeby péče o závislé blízké.

V průběhu mateřské a rodičovské dovolené a období péče o předškolní a mladší školní děti klesá ekonomická aktivita žen, které v ČR primárně celodenně pečují o předškolní a mladší školní děti. Jejich ekonomickou aktivitu limitují nejen společenské stereotypy, společenská očekávání, ale i nedostatek míst v zařízeních pro děti do tří let i v mateřských školách pro tříleté děti či neexistující nástroje podpory pro sladování rodinného a pracovního života u zaměstnavatelů. Další pokles se týká žen 50+, které čelí výrazné diskriminaci na trhu práce, nebo jsou odpovědné o závislé členy rodiny.

V ČR byla v roce 2019 ekonomická aktivita mužů 83,4 % a žen 69,8 %. Příslušníci obou pohlaví vykazovali ekonomickou aktivitu vyšší, než byl průměr za země EU 27. Ten činil 79 % u mužů a 67,9 % u žen. Z genderového hlediska jsou důvody ekonomické neaktivity u jednotlivých pohlaví velmi odlišné. Zatímco u mužů je z 92 % důvodem buďto studium nebo důchodový věk, u žen to jako důvod uvádí pouze 76 %. Péči o děti či zdravotně postižené dospělé, která brání jejich ekonomické aktivitě uvádí dalších 18 % žen, u mužů je to přitom pouhé půl procento. V čem naopak ČR v důvodech ekonomické aktivity u mužů i u žen obsadila v EU přední příčky, je důchodový věk²⁸.

Chudobu žen, i pracujících, posiluje i nerovnost v odměňování žen a mužů a segregace na trhu práce. Průměrná míra nerovnosti v odměňování mužů a žen (tzv. gender pay gap) v EU je 14,1 %. V ČR je to 18,9 procenta²⁹. Ministerstvo práce a sociálních věcí realizuje k tématu gender pay gap systémový projekt Rovná odměna, který nabízí nástroje pro zjišťování platových nerovností, a také poradenství, jak tyto nerovnosti na úrovni zaměstnanosti snižovat. Nicméně na úrovni legislativní či na úrovni tripartity nejsou vidět žádné zásadní kroky.

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ A EXTRÉMNÍ FORMY CHUDOBY

Výzkum Caritas CARES³⁰ poukazuje i na další znevýhodněné skupiny a skupiny, které jsou ohroženy a zasaženy chudobou: mladí lidé odcházející z ústavní péče. Organizace Naděje

²⁷ Studie platformy neviditelní – lidé 50+, dostupné na: <https://neviditelni.org/tiskova-zprava/kazdy-treti-nezamestnany-je-starsi-50-let/>, 30. 10. 2021.

²⁸ Ekonomická aktivita žen v českém národním hospodářství (2020). Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu. Dostupné na: <https://www.mpo.cz/assets/cz/rozcestnik/rovnost-zen-a-muzu/projekt-zajisteni-rovných-prilezitosti/statistiky-a-publikace/2021/1/Ekonomicka-aktivita-zen-a-muzu-v-ceskem-narodnim-hospodarstvi.pdf>, 31. 10. 2021.

²⁹ Statistiky projektu MPSV Rovná odměna, dostupné na: <https://rovnaodmena.cz/>, 1.11. 2021.

³⁰ Caritas CARES report (2010). Charita ČR. Dostupné na <https://www.charita.cz/aktuality/z-domova/caritas-cares-report-vyzkum-mezí-odborníky-zjistil-ze-chudoba-je-v-cesku-dedicna/>, 29.10. 2021.

zabývající se poskytováním podpory lidem bez domova dlouhodobě poukazuje na to, že mezi jejich klienty a klientkami je vysoké procento mladých lidí, kteří mají zkušenost s ústavní péčí nebo psychiatrickými onemocněními. Extrémním formám chudoby a sociálního vyloučení čelí lidé bez domova. Výzkum MPSV z roku 2015 ukázal, ¹³⁵ že na území ČR odhadují obce s rozšířenou působností téměř 119 tis. lidí ohrožených ztrátou bydlení (v nevhodném a nejistém bydlení). ¹³⁶ Celkový odhad lidí bez bydlení byl téměř na 68,5 tis., čímž jsou myšleny osoby nebydlící dle mezinárodní typologie ETHOS (včetně osob venku či v noclehárně, osob na azylových domech i ubytovnách a dalších pobytových zařízeních). Z celkového odhadu počtu nebydlících bylo 23,6 % žen, 11,9 % osob do 18 let a 10,3 % tvořily osoby nad 65 let ³¹.

V roce 2014 byla přijata *Koncepce sociálního bydlení ČR 2015–2025*, která definuje pojmy jako sociální bydlení a pojetí bezdomovectví založené na definici ETHOS. Jedním z klíčových opatření má být zákon o sociálním bydlení, který se však stále nepodařilo prosadit. Vládní návrh z roku 2017 skončil v prvním čtení v Poslanecké sněmovně a další poslanecké návrhy zůstaly také neprojednané. Pozitivním trendem jsou systémové projekty sociálního bydlení na obecní úrovni, které vznikaly ve spolupráci s MPSV nebo Agenturou pro sociální začleňování. I díky *Koncepci sociálního bydlení* a působení neziskových organizací (Platforma pro sociální bydlení, Naděje, Armáda spásy, Síť aktérů pro domov atp.) se prosazuje princip **housing first**, tedy nejdříve bydlení, potom sociální podpora a péče. Genderové aspekty sociálního bydlení a bezdomovectví (např. domácí násilí, trauma atp.) řešil také systémový projekt MPSV Podpora sociálního bydlení, který do praxe zavedl řadu inovativních systémových nástrojů. Otázkou však je, zda tyto aktivity budou pokračovat i po skončení podpory z Evropského sociálního fondu.

NEÚPLNÉ RODINY: MATKY SAMOŽIVITELKY

Mezi nejohroženější skupiny, (nejen) podle výzkumu Caritas CARES ³², zařazujeme matky samoživitelky, které tvoří největší procento neúplných rodin či rodin s jedním živitelem. Osob z neúplných rodin s dětmi byla příjmovou chudobou ohrožena téměř třetina (32,4 %), osob z rodin se třemi a více dětmi necelých 15 % ³³. Oproti úplným rodinám, které jsou charakteristické dvěma příjmy, čelí celé řadě ekonomických a sociálních problémů. Podle šetření SILC v letech 2017 a 2018 je pro neúplné rodiny charakteristické, že mají nižší příjmy na domácnost i na jednotlivé osoby v domácnosti. Klesá zaměstnanost sólo rodiče v závislosti na počtu dětí – v úplných rodinách se zaměstnanost u mužů nemění, u žen je však spíše nižší. Rodiny sólo

³¹ Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností (2015).

Praha: MPSV. [cit. 2019-11-27] Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/24488/>, 31. 10. 2021.

³² Caritas CARES report (2010). Charita ČR. Dostupné na <https://www.charita.cz/aktuality/z-domova/caritas-cares-report-vyzkum-mezí-odborníky-zjistil-ze-chudoba-je-v-cesku-dedicna/>, 29.10. 2021.

³³ Pekárek, J. (2021). Nejohroženější zůstávají nezaměstnaní a senioři. In *Statistika a my*. Praha: ČSÚ.

rodičů jsou častěji příjemci sociálních dávek, příspěvek na dítě pobírá zhruba třetina (u úplných rodin desetina), příspěvek na bydlení pětina až čtvrtina těchto rodin (u úplných rodin 6 %). Podíl sociálních dávek na příjmech tvoří 17 %, u úplných rodin 6 %. Neúplné rodiny mají také vyšší míru chudoby (30 %, v čase klesá). Až 51 % si nemůže dovolit neočekávaný výdaj, u úplných rodin je to 20 %. Průměrné vyměřené výživné v těchto letech činilo 3 200,- Kč.

Neziskové organizace a experti a expertky z rodinné politiky dlouhodobě poukazovali na to, že jedním z nástrojů, jak přispět ke zlepšení sociální situace rodin samoživitelek a samoživitelů je zákon o zálohovaném výživném, tedy výživném, které je garantováno státem pro ty sólo matky a otce, kterým jejich bývalí manželé/ partneři a rodiče dětí nehradí soudem určené výživné. V roce 2020 se po dlouhých letech podařilo schválit zákon o náhradním výživném na nezaopatřené dítě, který má být nástrojem podpory sólo rodin v kritických situacích, kdy jim není hrazeno výživné. Bohužel se tento zákon vyznačuje celou řadou problematických aspektů: náhradní výživné by mělo být vypláceno do výše 3 000,- Kč a mělo by být přiznáno po maximální dobu 24 měsíců. Pro vznik nároku však nebude stačit pouze skutečnost, že povinná osoba výživné neplatí a nebude dokonce stačit ani vykonatelný rozsudek soudu ukládající vyživovací povinnost. Bude totiž nejprve nutné, aby na základě takového rozsudku jakožto exekučního titulu bylo proti povinné osobě zahájeno exekuční řízení či řízení o soudním výkonu rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že zákon nabyl účinnosti k 1. červenci 2021 je na jeho hodnocení příliš brzy, i vzhledem k nedostatkům jde o přelomový zákon, který může sólo rodinám a dětem v nich přinést zásadní zlepšení životní situace.

SÓLO RODIČE, OHROŽENÁ SKUPINA ŽEN A DOPAD PANDEMIE COVID³⁴

Pracovní příjmy sólo matek se v roce 2018 v průměru příliš nelišily od pracovních příjmů matek s partnerem (24 035 Kč vs. 23 788 Kč), protože jsou ale sólo matky často jedinými výdělečně činnými osobami, celkové příjmy jejich domácností byly skoro o polovinu nižší než u domácností s oběma rodiči. Dalším příjmem domácností jsou příjmy ze sociálních dávek a transferů (včetně důchodů a rodičovských příspěvků), které byly u sólo matek mírně, ale významně vyšší (4 871 Kč měsíčně vs. 4 202 Kč). Výživné tvořilo průměrně 15 % příjmu neúplné rodiny.

Clusterová analýza dat ukázala, že v roce 2018 spadala polovina sólo matek mezi nezaměstnané, ekonomicky neaktivní či pracující chudé. Více než třetina z nich patřila do

³⁴ Podkapitola vychází z analýz zpracovaných společností Aperio

skupiny s celkovým příjmem domácnosti kolem 25.000 Kč, a pouze cca 15 % byly ve finančně stabilní situaci³⁵.

Příjmy sólo matek se odrážejí i v jejich celkové ekonomické situaci. Pouze polovina z nich uvedla, že má finanční rezervu alespoň 10 700 Kč, více než třetina z nich žije v podnájmu (oproti 13 % matek s partnerem), desetina z nich nemá doma počítač a 8 % z nich nemá přístup na internet³⁶. VÚPSV uvádí, že v roce 2019 čelilo materiálním problémům 42 % neúplných rodin³⁷.

V důsledku pandemie COVID zvláště ženy ze skupiny pracujících chudých ve chvíli, kdy přišly o práci, narazily na dno. Vyplácení dávky OČR a další pomoci zejména na jaře, ale i později v průběhu roku 2020 kvůli nedostatečným kapacitám Úřadu práce ČR vázlo a případné finanční rezervy tyto ženy rychle vyčerpaly. Respondentky se navíc neorientovaly ve vlastních možnostech a nebyly si vědomé svých práv, nemohly tedy ani využít toho, co se jim nabízelo. Některé z nich se potýkaly po snížení příjmů svých bývalých partnerů s chybějícím výživným. Ženy vyjadřovaly i obavy z ročního zúčtování nákladů na bydlení, které se mohly výrazně zvýšit kvůli tomu, že ony i děti zůstaly celodenně doma.

Ženy tak reportovaly postupné vyčerpání rezerv a snížení příjmů, v zimě 2020/21 ještě výrazněji než na jaře 2020. Aby neohrozily své rodiny, snižovaly i relativně nutné výdaje na dětské oblečení či na kvalitní stravu pro sebe. Nezaměstnané ženy navíc po 5 měsících přišly o podporu v nezaměstnanosti. Protože sociální dávky nedokázaly tento propad pokrýt, byla řada z nich odkázaná na humanitární pomoc neziskových organizací.³⁸ Podle longitudinální studie Život během pandemie (PAQ Research) třetina rodin s příjmem pod hranicí příjmové chudoby³⁹ nezvládala v průběhu první vlny hradit splátky za bydlení či půjčky, anebo se chtěla zadlužit⁴⁰.

³⁵ DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020.

³⁶ Dtto.

³⁷ PALONČYOVÁ, Jana, et al. Neúplné rodiny. VÚPSV, vvi, 2019.

³⁸ DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020.

³⁹ Jedná se o 60 % ekvalizovaného mediánového příjmu domácnosti.

⁴⁰ PAQ Research. Život během pandemie. Jak domácnosti reagují na ekonomické problémy? [webová stránka] Dostupné online z: <https://zivotbehempandemie.cz/strategie#stories>

DOPORUČENÍ

V doporučeních pro další období sledujeme návrhy, které se objevily v hodnocení pokroku České republiky v rámci Pekingské akční platformy po patnácti a dvaceti letech.

Stejně jako v hodnocení Peking +15 a +20 i v následujících pěti letech pokračoval mírný trend rozvoje v zpracování politik gender mainstreamingu, důrazu na specifické potřeby žen a mužů a genderové nerovnosti. Velmi málo však jsou nástroje pro zlepšování postavení žen a mužů vnímány jako politiky pro snižování chudoby žen a dalších ohrožených skupin. Na národní úrovni je problém chudoby vnímán spíše jako marginální díky kvůli nízkým statistickým ukazatelům souvisejících s příjmovou chudobou v mezinárodních srovnáních. Genderové aspekty jsou sledovány v oblasti bezdomovectví, sociálního bydlení a rovněž také v oblasti ageismu či profesionální i neformální péče.

I když řada národních strategií obsahuje genderové aspekty a důraz na genderové nerovnosti, chybí podrobné vyhodnocování pokroku v těchto oblastech, byť existuje metodika pro ministerstva, kterou vytvořil Úřad vlády ČR, jehož součástí je odbor rovných příležitostí žen a mužů. Důvodem může být nedostatek lidských zdrojů a nástrojů pro věcné odborníky, ale rovněž nízký zájem o tuto oblast.

Rozvíjí se – byť stále na velmi malém počtu ministerstev (využívalo ho např. MPSV), i princip participace znevýhodněných skupin ve společnosti na tvorbě politik, koncepcí či strategií. Hlas lidí, kterých se opatření týkají, je klíčový pro pochopení jejich situace, ale i odhad funkčnosti navrhovaných politik a opatření. Participace znevýhodněných lidí je vhodná i z toho důvodu, že rozvíjí jejich schopnosti a dovednosti a zvyšuje jejich příležitosti na trhu práce a ve společenském životě obecně. Stále je však tento přístup využíván a rozvíjen nedostatečně.

V roce 2010 bylo jedním z doporučení zavedení mikro půjček a mikro kreditů pro začínající i stávající podnikatele a podnikatelky. Je nutné konstatovat, že v této oblasti ze strany státu neděje nic zásadního. Rovněž nejsou prozkoumávány ani možnosti, jak např. nastartovat oblast mikro kreditů ve spolupráci s veřejně prospěšnými organizacemi.

Jednoznačným úspěchem v hodnoceném období je, že se podařilo dokončit legislativní proces v oblasti tzv. náhradního výživného pro nezaopatřené děti. Po dlouhých letech má ČR nástroj, jak podpořit sólo rodiny s nezaopatřenými dětmi. Velmi pozitivním trendem je i navyšování minimální mzdy a zvýšení životního minima, které však bylo velmi nízké a neodpovídající vývoji spotřebitelských cen. Zásadní je i zvyšování důchodů a dorovnávání důchodů lidem nad 85 let.

Nepodařilo zlepšit situaci v oblasti dostupného bydlení, rostou ceny bydlení, nájmy a přístup k bydlení se v ČR nadále zhoršuje, a to především pro mladou generaci, která neměla možnost privatizace či bydlení nezdědila či nezískala od rodiny. V oblasti sociálního bydlení jsou pozitivním trendem aktivity obcí, které realizují vlastní programy sociálního bydlení a projekty na podporu principu housing first. Největší nástroj pro zlepšení situace – zákona o sociálním bydlení, však opět nebyl přijat.

Rovněž nebyla realizována žádná zásadní opatření na podporu neformálních – rodinných pečujících, mezi kterými převažují ženy. Z toho vyplývají následující doporučení.

- › Podporovat neformální pečovatele a pečovatelky (mezi nimiž jsou především ženy) vedoucí především k zajištění dostupných (místně i finančně) podpůrných sociálních služeb pro tyto pečující a rovněž zavádět opatření, která zlepší sociální a ekonomické postavení neformálních pečujících, aby nekončili jako dlouhodobě nezaměstnaní či netrpěli v důchodovém věku chudobou.
- › Zajistit legislativní a finanční nástroje pro realizaci dostupného bydlení a rovněž připravit legislativní a další opatření pro funkční systém sociálního bydlení (včetně obětí domácího násilí). Rozvíjet nástroje v oblasti sociální politiky a sociálních služeb, které zajistí, aby pro ženy nacházející se v chudobě, nebo bez přístřeší existoval dostatečný počet (sociálních) služeb, které budou odpovídat jejich potřebám ženy a zajistí jejich bezpečí.
- › Zpracovat koncept mikro financí a mikro kreditů a uvést v platnost, ať jako finanční výpomoc a výhodnou půjčku při řešení aktuální finanční tíže nebo půjčku pro začátek podnikání. Oba nástroje by měly vést ke snížení zadlužení žen a rodin a k stabilizaci postavení žen na trhu práce.
- › Zlepšovat práci s daty při přípravě legislativních i nelegislativních nástrojů, zjišťovat chybějící data a rozvíjet koncept evidence based policy.
- › K rychlému zlepšení situace by mohly přispět funkční úřady práce, pokud budou orientované na pomoc lidem, kteří využívají jejich služeb a/nebo pobírají sociální dávky. Lidé by neměli být odrazováni od využívání nástrojů státní sociální politiky, ale naopak motivováni, aby je využívali a nekončili v situaci extrémní chudoby.
- › Daňová zvýhodnění pro sólo rodiče a zajištění efektivnějšího čerpání dávek státní sociální podpory.

- › Zpracovat analýzu dopadů pandemie COVID na ekonomické postavení žen. Analýza by měla být zpracovávána ve spolupráci rezortů MŠMT, MPSV, MZ a Rady vlády pro rovné příležitosti.

POUŽITÁ LITERATURA

- Caritas CARES report (2010). Charita ČR. Dostupné na <https://www.charita.cz/aktuality/z-domova/caritas-cares-report-vyzkum-mezí-odborníky-zjistil-ze-chudoba-je-v-cesku-dedicna/>.
- Černá, M. (2010). Ženy a chudoba, str. 2. In *Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni (Peking + 15)*. Praha: Otevřená společnost.
- DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperió – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020. Dostupné online z: https://aperio.cz/wp-content/uploads/2020/11/Analyza_dopady_opatreni%CC%81_201124.pdf
- Ekonomická aktivita žen v českém národním hospodářství (2020). Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu. Dostupné na: <https://www.mpo.cz/assets/cz/rozcestnik/rovnost-zen-a-muzu/projekt-zajisteni-rovných-prilezitosti/statistiky-a-publikace/2021/1/Ekonomicka-aktivita-zen-a-muzu-v-ceskem-narodnim-hospodarstvi.pdf>.
- Neviditelní. Studie platformy neviditelní – lidé 50+, dostupné na: <https://neviditelni.org/tiskova-zprava/kazdy-treti-nezamestnany-je-starsi-50-let/>.
- Pekárek, J. (2021). Nejohroženější zůstávají nezaměstnaní a senioři. In *Statistika a my*. Praha: ČSÚ.
- Prokop, D. (2020). *Slepé skvrny*. Brno: Host.
- Strategie rovnosti žen a mužů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR.
- Strategie sociální začleňování 2021–2030, str. 9. Praha: MPSV. Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+soci%C3%A1ln%C3%ADho+za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD+2021-2030.pdf/df1647d-ebf7-efe3-e797-efcf865cb171>.
- Sýkorová, D., Nytra, G., Tichá, I. (2014). Bydlení v kontextu chudoby a stáří. Ostrava: Ostravská univerzita, FSS.
- Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností (2015).
- Zabezpečení dotazníkového šetření pro účely projektu „Podpora neformálních pečujících II“ – závěrečná zpráva z šetření (2018). Praha: FDV. Dostupné na: https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/07/FDV_zaverecna-zprava_neformalni-pecujici_fin.pdf.
- Praha: MPSV. [cit. 2019-11-27] Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/24488/>, 31. 10. 2021.
- Data a informace Ministerstva práce a sociálních věcí: www.mpsv.cz
- Data Českého statistického úřadu: www.czso.cz
- Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995) and the outcomes of the twenty-third special session of the general assembly (2000) in the context of the twenty-fifth anniversary of the fourth world conference on women and the adoption of the Beijing Declaration and Platform for Action (2020), str. 11 – 13. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovnost-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Beijing-25+-National-Review-english-version_.pdf.

ŽENY A VZDĚLÁVÁNÍ

autorka zhodnocení cíle

Petra Kubálková

Eliška Kodyšová (podkapitola Sólo rodiče a pandemie COVID)

ŽENY A VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělání je lidské právo a nezbytným nástrojem k dosažení všech cílů rovnosti. Nediskriminační vzdělání prospívá jak dívkám, tak chlapcům a tím v konečném důsledku i celé společnosti. Rovnost přístupu při dosažení vzdělání je nutné pro posílení hlasu žen ve společnosti a také je nástrojem vedoucím k potřebným změnám, které nesou znak férového nastavení všech institucionálních procesů. Gramotnost a informovanost žen je také důležitým klíčem ke zlepšení nejen jejich zdraví, výživy, ale posiluje roli rodin ve vzdělávání dětí a motivuje ženy k účasti v rozhodování ve společnosti. Investice do formálního i neformálního vzdělávání a školení pro dívky a ženy, se ukázaly být jedním z nich nejlepším prostředkem k dosažení udržitelného rozvoje a ekonomického růstu.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Zajistit rovný přístup ke vzdělání žen a dívek.
- › Vymanit negramotnost mezi ženami.
- › Zlepšit přístup žen k programům přípravy na budoucí povolání bez stereotypů, k vědě a výzkum a nejnovějším technologiím. Podporovat ženy v celoživotním vzdělávání.
- › Navrhnout a realizovat systém nediskriminačního školství a vzdělávání, včetně přístupu ke sportu a mimoškolním aktivitám.
- › Přidělovat dostatečné prostředky pro školské reformy a monitorovat jejich uskutečnění.
- › Podporovat celoživotní vzdělávání dívek a žen.

Vládní zpráva o plnění PAP zmiňuje převážně počet absolventů a absolventek vysokých škol (více žen a to 65 % absolventů magisterského titulu jsou ženy⁴¹). Toto zjištění bylo prezentováno ve všech stínových zprávách⁴². Nově jsou však uvedeny poměry absolventů a absolventek technických oborů, IT a míra motivace vstupu do oborů STEM. Vládní zpráva hlouběji české školství nekomentuje a považuje jej za dostatečně úspěšné.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A VZDĚLÁVÁNÍ

Tato kapitola vychází převážně ze statistik zpracovaných ČSÚ a dostupných na jejich webových stránkách, které vznikly na základě dat dodaných MŠMT. Pokud se podíváme na cíle PAP, zdálo by se, že ani jeden z cílů není pro ČR aktuální, nicméně vládní i stínové zprávy upozorňují na přetrvávající vertikální a horizontální diskriminaci ve školství. I letošní kapitola tak bude opakovat

⁴¹ Vládní zpráva cituje ro 2017, kdy byla naposledy vydána genderová statistika ČSÚ.

⁴² Ženy a česká společnost 2010, 2016.

problémy školství, kterými jsou právě přetrvávající neschopnost motivovat dívky ke vstupu do technických oborů, výrazný nepoměr pedagogických pracovníků dle pohlaví – mužů na úrovni ZŠ a MŠ, a žen na úrovni VŠ, nebo neschopnost nabídnout takové pracovní prostředí, které by motivovalo muže k budování kariéry ve školství. Nově jsou pojmenovávány zvyšující se rozdíly v kvalitě vzdělávání dle regionů, nebo projekty pro chudé rodiny, které nejsou schopny zajistit základní potřeby pro úspěšné studium na základních školách (pomůcky či obědy). V uplynulém období však zaznamenáváme výrazné aktivity ze strany MŠMT, které za uplynulých pět let výrazně posunuly českou debatu o školství a vzdělávání. V posledních pěti letech měla celá oblast mnoho grantových příležitostí, které byly zaměřeny na podporu know-how v oblasti rovných příležitostí ve školství. Mnoho státních či příspěvkových organizací států tuto příležitost využilo.

VZDĚLÁVÁNÍ VE STATISTIKÁCH

Poslední genderová statistika vydaná ČSÚ zaměřená na školství, vzdělávání, vědu a výzkum vyšla v roce 2017 a hodnotila roky 2015–2016, což je pro tuto zprávu období, které není dostatečně dlouhé a konzistentní a bylo již zohledněno v Pekingu +20. Obdobné statistiky by měly vycházet minimálně každé dva roky, ideálně pak každý rok. Každoročně však MŠMT poskytuje statistiky ČSÚ, problém těchto dat ovšem spočívá v tom, že ne všechna data jsou genderovaná, není proto možné sledovat bez přerušení vývoj v českém školství. Jaká data jsou tedy k dispozici?

Tab. 1: Přehled škol dle druhu vzdělávání

Typ vzdělávání / školní rok	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020
<i>Předškolní vzdělávání</i>	5 209 škol 367 361 dětí	5 209 škol 362 653 dětí	5 269 škol 362 756 dětí	5 287 škol 363 776 dětí	5 304 škol 364 909 dětí
<i>Základní vzdělávání</i>	4 115 škol 880 251 studujících 48,5 % dívek	4 140 škol 906 188 studujících 48,5 % dívek	4 155 škol 926 108 studujících 48,5 % dívek	4 172 škol 940 928 studujících 48,5 % dívek	4 192 škol 952 946 studujících 48,6 % dívek
<i>Střední vzdělávání (včetně nástavbového)</i>	1 304 škol 427 107 studujících	1 307 škol 424 849 studujících	1 308 škol 421 535 studujících	1 290 škol 420 814 studujících	1 284 škol 423 838 studujících

<i>studia)</i>	49 % dívek	49 % dívek	49 % dívek	49,5 %	49,5 %
<i>Vyšší odborné vzdělávání</i>	171 škol 24 786 studujících 32 % žen	168 škol 22 002 studujících 72 % žen	166 škol 19 833 studujících 72 % žen	166 škol 18 416 studujících 73 % žen	160 škol 17 954 studujících 74,5 % žen
<i>Vysokoškolské vzdělávání</i>	- 292 431 studujících -	- 280 171 studujících -	- 269 464 studujících -	- 261 547 studujících -	- 261 269 studujících -

Zdroj: ČSÚ, tabulku zpracovala autorka

Předškolní vzdělávání

Mezi lety 2015 a 2020 se nepatrně zvýšil počet předškolních zařízení a to o 1,8 % (nově vzniklo 95 zařízení napříč ČR) a to i přes to, že do předškolních zařízení nastupuje o 1 % méně dětí (o 2452 dětí méně v roce 2020 oproti roku 2015). Nejsilnější ročník byl tedy rok 2015, nicméně je viditelný vzrůstající trend. V uplynulých letech, které tato zpráva hodnotí, bylo jedním ze zásadních témat právě dostatečnost předškolních zařízení, které by měly převážně ženám pomoci vrátit se zpět do zaměstnání. Vlády v uplynulých letech vyvinuly, hlavně díky finanční pomoci z Evropských fondů, nemalé úsilí, aby se počet předškolních zařízení zvýšil. Finanční prostředky byly ovšem investovány do vzniku dětských skupin, které mají volnější režim ve vztahu ke vzdělávacím podmínkám a dětské skupiny spadají do gesce MPSV. Pokud tedy statistiky ČSÚ vycházejí z dat MŠMT, nejsou dětské skupiny do předškolních zařízení započítány. Nevíme tedy, jak velké procento dětí absolvuje v nejnižším věku klasickou školku v gesci MŠMT a dětskou skupinu v gesci MPSV. Ze statistik také nevyplyvá, kolik dětí ženského a mužského pohlaví do předškolních zařízení (ani do dětských skupin) nastupuje. Absence dat, která by mohla být analyzována, tak omezují schopnost státu reagovat na potřeby dětí a predikovat, které typy škol budou v budoucnu potřeba. Tato úvaha vychází z teze, že české školství je stále horizontálně i vertikálně segregováno, a že systém školství více vyhovuje dívkám než chlapcům⁴³ atd.

⁴³ Muži v systému vzdělávání, Dostupný z:

<https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/pracovni-skupina-muzi-a-rovnosti-zen-a-muzu/Policy-paper-muzi-v-systemu-vzdelavani.pdf>

Základní vzdělávání

Naproti od předškolního vzdělávání víme, kolik dívek do základního vzdělávání vstupuje. Poměr dívek a chlapců se od roku 2010 příliš neliší, na základní školy nastupuje průměrně 800–900 tisíce žáků z tohoto počtu je asi 48 % dívek.

Základní školství, je z pohledu genderu pedagogických pracovníků v gesci žen. Počet působících učitelů⁴⁴ se pohybuje mezi 60–70 tisíci, z toho je cca 89 % žen⁴⁵.

Střední vzdělávání

Střední vzdělávání již zcela následuje předchozí studie. Zatímco na střední vzdělávání s výučním listem více nastupují chlapci (počet dívek se pohybuje okolo 35 %), na čtyřletá gymnázia nastupují více dívky (jejich zastoupení je 54 %). Dívky jsou také více zastoupeny ve středoškolském vzdělání s maturitou a výrazně nezaostávají ani v nástavbovém studiu (44 % ve školním roce 2015/2016, 42 % ve školním roce 2018/2019⁴⁶).

Střední vzdělávání, ať s výučním listem nebo s maturitou, podléhá často tendencím jednotlivých vlád a jejich zaměření. Často se objevují politické diskuse na téma, jakou budoucí pracovní sílu ČR potřebuje. Nebylo tomu jinak ani v uplynulých letech. V roce 2019 proběhl průzkum na základních školách na téma dalšího směřování žáků a žákyň⁴⁷. V průzkumu se 55 % žáků a žákyň vyjádřilo, že by chtělo na střední odbornou školu, 20 % by chtělo studovat učiliště a 15 % gymnázium. V tomtéž roce pak na střední školu nejvíce žáků a žákyň nastoupilo na střední školu s maturitou (cca 73 tis. studujících), následováno skupinou nově studujících na gymnáziích (cca 60 tis.) a až na posledním místě je skupina žáků a žákyň nastupujících na učiliště (cca 32 tis.). Dá se předpokládat, že výběr školy a potažmo budoucí kariéry výrazně ovlivnili rodiče.

Aspekt, který také výrazně ovlivňuje střední vzdělávání a budoucí směřování žáků a žákyň, region. Nejvíce gymnázií a středních škol s maturitou má území hlavního města Prahy. Regionem, který naopak má nejméně studijních příležitostí je pak Karlovarský region (22 středních škol s maturitou, 10 škol typu – gymnázium), přičemž absorpční kapacita těchto škol v regionu je cca 1 600 nových studentů a studentek⁴⁸. Bylo by proto zajímavé zpracovat kvantitativní genderový průzkum zaměřený na regiony, který by identifikoval příležitosti pro dívky

⁴⁴ přepočteno na plné úvazky

⁴⁵ V roce 2020 bylo v základním školství zaměstnáno na 89 % žen, v roce 2016 pak 84 % žen. V roce 2020 bylo ve školství poměrově zaměstnáno nejvíce žen od roku 2016.

⁴⁶ školní rok 2019/2020 není ve statistikách ČSÚ, resp. MŠMT, plně vykázán

⁴⁷ Mgr. Ing. Richard Malovič, Ing. Mgr. Petr Soukeník, Mgr. Karel Komínek, Bc. Aneta Košíková, Než zazvoní, 2019. Dostupný z: http://www.nezazvoni.cz/wp-content/uploads/pruzkum_201901_devataci_pred-prihlaskami.pdf

⁴⁸ z veřejně dostupných statistik není možné zjistit úspěšnost dívek a chlapců

a chlapce v jednotlivých regionech. Na středních školách pak ve školním roce 2019/2020 v řadách vyučujících působilo 60 % žen – pedagogických pracovníků.

Vyšší odborné vzdělávání

Do statistik vyššího odborného vzdělání výrazně zasáhla novela zákona o vzdělávání sester a zdravotního personálu z roku 2017. Můžeme tak sledovat prudký nárůst poměru žen ve vyšším odborném vzdělávání až na 74,5 %.⁴⁹ Tato změna tak výrazně vychýlila vzdělanost českých žen oproti mužům v tomto typu vzdělávání. Druhý rys uplynulých pěti let pak je úbytek studujících tohoto typu vzdělávání, i přes novelu zákona studuje vyšší odborné školy o 38 % méně lidí. Statistiky o vyučujících nejsou na stránkách ČSÚ dostupné.

Vysokoškolské vzdělávání

Veřejně dostupné statistiky pro vysokoškolské vzdělávání nejsou rozdělené podle pohlaví, nelze proto popsat trendy za posledních pět bez hloubkové analýzy dat MŠMT.

POZITIVNÍ TREND V ODMĚŇOVÁNÍ VE ŠKOLSTVÍ

Řadu let bylo společensky diskutováno odměňování ve školství. Podle analýzy ČSÚ ve sledovaném období této zprávy rostla průměrná mzda ve školství na hrubou **průměrnou mzdu 43 318 Kč⁵⁰** měsíčně. Učitelé a učitelky na středních školách vydělávali měsíčně v průměru 45,8 tis. Kč. Učitelé a učitelky z mateřských škol pak 36,6 tis⁵¹. Podle analýzy tak mzdy od roku 2017 vzrostly o 40 %, což je velmi dobrá zpráva. Samozřejmě existují rozdíly mezi regiony, soukromým a státním sektorem. Citovaná analýza nerozpadá výši mezd podle pohlaví, není tak možné zjistit, jakou průměrnou mzdu mají muži a ženy. Zároveň je stále viditelné, že odměňování ve školství stále ovlivňuje genderová segmentace. Mzdy na úrovni VŠ jsou stále vyšší než mzdy na ZŠ. Zároveň se nezohledňují potenciální příležitosti VŠ pracovníků a pracovníc zvýšit svůj příjem pře pracovní, výzkumné a studijní projekty, zakázky nebo příležitosti v podobě konferencí či pobytu v zahraničí. Citované statistiky jsou také očištěny o mzdy ředitelů a ředitelek škol.

GENDER A MŠMT

Ve sledovaném období **MŠMT výrazně posílilo aktivity v oblasti rovnosti žen a mužů ve školství**. Z Evropských fondů (ESF) bylo financováno řada projektů, které se věnovaly

⁴⁹ z původních 32 % skokově narostlo na 72 % ve školním roce 2016/2017

⁵⁰ ve výpočtu nejsou zahrnuti ředitelé a ředitelky škol

⁵¹ ČSÚ, Mzdy učitelů v regionálním školství, Analytická část. Dostupný z <https://www.czso.cz/documents/10180/165567806/23006921a.docx/9ccaa634-58bb-4f3e-bf8e-2ddffdcf5d95?version=1.1>

vzdělávání v oblasti genderu pedagogických pracovníků z řad středních i vysokých škol⁵², nositeli projektů byly vzdělávací agentury, ale také projekty zaměřené na samotný úřad a věcné agendy s ním spojené financované z ESIF, a to například *Metodika rovných příležitostí ve vzdělávání pro prioritní osu 3 OP VVV*⁵³, které realizovalo MŠMT v rámci svých aktivit zaměřených na rovné příležitosti žena a mužů.

Díky všem projektům, které MŠMT ve sledovaném období realizovalo MŠMT výrazně posílilo své znalosti v této oblasti a vypracovalo řadu dokumentů, metodik a směrnic na téma gender ve vzdělávání a ve školství. Začátkem sledovaného období se MŠMT věnovalo více projektům zaměřeným na strategie spojené s věcnou agendou, se zaměřením na témata⁵⁴:

- Volba povolání a motivace ke vstupu dívek do technických oborů a naopak.
- Odstranění stereotypů v učebnicích a učebních materiálech.
- Gender a šikana.
- Hodnocení žáků a žákyň a klasifikační kritéria.
- Genderová rovnost v akademické rovnosti

V letech 2017-2020 MŠMT realizovalo projekt s názvem „Optimalizace institucionálního zabezpečení genderové rovnosti na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy“, který, jako většina projektů, byl financován z ESF. Projekt byl zaměřen (podle popisu) více na prostředí samostatného MŠMT a následně MŠMT realizovalo projekt „Genderová rovnost na MŠMT“. Kde využilo expertní základny odborníků a odbornic dlouhodobě pracujících v oblasti genderu a vzdělávání⁵⁵. Celé sledované období je tak poznamenáno intenzivní prací na jednak směrem dovnitř ministerstva (témata výkon agendy rovnosti žen a mužů na MŠMT, personální politiky, sladování osobního a pracovního života a komunikace úřadu), ale také směrem k věcným agendám MŠMT (sekce, vzdělávání, vysokoškolského školství, vědy a výzkumu a sekce EU a EISF). Výsledkem uvedených projektů je velmi obsáhlá a konkrétní strategie „*Plán rovnosti žen a mužů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na 2021-2024*“⁵⁶.

PRIORITY MŠMT 2016-2020

⁵² Autorka kapitoly se coby lektorka účastnila řady z nich.

⁵³ Dostupný z: https://www.penizeproprahu.cz/wp-content/uploads/2018/12/Metodika-rovných-přiležitostí-ve-vzdělávání_web.pdf

⁵⁴ Viz: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/proc-je-dulezite-se-zabyvat-genderovou-rovnosti-v-kontextu>

⁵⁵ Pracovní tým obsáhl většinu expertů a expetek z této oblasti, a proto nebyli osloveni ke zpracování této kapitoly stínové zprávy. Tvorba Plánu rovnosti MŠMT byla dokončena již v prosinci 2019. Nicméně s ohledem na epidemickou situaci došlo v následujícím období ve spolupráci s věcnými útvary k úpravě zejména termínů plnění jednotlivých opatření tak, aby tyto termíny byly s ohledem na nastalou situaci reálné a splnitelné. Předložení materiálu do porady vedení MŠMT se z tohoto důvodu přesunulo na 2. pololetí roku 2020.

⁵⁶ Dostupný z: https://www.msmt.cz/uploads/III_Material_VPR_Plan_rovnosti_FINAL_2021.pdf

*Akční plány pro rovnost*⁵⁷ (dříve Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů) a *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014-2020*⁵⁸ ve sledovaném období definovaly několik cílů pro MŠMT:

- Péče o děti předškolního věku a rozšíření těchto služeb (mikrojesle, mikro školky, lesní školky atd.)
- Odstraňování stereotypů na ZŠ a směřování dívek a chlapců do zájmových kroužků a aktivity mimo klasicky koncipované zájmy.
- Úprava osnov tak, aby rámcový vzdělávací plán obsahoval téma genderových stereotypů v souvislosti s volbou povolání a trhu práce.
- Osvětové a odborné konference na téma genderu ve vzdělávání.
- Edukace, tvorba metodik a osvěta pro výuku v oblasti ICT tak aby vzbuzovala zájem dívek.
- Analýza genderových rozdílů v klasifikaci.

Řada těchto cílů byla splněn nebo bylo alespoň nastartováno jejich plnění.

HR AWARD – PŘELOMOVÁ AKTIVITA

Celým hodnoceným obdobím se prolíná jedna z velmi důležitých aktivit zasahující převážně oblast vědy, výzkumu a vysokého školství a tím je podpora ocenění „HR EXCELLENCE IN RESEARCH AWARD”⁵⁹. Tato podpora byla zcela krucální pro přípravu akademické sféry na budoucí programové období HORIZONT 2020. V ČR začal ocenění první prosazovat Středoevropský technologický institut CEITEC již v roce 2015. MŠMT pak následně začalo podporovat získání certifikace skrze výzvu „Rozvoj kapacit pro výzkum a vývoj“ financovanou z OP VaV a OP VVV⁶⁰.

Od roku 2018 tak celým procesem, který spočívá v analýze situace a následně vytvoření akčního plánu prošla řada českých univerzit, mezi prvními např. Mendelova univerzita v Brně (2018) nebo

⁵⁷ Dostupné z: Priority 2016 <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Aktualizovana-opatreni-Priorit-a-postupu-vlady-pri-prosazovani-rovnosti-zen-a-muzu-2016.pdf>, Priority 2017 <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Priority-2017.pdf> Priority 2018 <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Aktualizovana-opatreni-2018pdf.pdf>

⁵⁸ Dostupný z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Aktualizovana-opatreni-2018pdf.pdf>

⁵⁹ HR Award zavazuje instituce přihlásit se k principům zakotveným v „Evropské chartě pro výzkumné pracovníky a Kodexu chování pro přijímání nových pracovníků“. Evropská charta pro výzkumné pracovníky je souborem obecných zásad a požadavků, které upřesňují odpovědnosti a práva výzkumných pracovníků a jejich zaměstnavatele. Vztahy mezi výzkumnými pracovníky a zaměstnavateli mají přispívat k úspěchu při vývoji, transferu, sdílení a rozšiřování znalostí a technického rozvoje a při rozvoji kariéry výzkumných pracovníků. Charta také podporuje všechny formy mobility, které slouží ke zlepšení pracovního rozvoje výzkumných pracovníků. Více: <https://www.h2020.cz/cs/eit-jrc-horizontální-aktivity-euratom/veda-se-společnosti-a-pro-společnost/informace/novinky/hr-award-excelence-lidských-zdrojů-ve-výzkumu>

⁶⁰ První výzva byla vyhlášena v roce 2017, druhá výzva pak v roce 2019, alokovala 1 100 000 000 Kč na projekty, byla určena přímo na získání „HR Award“.

Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně (2018). Cílem všech projektů musely být povinné aktivity zaměřené na nastavení strategického řízení výzkumné organizace⁶¹. Tuto aktivitu, která byla realizována v hodnoceném období a její podpora ze strany MŠMT vnímáme za zcela přelomové a bude zajímavé sledovat, jak k HR Award budou přistupovat jednotlivé vědecké a výzkumné instituce.

VZDĚLÁVÁNÍ, RODIČE A COVID

Již dva roky do výuky na všech školách zasahuje pandemie COVID, která na kratší či delší dobu uzavřela všechny typy škol a přesunula vzdělávání do distanční výuky. Jaký zásah tento krok měl na rodiče dětí se dá vyčíst z dalších kapitol této stínové zprávy.

MŠMT pak vzhledem k vážnosti situace realizovalo mimořádné šetření k distanční výuce žáků a žákyň v základním školství⁶² (první zákaz osobní přítomnosti žáků a žákyň ve škola byl vydán 12. března 2020). MŠMT reagovalo poměrně rychle na vzniklou situaci a zaměřilo své aktivity na (mimořádné finanční prostředky) na pořízení technického vybavení pro ZŠ. V průběhu roku 2020 byl v rámci druhé novely zákona č. 355/2019 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2020, posílen rozpočet pro regionální školství na pořízení ICT zařízení. Celková dotace činila více než 1,3 mld. Kč. Podle tohoto průzkumu se distanční výuky neúčastnilo 1 % ze všech žáků a žákyň všech veřejných ZŠ a nižších stupňů víceletých gymnázií. Z počtu 11,3 tis. Žáků a žákyň byly důvodem absence:

- 64 % neochota rodičů
- 41 % absence připojení k internetu
- 27 % absence či nedostatek koncového zařízení v domácnosti

Nejvyšší počet absence pak měly tradičně kraje, které se vyznačují vysokou nezaměstnaností a chudobou, a to Ústecký kraj, Karlovarský kraj a Liberecký kraj (v popředí všech okres Chomutov).

Rozložení absence tak kopíruje regiony, které se vyznačují komplexními problémy, které se nedaří již desítky let uspokojivě vyřešit a pandemie na ně opět ukázala.

Vzdělávání a dopad na sólo rodiče

Od března 2020 do května 2021 byly v důsledku pandemie covid-19 uzavřeny školy. MŠMT vyčíslilo délku uzavření prvních stupňů základních škol na 94 dní, druhých stupňů na 141 dní a

⁶¹ Autorka této kapitoly se sama podílela nebo podílí na několika analýzách VŠ s cílem získat ocenění HR Award.

⁶² Dostupný z <https://www.msmt.cz/msmt-vydalo-zpravu-z-mimoradneho-setreni-k-distancni-vyuce>

středních škol na 155 dní. Kromě dopadu na efektivitu vzdělávání dětí a mládeže měla uzavírka škol negativní vliv i na sólo rodiče, kteří nemohli zátěž navíc spojenou s domácím vzděláváním a péčí o děti sdílet s nikým dalším. Výpomoc ze strany širší rodiny či v rámci komunity byla dokonce nežádoucí z obavy před dalším šířením nemoci.

Podle analýzy, kterou vypracovalo APERIO, se pro sólo matky v době uzavření škol výrazně zvýšil objem práce, kterou musely v domácnosti vykonávat – uvařit pro děti, které jindy jedly v jídelně, jídlo na celý den, zvládnout domácí výuku, která byla zejména na jaře nepředvídatelná a časově náročná, či dokonce i pracně zajistit dostatek počítačů nebo tabletů, aby se dítě mohlo doma vůbec učit. Pokud se ženy rozhodly pracovat z domova, anebo musely dokonce docházet do zaměstnání (zdravotnictví, sociální péče), tlak na ně se výrazně zvýšil. Sólo matky často uváděly, že cítily loajalitu vůči zaměstnavateli a snažily se pracovat stejně jako předtím. Z krátkodobého hlediska lepší situaci měly ženy, které se rozhodly čerpat příspěvek na ošetřování člena rodiny (OČR), a to zejména po jeho zvýšení na 80 %. Tato situace se však netýkala žen, které pracovaly na dohodu, ty tak buď v práci pokračovaly, anebo o ni přišly. Právě osoby pracující na dohodu (DPP, DPČ – o provedení práce, o pracovní činnosti) byly v období jarního lockdownu ztrátou práce ohrožené nejvíce⁶³,

Zvýšená zátěž se promítla i do celkového well-beingu sólo matek. Už v období před pandemií covid-19 vykazovaly sólo matky oproti matkám s partnerem nižší spokojenost a častější výskyt negativních pocitů.⁶⁴ Studie IDEA z léta 2020 založená na datech PAQ research uvedla, že až u 36 % českých žen s dětmi se během první vlny pandemie objevily příznaky alespoň středně těžké deprese či úzkosti, ve srovnání s 20 % u běžné populace.⁶⁵ Sólo matky sledované Aperiem udávaly zejména zvýšenou míru sociální izolace, spojenou s nutností zůstat klidné kvůli dětem. Jako nejhorší v první vlně pandemie hodnotily zážitek obrovské nejistoty, který pro ně byl silně stresující. Řada z nich si v té souvislosti uvědomila svou zranitelnost a relativní nedostatek zdrojů (finančních i sociálních), ze kterých mohou čerpat. Přesto však zpětně hodnotily změny nastalé v první vlně pozitivně – jako příležitost poznat své děti i jinak a strávit s nimi více času.⁶⁶

Druhá vlna pandemie přinesla sólo matkám další výzvy, a s tím i zhoršení jejich celkového well-beingu. Zmizelo zdůrazňování pozitiv, které pandemie přinesla, a objevila se vyjádření o horším

⁶³ DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020. Dostupné online z: https://aperio.cz/wp-content/uploads/2020/11/Analýza_dopady_opatreni%CC%81_201124.pdf

⁶⁴ DUDOVÁ, Radka. Analýza postavení sólo matek na pracovním trhu podle šetření EU-SILC 2018. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020.

⁶⁵ BARTOŠ, Vojtěch, et al. Dopady pandemie koronaviru na duševní zdraví. 2020. Dostupné online z:

https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Dusevni_zdravi_covid-19_cervenec2020_22/IDEA_Dusevni_zdravi_covid-19_cervenec2020_22.html

⁶⁶ DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020.

zvládání a vnímání finanční i rodinné situace i zhoršení fyzického a psychického zdraví. Obávaly se také toho, že jejich dětem bude rok na distanční výuce ve škole chybět⁶⁷.

⁶⁷ DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 na sólo matky – 2. vlna. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2021. (V přípravě k online zveřejnění.)

DOPORUČENÍ

Stínová zpráva v roce 2010 doporučovala zlepšení institucionálního zajištění genderové agendy v rezortu školství. Toto doporučení se opakovalo i v roce 2015. Pohledem vyhodnocení z roku 2021 pak musíme konstatovat, že MŠMT ušlo za posledních pět let výrazným posunem. Stejně tak MŠMT zapracovalo doporučení jako zavádění strategie gender mainstreaming, akčních plánů a jejich průběžných vyhodnocování. Velmi pozitivně hodnotíme také strukturu, koncepčnost a podrobnost strategie *Plán rovnosti žen a mužů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na 2021-2024*. Na následující období tak zbývá doporučit pouze to, aby byl plán pravidelně vyhodnocován.

Další doporučení

- › Monitorovat certifikaci HR Award a dále ji podporovat (včetně finanční podpory z ESIF).
- › Dále se věnovat gender mainstreaming a vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníků na všech úrovních škol včetně možnosti čerpání grantů z ESIF.
- › Pokračovat v mapování dopadů pandemie COVID na vzdělávání, převážně nejmladších ročníků ZŠ.
- › Důsledně dodržovat ukazatel genderu ve všech statistikách.

POUŽITÁ LIERATURA

- Akční plán pro rovnost žen a mužů na léta 2019–2020, ÚV. 2019. Dostupný z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/AP-pro-rovnost-2019-2020.pdf>
- Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů na rok 2018, ÚV. 2018. Dostupný z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Aktualizovana_opatreni-2018pdf.pdf
- Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, ÚV. 2017. Dostupný z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Priority-2017.pdf>
- Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, ÚV. 2016. Dostupný z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Aktualizovana-opatreni-Priorit-a-postupu-vlady-pri-prosazovani-rovnosti-zen-a-muzu-2016.pdf>
- ČSÚ, Mzdy učitelů v regionálním školství, Analytická část. Dostupný z: <https://www.czso.cz/documents/10180/165567806/23006921a.docx/9ccaa634-58bb-4f3e-bf8e-2ddffdcf5d95?version=1.1>
- DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020. Dostupné online z: https://aperio.cz/wp-content/uploads/2020/11/Analyza_dopady_opatreni%CC%81_201124.pdf
- Metodika rovných příležitostí ve vzdělávání pro prioritní osu 3 OP VVV, MŠMT. 2017. Dostupný z: https://www.penizeproprahu.cz/wp-content/uploads/2018/12/Metodika-rovných-prilezitosti-ve-vzdelavani_web.pdf
- Šmídová, I., Maříková H. (ed.) Muži v systému vzdělávání: Policy paper. ÚV. Dostupný z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/pracovni_skupina_muži_a_rovnosti_zen_a_muzu/Policy-paper_muži_v_systemu_vzdelavani.pdf
- PLÁN PODPORY ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na léta 2021-2024, MŠMT. 2021. Dostupný z: https://www.msmt.cz/uploads/III_Material_VPR_Plan_rovnosti_FINAL_2021.pdf
- Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014–2020, ÚV. 2014. Dostupný z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf
- Zpráva z mimořádného šetření MŠMT k distanční výuce žáků v základním vzdělávání, MŠMT. 2021. Dostupný z: <https://www.msmt.cz/msmt-vydalo-zpravu-z-mimoradneho-setreni-k-distančni-vyuce>

ŽENY A ZDRAVÍ

autorka zhodnocení cíle

Petra Kubálková

ŽENY A ZDRAVÍ

Ženy mají právo na fyzické a duševní zdraví. Zdravé ženy mají sílu žít svůj život plnohodnotně a zdraví a síla dává ženám prostor pro zapojení se do veřejného života. Zdraví je stav úplného fyzického, duševního a společenského blahobytu, nejde pouze o nepřítomnost nemoci nebo vady. Zdraví žen zahrnuje jejich emocionální, sociální a fyzickou pohodu a je určeno jejich sociálním, politickým a ekonomickým kontextem. Nicméně, zdraví a pohodu nezažívají všechny ženy, proto musí být odbourány alespoň bariéry, které brání ženám tohoto stavu dosáhnout.

PAP obecně lobuje pro zlepšení přístupu žen ke zdravotní péči a informacím, navrhuje opatření zajišťovat, aby všechny zdravotnické služby i personál dodržovali lidská práva a etické, profesní a k ženám ohleduplné normy při poskytování zdravotní péče ženám s cílem dosáhnout zodpovědného, dobrovolného a informovaného souhlasu; aby se odstranily škodlivé, z lékařského hlediska zbytečné nebo vynucované lékařské zásahy a zajistit, aby všechny ženy byly ošetřovány patřičně vyškoleným personálem plně informovány o možnosti volby.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Zajistit přístup žen k patřičné, dostupné a kvalitní zdravotní péči, informacím a s tím souvisejícím službám.
- › Posílení programů prevence, které zlepší zdravotní stav žen.
- › Zapojit se do iniciativ, které jsou genderově senzitivní a zaměřené na nemoci přenášené pohlavním stykem, HIV/AIDS a na otázky sexuálního a reprodukčního charakteru.
- › Zpracovávat výzkumy a šířit informace o zdraví žen ve společnosti.
- › Zvýšení účasti žen v rozhodovacím procesu při řešení jejich zdravotních záležitostí.

Národní zpráva o plnění PAP jako aktuální téma zmiňuje před a po porodní péči do které spadá podpora dul a porodních „báb“. Zároveň zpráva hodnotí negativní trend v nárůstu pacientek s poruchou příjmu potravy. Zpráva uvádí, že v psychiatrické neodkladné péči bylo v roce 2017 ošetřeno 3 731 pacientů s poruchami příjmu potravy (nárůst o 7,8 procenta oproti roku 2011), z toho 90 % tvořily ženy. Z hlediska věku bylo téměř 12 % pacientů ve věkové kategorii 0-14 let (8 % v roce 2011), téměř 32 % pak ve věkové kategorii 15-19 let (30 % v roce 2011) a 56 % bylo starších 20 let (62 % v roce 2011)⁶⁸. Další alarmující zprávou je, že narůstá také počet žen

⁶⁸ National review, str. 16, dostupný z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Beijing-25+-National-Review-_english-version_.pdf

s HIV+. Z celkového počtu nemocných, je 16 % žen a z této skupiny se 68 % žen infikovalo od svého heterosexuálního partnera⁶⁹. Žádné další problémy národní zpráva neidentifikuje.

Zároveň však ženy v české republice samy hodnotí svůj zdravotní stav častěji jako špatný 21,1 % žen⁷⁰ (muži v 12,5 %) a ženy také méně častěji vnímají svůj stav jako velmi dobrý a to pouze 10,4 % žen (30,8 % procent mužů). Studie hodnotící reálné zdraví žen bez genderových stereotypů nejsou v ČR dostupné.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A ZDRAVÍ

Česká republika se přihlásila k programu Světové zdravotnické organizace (dále SZO), který sleduje zdraví žen. Ve stínové zprávě z roku 2016 jsme nejnovější informace čerpali ze zprávy Zpráva o zdraví obyvatel České republiky, kterou vydalo Ministerstvo zdravotnictví ČR (MZ)⁷¹. Bohužel, tato zpráva zdá se byla poslední, která byla zpracována. V roce 2015 byl schválen Akční plán pro implementaci Národní strategie Zdraví 2020⁷², který byl velmi dobře strukturovaný. Práce na programu Zdraví 2020 byly několikrát utlumeny, poslední hodnocení plnění strategie bylo realizováno v roce 2018, v tu chvíli byly zahájeny přípravy na zpracování strategie na další období – Zdraví 2030. Obě strategie pokrývají velké množství témat, nicméně v nich zcela chybí genderový rozměr a opomíjena jsou tak témata jako veřejné pojištění vs. placené lékařské zákroky, postavení žen se zdravotním nebo mentálním omezením, téma lékařské péče u transgender osob nebo genderové zhodnocení preventivní péče.

STRATEGIE ZDRAVÍ 2020

Strategie Zdraví 2020 byla schválena v září 2015 a ve svých akčních plánech (dále AP) definovala cíle v jednotlivých oblastech. Prostudováním Strategie zjistíme, že ani jeden AP nestanovuje konkrétní cíl zaměřený na průřezové téma genderu napříč celou strategií – žen coby pacientek, uživatelů služeb a zaměstnankyň ve zdravotnictví se specifickými potřebami. Strategie byla na chvíli také pozastavena a obnovena v roce 2018⁷³. Vyhodnocena pak byla jednou (alespoň podle veřejně dostupných zdrojů) a to v roce 2018. Strategie byla rozdělena do následujících samostatných kapitol:

⁶⁹ Dtto. Str, 17

⁷⁰ ČSÚ, Zaostřeno na muže a ženy, 2020 - „Hodnocení vlastního zdravotního stavu osob ve věku 16 a více let“

⁷¹ Zpráva o zdraví obyvatel České republiky, 2014, dostupný:

http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/aktuality/Cesi_ziji_dele_ale_trapi_je_civilizacni_nemoci/Zprava_o%20zdravi_obyvatel_CR.pdf

⁷² Dostupná z: <https://www.mzcr.cz/akcni-plany-pro-implementaci-narodni-strategie-zdravi-2020/>

⁷³ Viz TZ „Ministr zdravotnictví obnovil práce na programu Zdraví 2020“, dostupný z: <https://www.mzcr.cz/ministr-zdravotnictvi-obnovil-prace-na-programu-zdravi-2020-2/>

- AP 01 podpora pohybové aktivity

Kapitola a cíle jsou zaměřené převážně na oblast školství a sportovních aktivit a zdravého životního stylu. Plánovaný rozpočet na úpravy cvičišť a sportovišť, vzdělávání pedagogů, osvětovou činnost a další aktivity v oblasti byly vyčísleny na více než 12 mld. korun. Nejvíce rozpočtu bylo naplánováno do roku 2018, kdy končily některé programové výzvy pro financování z programů SFDI a IROP⁷⁴.

- AP 2 Správná výživa a stravovací návyky⁷⁵
 - AP 2a Správná výživa a stravovací návyky
 - AP 2b Prevence obezity
 - AP 2c Bezpečnost potravin

AP se zaměřuje převážně na boj s obezitou a zvýšení informovanosti v oblasti stravování i v oblasti znalostí o stavu populace. AP nealokuje žádné konkrétní finance na období 2016-2020 a počítá s dotačními programy OPZ (Operační program zaměstnanost), ESIF (Evropské strukturální a investiční fondy) nebo programu OP VVV (OP Výzkum, vývoj a vzdělávání).

- AP 3 Duševní zdraví⁷⁶

AP zdůrazňuje, že ČR až do roku 2015 neměla vládní program péče o duševní zdraví, absence vládního programu a navazujícího AP způsobovala nesystematičnost (nejen při zřizování lékařských institucí a ambulancí), ale také nedostatečnou lůžkovou kapacitu včetně přetížených ambulancí, zastaralá psychiatrická zařízení s příliš velkou spádovou oblastí. Dokument také uvádí pár alarmujících statistik, které říkají, že za posledních deset let se zvýšil počet pacientů v psychiatrických ambulancích o 66 %, což znamená, že v roce 2016 byl každý pátý člověk v ČR duševně nemocný. Zpráva také upozorňuje na podfinancovanost péče o duševně nemocné – pouze 3 % ze státního rozpočtu⁷⁷. Více v samostatné kapitola (viz dále).

- AP 4 Omezení zdravotně rizikového chování⁷⁸

⁷⁴ Logický rámec – AP 01, dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2001%20podpora%20pohybov%C3%A9%20aktivity_logick%C3%BD%20r%C3%A1mec.pdf

⁷⁵ Logický rámec AP 02, dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2001%20podpora%20pohybov%C3%A9%20aktivity_logick%C3%BD%20r%C3%A1mec.pdf

⁷⁶ Akční plán 03, dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2003_dusevni%20zdravi_.pdf

⁷⁷ Ve státech EU jde o 10-15 % státního rozpočtu.

⁷⁸ Akční plán 04, dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2004c_rev%20AV.pdf

- AP 4a Vytvoření interdisciplinárního meziřesortního rámce primární prevence rizikového chování u vysoce ohrožených skupin dětí v České republice
- AP 4b Oblast kontroly tabáku v České republice
- AP 4c Omezení škod působených alkoholem

AP se zaměřuje na omezení dostupnosti tabáku a alkoholických nápojů (cena, omezení dostupnosti a omezení marketingu). AP také zmiňuje, že ČR je jednou z nejhůře hodnocených zemí v EU právě v oblasti rizikového chování se Česká republika stala jednou z nejhůře hodnocených zemí v EU a tradičně v posledních letech zaujímá nejhorší místa v pořadí států s nejvyšším výskytem těchto fenoménů (nejvíce patrné je to v oblasti užívání tabáku, alkoholu, konopí atd.).

- AP 5 Snižování zdravotních rizik ze životního a pracovního prostředí⁷⁹

AP se zaměřuje spíše na mapování dopadů zhoršujících se životních podmínek na zdraví populace a zdravotní rizika při nakládání s odpady. Cílem je také vybudovat znalostní bázi o údajích o expozici škodlivinám z různých expozičních cest a odhad vyplývajících zdravotních rizik a dopadů – Systém monitorování zdravotního stavu obyvatelstva ČR ve vztahu k životnímu prostředí. Všechny zprávy potvrzují, že poslední dekádu se stav životního prostředí zlepšuje. Rok 2020 uvádí jako jeden z nejlepších, co se týče kvality ovzduší⁸⁰.

- AP 6 Zvládání infekčních onemocnění⁸¹
 - AP 6a Provakcinační
 - AP 6b Zvládání infekčních onemocnění, zejména nové a znovu se objevujících infekcí, infekcí spojených s poskytováním zdravotní péče, opatření proti antimikrobiální rezistenci

Na legislativní, vzdělávací a architektonická opatření v cíli AP 06 bylo přislíbeno přes 2,5 mld korun. Cíle jsou ve většině směřována na budování infekčních oddělení a znalostní a odbornou základnu.

- AP 7 Rozvoj programů zdravotního screeningu v ČR

⁷⁹ Akční plán 05, dostupný z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2005%20sni%C5%BEov%C3%A1n%C3%AD%20zdravotn%C3%ADch%20rizik%20ze%20%C5%B Eivotn%C3%ADho%20a%20pracovn%C3%ADho%20prost%C5%99ed%C3%AD.pdf>

⁸⁰ Zlepšení kvality ovzduší a menší množství prachových částic bylo identifikováno po celém světě a je dáváno do spojitosti s lockdowny v době pandemie COVID.

⁸¹ Akční plán 06, dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2006b%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20infek%C4%8Dn%C3%ADch%20onemocn%C4%9 Bn%C3%AD_logick%C3%BD%20r%C3%A1mec.pdf

Cíl AP 07 je částečně poryt dokumentem „*Národní akční plán pro vzácná onemocnění na léta 2015 až 2017*“. V dokumentu, se můžeme také dočíst, kolik bylo pozváno lidí na preventivní screeniny a kolik procent se jich zúčastnilo⁸². Podle uvedených čísel se zdá, že pojišťovny, které mají za úkol rozesílat pozvánky na preventivní screeniny, zvou podstatně méně žen na speciální screening spojené s ženskými nemocemi než na screeniny platné pro celou populaci. Důvodem nízkého využívání preventivních screeningů určeným ženám, pak zpráva přehazuje zodpovědnost na samotné ženy a jejich odmítací postoj se screeningů účastnit. Bylo by proto vhodné, zmapovat oblast a způsob komunikace spojené se zvaním na screening a preventivní vyšetření, obzvláště směrem k ženám.

- AP 8 Zvýšení kvality, dostupnosti a efektivity následné, dlouhodobé a domácí péče⁸³
 - AP 8a Zvýšení kvality, dostupnosti a efektivity následné, dlouhodobé a domácí péče
 - AP 8b Zvýšení dostupnosti návazné péče

AP definuje cíle jako zvyšování kvality následné, dlouhodobé a domácí péče, její dostupnosti a zlepšení efektivity dostupných služeb. AP se také zaměřuje na reformu psychiatrické péče, podporu životního stylu a modernizace infrastruktury. Ani jeden z plánů neobsahuje tematiku zaměřenou na kvalitu a dostupnosti péče ve vztahu k rozdílným potřebám mužů a žen.

- AP 9 Zajištění kvality a bezpečí poskytovaných zdravotních služeb⁸⁴

Téma bezpečí poskytovaných služeb se nejvíce (dle genderových studií) dotýká žen, dětí a starých pacientů a pacientek, přesto AP opět neobsahuje žádný cíl zaměřený na mapování péče ve vztahu ke genderu a bezpečí. AP také neobsahuje žádnou zmínku o potřebě analyzovat např. nabízené služby a péči pro oběti domácího násilí nebo sexuálního násilí. Stejně tak není podrobně popsáno, zda vzdělávání zaměstnanců a zaměstnankyň poskytující péči bude směřováno i na výše jmenovanou problematiku.

- AP 10 Celoživotní vzdělávání zdravotnických pracovníků

⁸² Zpráva uvádí měření rz roku 2014 v období leden-září, kdy na preventivní screening bylo celkem pozváno více než 1,6 milionu osob, nejméně navštěvovaným programem je screening kolorektálního karcinomu, kam bylo pozváno nejvíce pojištěnců: přes 1,25 milionu českých mužů a žen ve věku 50 až 70 let. Z téměř 3,4 milionů českých žen ve věku od 25 do 70 let jich bylo na screening karcinomu děložního hrdla pozváno za hodnocených 9 měsíců 14,8 %. Z více než 1,8 milionů českých žen v cílové populaci mamografického screeningu jich bylo pozváno 23,9 %. Mnohem výraznější část populace byla pozvána na screening kolorektálního karcinomu: z celkem 2,8 milionů osob pozvánku dostalo 44,1 %. U screeningu děložního hrdla, kde byla pozvána relativně malá část žen dlouhodobě odmítajících preventivní vyšetření, byla míra účasti 8,1 %. U dalších dvou screeningových programů byla pozorována vyšší účast, konkrétně 12,6 % u screeningu karcinomu prsu a 14,2 % u screeningu kolorektálního karcinomu.

⁸³ Akční plán 08, dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2008a_zaprac%20pripominek%20MPR_cervenec15.pdf

⁸⁴ Akční plán 09, dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub-upload/files/5/ak%C4%8Dn%C3%AD%20pl%C3%A1ny%20-%20p%C5%99%C3%ADlohy/AP%2009_Harmonogram%20k%20AP%2009VS.pdf

- AP 10a celoživotního vzdělávání lékařů
- AP 10b Celoživotního vzdělávání nelékařských zdravotnických pracovníků
- AP 11 Elektronizace zdravotnictví
- AP 12 Rozvoj zdravotní gramotnosti
- AP 13 Rozvoj ukazatelů zdravotního stavu obyvatel

Strategie Zdraví 2020 byla vyhodnocena v roce 2018. Struktura strategie byla přehledná a konkrétní, bohužel se tato struktura nepromítal do navazující strategie Zdraví 2030.

STRATEGIE ZDRAVÍ 2030⁸⁵

Strategie byla schválena v roce 2019 a je platná pro roky 2021–2030⁸⁶. Strategie se zaměřuje převážně na oblast stárnutí populace (kdy v roce 2030 bude čtvrtina populace v důchodovém věku) a na psychiatrickou a paliativní péči. Strategie již nemá stejnou strukturu, jako předchozí strategie Zdraví 2020. Strategie Zdraví 2030 však identifikuje a reaguje na jednu důležitou výzvu, a to na stárnutí populace a vyrovnání nerovností v oblasti zdraví⁸⁷. Strategie uvádí následující klíčové indikátory.

Tab. 1: . Indikátory a klíčové předpoklady realizace (výběr)

Indikátor	Jednotka	Výchozí hodnota (2017)	Cílový stav (2030)	Sledován
Délka života ve zdraví při narození	roky	62,7 (muži) 64,0 (ženy)	65,7 (muži) 66,0 (ženy)	Ano
Předčasná (preventabilní) úmrtí	Míra předčasné úmrtnosti na 100 000 obyvatel	256,8	228,9	Ne
Dlouhodobé omezení aktivit – GALI (Global Activity Limitation Indicator)	Míra disability u věkové skupiny 25–64 - Nejnižší příjmový kvintil - Nejvyšší příjmový kvintil Míra disability u věkové skupiny 65+	25–64 nejnižší kvintil: 23,2 % 25–64 nejvyšší kvintil: 12,0 % 65+	25–64 nejnižší kvintil: 19 % 25–64 nejvyšší kvintil: 10,0 % 65+	Ano

⁸⁵ Zdraví 203: Strategický rámec rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030, MZ, 2019. Dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/18700/40551/Zdravi2030_FINAL16122019.pdf.pdf

⁸⁶ Délku platnosti strategie hodnotíme jako velmi účinnou.

⁸⁷ Dtto. Str. 10: „Výzvou je i snížení nerovností v oblasti zdraví. Ač zůstává příjmová nerovnost v ČR celkově na nízké úrovni 8, ve zdravotním stavu obyvatel ČR existují značné nerovnosti. Na zdraví obyvatel má výrazný vliv sociální prostředí a postavení, ve kterém se daný jedinec pohybuje.“

	- Nejnižší příjmový kvintil - Nejvyšší příjmový kvintil	nejnižší kvintil: 53,5 % 65+ nejvyšší kvintil: 35,9 %	nejnižší kvintil: 43 % 65+ nejvyšší kvintil: 29 %	
Úmrtnost na zhoubné nádory	Počet úmrtí na 100 000 obyvate	258	240	Ne
Průměrný věk praktických lékařů	věk	56	50	Ano
Poměr návštěv u ambulantních specialistů ku návštěvám u praktických lékařů	Průměrný počet návštěv na jednoho pacienta u ambulantního specialisty: průměrný počet návštěv na jednoho pacienta	7,4 : 3,1	6,5 : 3,6	Ne
Veřejné výdaje na prevenci	Podíl veřejných výdajů na prevenci na celkových veřejných výdajích na zdraví	2,7 %	4,5 %	Ano
Preventivní prohlídky u praktického lékaře	Podíl obyvatel, kteří v průběhu předchozích dvou let absolvovali preventivní prohlídku u praktického lékaře	63,2 %	74,1 %	Ne
Podíl osob s rizikovou konzumací alkoholu	Podíl osob konzumujících 6 a více alkoholických nápojů při jedné příležitosti alespoň jednou měsíčně	14,9 %	7,5 %	Ano
Podíl denních kuřáků	Podíl denních kuřáků starších 15 let	21,5 %	15 %	Ano
Pokrytí populace screeningovým programem	Pokrytí TOKS, dvouletý interval, věková skupina 55–69 let	0 %	40 %	Ne
Počet lůžek dlouhodobé a následné péče	Počet lůžek dlouhodobé péče na 1000 obyvate	2,7	3,3	Ne
Počet pacientů léčených v domácí péči	Počet pacientů léčených v domácí péči na 1000 obyvate	13,6	19,6	Ne
Počet lékařů/zdravotnických pracovníků – (i nelékařů) na 1000 obyvate/územně samosprávný celek	Počet zdravotnických pracovníků (včetně sester) na 1000 obyvate	29	32	Ne
Počet všeobecných sester na 1000 obyvate	Počet/dostupná kapacita všeobecných sester na 1000 obyvate	7,9	8,7	Ne
Počet vytvořených portálových řešení elektronického zdravotnictví (elektronické zdravotní záznamy) - V rámci resortu je plánován pouze jeden garantovaný portál NZIP, který bude	počet	0	1	Ne

zastřešovat veškeré informační zdroje resortu.				
--	--	--	--	--

Zdroj: MZ ČR⁸⁸

Strategie Zdraví 2030 byla ke konci svého vzniku poznamenána začátkem pandemie COVID. MZ ČR tak vyzvalo experty a expertky k veřejné konzultaci a následně změnilo některé cíle. Změny ve Strategickém rámci Zdraví 2030 se týkají doplnění relevantních dat rozšířených o covidové statistiky do analytické části a nové upravené cíle s ohledem na ochranu obyvatelstva na:

- ochrana a zlepšení zdraví obyvatel
- optimalizace zdravotnického systému s ohledem na zvýšení jeho schopnosti reagovat na nové výzvy
- podpora vědy a výzkumu

INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ A PODÍL ŽEN NA ROZHODOVÁNÍ

Témata zdraví spadají logicky do gesce Ministerstva zdravotnictví (MZ), ale v rámci svých strategií se překrývají s činnostmi MŠMT (oblast vzdělávání personálu) nebo MPSV (oblast předškolních zařízení, pečovatelských služeb a domů s pečovatelskou službou). Zároveň MZ má několik pracovních skupin. Řada skupin, které fungovaly do roku 2016 (minulá stínová zpráva), byly rozpuštěny nebo nahrazeny⁸⁹. Což je znakem uplynulého období, kdy od roku 2015 bylo v čele MZ celkem osm ministrů za dvě volební období (ani jedna žena). Tento stav a časté změny na pozici ministra vedou k častým změnám priorit a směřování rezortu.

PRIORITY VLÁDY

Téma zdraví se okrajově objevuje také v aktualizovaných Prioritách a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů (dále Priority). V roce 2018 bylo téma zdraví zařazeno do kapitoly Všední život a životní styl (téma sexuálního obtěžování v dopravních prostředcích). V Prioritách na rok 2019 pak je uveden specifický cíl týkající se zajištění možnosti rodičů vybrat si způsob, okolnosti a místo porodu, zřízení center porodní asistence, vypracovat Koncepti péče o matku a dítě v těhotenství. Koncepte měla být hotova do konce roku 2020 a zatím není její návrh veřejně dostupný. Stejně tak zřizování center porodní asistence⁹⁰ se zpomalují, do roku 2020 bylo zřízeno jedno centrum při Nemocnici na Bulovce, ačkoliv jejich vznik výrazně

⁸⁸ Dto.

⁸⁹ Např. Rezortní pracovní skupina pro podporu a ochranu veřejného zdraví a prevenci nemocí nebo Pracovní skupina pro horizontální témata.

⁹⁰ V Centru porodní asistence se o těhotnou a rodící ženu stará porodní asistentka podle jasně definovaných pravidel, s okamžitou dostupností lékaře a potřebné techniky. Jedná se o přístup respektující (vyhovění představám a přáním těhotné a rodící ženy), ale zároveň maximálně bezpečný a odborný (vše probíhá v porodnici, lékař je okamžitě dostupný).

podporoval premiér A. Babiš. Do roku 2021 pak vzniklo další centrum při Fakultní nemocnici Brno. Zároveň vznikl dokument „Metodické doporučení Ministerstva zdravotnictví ČR pro poskytovatele zdravotních služeb v oboru gynekologie a porodnictví a neonatologie pro efektivní organizaci práce porodnic a pro maximální zabezpečení personálního využití porodních asistentek při vedení porodu v rámci stávající sítě porodnic – koncept tzv. Center porodní asistence⁹¹. Součástí metodického doporučení je i standard porodnické péče v konceptu Center porodní asistence, který definuje nízkorizikové těhotenství, vedení porodu, identifikace patologií atd. Po této úpravě volala řada neziskových organizací a asociací sdružujících porodní asistentky.

STRATEGIE ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ NA LÉTA 2021–2030

Strategie Rovnosti žen a mužů si klade za cíl odstranit „nerovnosti v přístupu ke zdraví a zdravotní péči“ a definuje několik problémů. Prvním z nich je diagnostika a léčba, kdy je u žen častěji přehlížen faktor prožívání nemoci a vnímání bolesti ze strany lékařů a lékařek, nebo nevhodná indikace antidepresivy a dalších léčiv a ženy jsou stále opomíjeny v lékařských výzkumech⁹². Samotná strategie dále konstatuje, že *„Povědomí státní správy a poskytovatelů péče o těchto nerovnostech (viz výše) je však v ČR nedostatečné. Chybí výzkumy a analýzy, které by zkoumaly aspekty zdraví a nemoci genderovou optikou. Neexistují školení a metodické materiály zaměřené na genderově citlivou komunikaci, diagnostiku a léčbu.“* Strategie si stanovuje čtyři základní cíle:

- SC1: Snížení nerovností žen a mužů v přístupu ke zdraví a zdravotní péči
- SC2: Zvýšení schopnosti poskytovat genderově senzitivní zdravotní a sociální služby
- SC3: Zlepšení pracovních podmínek osob pracujících ve zdravotnictví
- SC4: Zvýšení spokojenosti rodiček s péčí v těhotenství, při porodu
- a v šestinedělí.

Všechny cíle jsou v tuto chvíli aktuální a potřebné.

RADA VLÁDY PRO DUŠEVNÍ ZDRAVÍ (MZ)

Nejaktivnějším poradním orgánem je Rada vlády pro duševní zdraví, která koordinuje politiku duševního zdraví v rámci mezinárodních vztahů a řídí implementaci strategických dokumentů

⁹¹ Celý dokument dostupný z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/2020/11/Metodick%C3%A9-doporu%C4%8Den%C3%AD-MZ%C4%8CR-Centra-porodn%C3%AD-asistence.pdf>

⁹² Úřad vlády ČR, 2021, str. 55, dostupný z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie-rovnosti-zen-a-muzu.pdf>

pro tuto oblast (dále RVDZ). Předsedou RVDZ je předseda vlády (nyní A. Babiš), členy a členkami pak jsou ministři a ministryně, zástupci komunitních služeb, asociací, uživatelů péče a zástupci pojišťoven⁹³. Rada vlády od svého založení vydala několik strategických vládních dokumentů.

PRACOVNÍ SKUPINA PRO BEZPEČÍ PACIENTŮ A KVALITU ZDRAVOTNÍCH SLUŽEB (MZ)

Pracovní skupina byla zřízena v roce 2017. V tuto chvíli (rok 2021) má 12 členů, z toho 8 žen. Pracovní skupina se od svého zřízení sešla pouze čtyřikrát. Na jednom ze svých zasedání diskutovala informace k novele zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování týkající se oblasti kvality a bezpečí, s jakým výsledkem nevíme. Zřízení pracovní skupiny byl jedním z cílů Strategie Zdraví 2020. Nosné téma pracovní skupiny je velmi důležité, bohužel se zdá, že pracovní skupině chybí akčnost. Možným řešením by bylo integrovat pracovní skupinu např. do Rady vlády rovných příležitostí a využít tak již existující know-how.

VEŘEJNÝ OCHRANĚ PRÁV

Od roku 2009 byl ombudsman pověřen rolí národního orgánu pro rovné zacházení a diskriminaci. Od roku 2018 pak zastává i roli monitorovacího orgánu naplňování práv osob se zdravotním postižením. S druhou jmenovanou rolí je i spojen výzkum „Přístupnost sociálních služeb azylové domy a noclehárny pro lidi s postižením“⁹⁴. Ombudsman výrazně posunul a posunuje některá témata, které v kapitole Ženy a zdraví řešíme. Patří sem a) porodní asistence, b) ochrana práv lidí se zdravotním postižením, c) odškodnění nucených sterilizací, nebo d) podezření na diskriminaci v pojištění a zdravotních službách z důvodu pohlaví, věku nebo národnosti.

STATISTIKY

Zastoupení mužů a žen ve zdravotnictví

Podle ČSÚ⁹⁵ pracovalo v roce 2019 ve zdravotnictví 305 803 osob (nárůst od roku 2015 o cca 30 tis.) z toho 241 051 žen a 64 752 mužů (podstatně vyšší nárůst žen). Z této skupiny bylo 60 458 lékařů, opět více žen (33 238) než mužů (27 100). Ve zdravotnictví tak pracuje 78,8 % žen. Medián hrubé měsíční mzdy byl pro ženy 55 887 Kč / měsíc (muži 71 487 Kč / měsíc)⁹⁶.

⁹³ V roce 2021 má celkem 22 členů, z toho 11 žen. e. Byla zřízena vládou České republiky usnesením č. 713 ze dne 8. října 2019.

⁹⁴ Celý dokument dostupný:

https://www.ochrance.cz/dokument/pristupnost_socialnich_sluzeb_azylove_domy_a_nocleharny_pro_lidi_s_postizenim/zaverecna_zprava2020_azylove_domy_final.pdf

⁹⁵ Zaostřeno na muže a ženy, 2020

⁹⁶ Dtto. Rozdíl celkem (mzdy i platy) ženy 59 361 Kč / měsíc, muži 76 308 Kč / měsíc – rok 2019

Rozdíl v zastoupení žen opět jde ruku v ruce s rozdílem v odměňování a od roku 2016 můžeme v číselných řadách sledovat mírný narůstající trend. V roce 2016 byl rozdíl v mediánech hrubých mezd mezi muži a ženami ve výši 14 136 Kč v neprospěch žen oproti roku 2019, kdy tento rozdíl (opět v neprospěch žen) činil 15 600 Kč.

Gender a duševní zdraví⁹⁷

V roce 2019 bylo hospitalizováno na 55 tisíc osob v psychiatrických lůžkových zařízeních. Z této skupiny bylo 47 % žen. Ženy jsou nejvíce hospitalizovány kvůli fobiím a úzkostným poruchám (5 771) a následuje schizofrenie (4 366), stařecká demence nebo Alzheimerova choroba (3 923), nemoci spojené s poruchami nálad (3 068) a alkohol (2 547). U mužů je důvodem nejčastěji schizofrenie (5 334), alkohol (5 604), fobie a úzkostné poruchy (3 586) a drogy (3 754). Pokud vezmeme v úvahu věk, pak nejsilnější skupinou hospitalizovaných žen v produktivním věku jsou ženy mezi roky 40-44 let⁹⁸ (stejně jako u mužů). Celkový počet nemocných se od roku 2016 výrazně nemění. Nicméně bude nutné sledovat statistiky od roku 2020, kde je předpoklad, že vzhledem k pandemii COVID a s tím spojená opatření, mohou čísla hospitalizovaných výrazně narůstat. Co je ovšem alarmující je fakt, že v Mezinárodní klasifikaci nemocí, jsou stále pod číslem F64-66 vedeny sexuální poruchy a poruchy sexuální orientace – F64 „Poruchy pohlavní identity“, F65 „Poruchy sexuální preference“⁹⁹, F66 „Poruchy psychické a chování spojené se sexuální orientací“ do této kategorie bylo v roce 2019 zařazeno pět žen ve věku 15-17 let (228 mužů napříč všemi věkovými skupinami).

Gender a sebevraždy

Podle statistik ČSÚ ženy nepáchají v takové míře sebevraždy, jako muži. V roce 2019 ze 1 191 sebevražd bylo pouze 242 z nich spácháno ženami. Nejvíce páchají ženy sebevraždu ve věku 65 a více let (stejně jako muži). Ženy pak dominují ve skupině sebevražd ve věku 0-14 let (57,1 %)¹⁰⁰.

Gender a nemocnost¹⁰¹

Podle statistik ČSÚ jsou ženy více hospitalizovány, což dává absolutní smysl, vzhledem k tomu, že do hospitalizací patří i porod, zároveň se ženy dožívají vyššího věku a tím roste i pravděpodobnost dlouhodobé hospitalizace. V absolutních číslech bylo žen-pacientek v roce

⁹⁷ Zaostřeno na muže a ženy, 2020 - Počet hospitalizovaných pacientů v psychiatrických lůžkových zařízeních

⁹⁸ V absolutních číslech to jsou ženy ve věku 80+ s nemocemi spojenými se stářím.

⁹⁹ Viz: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F60-F69>

¹⁰⁰ Muži páchají sebevraždy nejvíce ve věku 65+ stejně jako ženy.

¹⁰¹ Zaostřeno na ženy a muže, 2020 - Pacienti hospitalizovaní v nemocnicích podle pohlaví

2019 54 % (číslo je stabilní po celé sledované období). Nicméně ženy mají kratší průměrnou ošetrovací dobu oproti mužům.

Kromě těhotenství, bylo nejčastějším důvodem hospitalizace nemoci spadající do onemocnění oběhové soustavy (v absolutních číslech 137 tis. Hospitalizovaných), nemoci močové a pohlavní soustavy (v absolutních číslech 121 tis.) a nemoci svalové a kostní soustavy (108 tis.)¹⁰²¹⁰³.

Gender a náklady na léčbu

Ačkoliv ženy více čerpají zdravotní péči a jsou s nimi spojeny vyšší náklady za ambulantní péči. Podle VZP je mezi dvaceti nejdražšími pacienty 5 žen (nejčastějším zákrokem transplantovaná ledvina)¹⁰⁴. Další veřejně dostupné analýzy chybí.

ŽENY A PORODNICKÁ PÉČE

Oblast porodní péče je v ČR dlouhodobě kritizována ze strany žen, porodních asistentek a neziskových organizací. Toto téma také vyzdvihuje i Národní zpráva, jak bylo zmíněno v úvodu kapitoly. V letech 2016-2020 bylo téma předmětem mnoha diskuzí i strategií. Nejaktivnější v této oblasti jsou neziskové organizace MUNet, Asociace pro porodní domy a centra, Česká komora porodních asistentek, EMA (European Midwives Asociation) a Unie porodních asistentek. Všechny aktivní organizace volají po rozšíření porodní péče podle doporučení WHO (World Health Organization). Téma porodnictví a porodní péče se pravidelně dostává i do zprávy Committee on the Elimination of Discrimination against Women (dále CEDAW), stínová zpráva o plnění úmluvy byla vydána Českou ženskou Lobby začátkem roku 2021¹⁰⁵. Stínová zpráva CEDAW zmiňuje několik doporučení, která jsou v souladu i s doporučením stínové zprávy Peking +25 (viz dále).

Porodní asistentky a výkon jejich povolání

Podle právního rozboru „Analýza současného stavu v porodnictví s ohledem na postavení porodních asistentek a možnosti svobodné volby žen¹⁰⁶ je právní stav pro porodní asistentky „neutěšený“ a povolání porodní asistence se v ČR pohybuje v právním vakuu. Služby např. nejsou dostupné zdarma účastníkům zdravotního pojištění, rodičkám je tak nezákonným

¹⁰² Dtto. Vyřazen faktor: ovlivňující zdravotní stav a kontakt se zdravotnickými službami

¹⁰³ Důvody u mužů: oběhová soustava – 171 tis., poranění – 113 tis., trávicí soustava 111 tis.

¹⁰⁴ Nejdražší byla léčba hemofilie. Vloni stála VZP u jednoho pacienta přes 25 milionů korun, dosazupný z: <https://www.vzp.cz/o-nas/aktuality/nejdrazsi-byla-lecba-hemofilie-vloni-stala-vzp-u-jednoho-pacienta-pres-25-milionu-korun>

¹⁰⁵ Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v České republice v letech 2016–2020, ČŽL, 2021. Dostupná z: https://czlobby.cz/sites/default/files/news_download/stinova_zprava_2021_web.pdf

¹⁰⁶ Adéla Hořejší, Analýza současného stavu v porodnictví s ohledem na postavení porodních asistentek a možnosti svobodné volby žen. HOŘEJŠÍ LEGAL, c/o Wilson & Partners, v. o. s., advokátní kancelář, dostupný z: https://www.unipa.cz/wp-content/uploads/2018/11/Pr%C3%A1vn%C3%AD-kontext_Adela-Horejsi.docx.pdf

způsobem odepřena možnost zvolit kontinuální péči porodní asistentky, či alespoň péči pro určité období či konzultaci, a čerpat tak péči, na niž mají jako obyvatelky členského státu Evropské unie nárok.

Při tom Česká republika přijala evropskou legislativu upravující výkon porodní asistence, ale tato úprava je nedostatečná, podle jmenované analýzy pak jsou některé právní předpisy přímo v rozporu s evropskou legislativou. Další restrikcí ze strany českého státu je odmítání vydávání oprávnění pro výkon povolání, některé vyhlášky a nižší zákony týkající se výkonu povolání kritizoval i Veřejný ochránce práv¹⁰⁷ stejně tak úřad ombudsmana kritizoval některé postupy matrik, které neuznávají potvrzení o domácím porodu a na novopečené rodiče volají orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Změnu by měl přinést dokument „*Metodické doporučení MZČR – koncept tzv. Center porodních asistence*“ (viz výše), který opět neobsahuje uznání profese porodní asistence jako samostatnou součást péče¹⁰⁸.

PROTIPRÁVNÍ NUCENÁ STERILIZACE ŽEN

Ve stínových zprávách Peking +15 a Peking +20 jsme apelovali na odškodnění za protiprávní sterilizaci žen ve letech 1966–2012¹⁰⁹. S podezřením na nucené sterilizace v Česku, a to především romských žen, přišlo v roce 2004 Evropské centrum pro práva Romů. Vládní výbor proti mučení navrhl zavést odškodné už v roce 2006. Sterilizace bez úplného a informovaného souhlasu je v rozporu s řadou ustanovení Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW), včetně článku 10(h), který stanovuje, že signatářské státy mají povinnost přijmout „veškerá příslušná opatření k zajištění „zdraví a blaha rodiny včetně informací a rad o plánování rodiny.“ V roce 2009 se za protiprávní zákroky tehdejší kabinet omluvil.

V roce 2020 byla konečně schválena norma, která předpokládá vyplacení jednorázové částky 300.000 korun. Předloha normy byla připravena v roce 2016 tehdejším ministrem pro lidská práva Jiřím Dienstbierem (ČSSD). Vláda ji po dlouhých pět let odmítala. Norma nyní čeká na podpis Prezidenta republiky.

ŽENY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

¹⁰⁷ Viz: Přípomínky veřejné ochránkyně práv k návrhu vyhlášky, kterou se mění vyhláška č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů (č. j. předkladatele MZDR 28892/2019-2/LEG)

¹⁰⁸ Stanovisko Asociace pro porodní domy a centra, z.s. k metodickému doporučení MZČR – koncept tzv. Center porodních asistence, dostupný z: <http://www.faktaoporodu.cz/stanovisko-k-metodicckemu-doporuceni-mzcr-koncept-center-porodni-asistence/>

¹⁰⁹ Jde minimálně o několik stovek žen, na které byl činěn nátlak přemlouváním či hrozbou odebrání dětí, aby kývly na zákrok, kvůli němuž ale přišly o možnost mít další děti. Podle odhadů jde o zhruba 400 případů.

Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/snemovna-protipravni-sterilizace-zen-odskodneni-druhe-cteni-navrh.A210506_064432_domaci_kop

Ve stínové zprávě Peking +20 jsme uváděli výsledky analýzy Ženy se zdravotním postižením v ČR¹¹⁰, bohužel toto téma je dlouhodobě přehlíženo, a to i v okamžiku, kdy mezi osobami se zdravotním postižením mírně převažují ženy (56 %). Zprávu si v roce 2011 nechal zpracovat Vládní výbor pro osoby se zdravotním postižením (dále jen „VVOZP“). „Zpráva o plnění opatření Národního plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020“¹¹¹ sice vyhodnocuje aktivity a úkoly stanovené v akčním plánu, ale většina z nich jsou součástí obecnější úkolů vlády (např. Akční plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015–2018).

V této oblasti je pak nejdůležitějším dokumentem „Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025“¹¹². Aktuální plán byl schválen v červenci, 2020. Národní plán odkazuje na strategické dokumenty, kterými jsou opět např. Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice nebo Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na období 2019–2022. Národní akční plán obsahuje i oblasti jako je rodičovství, poskytování zdravotní péče nebo reforma psychiatrického systému. Národní plán stanovuje cíle na další období, mezi kterými nechybí např. ochrana osob v pobytových zařízeních a omezení všech forem násilí jako je vykořisťování nebo zneužívání. Bohužel Národní plán dále nerozpadá jednotlivé cíle podle potřeb mužů a žen, nebo nezohledňuje genderové aspekty postižení.

ZDRAVÍ, GENDER A PANDEMIE COVID

Pandemie COVID, stejně jako v ostatních hodnocených kapitolách, ukázala slabá místa v oblasti zdraví a péče.

Počátkem pandemie COVID zakázala vláda ČR, navzdory doporučením WHO20, přítomnost vybrané osoby blízké a doprovázející u porodu a rozšířila separaci dětí od jejich matek¹¹³, stejně tak byly zakázány návštěvy v domech s pečovatelskou službou, dětských domovech nebo nemocnicích. Řada rodin tak neměla potřebné informace o svých blízkých. Negativní dopad restriktivních opatření v nemocnicích (a to nejen v oblasti porodnické a poporodní péče), potvrzuje i zpráva „Dopady krize způsobené koronavirem SARS-CoV-2 a duševního zdraví populace ČR – zpráva pracovní skupiny Rady vlády pro duševní zdraví“¹¹⁴, která upozorňuje na změny v přijímání i propouštění klientů/pacientů, zpráva upozorňuje, že dochází k omezování

¹¹⁰ Celý dokument dostupný: https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/APERIO-Analyza_zeny_se-zdravot-postizenim.rtf

¹¹¹ Celý dokument dostupný na: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/Zprava-o-plneni-NPPRP-v-roce-2019.pdf>

¹¹² Celý dokument: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/Narodni-plan-2021-2025.pdf>

¹¹³ CEDAW, ČŽL, dostupný z: https://czlobby.cz/sites/default/files/news_download/stinova_zprava_2021_web.pdf

¹¹⁴ Celý dokument dostupný: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/2020/01/Dopady-krize-zp%C5%AFsoben%C3%A9-koronavirem-SARS-CoV-2-a-du%C5%A1evn%C3%ADho-zdrav%C3%AD-populace-%C4%8CR.pdf>

rozsahu péče, volného pohybu institucionalizovaných a sociální izolaci způsobené omezením, resp. znemožněním návštěv.

Podle studie IDEA anti COVID-19¹¹⁵ se v první fázi pandemie byl evidován trojnásobný nárůst pacientů s příznakem deprese, nejvíce byly zasaženy ženy, převážně matky s dětmi, popsáný jev je shodný se zjištěními napříč všemi státy. Podle studie zvyšuje přítomnost nezletilých dětí v domácnosti příznaky středně těžké deprese o 16procentních bodů¹¹⁶. Tento stav, kromě přítomnosti dětí, zvyšovala i ekonomická nejistota a propad příjmů rodin. Tento trend potvrdil i Národní ústav duševního zdraví.

Dalším aspektem pandemie jsou pracovní dopady na zdravotnický personál, který již po dobu dvou let prožívá velmi stresující období, a to fyzicky i mentálně. V tuto chvíli nejsou zmapovány dopady na tyto zaměstnance a jejich rodiny.

¹¹⁵ IDEA anti COVID-16, Národohospodářský ústav AV ČR, 2020. Dostupný z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Dusevni_zdravi_covid-19_cervenec2020_22/IDEA_Dusevni_zdravi_covid-19_cervenec2020_22.html#p=2

¹¹⁶ Dtto. Str. 8

DOPORUČENÍ

V letech 2010 a 2016 jsme doporučovali některá opatření, které by v oblasti zdraví, měla být realizována. Ačkoliv společenská diskuze se postupně vyvíjí, většina opatření i nadále zůstává.

V roce 2010 jsme doporučovali, aby MZ zpracovávalo genderové statistiky o nemocnosti, počtu zákrocích a výdajích v oblasti zdravotní péče, ale i směrem k personálu. Tuto roli by měl plnit Ústav zdravotnických informací a statistiky, tuto roli na sebe převzal Český statistický úřad, ale tento úřad nemá z logiky věci, takový soubor dat, aby genderované statistické údaje byly dostačující.

Dalším doporučením bylo zohledňování rozdílné zdravotní situace mužů a žen ve svých materiálech a dokumentech, ani Strategie Zdraví 2020, ani strategie Zdraví 2030 nezohledňuje specifické požadavky každého z pohlaví, příkladem je např. porodní péče, prevence, nebo bezpečí v zařízeních s lékařskou péčí.

Stejně tak zůstává doporučení pro oblast prenatálního systému péče, který umožňuje efektivní posouzení vhodnosti domácích porodů a možnost ho ve vhodných případech využít; přijmout opatření, včetně právních předpisů, aby se porod za asistence porodní asistentky mimo nemocnice stal bezpečným a cenově dostupným řešením pro ženy.

Nová doporučení

- › Na základě uvedených dat je jedno z doporučení zaměřené na zmapování a podrobnou analýzu preventivních opatření – screening – je třeba popsat současnou praxi rozesílání výzev ze strany pojišťoven a způsob komunikace prevence obzvláště směrem k ženám. Zde je důležité například věnovat pozornost tomu, proč velmi malé procento žen využívá možnost preventivních opatření.
- › Vzhledem k přetrvávající pandemii COVID, která má prokazatelně dopady na duševní zdraví žen, doporučuji zmapovat obsazení a dostupnost ambulantních služeb v oblasti duševního zdraví, včetně vytíženosti krizových linek. Důležité je také zpracovat strategii na rozšíření sítě zdravotních krizových center jako komplexních center poskytujících telefonickou, ambulantní, terénní intervenci, i krátkodobou stabilizaci na lůžku.
- › Zároveň je třeba zvýšit dostupnost psychoterapeutických služeb a služeb psychosociální podpory, včetně možnosti hrazení této služby z veřejného zdravotního pojištění. Tyto služby budou potřeba i po odeznění pandemie.
- › Bylo by vhodné vypracovat analýzu na téma odměňování zdravotnických pracovníků a pojmenovat důvody GPG mezi muži a ženami ve zdravotnictví, a kromě této analýzy je

nutné zmapovat dopady pandemie (fyzické i psychické) na zdravotnický personál a jejich rodiny.

- › Stejně tak je nutné aktualizovat ostatní studie věnující se zdraví a důsledně v nich dodržovat strategii gender mainstreamingu. Což se v současné době neděje. Mezi takové studie patří psychická a psychiatrická onemocnění (mentální anorexie, mentální bulimie, deprese atd.).
- › Pokračovat ve tvorbě standardů vedení přirozeného porodu a standardu porodní asistence, včetně narovnání legislativního vakua tak, aby nová legislativa umožňovala porodním asistentkám poskytovat péči v plném rozsahu jejich kompetencí a proplácet tuto službu z veřejného zdravotního pojištění.
- › Vypracovat koncepci péče o matku a dítě, která obsahuje péči před, během a po porodu a umožňuje i takovou péči, která není vedená lékařem v nemocnici.
- › Urychlené zavádění Center porodní asistence a Porodních domů tak, aby v každém kraji byla dostatečná kapacita.
- › V letošním roce uplynulo 10 let od analýzy „Ženy se zdravotním postižením v ČR“ a bylo by vhodné realizovat výzkum na toto téma. Do analýzy by bylo vhodné zapracovat i téma postižení a azylové domy, násilí na ženách, rodičovství.

POUŽITÁ LITERATURA

- Akční plány pro implementaci Národní strategie Zdraví 2020, MZ, 2015. Dostupný z: <https://www.mzcr.cz/akcni-plany-pro-implementaci-narodni-strategie-zdravi-2020/>
- ČSÚ. Zaostrěno na ženy muže, Český statistický úřad, 2020.
- IDEA anti COVID-16, Národohospodářský ústav AV ČR, 2020. Dostupný z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Dusevni_zdravi_covid-19_cervenec2020_22/IDEA_Dusevni_zdravi_covid-19_cervenec2020_22.html#p=2
- Informace o stavu realizace Zdraví 2020 – Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí za období říjen 2017–září 2018, MZ, 2018. Dostupný z: <https://www.mzcr.cz/informace-o-stavu-realizace-zdravi-2020-narodni-strategie-ochrany-a-podpory-zdravi-a-prevence-nemoci-za-obdobi-rijen-2017-zari-2018/>
- Jelínková, P.; Radovanovičová, J. (ed.): Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v České republice v letech 2016–2020, 2021. ČŽL, 2021. Dostupný z: https://czlobby.cz/sites/default/files/news_download/stinova_zprava_2021_web.pdf
- National review, Úřad vlády ČR, 2020. Dostupný z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Beijing-25+-National-Review-english-version.pdf>
- MZ ČR, Dopady krize způsobené koronavirem SARS-CoV-2 a duševního zdraví populace ČR – zpráva pracovní skupiny Rady vlády pro duševní zdraví, 2020. Dostupný z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/2020/01/Dopady-krize-zp%C5%AFsoben%C3%A9-koronavirem-SARS-CoV-2-a-du%C5%A1evn%C3%ADho-zdrav%C3%AD-populace-%C4%8CR.pdf>
- Veřejný ochránce práv: Přístupnost sociálních služeb azylové domy a noclehárny pro lidi s postižením, 2020. Dostupný z: <https://www.ochrance.cz/dokument/pristupnost-socialnich-sluzeb-azylove-domy-a-nocleharny-pro-lidi-s-postizenim/zaverecna-zprava2020-azylove-domy-final.pdf>
- Informace o stavu realizace Zdraví 2020 – Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí za období říjen 2017–září 2018, MZ, 2018. Dostupný z: <https://www.mzcr.cz/informace-o-stavu-realizace-zdravi-2020-narodni-strategie-ochrany-a-podpory-zdravi-a-prevence-nemoci-za-obdobi-rijen-2017-zari-2018/>
- Zdraví 2030, Strategický rámec rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030, MZ, 2020. Dostupný z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/18700/40551/Zdravi2030_FINAL16122019.pdf.pdf

NÁSILÍ NA ŽENÁCH

autorka zhodnocení cíle

Lucie Hrdá

NÁSILÍ NA ŽENÁCH

Ve všech společnostech (bohužel) jsou ženy a dívky vystaveny fyzickému, sexuálnímu a psychickému týrání, které se děje napříč příjmovými, třídními a kulturními skupinami. Jednou z příčin může být nižší sociální a ekonomické postavení žen, což může být nejen příčina, ale také následek.

Pojem „násilí na ženách“ znamená jakýkoli čin na základě pohlaví, který vede nebo pravděpodobně povede k fyzické, sexuální nebo psychické újmě nebo utrpení. Mezi tyto činy patří také vyhrožování těmito činy, nebo zbavení svobody, a to ať projevované na veřejnosti, v soukromí nebo ve virtuálním prostředí. Mezi projevy násilí na ženách patří: a) fyzické, sexuální a psychické násilí vyskytující se v rodině, včetně týrání, sexuálního zneužívání dětí ženského pohlaví v domácnosti, násilí související s věnem, znásilnění v manželství, mrzačení ženských pohlavních orgánů a další tradiční praktiky škodlivé pro ženy, mimomanželské násilí a násilí související s vykořisťováním; b) fyzické, sexuální a psychické násilí, ke kterému dochází uvnitř komunit, včetně znásilnění, sexuálního zneužívání, sexuálního obtěžování a zastrašování v práci ve vzdělávacích institucích a jinde, včetně obchodování s lidmi, nucená prostituce; c) fyzické, sexuální a psychické násilí páchané nebo tolerované státem, ať se vyskytuje kdekoli. Násilí na ženách zahrnuje také nucenou sterilizaci a nucený potrat, nucení/nucené využívání antikoncepce, usmrcení dítěte ženského pohlaví, právě kvůli pohlaví a prenatalní výběr pohlaví.

Definice je poměrně široká a často, pokud je vykládána bez dalších kontextů, může křížit zájmy jiných cílů PAP, například v oblasti zdravotní péče a práva ženy na rozhodování o vlastním těle.

Násilí na ženách je projevem historicky nerovných mocenských vztahů mezi muži a ženami ze strany mužů a zároveň je nástrojem, který brání ženám jejich plnému rozvoji.

STRATEGICKÉ CÍLE – NÁSILÍ NA ŽENÁCH

- › Učinit integrovaná (právní, společenská i politická) opatření pro prevenci a odstranění násilí na ženách.
- › Organizovat pravidelné výzkumy a podporovat studium příčin a důsledků násilí na ženách a účinnost jednotlivých preventivních opatření.
- › Odstranit obchod se ženami a pomáhat obětem násilí, a to v rovině práva, psychické péče, zdraví a ekonomické soběstačnosti.

Zprávy v letech 2010 a 2015 diskutovaly zejména vývoj v trestním právu hmotném, nový trestní zákoník a obě zprávy se shodují, že právní ustanovení je vyhovující. Na co obě zprávy upozorňovali pak je vymáhání práva, provádění šetření trestných činů a pozitivně (zpráva

z roku 2016) bylo hodnoceno přistoupení České republiky k postupné ratifikaci Istanbulské úmluvy¹¹⁷. Istanbulská úmluva nebyla za posledních pět let Českou republikou ratifikována¹¹⁸, za což je soustavně Vláda ČR kritizována ze strany neziskových organizací. Diskuze – politické i společenské, nad Istanbulskou úmluvou, která byla podepsána ČR v roce 2016, jsou tak vášnivé, že Úřad vlády ČR vydal svou vlastní publikaci „Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí: mýty a fakta¹¹⁹“, v které se snaží vyvrátit mýty, které zaznívají z řad médií i politiků. Úmluva se stala politikem. I přes odmítání mezinárodní úmluvy, došlo k posunu v legislativě a výrazné posílení práv dítěte coby oběti násilí.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – NÁSILÍ NA ŽENÁCH

Minulá zpráva o plnění Pekingské platformy po dvaceti letech (2015) diskutovala zejména vývoj v trestním právu procesním, který přinesl vývoj v ochraně obětí genderově podmíněného násilí. Zákon o obětech trestných činů č. 45/2013 Sb. upravuje řadu procesních postupů a upravuje zejména práva obětí trestných činů, jako právo na informace, právo na ochranu před hrozcím nebezpečím, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před hmotnou újmu, a právo na peněžitou pomoc. Zákon též novelizoval trestní řád, ve kterém upravil předběžná opatření. Obviněnému může být například zakázán styk s poškozeným/ou, vstup do společného obydlí či zákaz návštěvy určitých prostředí, akcí či míst.

Zákon o obětech trestných činů byl v mezidobí dvakrát významně novelizován, přičemž oběma novelami došlo k významnému posílení práv obětí trestné činnosti.

Novelou č. 56/2017 Sb. došlo k založení tzv. presumce zvláštní zranitelnosti oběti trestného činu. Ust. § 3 odst. 1 stávajícího zákona nově doplnila textace, dle které „Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvlášť zranitelnou, je třeba ji za zvlášť zranitelnou považovat.“ Význam této novely spočívá zejména v tom, že nárok na právní pomoc zdarma tak vznikl zvlášť zranitelné oběti ex lege, tedy přímo ze zákona, jakmile bylo možno konkrétní osobu považovat za zvlášť zranitelnou. Není tedy třeba rozhodování soudu o tom, zda má konkrétní osoba nárok na zastupování advokátem na náklady státu. V případě, že příslušné orgány nechtějí přiznat poškozenému nároky vyplývající z postavení zvlášť zranitelné oběti, musí vyvracet nově presumpci zvláštní zranitelnosti a dokazovat, proč nemá konkrétní osoba v dané kauze znaky

¹¹⁷ Úmluva Rady Evropy o prevenci a boji proti násilí na ženách a domácímu násilí (známá též jako Istanbulská úmluva) je mezinárodní smlouva Rady Evropy zaměřená na potírání a prevenci násilí na ženách a domácího násilí. Úmluva se zaměřuje na prevenci, ochranu obětí a stíhání pachatelů genderově podmíněného násilí, tj. násilí páchaného na člověku pro jeho gender. Úmluva také nově definuje některé trestné činy a požaduje po státech, aby je zavedly do svého trestního řádu. Istanbulská úmluva zcela vyhovuje a kopíruje požadavky PAP.

¹¹⁸ Ratifikace = závazné potvrzení platnosti zvláště důležitého dokumentu

¹¹⁹ Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí: mýty a fakta, 2018, dostupný z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/brozura_IU.pdf

zvýšené vulnerability. Toto pravidlo však dle zkušeností z praxe není mnoha orgány činnými v trestním řízení aplikováno, a tyto stále vyžadují, aby oběť žádala o rozhodnutí, že je zvláště zranitelnou obětí, tedy aby se dožadovala legalizace svého postavení soudem. To je však v přímém rozporu jak se zněním zákona, tak s úmyslem zákonodárce udělat zákon nízkoprahovým a zpřístupnit postavení zvláště zranitelné oběti více poškozeným.

Novelou č. 220/2021 Sb. pak došlo k dalšímu významnému posunu v ochran práv obětí genderově podmíněného násilí rozšířením výčtu obětí trestné činnosti, které jsou považovány ex lege ze zvlášť zranitelné, bez nutnosti splnění dalších podmínek. Ustanovení § 2 odst. 4 zákona o obětech, které dříve presumovalo zvláštní zranitelnost pouze u obětí trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) a teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku), bylo s účinností od 1. 7. 2021 doplněno o oběti trestného činu znásilnění (§ 185 trestního zákoníku), trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku). Jedná se tedy o doplnění nejčastějších trestných činů, kterými je pácháno genderově podmíněné násilí. Tato novela výrazně pomohla obětem zejména znásilnění a domácího násilí v jejich přístupu k bezplatné právní pomoci v trestním řízení. Z praxe totiž víme, že předchozí přístup činil mnohé aplikační problémy. Například se stávalo, že policejní orgán potvrdil na základě presumpce zranitelnosti advokátovi, že konkrétní oběť trestného činu je zvláště zranitelnou obětí. Advokát tak převzal její zastoupení pro ni zdarma a po skončení kauzy věc vyúčtoval soudu ve věci rozhodujícímu. Ten však nejednou došel zpětně k názoru, že se v případě dané věci o poškozeného v postavení zvlášť zranitelné oběti nejednalo, a advokátovi odmítl přiznat nárok na zaplacení odměny státem¹²⁰. Tato situace vedla samozřejmě ke zhoršování postavení obětí násilí vůči ženám, neboť advokáti začali odmítat zastupovat některé oběti s poukazem na právní nejistotu jejich postavení.

Vytýčením jasnějších mantinelů zvláštní zranitelnosti u taxativně vyjmenovaných trestných činů tedy došlo k upevnění postavení daných poškozených v trestním řízení a ke zvýšení jejich procesní ochrany.

V souladu s předchozí zprávou (2015) lze konstatovat, že stále přetrvávají problémy v převádění zákona o obětech trestných činů do právní praxe. Opakovaně je poukazováno zejména na necitlivý či neinformovaný přístup některých institucí či jednotlivců, kteří se s oběťmi násilí na ženách setkávají. Za hlavní důvod je považován nedostatek pozornosti věnovaný vzdělávání a kontinuálnímu proškolení personálu. Častým problémem je zejména nedostatečné školení

¹²⁰ Z praxe autorky

zdravotnického personálu, přitom právě tento personál je často prvním místem, na které se oběť obrátí¹²¹.

Stále trvá, že některé instituce vzdělávání svých pracovníků nepovažují za potřebné (to se týká zejména soudců a soudkyň, ať již agendy trestněprávní či rodinné a opatrovnické), resp. funguje zde pouze na základě dobrovolnosti, u jiných je zase problémem vysoká fluktuace personálu (zejména u policie)¹²².

Jiným problémem je absence či nedostatečnost specializace a systémového koordinovaného přístupu (tento problém se týká zejména krajů, které dnes mají v samostatné působnosti sociální práci). Nedostatečnými se nadále jeví též určité aspekty pomoci obětem, zejména co se týká zajištění bydlení, ať již krátkodobého bydlení v azylových domech či systematického poskytování sociálního bydlení (tzv. dostupných bytů) pro oběti násilí. Co se týká azylových domů, prvním problémem je nedostatek utajených azylových domů (neveřejnost adresy je důležitá pro ochranu před pokračujícími útoky ze strany násilníka, zejména u domácího násilí).

V České republice přitom v současnosti neexistuje žádná služba specializovaná výhradně na oběti sexuálního násilí a pouze pět pobytových sociálních služeb specializovaných na pomoc obětem domácího násilí. Kapacita těchto služeb je cca 90 lůžek – tedy přibližně 30 rodinných míst pro oběti domácího násilí. Díky programu z Norských fondů administrovanému Ministerstvem financí a Úřadem vlády vznikne v roce 2022 celkem 5 nových center pro oběti. Centra budou otevřena v Praze, Brně, Českých Budějovicích, Mostě a Ostravě. Jedním z nich je i vůbec první specializované centrum pro oběti sexuálního násilí v ČR, které v Praze zřizuje organizace proFem¹²³.

AKČNÍ PLÁN PREVENCE DOMÁCIHO A GENDEROVĚ PODMÍNĚNÉHO NÁSILÍ 2019-2022

Nový vládní „Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí 2019-2022“¹²⁴ (dále také jen „AP 2019-2022“) navazuje na v otázkách implementace ochrany obětí žen před genderově podmíněným násilím na „Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí 2015-2018“. Stejně, jako jeho předchůdce se již neomezuje na domácí násilí, ale pokrývá

¹²¹ Dle výsledků celoevropské studie jsou nemocnice a zdravotnická zařízení nejčastějším prvním místem, které oběti genderově podmíněného násilí kontaktují. Fundamental Rights Agency (FRA). Violence against women: an EU-wide survey 2014. Main results. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf, str. 59. Cit 10.9.2015.

¹²² Lze poukázat například na vznik platformy beztreštu.cz, která dlouhodobě poukazuje na nejméně nízké tresty v případech sexuálního násilí na ženách, dostupný z: <https://www.beztrestu.cz/>

¹²³ In: Tisková zpráva Odboru rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR ze dne 22.11.2022, <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/aktuality/tz-v-cr-bude-otevreno-pet-novych-center-pro-obeti-domaciho-a-sexualniho-nasili-192341/>

¹²⁴ Schválen v roce 2019, dostupný z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/AP-DN---grafikaFINAL.pdf>

genderově podmíněné násilí obecně, tedy též znásilnění, sexuální zneužívání či nebezpečné pronásledování¹²⁵.

Problematiku rozděluje AP 2019/2022 na několik oblastí: č.1: Prevence domácího a genderově podmíněného násilí, č. 2: Ochrana a podpora osob ohrožených domácím a genderově podmíněným násilím (včetně dětí), č. 3: Zajištění přístupu ke spravedlnosti pro všechny osoby ohrožené domácím a genderově podmíněným násilím.

V prosinci 2021 pak Výbor pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách Rady vlády pro rovnost žen a mužů schválil tzv. Společné minimální multioborové standardy práce s dětskými oběťmi násilí v rodině. Dokument představuje klíčové standardy práce s dítětem, které bylo vystaveno násilí v rodině v roli svědka nebo přímé oběti včetně tělesného trestání. Tyto standardy vychází především z principů Úmluvy o právech dítěte, Evropské úmluvy o lidských právech, Evropské sociální charty z roku 1961 a ze zahraniční praxe v poskytování pomoci dětským obětem trestných činů a násilí v rodině a zejména z mezinárodních standardů kvality center pro dětské oběti trestných činů Barnahus¹²⁶. Materiál rovněž zohledňuje opatření definovaná v Národní strategii ochrany práv dětí na období 2021–2029 a Akčním plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019–2022.

Dokument hovoří o tom, že implementace minimálních standardů do praxe má zajistit obzvlášť zranitelným dětským obětem základní účinnou ochranu před sekundární traumatizací a viktimizací, co nejefektivnější způsob zotavení z prožitého násilí a brzký návrat do běžného dětského života bez násilí. Jedná se o základní principy, na nichž participují všichni aktéři zapojení do péče o dítě ohrožené násilím v rodině a v průběhu veškeré péče dbají na jejich dodržování. Klíčovými principy dokumentu jsou: 1) Nejlepší zájem dítěte, 2) Právo dítěte na participaci, 3) Právo dítěte na včasné poskytnutou odbornou pomoc, 4) Nepřijatelnost násilí v blízkých vztazích, 5) Jednotná multioborová koordinace případu, 6) Poskytování služeb dítěti není diskriminační, 7) Prostředí přátelské dětem, 8) Služba usiluje o minimalizaci rizika retraumatizace dítěte.

Závěrem lze říct, že ČR učinila významné pokroky v ochraně práv obětí sexualizovaného a domácího násilí, avšak stále má problémy s implementací právní úpravy do procesní praxe, se vzděláváním osob rozhodujících ve věci i s komplexním přístupem zapojení všech složek

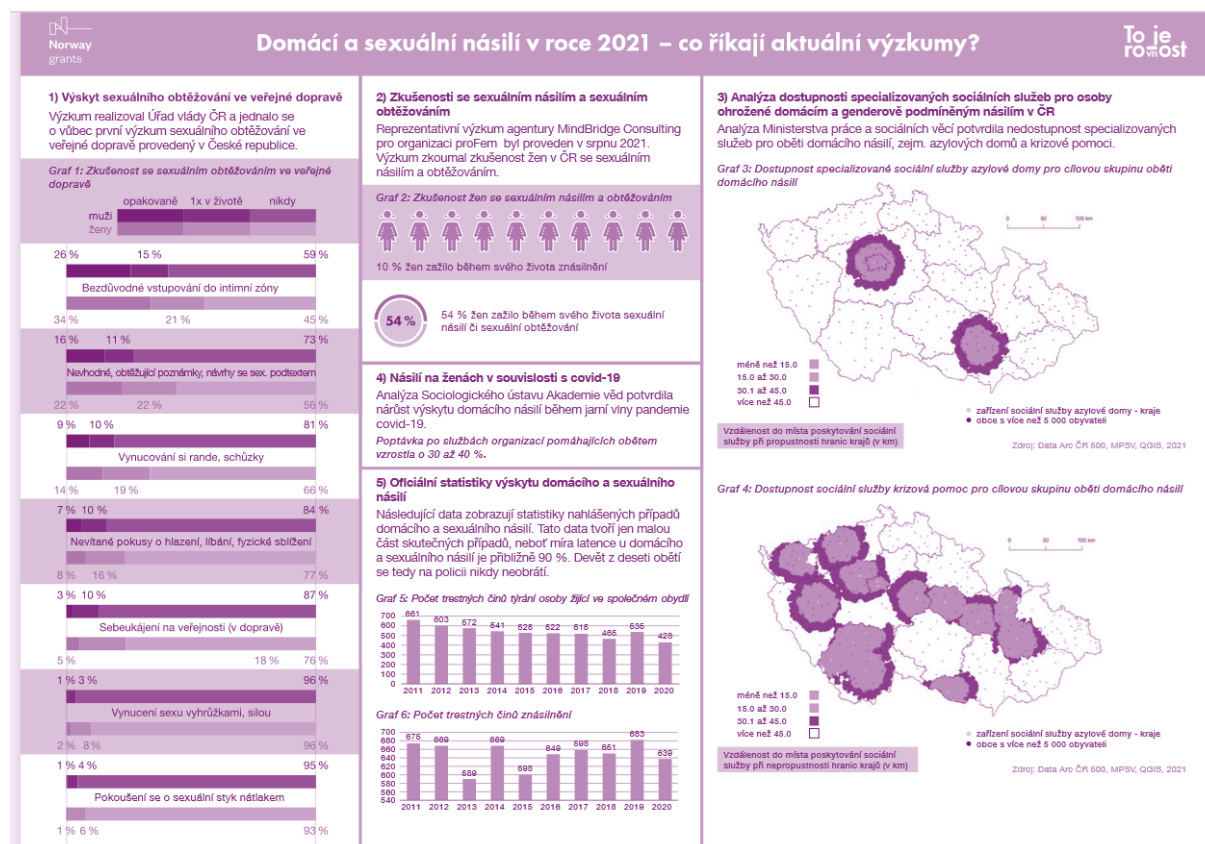
¹²⁵ Celý materiál je dostupný na <https://www.databaze-strategie.cz/cz/urad-vlady/strategie/akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineného-nasili-2019-2022?typ=odpovednost>

¹²⁶ Barnahus (odvozeno z islandského slova pro „dětský dům“) je multidisciplinární a meziagenturní model vstřícný k dětem pro reakci na dětské násilí a svědky násilí. Účelem Barnahus je nabídnout každému dítěti koordinovanou a účinnou ochranu dítěte a reakci trestní justice a zabránit traumatizaci a retraumatizaci během vyšetřování a soudního řízení. Tento model je uznán Lanzarote Committee při Radě Evropy jako příklad dobré praxe pro multidisciplinární reakce vstřícné k dětem.]

záchranné sítě. Stejně tak je, bohužel, nutno konstatovat, že ČR stále nijak nepokročila ve slibované ratifikaci Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (dále také jen „Istanbulská úmluva“), neboť v okamžiku, kdy se dostává tento bod na jednání Vlády, stává se text této mezinárodní smlouvy v podstatě polem pro politickou bitvu mezi liberálními a konzervativními politiky.

COVID A NÁSILÍ NA ŽENÁCH

V letech 2020 a 2021 byl celý segment boje proti genderově podmíněnému násilí v ČR velmi ovlivněn pandemií COVID. Úřad Vlády ČR shrnul výsledky výzkumů publikovaných v tomto období v souhrnné tabulce, ze které je patrné, že s v České republice je nutno řešit genderově podmíněné a domácí násilí komplexně, že tyto fenomény jsou v české populaci rozšířeny průřezově, a že v době pandemie COVID vzrostla významným způsobem distribuce domácího a sexualizovaného násilí v populaci.

Zdroj: Úřad vlády

Jedním z nejrychleji reagujícím výzkumům pak byl výzkum Blanky Nykové a Dany Moree – Násilí na ženách v souvislosti s COVID-19¹²⁷, které výzkum postavily na disproporci mezi nárůstem případů evidovaným pomáhajícími organizacemi a na straně institucí státní správy (Policie ČR, OSPOD, IC). Výzkumnice si všimly, že jednotlivé pomáhající organizace hlásí nárůst poptávky po jejich službách o 30–40 %. Co bylo výzkumem také potvrzeno je to, že intenzita a frekvence násilných činů se stupňovala v době lockdownů. Následně pozorování pomáhajících organizací potvrdily i organizace nabízející terapeutické služby, které po ukončení lockdownu začaly hlásit nárůst také. Popsaný dopad pandemie se opakuje po celém světě.

¹²⁷ Celý výzkum dostupný na: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/blanka_nyklova_dana_moree_-_nasili_na_zenach_v_souvislosti_s_covid-19.pdf

DOPORUČENÍ

Obě předchozí zprávy upozorňovaly na zlepšení implementace již existujících norem v praxi a tato doporučení zůstávají stejná i v roce 2021.

- › Ratifikovat Istanburskou úmluvu.
- › Zajistit komplexní, plošné, a systematicky pojaté vzdělávání pracovníků a pracovník všech profesí, kteří přicházejí do styku s oběťmi násilí, tedy mj. zdravotníků a zdravotnic, pracovníků a pracovník OSPOD, policistů a policistek, státních zastupitelů a zastupitelek, soudních znalců a znalkyň, soudců a soudkyň.
- › Zajistit specializaci odborných pracovišť a jejich vzájemné propojení za účelem eliminace sekundární viktimizace obětí. Užitečné by bylo zejména uzavírání dohod o spolupráci mezi všemi zúčastněnými orgány a vytvoření oddělení specializovaných na genderově podmíněné násilí v rámci jednotlivých článků této soustavy.
- › V souladu s Istanburskou úmluvou se zaměřit na celospolečenské zvyšování povědomí, protože pomoc obětem by měla přicházet z co nejvíce stran – od rodiny, přátel, pedagogických pracovníků a pracovník, úředníků a úřednic atd. kupř. formou zahrnutí učebních materiálů týkajících se problematiky rovnosti do učebních osnov na všech stupních vzdělávání.
- › Zajistit důsledný sběr dat o genderově podmíněném násilí na úrovni celonárodní i krajské.
- › Zajistit rozšíření a specializace sítě azylových domů, utajených domů obzvláště, jakož i dlouhodobějších možností ubytování pro oběti násilí (Současných 90 lůžek je zcela nedostatečné).
- › Dále je potřeba pokračovat v osvětě, odborné diskuzi a vzdělávání soudců, policie, zdravotního personálu a dalších zainteresovaných stran v tématu genderově podmíněného násilí a jeho škodlivosti pro společnost.
- › Stejně tak je nutné novelizovat legislativu a postupně přehodnocovat hodnocení trestních činů obsahující všechny prvky násilí na ženách, jako jsou znásilnění, vraždy ze sexuálního motivem, násilí na ženách a domácí násilí.

POUŽITÁ LITERATURA

- Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí 2019-2022. Úřad vlády, 2018. Dostupný z: <https://www.databaze-strategie.cz/cz/urad-vlady/strategie/akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneneho-nasili-2019-2022?typ=odpovednost>
- Fundamental Rights Agency (FRA). Violence against women: an EU-wide survey 2014. Main results. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
- Nyklová, B.; Moree, D. Násilí na ženách v souvislosti s COVID-19: Výzkumná zpráva. Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2020. Dostupný z: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/blanka_nyklova_dana_moree_-_nasili_na_zenach_v_souvislosti_s_covid-19.pdf
- In: Tisková zpráva Odboru rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR ze dne 22.11.2022, <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/aktuality/tz-v-cr-bude-otevreno-pet-novych-center-pro-obeti-domaciho-a-sexualniho-nasili-192341/>
- Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí: mýty a fakta, 2018, dostupný z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/brozura_IU.pdf

ŽENY A OZBROJENÝ KONFLIKT

autorka zhodnocení cíle

Míla O'Sullivan

ŽENY A OZBROJENÝ KONFLIKT

Přijetí PAP v roce 1995 přineslo průlom v oblasti práv žen a jejich rolí v situacích ozbrojeného konfliktu. Tato pátá kritická oblast PAP – Ženy a ozbrojený konflikt dodnes zůstává jedním z nejprogresivnějších mezinárodních závazků, který uznává klíčovou úlohu žen a genderové rovnosti k nastolení a zachování míru a bezpečnosti a při řešení konfliktů. Výslovně vybízí k demilitarizaci a potvrzuje zásadní roli žen v mírovém hnutí a podpoře kultury míru.

Shodou v Pekingu mezinárodní společenství připravilo půdu k pozdějšímu výraznému posílení mezinárodních genderových norem v oblasti míru a bezpečnosti prostřednictvím rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 o ženách, míru a bezpečnosti z roku 2000 a návazných norem. Tato tzv. agenda ženy, mír a bezpečnost, angl. Women, Peace and Security (dále jen „agenda WPS“) dnes tvoří normativní rámec 10 rezolucí,¹²⁸ a prolíná se s dalšími globálními závazky jako je 17 cílů udržitelné rozvoje Agendy pro udržitelný rozvoj 2030.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Zvýšení účasti žen v rozhodovacím procesu při řešení konfliktů a ochrana žen žijících v situaci ozbrojených a jiných konfliktů nebo pod cizí okupací.
- › Snížení nadměrných vojenských výdajů a kontrola dostupnosti a obchodu se zbraněmi.
- › Rozvíjet nenásilné formy řešení konfliktů a snížit výskyt zneužívání lidských práv v konfliktních situacích.
- › Pomáhat ženám, aby ve větší míře přispívaly k pěstování kultury míru.
- › Zajistit ochranu, pomoc, informace a vzdělání uprchlicím, ženám bez domova s potřebou mezinárodní ochrany a ženám bez domova v rámci státu.
- › Zajistit pomoc ženám z kolonií a nesamostatných teritorií.

Kapitola Ženy a ozbrojený konflikt byla v prvních stínových zprávách zařazována na konec publikace, což vyznačovalo i společenský zájem o toto téma. V letošní stínové zprávě kapitolu zařazujeme již na její určené místo, a to z toho důvodu, že oblast prošla výrazným posunem a zájem nejen ze strany odborné veřejnosti. Tento rostoucí zájem přičítáme právě i tvorbě stínových zpráv Peking.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A OZBROJENÝ KONFLIKT

¹²⁸ Rezoluce RB OSN č. 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019), 2493 (2019).

Více než čtvrtstoletí od Pekingů je mezinárodní vývoj zahlcen pokračujícími i novými bezpečnostními výzvami, které mají vždy silný genderový rozměr a ukazují na stále větší propojenost domácí a zahraniční politiky států. Patří sem mezinárodní nestabilita v důsledku konfliktů a pokračujícího zbrojení, jakož i nové naléhavé otázky spojené s klimatickou krizí, pandemií COVID-19 i rostoucí polarizací mezinárodní politiky a odporem vůči mezinárodním genderovým úmluvám. Současně ale stále více zemí, mezi nimi např. Francie, Jižní Afrika, Kanada, Švédsko nebo Velká Británie, vytváří zahraniční politiku na principech genderové rovnosti a vnáší do mezinárodních vztahů požadavky na rozvoj v této oblasti, což bylo v době přijetí Pekingu spíše vzácností. Obvykle je jedním z hlavních pilířů takové politiky výše zmíněná agenda WPS, čehož ukázkou je například švédská feministická zahraniční politika.

Česká republika se také v uplynulých letech sledovaného období přidala k zemím prosazujícím aktivněji genderovou rovnost a ženská práva v zahraniční politice. V této kapitole shrnuji vývoj v ČR v letech 2015–2020, s přesahem do roku 2021. Zaměřuji se na tyto 4 oblasti: agendu WPS, vnitřní a vnější dimenzi zahraniční politiky, aktuální otázky související s koronavirovou pandemií a problematiku odzbrojování/vojenských výdajů. V kapitole popisuji, o jak vskutku průlomové období z hlediska nově přijatých strategických politik v oblasti zahraničních vztahů jde. I přes viditelný posun na úrovni koncepcí a strategických plánů ale zatím pokulhává praktické naplňování a hlubší institucionalizace genderových témat. Genderové agendě chybí v české zahraniční politice širší politická podpora a zůstává tak spíše povrchně a nesystematicky uchopena.

AGENDA ŽENY, MÍR A BEZPEČNOST (WPS)

Agenda WPS vznikla zdola jako normativní rámec na podporu účasti žen v rozhodovacích procesech při prevenci a řešení konfliktů, obnově po konfliktu a jejich ochranu proti násilí, včetně sexuálního a genderově podmíněného násilí v souvislosti s konfliktem. Během 20 let se rozsah WPS dále tvořil a stal se významným nástrojem NNO, mezinárodních organizací i států. Pro představení agendy je nutno dodat, že 10 přijatých rezolucí RB OSN je kompromisem členských států OSN a s tím souvisejí i její slabiny. Feministická kritika zdůrazňuje přílišnou militarizaci agendy, důraz na ochranu na úkor participace a prevence nebo její časté zúžení do sféry zahraniční politiky a opomíjení domácích témat.¹²⁹ Samotná implementace WPS norem se celosvětově příliš nedaří¹³⁰ a to přesto, že 98 členských států OSN již disponuje Národním

¹²⁹ Blíže např. Davies, Sara E. and True, Jacqui eds. 2019. *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*. New York: Oxford University Press.

¹³⁰ Blíže např. Coomaraswamy, R. et al. 2015. *Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace: A Global Study on the Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325*, New York: UN Women.

akčním plánem (NAP)¹³¹. ČR adoptovala svůj první NAP 1325 v roce 2017 a její závazek je dále posílen akčními plány EU a Severoatlantické aliance (NATO).

První Národní akční plán ČR k rezoluci 1325 (2017-2020)

Vláda ČR přijala v lednu 2017 svůj první Akční plán České republiky k implementaci rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), o ženách, míru a bezpečnosti a souvisejících rezolucí na léta 2017–2020. Skutečnost, že tak učinila téměř 17 let po přijetí první rezoluce 1325 a jako 64. členská země OSN koresponduje s dlouhodobým trendem marginalizace genderové agendy na vládní úrovni. Na druhou stranu přijetí tohoto dokumentu přineslo určitý zlom v promítnutí genderových témat do zahraniční politiky, neboť se jedná o vůbec první samostatný dokument zaměřený na zlepšení postavení žen a genderové rovnosti ve vnějších vztazích. Ve srovnání s minulým sledovacím obdobím, kdy se gender mainstreaming pomalu dostával jako průřezové téma do rozvojové spolupráce a dalších politik, tedy došlo k významnému posunu. Samotný plán vyžaduje implementaci a monitoring a nemůže tak snadno dojít k přehlížení nebo marginalizaci genderových témat.

Určitým impulsem pro vznik NAPu bylo přijetí akčního plánu Ministerstva obrany (MO) k agendě WPS,¹³² které po vzoru některých zemí NATO připravilo svůj rezortní plán. Tento dokument však vykazuje deklaratorní charakter, neboť replikuje úkoly již zahrnuté v Prioritách a nemá vymezeny žádné další cíle, časový rámec, monitorování nebo evaluaci. Konkrétní opatření pro MO, jako jednoho z hlavních aktérů agendy WPS, stanovuje až první NAP. Vypracování prvního NAPu koordinovalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV), které je gestorem agendy. Kromě MZV a MO jsou dalšími aktéry NAPu Ministerstvo vnitra (MV), Policejní prezidium a Úřad vlády (ÚV). Samotný proces vzniku prvního NAPu byl iniciativou shora (top-down), téměř bez konzultací s občanskou společností, což je v rozporu s požadavky OSN. V omezeném čase, bez výzkumného základu a s minimálními kapacitami byl vytvořen 40stránkový dokument, který více než na dopad je zaměřený deklaratorně. První NAP tak spíše shrnuje již realizovaná opatření v domácí politice a vnějších vztazích, která jsou rozdělena do 7 oblastí: Vyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích ve vztahu k agendě WPS; Sladování pracovního a soukromého života ve vztahu k agendě WPS; Vzdělávání a školení ve vztahu k agendě WPS; Mezinárodní spolupráce na prosazování agendy WPS; Důstojnost a integrita žen ve vztahu k

¹³¹ 98 členských států OSN k září 2021. Viz <http://1325naps.peacewomen.org/>

¹³² MO ČR. 2015. *Akční plán rezortu Ministerstva obrany k implementaci rezoluce 1325 o ženách, míru a bezpečnosti*. <https://www.mocr.army.cz/assets/informacni-servis/povinne-informace/1-rovne-prilezitosti/akcni-plan-rezortu-mo-k-implementaci-rezoluce-rb-osn-1325--zeny--mir-a-bezpecnosti.pdf>

agendě WPS; Agenda WPS a aktuální výzvy; Institucionální zabezpečení rovnosti žen a mužů ve vztahu k agendě WPS.

Celkově je největším nedostatkem NAPu, i dle samotných aktérů, jeho šíře a obecnost a chybějící konkretizace stanovených cílů, což výrazně oslabuje možnosti implementace agendy, a tedy i její dopad¹³³. Tyto slabiny byly zřejmé i při setkáních neformální pracovní skupiny WPS koordinované MZV a složené z rezortních členů a členek i občanské společnosti. Diskuse se zaměřovaly na již probíhající aktivity a velmi často se zužovaly na zastoupení žen v armádě, policii a diplomacii, které zůstává stále velmi nízké (viz Tabulka). Tento vývoj odradil některé členy a členky z občanské společnosti, které vnímají, že úlohou pracovní skupiny je posouvat danou agendu kupředu.

K monitorování agendy slouží pravidelné implementační zprávy, které jsou poměrně detailní a mohou sloužit jako užitečný nástroj pro sběr dat a zvýšení informovanosti všech aktérů. Zprávy také odhalují oblasti, kde implementace zcela chybí. U uváděných statistik je zřejmé, že chybí pravidelné vykazování a jednotný rámec, které by umožnily jejich vyhodnocování. Například statistiky týkající se udělení azylu jsou uvedeny jen v implementační zprávě za rok 2018. Azyl byl v tomto roce udělen 30 ženám a 17 mužům.

Tab 1: Zastoupení žen v armádě a v zahraničních operacích

	Počet vojáků	Podíl žen v zahraničních operacích a pozorovatelských misích OSN
2016	13,1 %	6 %
2018	13 %	5 %
2019	-	4 %
2020	13 %	5 %

Zdroj: Ministerstvo obrany. 2021. Kvantitativní genderová analýza k 1. 1. 2021¹³⁴.

Lze konstatovat, že mezinárodní kritika nedostatečné implementace agendy WPS vyjadřuje i zkušenost prvního českého NAPu. I přesto samotná existence NAPu přinesla do tradičně maskulinní zahraniční a bezpečnostní politiky pozitivní posun na rovině institucionalizace, zvýšení povědomí a citlivosti k otázkám agendy WPS a genderové agendy obecně.

Druhý Národní akční plán ČR k rezoluci 1325 (2021-2025)

¹³³ Blíže O'Sullivan, M. 2019. *The Czech Agenda on Women, Peace and Security: Reflections on the first National Action Plan and Future Policy Recommendations*. Praha: ÚMV, p. 18-35.

¹³⁴ Dostupné z <https://www.mocv.army.cz/assets/informacni-servis/povinne-informace/1-rovne-prilezitosti/kvantitativni-genderova-analyza-k-1-1-2021.pdf>

Na sklonku roku 2020 přijala vláda ČR druhý Národní akční plán České republiky k implementaci rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), o ženách, míru a bezpečnosti a souvisejících rezolucí na léta 2021-2025. Potvrdila tím kontinuitu, jakož i jisté zakotvení agendy WPS a pro-genderového směřování ve vnějších vztazích. Ve světle anti-genderových tendencí a okleštění některých genderových témat v domácí politice lze tento krok vnímat zřejmě pozitivně. Obzvláště také s ohledem na inkluzivnější proces vzniku druhého NAPu i dalšího dokumentu – Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030 (dále jen Strategie 2021-2030), která vznikala paralelně a měla by plnit roli zastřešujícího dokumentu i pro NAP.

Ač nevzniklo hodnocení dopadů (impact evaluation) prvního NAPu, MZV mělo alespoň k dispozici dvě studie¹³⁵ od akademických členek pracovní skupiny WPS a na půdě OSN se zavázalo závěry odborného přezkoumání zohlednit.¹³⁶ Studie tedy lze považovat jako důležitou součást konzultačního procesu. S ohledem na zkušenost a výzvy prvního NAPu probíhaly při přípravě druhého NAPu formální i neformální konzultace vedené MZV, a to s dostatečným předstihem.

Druhý NAP je rozdělen do 4 strategických cílů, které reflektují principy agendy WPS – participaci, gender mainstreaming, prevenci a ochranu a asistenci a obnovu:

- Posilovat participaci a vůdčí roli žen ve všech oblastech spojených s mírem a bezpečností;
- Systematicky posilovat začlenění genderové problematiky do všech oblastí souvisejících s mírem a bezpečností;
- Aktivně se podílet na posilování prevence konfliktů skrze podporu práv žen a genderové rovnosti;
- Poskytovat a podporovat adekvátní rozvojovou a transformační spolupráci a humanitární pomoc, která směřuje na potřeby žen a dívek.

Druhý NAP má tedy jednodušší a užší rozsah a konkrétnější opatření se stanovenými výchozími a cílovými indikátory. Zároveň ale druhý NAP stejně jako první nedisponuje rozpočtem a je celkově méně ambiciózní z hlediska šíře témat WPS rezolucí. Vyhýbá se totiž oblastem, které mohou v českém kontextu vyvolávat neshody jako jsou muži a maskulinita a zapojení mužů do

¹³⁵ Krulišová, Kateřina. 2019. Women, Peace and Security: Czech Republic's National Action Plan, Report for Working Group on WPS, Czech Republic; O'Sullivan, Míla. 2019. *The Czech Agenda on Women, Peace and Security: Reflections on the first National Action Plan and Future Policy Recommendations*. Praha: ÚMV.

¹³⁶ Viz projev velvyslankyně Chatardové, Preparing for the 20th anniversary of 1325 on Women, Peace and Security, 30. 4. 2019. https://www.mzv.cz/un.newyork/en/news_events/preparing_for_the_20th_anniversary_of.html

prevence konfliktu a násilí, LGBTQI+, migrace a azyl a také oblastem domácí politiky, které v prvním NAPu byly pouze deklarované jako je boj s terorismem. Nejslabším článkem je čtvrtá část asistence a obnovy zaměřená na rozvojovou a transformační spolupráci a humanitární pomoc. Během konzultací se NNO snažilo závazky posunout a zkonkretizovat, ale nebylo v tomto vyslyšeno. Opatření tak zůstávají povrchně formulována a opakuje se zde narrativ posledních 10 let.

Naopak ambiciózním výsledkem je opatření zaměřené na institucionalizaci pracovní skupiny WPS a cíl mít alespoň 30 procent jejích členů a členek z občanské společnosti. Zároveň je viditelná snaha aktivně čelit v diplomacii snahám o okleštění ženských práv a nadnárodnímu anti-genderovému hnutí, zejména v oblasti reprodukčních práv. V této souvislosti NAP jasně uvádí, že „[s] úspěšnou realizací Agendy WPS je také spjat záměr ČR systematicky na mezinárodních fórech hájit „silný jazyk“ směřující k podpoře genderové rovnosti a sexuálního a reprodukčního zdraví a práv.“ Důležité je dodat, že ukotvení a podpora agendy WPS ze strany MZV zmírňuje tendence zúžit toto téma na agendu armády. Nadále však zůstávají výzvou omezené personální kapacity na koordinaci agendy WPS. V rámci odboru OSN MZV je vyčleněna přibližně jedna třetina úvazku dané osoby pro agendu WPS, což snižuje potenciál agendy WPS v českém kontextu.

ŽENY A ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Agenda genderové rovnosti byla na MZV dlouho omezena na personální otázky v gesci osoby na pozici tzv. Gender Focal Point, zodpovědné od roku 2001 za naplňování Priorit. Kromě této vnitřní dimenze diplomacie se však ve sledovaném období dostávaly genderové otázky více než kdy dříve do konkrétních politik a praxe zahraničních vztahů. Na úrovni vnitřní i vnější genderové dimenze diplomacie došlo ke konkrétním posunům, ale zároveň zůstává celá řada výzev a překážek institucionálního charakteru, které prosazování genderové rovnosti v zahraniční politice brzdí.

Ženy v diplomacii

Genderový audit na MZV v roce 2016 poukázal na celou řadu genderových problémů uvnitř diplomacie od přesčasů, předškolní péče o děti v zahraničí a výběrových řízení na velvyslanecké pozice až po postavení doprovázejících osob.¹³⁷ Některé problémy, jako je porod v zahraničí, byly formálně vyřešeny prostřednictvím nového zákona o zahraniční službě,¹³⁸ ale jiné zůstávají nedořešeny, včetně těch, které se týkají neformálních praktik v oblasti kariérního postupu.

¹³⁷ Certifikovaný genderový audit v roce 2016 na MZV realizoval Ústav mezinárodních vztahů.

¹³⁸ Zákon č. 150/2017 Sb. Zákon o zahraniční službě a o změně některých zákonů.

Zkušenosti diplomatek ukazují, že kariérní postup závisí na letech odsloužených v zahraničí nebo na odpracovaných letech v ústředí ministerstva, což znamená, že u těch, kdo mají pečovatelské povinnosti, kariérní postup není.¹³⁹ Snaha řešit tyto systémové institucionální překážky v rámci příprav nové Strategie selhaly, neboť opatření, která by vyžadovala navýšený rozpočet a legislativní změny, byla z dokumentu ve fázi mezirezortních řízení odstraněna. Nadále tak zůstává problémem např. předškolní péče o děti v zahraničí.

Statistiky ukazují, že důsledkem těchto systémových překážek je zahraniční služba, které dominují muži¹⁴⁰. Ministerskou pozici na MZV ČR doposud zastávali výhradně muži a mezi náměstky se zřídka objevuje jedna žena. Například pod současným ministrem Kulhánkem (ČSSD) má MZV výhradně mužské nejužší vedení. Procento velvyslankyň se mezi roky 2014 až 2017 pohybovalo mezi 15 a 20 procenty a dosáhlo 12 procent v roce 2019 a 18 procent v roce 2020¹⁴¹. Následná tabulka, která je uvedena v implementační zprávě k NAPu, uvádí počet vedoucích zastupitelských úřadů a doplňující vysvětlení, že MZV nedisponuje statistickými údaji a analýzami, které by nízké zastoupení žen ve vedoucích funkcích MZV adresovaly¹⁴².

Tab. 2: Vedoucí zastupitelských úřadů dle pohlaví

Vedoucí zastupitelských úřadů (ZÚ)				
ke dni	celkový počet ZÚ	počet obsazených ZÚ	z toho ženy na pozici VZÚ	z toho muži na pozici VZÚ
3. 5. 2018	118	110	17	93
1. 1. 2017	117	112	22	90
1. 1. 2016	117	108	19	89
2015	115	102	17	85

Zdroj: Vláda ČR. 2018. Zpráva k Akčnímu plánu České republiky k implementaci rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), o ženách, míru a bezpečnosti a souvisejících rezolucí na léta 2017–2020 za rok 2017. 2018.

OBLASTI ZAHRANIČNÍ POLITIKY

V konkrétních oblastech zahraničních vztahů doznala dále změn agenda lidských práv a transformační spolupráce. V roce 2015 byla přijata nová Koncepce podpory lidských práv a

¹³⁹ Ali Doláková, Petra. 2021. Ženy v zahraniční službě. K rovným příležitostem v diplomacii. *Deník Referendum*, 29. 3. 2021. <https://denikreferendum.cz/clanek/32514-zeny-v-zahranicni-sluzbe-k-rovnym-prilezitostem-v-diplomacii>

¹⁴⁰ Viz také např. Dopita, Tomáš, Kateřina Kočí and Jarka Devine Mildorf. 2020. *Uvnitř diplomacie: Jak na genderovou nerovnost v zahraniční službě*. Praha: Grada.

¹⁴¹ Vláda ČR. 2021. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030*, p. 90.

¹⁴² Vláda ČR. 2018. Zpráva k Akčnímu plánu České republiky k implementaci rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), o ženách, míru a bezpečnosti a souvisejících rezolucí na léta 2017–2020 za rok 2017. 2018.

transformační spolupráce (dále Koncepce), která rozšiřuje pojetí lidských práv na koncepční i praktické rovině. Prioritou č. 6 nové koncepce je „Podpora rovnosti a nediskriminace,“ která uvádí, že „[v] oblasti rovnosti mužů a žen se rovněž bude prioritně věnovat tématu ekonomické samostatnosti žen a jejich zapojení do veřejného života. Zásadním tématem z pohledu České republiky jsou aktivity namířené proti násilí na ženách a dívkách, mj. i v ozbrojených konfliktech.“ Koncepce dále poměrně pokročile odkazuje na oblasti týkající se rovnosti a nediskriminace, od sexuálního násilí v konfliktech až po práva LGBTI a zároveň propojuje ekonomickou nejistotu žen a násilí na ženách a dívkách. Do diplomatické praxe se však tyto změny promítají jen částečně. Podle některých lidí z diplomacie je v každodenní lidskoprávní politice gender průřezovým tématem, nicméně v centru pozornosti stále zůstávají nejvíce civilní a politická práva¹⁴³.

V reakci na měnící se globální situaci charakterizovanou odporem vůči genderu je ze strany MZV označována jako možná příležitost pro ČR podpora reprodukčních a sexuálních práv¹⁴⁴. Současná Koncepce však v tomto ohledu postrádá vyhraněnou pozici ČR, která by umožnila proaktivněji téma řešit na mezinárodní půdě. Téma by tedy mohlo být zohledněno při revizi Koncepce nebo v případě vypracování nové koncepce. Současně je však nutné zdůraznit, že podpora práv žen v zahraniční politice se střetává i s domácím odporem vůči genderovým tématům. Opakované odsouvání Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (dále jen Istanbulske úmluvy) komplikuje postavení ČR v této mezinárodní organizaci a zároveň výrazně narušuje kredibilitu zahraniční politiky hlásící se k podpoře lidských práv.

Další oblastí je česká zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS), kde bylo vytvořeno několik nástrojů (např. metodika hodnocení projektů) a očekává se, že zavedením do praxe přinesou genderově citlivější přístup. Doposud však pokračuje dlouhodobý trend, kdy požadované genderové standardy jsou nedostatečné, ať se jedná o grantové výzvy, projektovou dokumentaci nebo hodnocení projektů. Studie zkoumající 96 projektů ukázala, že v projektové dokumentaci je možné gender v projektu ignorovat nebo zamluvit frázemi o genderové neutralitě či nediskriminaci, a kromě těchto prázdných deklarací projekty nepřinášejí žádné relevantní

¹⁴³ O'Sullivan, Míla and Krulišová, Kateřina. 2020. "This Agenda Will Never Be Politically Popular": Central Europe's Anti-Gender Mobilization and the Czech Women, Peace and Security Agenda. *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 22, No. 4, 526-549, 10.

¹⁴⁴ O'Sullivan, M. 2019. *The Czech Agenda on Women, Peace and Security: Reflections on the first National Action Plan and Future Policy Recommendations*. Praha: ÚMV, p. 25.

informace¹⁴⁵. Studie tak upozorňuje na potřebu systematického a dlouhodobého systému monitorování a vyhodnocování genderových aspektů české ZRS¹⁴⁶.

Oblast ZRS je řešena také v druhé Strategii 2021-2030, jejíž příprava probíhala téměř souběžně s přípravou druhého NAPu. Na návrh Odboru rovnosti žen a mužů byla Strategii 2021-2030 vypracována 'zdola' odbornou veřejností, přičemž pro vnější vztahy¹⁴⁷ vznikla Pracovní skupina pro gender ve vnějších vztazích. Od začátku se tedy jednalo o velmi inkluzivní proces s poměrně ambiciózním cílem rozšířit genderové hledisko i do přehlížených oblastí zahraniční politiky jako je kulturní diplomacie nebo tradičně maskulinní sféry ekonomické diplomacie a vývozu zbraní. Mnohá opatření jsou ve finálním dokumentu spíše obecná a k jejich prosazení bude potřeba politickou vůli a úsilí jednotlivců. Je třeba také poznamenat, že ani jedna z těchto oblastí zahraniční politiky nebyla dříve z feministické perspektivy diskutována, což souvisí i s absencí akademického výzkumu a aktivit občanské společnosti.

Ve sledovaném období se však dá vypozařovat zvýšený zájem o genderová témata v zahraniční politice ze strany akademie a NNO. Například socioložky z Akademie věd ČR upozornily na nízké zastoupení žen v převážně maskulinním prostředí oboru mezinárodních vztahů v ČR, jakož i zdejší absenci výzkumu genderových témat a feministických teorií v mezinárodních vztazích¹⁴⁸. Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) pak pravidelně pořádala setkání pro ženy v zahraniční politice a v reakci na nedostatečné zastoupení žen ve veřejných diskusích vytvořila Databázi expertek na zahraniční politiku.¹⁴⁹ V prosinci 2020 se konala také vůbec první mezinárodní genderová konference „Towards and Meaningful Change: Gendered Foreign Policy in Practice“ pod záštitou a za účasti ministra zahraničních věcí ČR Tomáše Petříčka (ČSSD), která byla vyústěním tříletého projektu Ústavu mezinárodních vztahů Rovnost žen a mužů v české zahraniční politice a rozvojové spolupráci¹⁵⁰.

GENDER, DEMILITARIZACE A KULTURA MÍRU

PAP výslovně vybízí k demilitarizaci a k řešení zneužívání lidských práv v konfliktních situacích a upozorňuje, že nadměrné výdaje na zbrojení omezují finanční prostředky na ekonomický a sociální rozvoj. ČR vydala na obranu v roce 2021 1,34 procenta HDP, tedy necelá dvě procenta

¹⁴⁵ Dopita, T., Pešková, Žaloudková, J. (2018): *Analýza zjistitelnosti dat o fyzických osobách a genderově důležitých informacích v činnosti ČRA, ÚMV*.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Autorka byla odbornou garantkou pro vnější vztahy a uvedené hodnocení je tedy založeno na zúčastněném pozorování.

¹⁴⁸ Nyklová, B., Cidlinská, K., Fárová, N. 2019. International Relations in the Czech Republic: Where Have All the Women Gone? *Mezinárodní vztahy/Czech Journal of International Relations*, VOL. 54, NO. 2/2019.

¹⁴⁹ Blíže viz. Oliva, Eva. 2020. #Ženyjsou, ale ne vždy se jim dostane příležitosti být slyšeny. O Databázi expertek na zahraniční politiku. *Mezinárodní politika*, 2020/3.

¹⁵⁰ Autorka kapitoly se účastnila projektu jako výzkumnice.

stanovená členskými státy NATO¹⁵¹. ČR je zároveň významným vývozcem zbraní, a to včetně do regionů zasažených konfliktem a zemí s represivními režimy. Tento export rok od roku roste¹⁵² a je aktivně podporován skrze ekonomickou diplomacii. Feministické organizace dlouhodobě upozorňují, že vývoz zbraní přispívá ke konfliktu a zejména u konvenčních zbraní má dopad na násilí na ženách a dětech včetně sexuálního násilí v konfliktech, domácího genderově podmíněného násilí (GBV) nebo femicidy. Souvislost obchodu se zbraněmi a GBV uznalo mezinárodní společenství a je již ošetřeno v několika normách, mezi něž patří „Obecné doporučení č. 30 CEDAW“, Společný postoj Rady EU č. 2008/944/SZBP, Smlouva o obchodu se zbraněmi i několik WPS rezolucí RB OSN. Na základě článku 7 Smlouvy o obchodu se zbraněmi je ČR povinná posuzovat potenciál vývozu zbraní k narušování míru a bezpečnosti nebo porušování lidských práv s přihlédnutím k riziku genderově podmíněného násilí nebo závažných násilných činů na ženách a dětech¹⁵³.

Na souvislost porušování lidských práv a vývozu zbraní upozornily v ČR ve sledovaném období aktivity občanské společnosti a akademie, které zdůrazňují zejména netransparentnost licenčního procesu.¹⁵⁴ V rámci procesu udělování licencí na vývoz zbraní má MZV zhodnotit také dopad vývozu zbraní na lidská práva, ale hodnocení jednotlivých žádostí o vývoz zbraní je důvěrné a nejsou veřejně dostupné žádné informace o jakýchkoliv dopadech na lidská práva nebo GBV¹⁵⁵. Je pozitivní zprávou, že v nové Strategii 2021-2030 se MZV zavázalo alespoň k diskusi s občanskou společností nad danou problematikou.

Kromě vývozu zbraní poukázaly organizace občanské společnosti aktivní ve vzdělání na nedostatky programu Ministerstva obrany Příprava občanů k obraně státu (POKOS). V roce 2016 vyjádřila Stálá konference asociací ve vzdělávání (SKAV) znepokojení nad tím, jakým způsobem jsou v programu POKOS na školách prezentovány zbraně a zacházení s nimi, jakož i prezentace armády jako jediného garanta bezpečnosti, přičemž se opomíjí diplomacie a mezinárodní dohody jako cesty ke konstruktivnímu řešení problémů anebo jiná pojetí bezpečnosti (např. podpora informační gramotnosti).¹⁵⁶ V reakci na kritiku SKAV byly změněny v programu POKOS některé praktiky – například bylo přidáno mírové řešení konfliktů do

¹⁵¹ Dostupné z https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/210611-pr-2021-094-en.pdf

¹⁵² Eberle uvádí, že podle švédského institutu SIPRI byla ČR v letech 2010–2019 21. největším vývozcem zbraní na světě s jedním z největších nárůstů ze sledovaných zemí. Eberle, J. 2020. Vývoz zbraní: Slepá skvrna české lidskoprávní debaty. *Mezinárodní politika*. 2020/3.

¹⁵³ Arms Trade Treaty, Dostupné z: <https://thearmstradetreaty.org/>

¹⁵⁴ Blíže viz program Odzbrojovka organizace Nesehnutí <https://nesehnuti.cz/odzbrojovka/>; Zbraně pod kontrolou organizace Amnesty ČR <https://www.amnesty.cz/zbranepodkontrolou>; Eberle, J. České zbrojní exporty. 2021. In *Agenda pro českou zahraniční politiku 2021*. AMO, 2021. Eberle, J. 2020. Vývoz zbraní: Slepá skvrna české lidskoprávní debaty. *Mezinárodní politika*. 2020/3.

¹⁵⁵ O'Sullivan, M. 2019. *The Czech Agenda on Women, Peace and Security: Reflections on the first National Action Plan and Future Policy Recommendations*. Praha: ÚMV, p. 32

¹⁵⁶ SKAV. 2017. Stanovisko SKAV k současnému způsobu naplňování tématu výchovy k obraně státu na českých školách. <https://skav.cz/stanovisko-skav-k-tematu-vychovy-k-obrane-statu/>

výukových materiálů.¹⁵⁷ Přesto má armáda ve vzdělávání na školách stěžejní roli a chybí alternativní pojetí míru a bezpečnosti a vzdělávání k míru (angl. peace education). Propagace armády je zacílena na stále mladší publikum, čímž se normalizuje jako součást každodenního života a dochází k heroizaci jejích aktérů¹⁵⁸. Příkladem jsou aktivity na prvních stupních základních škol, kdy děti vytvářejí vánoční přání vojákům do misí nebo těm zapojeným do pandemie¹⁵⁹. Jako kdyby si přetížený zdravotní personál čelící pandemii, z 85 procent ženský¹⁶⁰, nezasloužil takové poděkování.

Témata demilitarizace a pěstování kultury míru nastíněná v PAP nejsou v české společnosti příliš diskutovaná, a to ani ze strany feministické komunity. Nabízí se přitom mnoho příležitostí navázat na tradice feministického mírového hnutí, které představuje první nositelka Nobelovy ceny míru Bertha von Suttner nebo mezinárodní činnost Františky Plamínkové, kdy v tehdejší meziválečném Československu dokonce existovala národní pobočka organizace Women's International League for Peace and Freedom.

GENDER, COVID 19 A ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Výše představená mezinárodní genderová konference (Towards a Meaningful Change: Gendered Foreign Policy in Practice) se konala uprostřed pandemie Covidu-19 a její genderový rozměr v globálním měřítku tak byl jedním z ústředních témat. Velvyslankyně Kanady pro WPS například uvedla, že její vláda hned během první vlny navýšila rozpočet na ochranu před domácím násilím o 50 milionů dolarů¹⁶¹. Pandemie má celosvětově zásadní genderové dopady právě v podobě dramatického nárůstu násilí na ženách, ale i dopadu na zdraví a specificky reprodukční zdraví, vzdělání dívek, zvýšení ekonomických nerovností a enormní sociální zátěže žen. Jsou k dispozici studie mezinárodních organizací včetně např. analýzy OECD Stěžejní postavení žen v boji proti krizi COVID-19, které ukazují, že současné sociální, ekonomické i zdravotní systémy dramaticky zesilují genderové dopady pandemie. Na mezinárodní úrovni klade občanská společnost i OSN důraz na potřebu komplexní obnovy a transformace namísto návratu do starých kolejí. Jedná se o feministickou obnovu v podobě transformace

¹⁵⁷ Dostupný z: <https://zbrane.nesehnuti.cz/militarizace-mladeze-v-kostce/>

¹⁵⁸ Jedná se například o pexesa nebo omalovánky s vojenskou tematikou Armády ČR.

¹⁵⁹ Viz např. zde <https://www.praha6.cz/aktuality/mily-vojaku-posilam-supinku-pro-testi-2020-11-22>

¹⁶⁰ Viz např. zde <https://www.soc.cas.cz/aktualita/dopad-pandemie-na-zeny-ve-zdravotnictvi>

¹⁶¹ Video záznam konference je k dispozici zde: <https://www.youtube.com/watch?v=ZUB4w5xfbFA&t=232s>

k udržitelnějším formám ekonomiky a klimatu a sociálně spravedlivému světu¹⁶². Diskuse na této rovině se zatím na poli české domácí ani zahraniční politiky nevedla.

Obecně platí, že státy, které již před pandemií aktivně prosazovaly genderovou rovnost doma i v zahraničí, budou snadněji reagovat na genderové dopady pandemie. ČR mezi tyto státy zatím nepatří, což se ukázalo během pandemie, kdy vláda nebrala v potaz bezprostřední ani dlouhodobé genderové dopady (viz další kapitoly). Uprostřed pandemie a nárůstu domácího násilí dokonce vláda stáhla projednávání ratifikace Istanbulské úmluvy ze svého jednání. Přístup české vlády tak kontrastuje se zmíněnou Kanadou. Nelze tedy očekávat, že v zahraniční politice se bude během pandemie přístup lišit. Uprostřed pandemie se navíc do zahraniční politiky promítla domácí kritika NNO ze strany extrémní pravice (SPD), na jejíž návrh odhlasoval parlament snížení rozpočtu na rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc na rok 2021 o 200 miliónů korun¹⁶³.

Pandemická krize se projevila i uvnitř české diplomacie v podobě nedostatečné genderové citlivosti a nepřipravenosti na práci z domova¹⁶⁴. V zahraničních vztazích dále pokračovala rétorická podpora genderové rovnosti zejména na multilaterálních fórech jako je Valné shromáždění OSN. V souvislosti s krizí v Afghánistánu v roce 2021 vláda vyčlenila humanitární pomoc, včetně příspěvku na program UNICEF zaměřený na ochranu žen a dětí před násilím a odezvu na pandemii COVID-19.¹⁶⁵ I zde se ale projevila povrchnost přístupu a nedostatečné naplňování NAPu, když ČR nevyužila evakuace z Afghánistánu k tomu, aby zajistila azyl také afghánským obránkyním lidských práv a dalším veřejně angažovaným ženám v ohrožení života, podobně jako činila Velká Británie, Kanada nebo Německo.

¹⁶² Blíže UN Women. 2021. *Beyond Covid-19: A Feminist Plan for Sustainability and Social Justice*. <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2021/feminist-plan-for-sustainability-and-social-justice-en.pdf?la=en&vs=1423>

¹⁶³ Horký-Hlucháň, O. 2021. Does Foreign Policy “leave no one behind”? Linking Human Rights, Participation and Sustainable Development. In Kizeková, A. *Czech Interests 2020*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

¹⁶⁴ Informace získané na základě rozhovoru autorky.

¹⁶⁵ Blíže viz https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2021_09_20_vlada_schvalila_humanitarni_pomoc.html

DOPORUČENÍ

Lze konstatovat, že od roku 2010, kdy bylo téma uchopeno, nastává v této oblasti výrazné zlepšení s každou periodickou stínovou zprávou. Důležitou roli v tomto kontextu hrálo a stále hraje zahrnutí občanské společnosti do procesu přípravy dokumentů. Také na mezinárodní úrovni, zvláště pak v rámci struktur OSN, se ČR do tématu aktivněji zapojovala. Vláda ČR také přijala svůj první Akční plán České republiky k implementaci rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), o ženách, míru a bezpečnosti a souvisejících rezolucí na léta 2017–2020.

- › Ve stínové zprávě Peking +20 jsme doporučovali sledovat věrohodnost, adekvátnost a specifičnost reportování na národní a mezinárodní úrovni aktivit jednotlivých resortů, důsledněji monitorovat plnění ročních opatření a neakceptovat opakující se vágní formulace. Toto doporučení stále trvá.
- › Je také třeba zpracovávat genderové analýzy rozvojové spolupráce a humanitární pomoci ze strany MZV, sem patří sledování stanovených indikátorů (mj. podíl finančních prostředků na podporu genderové rovnosti a posílení postavení žen celkem a zvláště u zemí postiženým ozbrojeným konfliktem/post-konfliktní situací).
- › Vzhledem k přetrvávající pandemii COVID je také nutné vyhodnotit plnění mezinárodních závazků a aktualizovat programy tak, aby vyhovovaly současným potřebám. Sem spadá například vyhodnocení humanitárních programů a jejich efektivnosti.
- › Podporovat a realizovat odborné konference na téma demilitarizace a pěstování kultury míru a tím zvyšovat zájem ze strany států, neziskového sektoru i akademie.
- › Pokračovat v revizích studijních a výukových programů, kde je nutné potlačit roli armády při řešení státních krizí a posílit roli diplomacie a mírového řešení konfliktů do výukových materiálů.
- › Implementovat cíle Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030.
- › V rámci oblasti pandemie COVID a diplomatických nebo rekonstrukčních složek je třeba zpracovat analýzu dopadů pandemie na zaměstnance a zaměstnankyně nejen v diplomatických službách.

POUŽITÁ LIERATURA

- Ali Doláková, Petra. 2021. Ženy v zahraniční službě. K rovným příležitostem v diplomacii. *Deník Referendum*, 29. 3. 2021. Dostupný z: <https://denikreferendum.cz/clanek/32514-zeny-v-zahranicni-sluzbe-k-rovnym-prilezitostem-v-diplomacii>
- Coomaraswamy, R. et al. 2015. *Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace: A Global Study on the Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325*, New York: UN Women.
- Davies, Sara E. and True, Jacqui eds. 2019. *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*. New York: Oxford University Press.
- Dopita, Tomáš, Kateřina Kočí and Jarka Devine Mildorf. 2020. *Uvnitř diplomacie: Jak na genderovou nerovnost v zahraniční službě*. Praha: Grada.
- Dopita, T., Pešková, Žaloudková, J. (2018): *Analýza zjistitelnosti dat o fyzických osobách a genderově důležitých informacích v činnosti ČRA, ÚMV*.
- Eberle, J. 2020. Vývoz zbraní: Slepá skvrna české lidskoprávní debaty. *Mezinárodní politika*. 2020/3.
- Horký-Hlucháň, O. 2021. Does Foreign Policy “leave no one behind”? Linking Human Rights, Participation and Sustainable Development. In Kizeková, A. *Czech Interests 2020*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Krulišová, Kateřina. 2019. Women, Peace and Security: Czech Republic’s National Action Plan, Report for Working Group on WPS, Czech Republic; O’Sullivan, Míla. 2019. *The Czech Agenda on Women, Peace and Security: Reflections on the first National Action Plan and Future Policy Recommendations*. Praha: ÚMV.
- MO ČR. 2015. *Akční plán rezortu Ministerstva obrany k implementaci rezoluce 1325 o ženách, míru a bezpečnosti*. <https://www.mocr.army.cz/assets/informacni-servis/povinne-informace/1-rovne-prilezitosti/akcni-plan-resortu-mo-k-implementaci-rezoluce-rb-osn-1325--zeny--mir-a-bezpecnosti.pdf>
- Nyklová, B., Cidlinská, K., Fárová, N. 2019. International Relations in the Czech Republic: Where Have All the Women Gone? *Mezinárodní vztahy/Czech Journal of International Relations*, VOL. 54, NO. 2/2019.
- Odzbrojovka organizace Nesehnutí <https://nesehnuti.cz/odzbrojovka/>; Zbraně pod kontrolou organizace Amnesty ČR <https://www.amnesty.cz/zbranepodkontrolou/>; Eberle, J. České zbrojní exporty. 2021. In *Agenda pro českou zahraniční politiku 2021*. AMO,
- Oliva, Eva. 2020. #Ženyjsou, ale ne vždy se jim dostane příležitosti být slyšeny. O Databázi expertek na zahraniční politiku. *Mezinárodní politika*, 2020/3.
- O’Sullivan, M. 2019. *The Czech Agenda on Women, Peace and Security: Reflections on the first National Action Plan and Future Policy Recommendations*. Praha: ÚMV, p. 32
- O’Sullivan, M. 2019. *The Czech Agenda on Women, Peace and Security: Reflections on the first National Action Plan and Future Policy Recommendations*. Praha: ÚMV, p. 25.

- O'Sullivan, Míla and Krulišová, Kateřina. 2020. "This Agenda Will Never Be Politically Popular": Central Europe's Anti-Gender Mobilization and the Czech Women, Peace and Security Agenda. *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 22, No. 4, 526-549, 10.
- SKAV. 2017. Stanovisko SKAV k současnému způsobu naplňování tématu výchovy k obraně státu na českých školách. Dostupný z: <https://skav.cz/stanovisko-skav-k-tematu-vychovy-k-obrane-statu/>
- Nyklová, B., Cidlinská, K., Fárová, N. 2019. International Relations in the Czech Republic: Where Have All the Women Gone? *Mezinárodní vztahy/Czech Journal of International Relations*, VOL. 54, NO. 2/2019.
- UN Women. 2021. *Beyond Covid-19: A Feminist Plan for Sustainability and Social Justice*. Dostupný z: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2021/feminist-plan-for-sustainability-and-social-justice-en.pdf?la=en&vs=1423>
- Vláda ČR. 2021. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030*, p. 90.
- Vláda ČR. 2018. Zpráva k Akčnímu plánu České republiky k implementaci rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325 (2000), o ženách, míru a bezpečnosti a souvisejících rezolucí na léta 2017–2020 za rok 2017. 2018.

ŽENY A HOSPODÁŘSTVÍ

autorka zhodnocení cíle

Romana Marková Volejníčková,

Eliška Kodyšová (podkapitola Trh práce a sólo matky)

ŽENY A HOSPODÁŘSTVÍ

Existují značné rozdíly rovnému v přístupu žen a mužů k výkonné moci a k ekonomickým strukturám. Ve většině částí světa ženy prakticky chybí nebo jsou nedostatečně zastoupeny v ekonomickém rozhodování, včetně formování finanční, peněžní, obchodní a jiné ekonomické politiky, a to včetně chybějící možnosti ovlivňovat podobu daňových systémů a pravidel odměňování.

Pekingská akční platforma (PAP) se věnuje posilování postavení žen na pracovním trhu, v přístupu ke službám odmítá diskriminaci v zaměstnání a podporuje kontrolu nad ekonomickými zdroji a přístup k rozpočtům. Východiskem je tvrzení PAP je, že ekonomická nezávislost žen je jednou ze základních podmínek rovnosti žen a mužů.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Podporování ekonomických práv a ekonomické nezávislosti žen včetně přístupu k zaměstnání, příslušných pracovních podmínek a kontroly nad ekonomickými zdroji.
- › Usnadnit rovnoprávný přístup žen ke zdrojům, k zaměstnání, k obchodním službám a podnikání.
- › Zajistit přístup ke službám, školení a k podnikání, včetně nových technologií, obzvláště pro ženy s nízkým příjmem.
- › Posílit ekonomickou a komerční kapacitu žen.
- › Eliminovat segregaci a všechny formy diskriminace v zaměstnání. Eliminovat segregaci v zaměstnání a všechny formy diskriminace v zaměstnání.

Oblasti, kam se soustřeďuje největší pozornost posledních let v ČR je podpora při sladování osobního a pracovního života (péče o děti a podpora dětských skupin, různé typy úvazků) mající vést k zapojení žen na trhu práce během rodičovské dovolené, rovné odměňování (např. projekt Rovná odměna – Projekt 22 % vedený MPSV) a stálíci je téma přetrvávajících genderových stereotypů na trhu práce (horizontální a vertikální).

Co lze ale považovat za přelomový posun je novela zákona o nemocenském pojištění z roku 2017, která nově zahrnuje do systému nemocenského pojištění otcovskou dovolenou (jeden týden v šestinedělí matky). V roce 2020 pak proběhlo prodloužení otcovské na dva týdny od roku 2022¹⁶⁶. Stát tak jasně ukázal, že motivuje otce k jejich aktivní roli. Nicméně, co se týče

¹⁶⁶ Novela zákona o nemocenském pojištění s číslem 330/2021 Sb.

většího zastoupení žen při ovlivňování ekonomických procesů, tam není ideální, a to i přes to, že ministryně financí v uplynulém období byla žena – Anna Schillerová (2017-2021). Schillerová je historicky první ženou na tomto postu, bohužel téma gender mainstreamingu ve své práci neuchočila.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A HOSPODÁŘSTVÍ

Oblast trhu práce, především genderová rovnost na trhu práce, je jednou z klíčových oblastí PAP. Také na úrovni Evropské unie je této oblasti věnována značná pozornost. V následujících letech se ČR bude muset v oblasti genderové rovnosti na trhu práce potýkat se 2 hlavními výzvami a) dopady a výzvy, které před nás postavila pandemie COVID, a především její dopady na ekonomické o rodinné / partnerské postavení žen; b) připravované (příp. již schválené) směrnice EU, týkající se lepšího skloubení práce a péče a vyrovnání pečujících povinností žen a mužů, a dále pak transparentnosti v odměňování a práva jedince na informace o mzdách. Řešení obou problémů nastaví cestu pro další vývoj genderové rovnosti na trhu práce v ČR.

POSTAVENÍ ŽEN NA TRHU PRÁCE

Zaměstnanost žen v ČR je konstantně na vysoké úrovni – míra ekonomická aktivity v roce 2019 dosáhla u žen 52,6 % a u mužů 68,5 %¹⁶⁷. Mezi ekonomicky neaktivním obyvatelstvem v roce 2019 (pokud odhlédneme od studujících, kteří jsou nejpočetnější ekonomicky neaktivní skupinou) mezi ženami převládaly ty, které pečují o děti nebo zdravotně postižené osoby a mezi muži naopak ti, jimž v práci brání zdravotní důvody¹⁶⁸.

Nejvíce žen pracuje tradičně v oblastech jako jsou zdravotní a sociální péče (313 tis.) nebo vzdělávání (273 tis.), tedy ve feminizovaných oborech. Muži se naopak koncentrují ve zpracovatelském průmyslu (962 tis.) nebo stavebnictví (347 tis.)¹⁶⁹. A tento stav dlouhodobě rýsuje i postavení žen na trhu práce.

Obecně lze říct, že podíl žen pracujících na částečný úvazek je dlouhodobě vyšší než u mužů (v roce 2019 se jednalo 10,6 % žen a 2,8 % mužů). V evropském měřítku je i tak podíl žen pracujících na částečný úvazek stále nízký (průměru EU je 31,3 % žen)¹⁷⁰. Projevuje se zde neochota zaměstnavatelů poskytovat zkrácené úvazky, která často znamenají další

¹⁶⁷ ČSÚ, Zaořeno na ženy a muže 2020. <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy-7eld72ywbq>

¹⁶⁸ ČSÚ, Zaořeno na ženy a muže 2020. <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy-7eld72ywbq>

¹⁶⁹ ČSÚ, Zaořeno na ženy a muže 2020. <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy-7eld72ywbq>

¹⁷⁰ ČSÚ, Zaořeno na ženy a muže 2020. <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy-7eld72ywbq>

administrativní zátěž, ale také slabá opora v zákoně o umožnění částečných úvazků např. kvůli pečujícím závazkům¹⁷¹.

I nadále mezi absolventy a absolventkami vysokoškolského studia převažují ženy¹⁷², přičemž i zde se projevuje feminizace oborů – nejvíce žen absolvovalo obory zaměřené na obchod, administrativu a právo (8 172 žen, ale jen 4 839 mužů) a zdravotní a sociální péči (5 154 žen, ale jen 1 349 mužů); muži naopak absolvují v oborech jako je technika, výroba a stavebnictví (7 022 mužů, ale jen 3 771 žen) anebo informační a komunikační technologie (2 964 mužů, ale jen 674 žen)¹⁷³. Genderová segregace již ve vzdělávacím systému se následně promítá nejen do segregování žen a mužů do určitých oborů, ale také do výše jejich mezd – vysokoškolačky mají nižší mzdu než vysokoškoláci¹⁷⁴.

KOMBINACE PRÁCE A PÉČE

Na jedné straně je sice v ČR stabilně vysoká míra ekonomické aktivity žen, na druhou stranu v době, kdy jsou ženy nejvíce zatížené pečujícími závazky, jejich ekonomická aktivita výrazně klesá. ČR má tak jednu z nejnižších úrovní zaměstnanosti matek malých dětí v mezinárodním srovnání. Databáze OECD ukazuje, že míra nízké ekonomické aktivity se týká především těch žen, které mají dítě ve věku 0-2 roky (ekonomicky aktivních matek s dětmi do 2 let je cca 20 % - pro srovnání země jako Slovinsko, Švédsko nebo Portugalsko vykazují u matek s dětmi do 2 let zaměstnanost kolem 80 %). Je zřejmé, že především dlouhá rodičovská, ale také zákonná úprava, která ne/umožňuje všem socioekonomickým skupinám žen volbu rychlejšího čerpání rodičovského příspěvku, mohou přispívat k nízké zaměstnanosti žen s malými dětmi v ČR¹⁷⁵.

Statistiky také ukazují, že čím vyšší má žena s dítětem do 14 měsíců vzdělání, tím rychleji se vrací na trh práce. Zároveň se ukazuje, že české matky s dětmi do 14 měsíců se cca v 80 % případů vracejí na plný úvazek, nikoliv na úvazek částečný¹⁷⁶. Spíše, než nezáměr matek o zkrácené úvazky se jedná o neochotu zaměstnavatelů poskytnout flexibilní formy práce¹⁷⁷. V situaci, kdy v ČR dle zákona musí být do zařízení péče přijato dítě až ve věku 3 let je evidentní,

¹⁷¹ Křížková, A., R. Marková Volejníčková, M. Vohlídalová. 2018. *Nerovné odměňování: problém nás všech*. Praha: SLON.

¹⁷² V roce 2019 absolvovalo vysokou školu 38 371 žen a 25 815 mužů (Zaostřeno na ženy a muže 2020).

¹⁷³ ČSÚ, Zaostřeno na ženy a muže 2020. <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy-7eld72ywbq>

¹⁷⁴ zatímco vysokoškolačky v roce 2019 měly mzdu 46 867 Kč vysokoškoláci 63 527 Kč, GPG tak zde tvoří neuvěřitelných 26 % (Zaostřeno na ženy a muže 2020).

¹⁷⁵ Databáze OECD – zaměstnanost matek malých dětí . Dostupná na: https://www.oecd.org/els/family/LMF1_2_Maternal_Employment.pdf.

¹⁷⁶ Tento trend je viditelný i u ostatních zemích, ale ČR je rozhodně jednou z 5 zemí, kde je podíl žen vracejících se na plný úvazek nejvyšší (v jiných státech je mnohem vyšší podíl těch, co se vracejí na zkrácený úvazek, i když ne všude dosahuje 50 %) (databáze OECD).

¹⁷⁷ Křížková, A., R. Marková Volejníčková, M. Vohlídalová. 2018. *Nerovné odměňování: problém nás všech*. Praha: SLON.

že péče o děti mladších 3 let je u zaměstnaných rodičů realizována v rámci rodiny – a to prarodiči a střídáním rodičů, méně pak za využití soukromých zařízení péče o děti¹⁷⁸.

V ČR mají větší podíl na péči o malé děti především ženy. V roce 2020 stále více jak 90 % rodičovského příspěvku čerpaly ženy¹⁷⁹. Výzkum veřejného mínění z roku 2018¹⁸⁰ zaměřeného na nerovné postavení žen na trhu práce ukazuje, že i mezi českou veřejností stále převládá názor, že na rodičovskou by měla jít spíše matka¹⁸¹. Dotázané ženy, které čerpaly rodičovský příspěvek¹⁸² uvedly jako hlavní důvod, proč zrovna ony odešly na rodičovskou, že chtěli být s dítětem doma právě ony (96 % rozhodně a spíše ano) a značná část jich také uvedla, že si neuměli představit jiné řešení (89 %), a také, že partner vydělával víc, a tak to bylo pro rodinu finančně výhodnější (73 %). Tato data ukazují, že v české společnosti neustále převažují genderové stereotypy o ženách pečovatelkách, které mají i reálné dopady (např. dotazy na rodinný život během přijímacích pohovorů, ačkoliv jsou zákonem zakázány¹⁸³; očekávání zaměstnavatelů, že ženy v určitém věku odejdou na mateřskou, a tak je raději nepřijmou, nepovýší apod.¹⁸⁴) ale ukazuje se také, že se české rodiny rozhodují i na základě příjmů obou partnerů a nižší příjem znamená často i přijetí pečujících závazků. Vzhledem k tomu, že u žen dochází k propadu příjmů i po návratu z rodičovské¹⁸⁵ (nejen před nástupem na rodičovskou) a do důchodu se téměř nevyrovná, může být tato logika (nižší příjem = více pečujících závazků a domácích prací) v rodinném životě využívána nadále. Výzkumy¹⁸⁶ ukazují, že argument že by nižší příjem do rodiny měl být vykompenzován vyšším podílem na péči o děti a domácnost, je stále platný. Zároveň větší podíl na péči o děti a domácnost může ženám znemožnit svůj příjem zvýšit (např. prací přesčas, kariérním postupem ...) a kruh o ženách pečovatelkách se sekundárním příjmem do domácnosti se tak uzavře. Zmíněný výzkum veřejného mínění z roku 2018 tento argument podporuje, neboť spíše dotázané ženy (16 %) někdy ve své pracovní dráze

¹⁷⁸ Kuchařová, V. et al. 2020. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV.

¹⁷⁹ Čerpání rodičovského příspěvku – v roce 2020 čerpalo rodičovský příspěvek 5 700 mužů (což je za posledních 10 let pořád stejné) a 315 500 žen. (<https://www.mpsv.cz/vybrane-statisticke-udaje>)

¹⁸⁰ Rovné odměňování žen a mužů ve zkušenostech a názorech české veřejnosti. 2018. Praha: MPSV (<https://www.rovnaodmena.cz/www/img/uploads/8053ad73.pdf>). Dále jen VVM (2018)

¹⁸¹ S tímto názorem souhlasí zcela 29 % dotázaných a 41 % spíše souhlasí (VVM 2018).

¹⁸² Ve výzkumu se jednalo o 98 % žen, jen 2 % mužů čerpalo rodičovský příspěvek (VVM 2018).

¹⁸³ Celkem 21 % dotázaných žen bylo přesvědčeno, že byly v minulosti znevýhodněny při přijímacím rozhovoru z genderových důvodů, a 16,1 % žen se domnívalo, že byly z těchto důvodů diskriminovány v případě pracovní smlouvy, která jim byla nabídnuta. S dotazy na soukromý a rodinný život a jeho uspořádání se při přijímacích pohovorech do zaměstnání setkala dokonce 58 % žen a 24,6 % mužů. M., Vohlídalová. 2017. *Genderové rozdíly v odměňování očima veřejnosti v České republice*. Praha: SOÚ AV ČR. Dostupné na: <https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/genderove-rozdily-v-odmenovani-akt-mv.pdf>.

¹⁸⁴ Roth, L. M. 2003. Selling Women Short: A Research Note on Gender Differences in Compensation on Wall Street. *Social Forces*, 82(2), 783–802. <https://doi.org/10.1353/sof.2004.0023>.

¹⁸⁵ Výzkum ukazuje, že po 30 roce výrazně stoupá hodnota GPG (ve věkové kategorii 35–39 let je hodnota GPG 22 % a ve věkové kategorii 40 – 44 let 24 %), která začíná postupně klesat až ve věkové kategorii 45–49 let, ale mzdy žen a mužů se až do nástupu do penze nevyrovnají. Křížková, A., K., Pospíšilová, R. Marková Volejníčková, H. Maříková. 2020. Rozdíl v odměňování žen a mužů a rodičovství. *Fórum sociální politiky*, roč. 3.

¹⁸⁶ Maříková, H., Křížková, A., & Vohlídalová, M. 2012. *Živitelé a živitelky: reflexe a praxe*. Praha: SLON.

změnily rozložení pracovní doby anebo výši úvazku kvůli pečujícím závazkům, a 10 % z nich dokonce opustilo úplně z těchto důvodů své zaměstnání.

Na závěr je nutné zmínit, že schválením prošla směrnice COM (2017) 253 o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem rodičů a pečujících osob¹⁸⁷, která vstoupí v platnost v roce 2022. Směrnice diskutuje především větší zapojení otců do péče o děti a rovnoměrnější rozložení pečovatelských povinností mezi rodiči¹⁸⁸. Na politické úrovni se zatím diskutuje a připravuje její přijetí, co bude ze směrnice implementováno a jak, zatím není jasné.

NEROVNÉ ODMĚŇOVÁNÍ MUŽŮ A ŽEN – GENDER PAY GAP (GPG)

Nerovné odměňování mužů a žen má mnoho vzájemně provázaných příčin – od kulturních příčin (genderové stereotypy mužství a ženství, normy a hodnoty), přes strukturální příčiny (genderová segregace), systémové příčiny (nastavení systémů odměňování a přidělování bonusů na úrovni firem a organizací) až po institucionální podmínky kombinace a práce a péče, rozdílnou socializaci mužů a žen a genderovou dělbu práce na úrovni domácností. Hodnota GPG v ČR je stále vysoká a od publikací zprávy Ženy a česká společnost z roku 2010¹⁸⁹ a 2016¹⁹⁰ nedošlo k výraznější změně – v roce 2019 činila hodnota GPG v ČR 18,9 %¹⁹¹.

Výzkum veřejného mínění z roku 2018 ukázal, že česká veřejnost vidí největší příčiny nerovného odměňování (z výše jmenovaných) právě v pečujících povinnostech žen; v tom že muži spíše, než kladou kariéru na první místo (např. před rodinou) a dále pak v nevyhovujících podmínkách, které ženám neumožní efektivně kombinovat rodinu a práci. Pečující závazky, tedy jak jsou v rodinách realizovány a jaké možnosti sladování mají rodiny s malými dětmi, jsou tak viděny jako hlavní překážka žen v získání vyšší mzdy, a to jak očima mužů, tak i žen.

S problémem nerovného odměňování souvisí také podhodnocení práce žen anebo vnímání typicky ženských povolání (učitelka, zdravotní sestra, sociální pracovníce apod.) jako typu prací, jež navazují na vrozené pečující dovednosti žen a není potřeba vysoké finanční odměny. Tato atmosféra se také projevila ve výzkumu veřejného mínění z roku 2018 v názorech české veřejnosti, a to v tom, jak muži / ženy hodnotí své příležitosti / příležitosti opačného pohlaví na trhu práce. Obecně totiž byly příležitosti mužů vnímány muži i ženami jako lepší. Nejvíce to platí o možnosti úspěšně si vyjednat zvýšení mzdy, získat nefinanční výhody, být povýšen do vedoucí

¹⁸⁷ Směrnice dostupná zde: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=COM:2017:0253:FIN>

¹⁸⁸ Směrnice např. diskutuje možnost zvýšení otcovské dovolené (u nás známé jako otcovská poporodní péče v délce 7 dnů) minimálně na 10 dnů nebo zavedení individuálního práva na rodičovskou v rozsahu nejméně 4 měsíců, které nelze převést na druhého rodiče.

¹⁸⁹ Dostupné na: <https://cats2cats.org/wp-content/uploads/2021/05/zeny-a-ceska-spolecnost.pdf>

¹⁹⁰ Dostupné na: https://cats2cats.org/wp-content/uploads/2016/04/%C5%BEeny-a-%C4%8Desk%C3%A1-spole%C4%8Dnost-II_final-1.pdf

¹⁹¹ Průměr EU je 14,1 %. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_20/default/table?lang=en.

pozice. Jedná se přitom o ty aspekty práce, které se mohou výrazně promítnout do příjmu jednotlivce a jeho/ jejího životního standardu, případně i celé domácnosti.

Vzhledem k chystaným změnám a připravovaným směrnici EU, které zdůrazňují princip stejné hodnoty za stejnou práci, je nasnadě položit si otázku, zdali jsou muži a ženy v ČR na stejné pozici odměňování stejně? Výzkum¹⁹² na základě dat ISPV¹⁹³ ukazuje, že v soukromé sféře činí rozdíl, v případě práce a mužů a žen u stejného zaměstnavatele a vykonávajících stejnou práci, 10 %. V případě platové sféry jde o rozdíl 5 %. Systém platových tabulek, jež reflektuje v příjmu charakteristiky jako jsou doba praxe nebo vzdělání, do jisté míry pomáhá eliminovat v případě stejné práce rozdíl v odměňování mužů a žen, ale nevyřeší jej. Analýza také ukázala, že největší část hodnoty GPG není tvořena individuálními charakteristikami, jako je vzdělání nebo délka praxe mužů a žen, ani se na něm nepodílí v tak velké míře typ pracovního oboru, ale mnohem více se vysoké hodnotě GPG podílí typ pracoviště. Spíše, než o typ pracovního oboru záleží na konkrétním zaměstnavateli / konkrétním pracovišti, kde dotyčný/á pracuje.

Díky komplexnosti příčin vedoucích k nerovnému odměňování lze identifikovat i jeho rozličné dopady jako jsou: nízké důchody žen¹⁹⁴, konzervace genderových stereotypů dle dělby pohlaví v domácnosti i na trhu práce¹⁹⁵; nerovnosti v odměňování se promítají také do partnerských a rodinných vztahů – některé studie ukazují, že domácnosti, které těžko vycházejí s příjmem také indikují vyšší výskyt fyzického a psychického násilí na ženách¹⁹⁶; v neposlední řadě má vysoká hodnota GPG dopad na úroveň chudoby žen, dětí i jejich rodin, kdy příjmovou chudobou jsou značně ohroženy domácnosti sólo matek s malými dětmi¹⁹⁷.

TRANSPARENTNOST V ODMĚŇOVÁNÍ – BLÍZKÁ BUDOUCNOST

¹⁹² Křížková, A., K. Pospíšilová, H. Maříková, R. Marková Volejníčková. 2018. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR*. Praha: MSPV.

¹⁹³ Jedná se o data z Informačního systému o průměrném výdělku, který obsahuje data o výdělcích a pracovní době zaměstnanců a zaměstnankyň v ČR.

¹⁹⁴ V roce 2019 byl průměrný důchod žen 12 892 Kč a mužů 15 461 Kč – je zjevné, že přes vyrovnávací mechanismy v důchodovém systému (jako je tzv. započítávání let péče o děti apod. do důchodu) se nedaří důchody mužů a žen dorovnat. Je evidentní, že je potřeba vyrovnat příjmy, nikoliv jen dorovnávat důchody (Zaostřeno na ženy a muže 2020).

¹⁹⁵ Kdy jsou ženy díky nižším mzdám vnímány jako spoluživitelky, čímž je oslabena jejich vyjednávací pozice o jejich nebo partnerovo zapojení do péče o děti/domácnost (přičemž toto rozdělení „kdo pečuje“ a „kdo vydělává“ se promítá o do přístupu zaměstnavatelů k mužským a ženským pracujícím, např. vnímání mužů jako „výkonnějších“, neboť mají čas věnovat placenou práci čas) (Maříková et al. 2012).

¹⁹⁶ Bettio, F., Corsi, M., Lyberaki, A., Lodovici, M. S., & Verashchagina, A. 2012. The Impact of the Economic Crisis on the Situation of Women and Men. Dostupné na: http://csdle.lex.unict.it/Archive/LW/Data reports and studies/Reports from Committee and Groups of Experts/20130118-110227_Crisis_report_Dec12pdf.pdf; Také se ukazuje, že s vyšším příjmem žen jde ruku v ruce nižší výskyt partnerského násilí, neboť se zvyšuje (a dorovnáva muži) vyjednávací a mocenská pozice ve vztahu a klesá její finanční závislost (Aizer, A. 2010. The Gender Wage Gap and Domestic Violence. *The American Economic Review*, 100(4), 1847–1859. <http://doi.org/10.1257/aer.100.4.1847>)

¹⁹⁷ Chudoba dětí je do značné míry dána právě nízkými příjmy rodičů – přičemž nejvíce jsou ohroženy chudobou děti samoživitelek. Při hranici 60 % mediánu příjmů je ohrožena zhruba třetina sólo rodičů a při hranici 70 % jde již téměř o polovinu.

V současnosti se jedná o zavádění směrnice SWD (2021) 41¹⁹⁸, která má za cíl posílit princip stejné odměny za stejnou práci nebo práci stejné hodnoty, a to skrze transparentnost v odměňování. Zatím byla směrnice předložena Evropskému parlamentu a Radě ke schválení. V blízké budoucnosti se tak členské státy EU budou muset s otázkou transparentnosti v odměňování vypořádat¹⁹⁹ a některá z opatření inkorporovat do své legislativy.

Téma transparentnosti v odměňování v obecné rovině souvisí s tím, zda a v jakém prostředí je v konkrétní společnosti normální sdělovat výši své mzdy ale také to, jak jsou principy odměňování formalizovány a zveřejňovány (i na úrovni firem)²⁰⁰. České prostředí je silně netransparentní, diskuse o mzdách jsou ze strany zaměstnaných i zaměstnavatelů vnímány jako tabu (viz hojné využití tzv. doložek o mlčenlivosti o výši mzdy)²⁰¹ a stále zaznívají ze strany zaměstnavatelů argumenty, že v případě zavedení některých opatření vedoucích k transparentnosti v odměňování si zaměstnaní budou činit nárok na něco, na co nárok nemají nebo že sdílení mezd na pracovišti povede k negativní a nepřátelské atmosféře.

Na druhou stranu je důležité zmínit, že důsledkem nízké hodnoty transparentnosti ve společnosti je nejen to, že se ženy nemusí dozvědět, že jsou ohodnoceny méně za stejnou práci než jejich mužští kolegové, ale také to, že si při přijímacím pohovoru nevyjednají důstojnou mzdu, neboť netuší, kolik si za danou práci a pozici mohou říct. Svoji roli může sehrát také vztah k legislativě zaručující rovnost pohlaví v otázce mezd²⁰² a vnímání úspěchu obrany proti nerovnému odměňování soudní cestou (v ČR je jen málo soudních sporů o diskriminaci v odměňování a žádný nedospěl k závěru, že by soudy uznaly diskriminaci na základě pohlaví v odměňování)²⁰³.

Výzkum veřejného mínění z roku 2018 demonstruje tabuizaci diskusí o výši našich mezd, neboť 60 % dotázaných uvedlo, že se o mzdách nebaví se svými kolegy a kolegyněmi. Zároveň ale výzkum ukazuje, že česká veřejnost nesdílí názory zaměstnavatelů, a naopak jsou pro větší transparentnost v odměňování. S výrokem „Každá firma nebo organizace by měla uvést mzdové

¹⁹⁸ Směrnice dostupná zde: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=SWD:2021:41:FIN>

¹⁹⁹ Směrnice zatím navrhuje 2 základní cesty: a) posílení práva jedince na rovnou odměnu a to skrze informovanost v otázce mezd b) jsou zde také směřovaná opatření k zaměstnavatelům s primárním cílem: řešit podhodnocení práce žen. Směrnice tak zatím nabízí opatření jako jsou: informování uchazečů a uchazeček o zaměstnání o výši odměny; právo znát (anonymizovaně) informace o odměnách spolupracovníků vykonávajících stejnou práci; povinnost reportování pro velké firmy o odměňování žen a mužů. Směrnice také navrhuje nová opatření, jež mají posílit práva jednotlivců na rovnou odměnu a nové způsoby řešení diskriminace.

²⁰⁰ Smith, M. 2010. *Analysis note: The gender pay gap in the EU. What policy responses?*, (February), 1–21. Dostupné na:

[http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/All/F592B6E5C824A8A6C22579A700296E29/\\$file/the_gender_pay_gap_in_the_eu_egge_2010.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/All/F592B6E5C824A8A6C22579A700296E29/$file/the_gender_pay_gap_in_the_eu_egge_2010.pdf)

²⁰¹ Tyto doložky však nemají oporu v zákoně a v případě, že zaměstnaný se o své mzdě zmíní, nemůže být jakkoliv potrestán. Více viz analýza KVOP: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Dolozky_mlceni.pdf

²⁰² Křížková, A., Penner, M., & Petersen, T. 2008. Genderové nerovnosti v odměňování na stejné pracovní pozici: sociální vyloučení žen. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8(2), 55–67.

²⁰³ Křížková, A., R. Marková Volejníčková, M. Vohlídalová. 2018. *Nerovné odměňování: problém nás všech*. Praha: SLON.

či platové rozmezí při inzerci pracovního místa“ zcela souhlasí 49 %; 39 % dotázaných zcela souhlasí i s výrokem „Měly by být veřejně dostupné anonymizované informace o mzdovém či platovém rozmezí pro jednotlivé pracovní pozice v každé firmě nebo organizaci“; 35 % dotázaných zcela souhlasí také s výrokem „V rámci každé firmy nebo organizace by měly být dostupné anonymizované informace o mzdovém či platovém rozmezí pro jednotlivé pracovní pozice“.

ŽENY A PODNIKÁNÍ

Dlouhodobě je v ČR výrazně více podnikatelů než podnikatelek – v roce 2019 bylo celkem 269 600 podnikatelek a 595 200 podnikatelů. Početní převaha mužů mezi podnikajícími má také dopady v tom, jak si nejen veřejnost ale také politické elita, představují podnikání, podnikající osobu a jaké vlastnosti a charakteristiky jim přisuzují²⁰⁴. Často je tak prezentován a následně upevňován mužský model podnikání, kdy je podnikající osoba viděna jako sebevědomý muž, jenž podniká pro profit a zisk, a který nemá rodinné a pečující povinnosti a může tak věnovat svůj čas právě podnikání. S tímto ideálem, který je také inkorporován do mnohých formálních opatření a nástrojů²⁰⁵, jsou však ženy podnikatelky poměřovány a jejich podnikání je tak vnímáno jako méně úspěšné a hroší. Výzkumy²⁰⁶ ukazují, že podnikání žen nabývá jiných rozměrů a že jejich podnikání je ovlivněno genderovou dynamikou ve společnosti a v rodině. Není náhodou, že nejvíce žen zakládá své podnikání ve věku 40 let, kdy se vracejí z rodičovské a kdy jsou zatíženy nejvíce péčí o malé děti. Popis podnikání samotnými podnikatelkami s malými dětmi vysílá také jasnou zprávu – svá podnikání popisují jako strategii efektivního sladování. Výzkumy²⁰⁷ ale upozorňují, že za rozhodnutím začít podnikat však spíše stojí neochota zaměstnavatelů zaměstnat ženy s malými dětmi, nemožnost najít flexibilní formy práce apod. a vstup do podnikání je tak spíše nutností anebo polední šancí, jak být jako matka s malými dětmi ekonomicky aktivní.

Za zmínku stojí také fakt, že v ČR zakládá podnikání poměrně vysoké procento žen ve věku 50 let a více (cca 35 % žen ve věku 50–54 let) začalo podnikat. Tato skupina podnikatelek je poměřována stejným modelem úspěšného podnikajícího, který bez závazků věnuje podnikání svůj čas a energii. A zároveň naše představa starší pracující ženy je však na míle vzdálená

²⁰⁴ Jurik, N. C., Křížková, A., Pospíšilová, M., Cavender, G. 2019. Blending, Credit, Context: Doing Business, Family and Gender in Czech and US Copreneurships. *International Small Business Journal*, <http://doi.org/10.1177/0266242618825260>

²⁰⁵ Viz např. Homfray (2021) která představuje koncept rodinného podnikání tak, jak je pojat v oficiálních příručkách nebo podkladech MPO, AMSP ČR apod., kde jsou výrazné genderové stereotypy (např. jaké pozice zastává v podniku žena a zhodnocení její neplacená práce pro rodinu). Homfray, Š. 2021. *Mikropodnikání a překerní výdělečná činnost z pohledu práva*. Praha: SOÚ AV ČR.

²⁰⁶ Švarcová, M., R. Marková Volejníčková, A. Křížková. 2020. *Podnikatelky?* Praha: SOÚ AV ČR.

²⁰⁷ Švarcová, M., R. Marková Volejníčková, A. Křížková. 2020. *Podnikatelky?* Praha: SOÚ AV ČR.

tomuto ideálu. Výzkumy²⁰⁸ dále upozorňují, že poměrně vysoké procento žen si založilo své podnikání ve věku 60 let a více (cca 38 % žen) a tato data tak naznačují, že podnikání může být přivýdělkem k nízkému důchodu, ve kterém se odráží nashromážděné druhy znevýhodnění během celé pracovní dráhy (např. delší výpadky kvůli péči o děti apod.). Výzkumy potvrzují také silnou nedůvěru ve státní schémata sociálního zabezpečení, a naopak indikují individuální snahy žen zajistit se na stáří samy²⁰⁹.

ŽENY S MIGRAČNÍM STATUSEM V ČR

Mimo protínání charakteristik genderu, věku je důležité u pracovní populace žen vnímat i další charakteristiky, které v českém kontextu přispívají k jejich znevýhodnění, a tím je etnicita / migrační status²¹⁰.

Největší skupinu v ČR tvoří migranti a migranty z Ukrajiny²¹¹. Větší část migrantů a migrantek původem z Ukrajiny jsou zaměstnaní, méně jich pak vlastní živnostenské oprávnění, i tak jde jednu ze tří nejpočetnějších skupin cizinců, kteří si založili v ČR životnost. Do ČR migranti a migrantky původem z Ukrajiny přicházejí především z ekonomických a finančních důvodů, migrantky pak deklarují také rodinné důvody tzv. sloučení rodiny²¹².

Migrační zkušenost obecně cizince a cizinky v ČR znevýhodňuje (mimo další charakteristiky jako jen gender nebo věk) v různých rovinách: jedná se o jazykovou bariéru; neochotu zaměstnávat cizince a cizinky; zneuznání vzdělání ze země původu a přiřazení na typ práce, které neodpovídá jejich kvalifikaci a tím i nižší mzdy; neznalost českého právního prostředí; ale také samotná legislativa upravující pobyt i běžný život cizinců a cizinek na území ČR (jako příklad lze uvést zdravotní pojištění, který je vázán na typ pobytu, neboť bez trvalého pobytu nebo občanství není možné přihlásit k levnější verzi veřejného zdravotního pojištění, ale je potřeba volit dražší a

²⁰⁸ Švarcová, M., R. Marková Volejníčková, A. Křížková. 2020. *Podnikatelky?* Praha: SOÚ AV ČR.

²⁰⁹ Švarcová, M., R. Marková Volejníčková, A. Křížková. 2020. *Podnikatelky?* Praha: SOÚ AV ČR.

²¹⁰ Marková Volejníčková, R., M., Švarcová, A., Křížková, L., Formánková. 2019. Podnikání matek malých dětí jako prekérní typ zaměstnání? Srovnání zkušeností podnikatelek s malými dětmi původem z ČR a z Ukrajiny. *Gender a výzkum / Gender and Research* 20(2):124-153.

²¹¹ V roce 2020 pobývalo na území ČR 165 356 migrantů a migrantek původem z Ukrajiny. Necelou polovinu tvoří ženy migrantky, cca 72 000. Trvalý pobyt zde má kolem 88 000 migrantů a migrantek původem z Ukrajiny a necelé 2000 mají dlouhodobé vízum (dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-v-cr-bez-azylantu>)

²¹² Marková Volejníčková, R., M., Švarcová, A., Křížková, L., Formánková. 2019. Podnikání matek malých dětí jako prekérní typ zaměstnání? Srovnání zkušeností podnikatelek s malými dětmi původem z ČR a z Ukrajiny. *Gender a výzkum / Gender and Research* 20(2):124-153.

nevyhovující komerční pojištění) apod.²¹³ Autorský tým²¹⁴ ve výzkumu podnikatelek z ČR a původem z Ukrajiny ukazuje, že Ukrajinky často volí podnikání buď jako tzv. poslední záchranu, aby měly příjmy a mohly v ČR setrvat po vypršení víza nebo jako možnost, jak si ke klasickému ale nízko ohodnocenému zaměstnání přivydělat (především kvůli zasílání peněz do země původu). Mnoho podnikatelek původem z Ukrajiny také deklarovalo působení v rámci švarcsystému (přičemž možnosti obrany nebo vystoupení z tohoto typu práce byly proti českým podnikatelkám téměř nulové, a to díky výše uvedeným důvodům).

DOPADY A VÝZVY PANDEMIE COVID

Pravděpodobně bez nadsázky lze říci, že pandemie COVID – 19 měla ženskou tvář, a to nejen u nás, ale po celém světě. Na ženy dopadla nejen samotná pandemie, ale také následná vládní opatření a regulace v několika úrovních a) nejvíce žen nejen u nás pracuje v oblasti služeb (cestovní ruch, pohostinství, ubytovací služby apod.), kam primárně směřovala omezující vládní nařízení. Mnoho žen tak ztratilo práci a jejich rodina jeden z příjmů²¹⁵; b) značné procento žen pracuje nejen v ČR v oborech, které byli v tzv. přední linii v boji s nemocí (zdravotní sestry, pečovatelky v domovech pro seniory nebo učitelky), došlo tak nejen ke zvýšení počtu pracovních hodin, ale také k nárůstu stresu a strachu; původní sliby, že lidé pracujících v těchto profesích získají finanční kompenzaci, nebyl naplněny c) instituce péče a vzdělávací zařízení byly uzavřeny tyto funkce nově zastávaly po více jak rok ženy a matky, kterým ale nebylo nijak uleveno; zároveň narostl objem domácích prací, které byly vykonávány primárně ženami; kromě ošetřovného²¹⁶, však nebylo pečujícím osobám o malé děti nijak ulehčeno. Domácnosti tvořené jedním rodičem a malým dítětem pocítily (v případě ztráty zaměstnání nebo čerpání ošetřovného) dopady ještě intenzivněji. Dopady vládních opatření pocítily také cizinci a cizinky, neboť možnost využít státní podpory bylo vázáno na určité typy pobytu. Specifické dopady pocítily také osoby v předdůchodovém a důchodovém věku, kteří byli jednak zdravotně nejohroženější skupinou, ale také často neměli finanční zdroje na zaplacení služeb typu dovozu nákupu nebo

²¹³ Trlifajová, L. 2009. *Proměny současné ukrajinské imigrace. Role a formy identity v kontextu*

vývoje ukrajinské migrace do Česka. Diplomová magisterská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav etnologie.; Krchová, H., Víznerová, H., Kutálková, P. 2008. *Ženy migrantky v České republice. Uvedení do problematiky*. Praha: Friedrich Ebert Stiftung; Drbohlav, D. (ed.). 2008. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském kontextu*. Praha: Karolinum.

²¹⁴ Marková Volejníčková, R., M., Švarcová, A., Křížková, L., Formánková. 2019. Podnikání matek malých dětí jako překerný typ zaměstnání? Srovnání zkušeností podnikatelek s malými dětmi původem z ČR a z Ukrajiny. *Gender a výzkum / Gender and Research* 20(2):124-153.

²¹⁵ Směrem k zaměstnancům a zaměstnankyním byly směřovány nějaké státní podpory, ale z těch úplně vypadli např. lidé ve švarcsystému, lidé pracující na dohody apod.

²¹⁶ Ošetřovné však byla nastaveno jako 60 % z denního vyměřovacího nákladu, což vedlo k razantnímu poklesu příjmů. Během pandemie vzrostl počet lidí využívajících ošetřovné, a to na cca 333 000. Ošetřovné bylo po nějaké době od vypuknutí pandemie uznáno také podnikajícím osobám pečujícím o děti, ale opět se jednalo o velmi nízkou částku. Více viz: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/dopady-opatreni-proti-pandemii-na-zeny-muze-na-trhu-prace>

pečovatelské služby, zároveň nedisponují znalostmi internetu (např. nákupy potravin po internetu) a bylo tak pro ně obtížnější obstarat i základní životní potřeby a léky²¹⁷. V neposlední řadě mnohé evropské země zaznamenaly také větší počet případů domácího násilí (pravděpodobně jako důsledek finanční krize v rodinách) a vyšší počet sexuálních útoků na internetu (díky jeho intenzivnějšímu využití a hledání sociálních kontaktů skrze sociální média)²¹⁸. Současná situace může na druhou stranu přispět k dalšímu zavedení a udržení flexibilních forem práce a práce z domova, což především pečujícím osobám ulehčí kombinaci práce s péčí. Zároveň mnoho firem zavedlo a zlepšilo podmínky k využití např. práce z domova nákupem nových zařízení apod. A zároveň se posunula i digitalizace práce při některých pracovních úkonech²¹⁹. Na závěr lehce poeticky – pandemie v nás vzbudila velkou vlnu solidarity, od šití a poskytování roušek zdarma až po neplacené služby pro seniory a seniorky poskytující nákup a dovoz potravin, léků apod.

Trh práce a sólo matky

Aktuální data ukazují na rozevírající se nůžky v zaměstnanosti mužů a žen. Meziročně se od loňského jara počet nezaměstnaných žen zdvojnásobil na 98,4 tis. osob, u mužů stoupl o cca 43 % na 81 tis. osob. Nezaměstnaností jsou zasaženy zejména ubytování, stravování a pohostinství či doprava a skladování²²⁰. Protože sólo matky významně častěji pracují na prekérních pracovních pozicích (DPP, DPČ, smlouvy na dobu určitou), které je nejsnazší ukončit, a v sektorech více zasažených pandemií covid-19 (konkrétně osobní péče a služby), podíl nezaměstnaných mezi nimi se tedy zřejmě zvyšuje více než mezi jinými skupinami obyvatel.

V relativně nejvýhodnější situaci jsou sólo matky se stabilním zaměstnáním, kterým zaměstnavatel umožnil práci z domova. I ty ale zasáhl v některých případech pokles obrátu jejich zaměstnavatelů, a tím i pokles jejich vlastního příjmu. Kvůli péči o děti a distanční výuce je pro ně ještě obtížnější vystoupit a žádat o lepší podmínky nebo uvažovat o změně práce²²¹.

Nezaměstnané ženy nezaznamenaly v době první vlny na jaře 2020 významnou změnu své situace. Hledání práce odložila většina z dotazovaných na září s tím, že s otevřenými školami

²¹⁷ Více viz: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/dopady-opatreni-proti-pandemii-na-zeny-muze-na-trhu-prace>

²¹⁸ Více viz: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20210225STO98702/mezinarodni-den-zen-jake-dopady-mela-krize-koronaviru-na-zeny-infografika>

²¹⁹ Více viz: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/dopady-opatreni-proti-pandemii-na-zeny-muze-na-trhu-prace>

²²⁰ ČSÚ. Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – 1. čtvrtletí 2021 [webová stránka]. Dostupné online: <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-všps-1-ctvrtleti-2021>

²²¹ DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 na sólo matky – 2. vlna. Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, 2021. (Připravováno k online zveřejnění.)

budou mít větší možnosti²²². S dalším uzavřením škol a omezením ekonomiky v polovině října se ale šance těchto žen opět snížily. Protože OČR využívaly zejména matky²²³, staly se ženy s malými dětmi v očích zaměstnavatelů opět rizikovými zaměstnanci v době, kdy stát nemůže garantovat zajištění každodenního provozu škol. Nelze tedy očekávat ani rychlé uplatnění sólo matek, které ztratily práci v oboru zasaženém pandemií covid-19, v jiných sektorech ekonomiky. To se ukázalo i v zimě 2020–21, kdy nezaměstnané či podzaměstnané ženy v kvalitativním výzkumu Radky Dudové uváděly, že zaměstnavatelé začali být ještě „vybíravější“ než dříve a sólo matky předem odmítali. Nejčastější možností pracovního uplatnění pro ně tak byly krátkodobé, špatně ohodnocené brigády, které byly jako přivýdělky nutností i předtím pro třetinu sólo rodičů²²⁴. Sólo matky se tak víc, než kdy jindy ocitají v situaci, kdy jim hrozí dlouhodobá nezaměstnanost spojená s pekarizací práce, které znamenají možnou dlouhodobou stopku jejich profesního růstu, a tedy i dlouhodobého finančního zajištění domácnosti a příležitostí pro jejich děti.

²²² DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperio - Společnost pro zdravé rodičovství, 2020.

²²³ Lauder, Silvie. 2021. „Proč jsou pracující ženy oběti i hrdinky pandemie.“ *Respekt*, 22. březen 2021. Dostupné online z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2021/12/proc-jsou-pracujici-zeny-obeti-i-hrdinky-pandemie>.

²²⁴ PALONČYOVÁ, Jana, et al. *Neúplné rodiny*. VÚPSV, vvi, 2019. Dostupné online z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_469.pdf

DOPORUČENÍ

Řada doporučený by se dala kopírovat z předchozích stínových zpráv. Zároveň ve sledovaném byl Úřad vlády a jeho Odbor rovnosti žen a mužů a MPSV velmi aktivní. Byly realizovány projekt, které podporují odstraňování genderových stereotypů a diskriminace na trhu práce²²⁵. Do doporučení tak zařazujeme ta, která mají prokazatelně pozitivní vliv na ženy a je třeba v nich pokračovat.

- › Jedno z doporučení směřuje k efektivnější a lepší možnosti kombinovat práci a rodinný život. A to např. skrze udržení flexibility v zaměstnání (práce z domova, zkrácené úvazky apod.); větší zapojení otců do péče o děti (např. přijetím směrnice, která stanovuje individuální nárok každého z rodičů na péči o malé děti); dostupné předškolní zařízení péče o děti (ideálně od 2 let i formou dětských skupiny apod.).
- › Komplexní řešení nerovného odměňování žen a mužů – na úrovni rodiny (např. lepšími možnostmi a efektivnějším sladováním, čímž se omezí propad příjmů žen); na úrovni firem (např. zavedením transparentních pravidel odměňování, udržením flexibility apod.) a na úrovni politiky a legislativy (např. přijetí směrnic vedoucích k transparentnosti v odměňování, ale také k efektivnějšímu sladování rodiny a práce).
- › Přijmout směrnici týkající se zvýšení transparentnosti v systémech odměňování, a to jak v rovině posílení práv zaměstnaných na informace o mzdách a platech a jejich ochranu před mzdovým a platovým znevýhodněním, tak i v rovině povinnosti reportovat anonymně a od určité velikosti firem o systémech odměňování dělené dle pohlaví.
- › V podpoře podnikání se zaměřit na dvě skupiny podnikatelek a) ženy s malými dětmi, aby jejich podnikání nebylo jen cestou, jak pracovat a vydělávat a pečovat o děti, ale mělo stejné šance růst a expandovat b) ženy v předdůchodovém a důchodovém věku; v tomto případě jde o součást širšího tématu jako je znevýhodnění osob na trhu práce ve věku 50 a více a nebo tématu akumulace znevýhodnění během pracovní dráhy žen (přerušení pracovní dráhy na několik let, návrat zpět za nízkou mzdou, částečné úvazky apod.), které se projevují ve výši důchodu.
- › Směrem k migrantkám je důležité zmínit obecný problém zaměstnanosti cizinců a cizinek v ČR, kdy jsou často vnímány jako zdroj levné pracovní síly. Podpořit snahy neziskových organizací o asimilaci a informovanost o právním prostředí ČR.

²²⁵ Např. projekt To je rovnost, 22 % k rovnosti nebo nová Strategie rovnosti žen a mužů na roky 201-2030.

POUŽITÁ LITERATURA

- Aizer, A. 2010. The Gender Wage Gap and Domestic Violence. *The American Economic Review*, 100(4), 1847–1859. <http://doi.org/10.1257/aer.100.4.1847>
- Bettio, F., Corsi, M., Lyberaki, A., Lodovici, M. S., & Verashchagina, A. 2012. The Impact of the Economic Crisis on the Situation of Women and Men. Dostupné na: http://csdle.lex.unict.it/Archive/LW/Data reports and studies/Reports from Committee and Groups of Experts/20130118-110227_Crisis_report_Dec12pdf.pdf
- ČSÚ, Zaostřeno na ženy a muže 2020. <https://www.czso.cz/csu/czso/4-prace-a-mzdy-7eld72ywbq>
- ČSÚ, Statistiky: cizinci 2020. <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>
- Databáze OECD – zaměstnanost matek malých dětí. Dostupná na: https://www.oecd.org/els/family/LMF1_2_Maternal_Employment.pdf.
- Drbohlav, D. (ed.). 2008. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském kontextu*. Praha: Karolinum.
- DUDOVÁ, Radka. Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky. Aperió – Společnost pro zdravé rodičovství, 2020.
- Homfray, Š. 2021. *Mikropodnikání a prekérní výdělečná činnost z pohledu práva*. Praha: SOÚ AV ČR
- Jurik, N. C., Křížková, A., Pospíšilová, M., Cavender, G. 2019. Blending, Credit, Context: Doing Business, Family and Gender in Czech and US Copreneurships. *International Small Business Journal*, <http://doi.org/10.1177/0266242618825260>
- Krchová, H., Víznerová, H., Kutálková, P. 2008. *Ženy migrantky v České republice. Uvedení do problematiky*. Praha: Friedrich Ebert Stiftung
- Křížková, A., R. Marková Volejníčková, M. Vohlídalová. 2018. *Nerovné odměňování: problém nás všech*. Praha: SLON.
- Křížková, A., K., Pospíšilová, R. Marková Volejníčková, H. Maříková. 2020. Rozdíl v odměňování žen a mužů a rodičovství. *Fórum sociální politiky*, roč. 3.
- Křížková, A., K. Pospíšilová, H. Maříková, R. Marková Volejníčková. 2018. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR*. Praha: MSPV.
- Křížková, A., Penner, M., & Petersen, T. 2008. Genderové nerovnosti v odměňování na stejné pracovní pozici: sociální vyloučení žen. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8(2), 55–67.
- Kuchařová, V. et al. 2020. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV.
- Marková Volejníčková, R., M., Švarcová, A., Křížková, L., Formánková. 2019. Podnikání matek malých dětí jako prekérní typ zaměstnání? Srovnání zkušeností podnikatelek s malými dětmi původem z ČR a z Ukrajiny. *Gender a výzkum / Gender and Research* 20(2):124-153.
- Maříková, H., Křížková, A., & Vohlídalová, M. 2012. *Živitelé a živitelky: reflexe a praxe*. Praha: SLON.
- PALONCYOVÁ, Jana, et al. Neúplné rodiny. VÚPSV, vvi, 2019. Dostupné online z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_469.pdf

- Roth, L. M. 2003. Selling Women Short: A Research Note on Gender Differences in Compensation on Wall Street. *Social Forces*, 82(2), 783–802.
<https://doi.org/10.1353/sof.2004.0023>.
- Rovné odměňování žen a mužů ve zkušenostech a názorech české veřejnosti. 2018. Praha: MPSV (<https://www.rovnaodmena.cz/www/img/uploads/8053ad73.pdf>).
- Smith, M. 2010. *Analysis note: The gender pay gap in the EU. What policy responses?*, (February), 1–21. Dostupné na:
[http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/All/F592B6E5C824A8A6C22579A700296E29/\\$file/the_gender_pay_gap_in_the_eu_egge_2010.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/All/F592B6E5C824A8A6C22579A700296E29/$file/the_gender_pay_gap_in_the_eu_egge_2010.pdf)
- Švarcová, M., R. Marková Volejníčková, A. Křížková. 2020. *Podnikatelky?* Praha: SOÚ AV ČR.
- Trlifajová, L. 2009. *Proměny současné ukrajinské imigrace. Role a formy identity v kontextu vývoje ukrajinské migrace do Česka*. Diplomová magisterská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy Ústav etnologie.
- Vohlídalová, M. 2017. *Genderové rozdíly v odměňování očima veřejnosti v České republice*. Praha: SOÚ AV ČR. Dostupné na:
https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/genderove_rozdily_v_odmenovani_akt_mv.pdf.

ŽENY U MOCI

autorka zhodnocení cíle

Veronika Šprincová,

**Petra Kubálková (Podíl žen ve vedení obchodních
společností, dopady a výzvy pandemie)**

ŽENY U MOCI A V ROZHODOVACÍCH POZICÍCH

Všeobecná deklarace Lidských práv říká, že každý má právo podílet se na řízení země. Zmocnění a autonomie žen při rozhodování a zlepšení veřejného společenského života žen, ekonomický a politický status je zásadní pro dosažení transparentní a odpovědné vlády a správy a zaručuje udržitelný rozvoj ve všech oblastech života. Je proto třeba odstraňovat překážky, které ženám brání v podílení se na správě věcí veřejných, od těch nejosobnějších až po vysoce veřejné. Dosažení cíle rovné účasti žen a mužů na rozhodování poskytne rovnováhu, která více odráží potřeby společnosti a reflektuje její složení. Bez aktivní účasti žen a začlenění žen nelze cíle rovnosti dosáhnout.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Provést opatření zajišťující rovnoprávný přístup žen a jejich plné účasti v mocenských strukturách a k rozhodovacím pozicím.
- › Zajistit přístup žen k rozhodovacím pozicím nejen v politice, ale také v byznysu.
- › Zvýšit možnosti žen, aby se mohly zúčastnit rozhodování a vedení, a to nejen na politické úrovni.
- › Zavést taková opatření, aby ženy mohly vstupovat do veřejného života bez omezení a předsudků.

Pekingská akční platforma (PAP) považuje rovné zastoupení žen na rozhodovacích pozicích v politice za klíčové k tomu, aby mohla být zavedena dimenze genderové rovnosti i do dalších oblastí tvorby politiky. Je nutným předpokladem pro to, aby byly při rozhodování brány v potaz i potřeby žen. Zastoupení žen v mocenských a rozhodovacích pozicích v politice i byznysu je stále příliš nízké a v letech 2015–2020 se Česká republika propadla v některých mezinárodních hodnoceních. Vývoj zastoupení žen ve vrcholných pozicích v politice kolísá a nárůst je za posledních pět let minimální²⁰⁴. Vládě se nedaří zavést legislativní opatření na zvýšení počtu žen v politice (kvóty na kandidátní listiny politických stran) a na evropské úrovni dlouho blokovala genderové kvóty na řídicí pozice v byznysu.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY U MOCI

Vyvážené zastoupení žen a mužů v politice je klíčové a do značné míry určující i pro ostatní společenské oblasti. Právě zde se totiž rozhoduje o směřování celé společnosti. Nedostatečné zastoupení žen v rozhodovacích pozicích představuje demokratický deficit, jelikož ženám není umožněno rovnoprávně se podílet na rozhodnutích, která dopadají i na jejich životy. V současné

době se tak do politiky promítají převážně životní zkušenosti a zájmy mužů. Tyto rozdíly se projeví především ve spojitosti s pandemií onemocnění COVID-19 a protiepidemický opatřeními.

Zastoupení žen v české politice se sice v období let 2015–2021 opět mírně zvýšilo, v mezinárodním měřítku se však Česká republika neposunula kupředu, dle dat Evropského institutu pro rovnost žen a mužů²²⁶ se index v kategorii moc snížil z 32 (2015) na 27,7 (2020)²²⁷. V žebříčku Meziparlamentní unie²²⁸ byla Česká republika začátkem roku 2015 na 73. místě, v září 2020²²⁹ o dvacet jedno místo níže, tedy na 94. místě. V žebříčku Světového ekonomického fóra²³⁰ je pak celkové umístění České republiky dlouhodobě špatné právě kvůli nevyrovnanému zastoupení žen a mužů v politice²³¹.

VOLENÉ FUNKCE

Volby do Evropského parlamentu²³² proběhly v roce 2019. Zatímco celkový podíl nominovaných žen klesl na necelých 24 % (nejmenší podíl od roku 2004), zastoupení žen mezi poslankyněmi EP dosáhlo v roce 2019 historického maxima – byla zvolena třetina žen a Česká republika tak poprvé v historii na nějaké úrovni rozhodování prolomila kritickou 30% hranici.

Podíl žen nominovaných ve volbách do Senátu Parlamentu ČR²³³ v roce 2016 činil 18,5 % a podíl zvolených žen byl historicky nejvyšší od roku 2006, a to 22,2 %; historického maxima dosáhl i celkový počet senátorek, činil však pouhých 19,8 %. V následujících volbách v roce 2018 klesl podíl nominovaných žen na 17,8 % (z nichž do druhého kola postoupilo 20 %) a podíl zvolených žen byl dramaticky nízký, pouhých 7,4 %. Celkový podíl žen v Senátu PČR tak poklesl na 16 %. V dosud posledních volbách v roce 2020 podíl nominovaných žen ještě klesl a činil pouze 16,2 %. Podíl zvolených žen pak stejně jako celkové zastoupení žen v Senátu činil 14,8 %.

²²⁶ Viz <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/CZ>

²²⁷ Celkový index všech kategorií se snížil z 56,7 (2015) na 56,2 (2020).

²²⁸ Viz <https://data.ipu.org/women-ranking>

²²⁹ Data dostupná k 19. 10. 2021 zatím neodrážejí výsledek říjnových voleb do PS PČR, které budou znamenat mírné zlepšení hodnocení, v kontextu členských zemí EU však půjde jen o mírné zlepšení.

²³⁰ Viz https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

²³¹ V roce 2015 se umístila v kategorii politické participace žen na 83. místě, v roce 2016 na 85. místě, v roce 2017 na 91. místě, v roce 2018 na 87. místě a v roce 2019 na 77. místě.

²³² Viz

<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/evropsky-parlament/ep-2019>.

²³³ Viz <https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/senat-cr/senat-2016>.

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR²³⁴ proběhly na podzim roku 2017 a nedošlo k žádné dramatické změně, nominovaných bylo 28,6 % žen a podíl zvolených žen vzrostl o 2,5procentního bodu na 22 % – dostal se tak na stejnou úroveň jako v roce 2010. S ohledem na personální změny ve složení dolní komory Parlamentu ČR v ní před volbami zasedalo 46 žen, tj. 23 %. V posledních volbách v roce 2021 podíl žen na kandidátních listinách historicky poprvé přesáhl 30 % a činil 31,6 %. Rekordní je i počet zvolených žen – 50 (25 %). Tento pozitivní výsledek však nebyl výsledkem systematické snahy o vyrovnání zastoupení žen a mužů, ale udělováním preferenčních hlasů. Kdyby záleželo pouze na pořadí na kandidátní listině, podíl poslankyň by klesl na 20,5 %.

Na úrovni samospráv proběhly troje volby – dvoje krajské a jedny komunální. V krajských volbách v roce 2016²³⁵ bylo nominováno 30,1 % žen. Podíl žen – krajských zastupitelek pak činil 20,3 %. Oproti volbám v roce 2012 tak došlo k nárůstu, ovšem pouze o 0,4 p.b. V následujících volbách v roce 2020²³⁶ se sice zastoupení žen na kandidátních listinách snížilo na 27,6 %, podíl zvolených zastupitelek však dosáhl historického maxima – 22,1 %. Co se týká vedení krajů, jsou ve funkci aktuálně²³⁷ dvě hejtmanky a deset hejtmanů.

V roce 2018 proběhly volby do zastupitelstev měst a obcí²³⁸, kde je zastoupení žen tradičně nejvyšší a s každými volbami se zvyšuje podíl nominovaných i zvolených žen. Celkově bylo nominováno 32,8 % žen a jejich zastoupení se mírně zvýšilo z 28 % na 29 %.

Tab. 1: Počet a podíl žen zvolených v posledních konaných volbách za jednotlivé politické subjekty²³⁹

	ANO		KDU-ČSL		ODS	
	Počet žen	Podíl žen	Počet žen	Podíl žen	Počet žen	Podíl žen
EP 2019	3	50 %	1	50 %	1	25 %
PS PČR 2021	10	27,8 %	4	17,4 %	5	14,7 %
PS PČR 2017	20	25,6 %	1	10 %	5	20 %
Senát 2020	0	0 %	1	33,3 %	1	20 %
Senát 2018	0	0 %	0	0 %	0	0 %

²³⁴ Viz

<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/poslanecka-snemovna/ps-2017>.

²³⁵ Viz <https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/krajska-zastupitelstva>.

²³⁶ Viz <https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/krajska-zastupitelstva/kraje-2020>

²³⁷ Data k 19. 10. 2021.

²³⁸ Viz <https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/komunalni-zastupitelstva/komunal-2018>.

²³⁹ Politické spektrum se v posledních letech poměrně dramaticky změnilo. Z e scény zmizel Úsvit (nahrazen SPD), Svobodní, SPOZ a Strana zelených (která propadla ve volbách do PSP ČR 2017), naopak velmi narostla popularita hnutí ANO a je relativně stabilní, Starostů a nezávislých a České pirátské strany. Po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR z celostátní politiky v zásadě zmizela levice – mandáty ve volbách poprvé od ustavení PS PČR v roce 1996 nezískaly ČSSD a KSČM. Některé strany v různých typech voleb kandidovaly v koalici, data v tabulce jsou pouze za danou stranu, nikoli za koalici jako celek. Tabulka zahrnuje pouze strany zastoupené v Poslanecké sněmovně PČR.

Senát 2016	0	0 %	4	66,7 %	0	0 %
Kraje 2020	42	23,6 %	10	19,6 %	21	21,2 %
Kraje 2016	47	26,7 %	7	16,6 %	10	13,2 %
hl. m. Praha 2018	2	16,6 %	-	-	2	14,2 %
	Piráti		SPD		STAN	
	Počet žen	Podíl žen	Počet žen	Podíl žen	Počet žen	Podíl žen
EP 2019	1	33,3 %	0	0 %	0	0 %
PS PČR 2021	2	50 %	5	25 %	11	33,3 %
PS PČR 2017	3	13,6 %	6	27,3 %	2	33,3 %
Senát 2020	1	100 %	-	-	1	10 %
Senát 2018	0	0 %	-	-	1	33,3 %
Senát 2016	-	-	-	-	0	0 %
Kraje 2020	26	26,3 %	8	22,9 %	11	15,9 %
Kraje 2016	0	0 %	0	0 %	7	29,2 %
hl. m. Praha 2018	2	15,4 %	-	-	2	15,4 %
	TOP 09					
	Počet žen	Podíl žen				
EP 2019	0	0 %				
PS PČR 2021	3	21,4 %				
PS PČR 2017	2	28,6 %				
Senát 2020	0	0 %				
Senát 2018	²⁴⁰	-				
Senát 2016	0	0 %				
Kraje 2020	4	21,1 %				
Kraje 2016	2	10,5 %				
hl. m. Praha 2018	2	15,4 %				

Zdroj dat: Český statistický úřad (www.volby.cz), tabulka autorka

FUNKCE JMENOVANÉ

Výraznými změnami prošlo též zastoupení žen ve **Vládě ČR**. Za uplynulé období se vystřídaly tři vlády a počet žen v nich narůstal – ve vládě Bohuslava Sobotky byl průměrný podíl žen 19,2 %, v následujících vládách Andreje Babiše byl podíl žen v první vládě 26,7 %, v druhé vládě

²⁴⁰ Ve druhém kole nebyl/a do Senátu PČR v roce 2018 žádný/žádná kandidující navržen/a TOP 09.

v době konání voleb do Poslanecké sněmovny činil 28,6 % a podíl žen průměrně za celé období pak 25 %²⁴¹.

Tab. 2: Zastoupení žen ve vládách

	Podíl žen při jmenování vlády	Průměr za celé funkční období	Počet ministryň ve funkci po celé období
2007–2009	22,2 %	20,8 %	1
2009–2010	17,6 %	19,0 %	3
2010–2013	0 %	10,3 %	0
2013	6,7 %	6,7 %	1
2013–2014	17,6 %	23,8 %	1
2014–2017	17,6 %	19,2 %	1
2017–2018	26,6 %	26,6 %	4
2018–nyní	26,6 %	25,0 %	2

Zdroj dat: Webové stránky Vlády ČR (www.vlada.cz), tabulka autorka

KONTEXT PROSAZOVÁNÍ VYROVNANÉHO ZASTOUPENÍ ŽEN A MUŽŮ V MOCENSKÝCH A ROZHODOVACÍCH POZICÍCH

S ohledem na politickou neochotu aktivně usilovat o vyrovnanější zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích lze za pozitivum považovat pokračování práce Výboru pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a rozhodovacích pozicích při Radě vlády pro rovnost žen a mužů, kde jsou kromě expertek a expertů z řad akademické obce a nevládních organizací i zástupci a zástupkyně politických stran. Výbor se aktivně podílel na přípravě vládních strategií (jak pro léta 2015–2020, tak navazující pro léta 2021–2030) i navazujících akčních plánů pro tuto oblast.

Monitoring dat týkajících se zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích zajišťuje především Český statistický úřad. Data členěná dle pohlaví týkající se voleb do zastupitelských orgánů jsou zveřejněna na webových stránkách www.volby.cz. Další data jsou pak vždy jednou ročně zveřejněna v publikaci *Zaostřeno na ženy a muže*, kde však typ dat v této oblasti zveřejňovaný v jednotlivých letech není zcela konzistentní, což ztěžuje sledování vývoje v dané oblasti. Zcela chybí například systematický monitoring zastoupení žen ve vedení obcí.

²⁴¹ Celkem bylo do vlády od začátku funkčního období jmenováno 6 žen, 2 ministryně úřadují od začátku období, 2 úřad přebraly a 2 z úřadu odstoupily.

I přes opakovaná doporučení a přetrvávající nerovnosti nezavedla dosud Česká republika legislativní kvótu na minimální zastoupení žen/mužů na kandidátních listinách. První významná iniciativa proběhla v roce 2010, kdy byla zpracována novela zákona vztahující se na volby do Sněmovny, krajů a zastupitelstva hl. m. Prahy, ke schválení však vzhledem ke jmenování nové vlády již nedošlo. Návrh v roce 2010 prošel mezirezortním připomínkovým řízením, ale nikdy nebyl předložen vládě k projednání.

Zpracování obdobné novely se proto dostalo do plánu legislativních prací vlády na rok 2014, kdy také Ministerstvo vnitra zpracovalo druhý návrh, který opět prošel mezirezortním připomínkovým řízením, ze kterého však vzešel rozporuplný výsledek. V květnu 2015 byl tedy návrh přepracován a úspěšně prošel Legislativní radou vlády, na jednání vlády v červnu 2015 byl však zamítnut²⁴².

Co se týče vnitrostranických pozitivních opatření, ve formě genderových kvót je v současné době používá jen Strana zelených. Ve formě závazného doporučení schvalovaného vždy před volbami podobné pravidlo používá i Komunistická strana Čech a Moravy. Česká strana sociálně demokratická měla pravidlo pro minimální 25% zastoupení žen ve stranických orgánech ve stanovách zavedeno dlouhodobě, v roce 2015 schválila i 40% kvótu na zastoupení žen a mužů na kandidátních listinách. Obě tato opatření však byla zrušena v roce 2019. Dopad zrušení kvóty se projevil ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2021, kdy se celkové zastoupení žen na kandidátních listinách strany snížilo o 19,5procentního bodu. Strana však nepřekonala 5% hranici zisku hlasů potřebnou ke zisku mandátů, proto nelze porovnat podíl poslankyň v roce 2017 a v roce 2021, kdy se strana do dolní komory Parlamentu ČR nedostala.

Nízká politická vůle k zavádění podobných opatření se projevila i v roce 2016, kdy byl schválen Akční plán pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích na léta 2016–2018²⁴³, ovšem navrhované opatření ve formě zavedení kvót na minimální zastoupení žen a mužů bylo v průběhu schvalování z dokumentu vypuštěno. Že se jedná o opatření klíčové, ukazuje i zpráva o naplňování akčního plánu²⁴⁴, v níž je uvedeno, že se strategického cíle, tedy minimálně 40% zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích, dosáhnout nepodařilo. I v případě ostatních úkolů byla řada z nich nesplněna či splněna jen částečně. Nízké zastoupení

²⁴² Dle návrhu by ženy a muži museli být zastoupeni nejen na prvních dvou místech, ale také v každé trojici následující po prvním a druhém místě na kandidátní listině. Minimální celkový podíl mužů/žen na kandidátní listině byl stanoven na 30 %. Sankce byla navržena finanční ve formě snížení příspěvku za získané mandáty. Na základě mezirezortního připomínkového řízení bylo opatření změněno. V návrhu projednávaném vládou byl zakotven celkový 40% podíl mužů/žen a zároveň zastoupení obou pohlaví na prvních 3 místech. Záznam o průběhu projednávání návrhu vč. všech souvisejících dokumentů je k dispozici v aplikaci ODok: <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=KORN9MBDQDQ5>.

²⁴³ Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/akcni-plan-pro-vyrovnane-zastoupeni-zen-a-muzu-v-rozhodovacich-pozicich-na-leta-2016---2018-147260/>.

²⁴⁴ Dostupné na <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Souhrnna-zprava-plneni-Akcniho-planu-pro-vyrovnane-zastoupeni-v-rozhodovacich-pozicich-za-rok-2018.pdf>.

žen v politice je systémovým problémem, proto také vyžaduje systémová řešení, a to jak na straně státu, tak v politických stranách.

PODÍL ŽEN VE VEDENÍ OBCHODNÍCH SPOLEČNOSTÍ

I nadále zůstává velmi nízký podíl žen ve vedení firem, resp. v řídicích orgánech společností. Podle studie *Women in the Boardroom*²⁴⁵ (2019) podíl pomalu roste, v roce 2019 byl podíl žen stanoven na 16,9 %, ale situace v České republice zůstává na úrovni 13,8 %. Přičemž napříč Evropou je nejvíce žen ve vedení společností v bio farmaceutickém průmyslu a péči o zdraví (28,2 %), spotřebitelském sektoru (27,7 %) a sektoru finančních služeb (26 %). Podle uvedené studie hodně záleží hlavně na velikosti firem, větší společnosti dosahují férovějšího zastoupení rychleji, ale upozorňuje také, že jde především o prosazování cíle ze stran států, investorů a akcionářů.

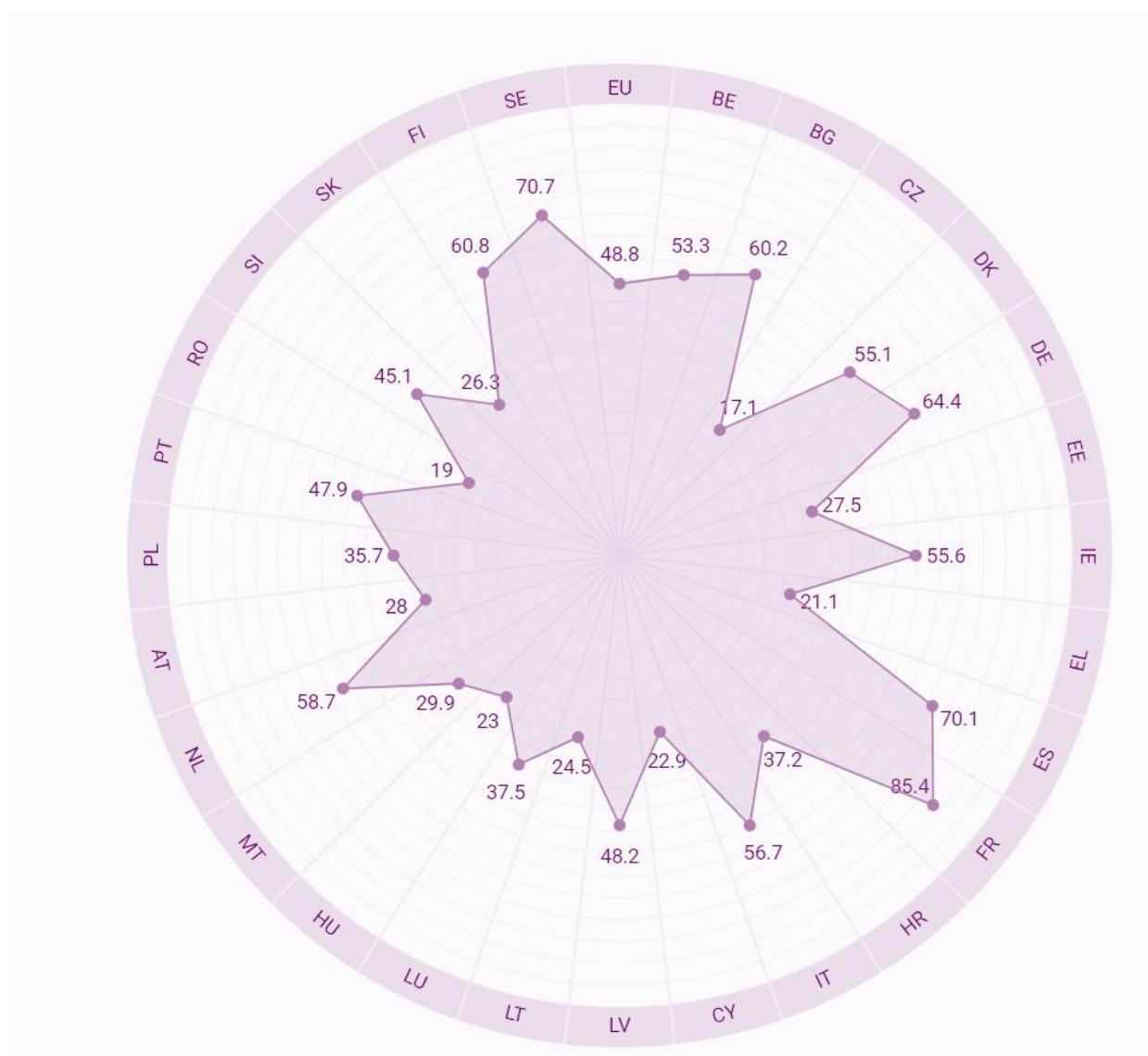
Zároveň ovšem v České republice existují programy, které mají za úkol zvyšovat počet žen v rozhodovacích pozicích v byznysu, přesto Česká republika opět propadla v Indexu EIGE. V oblasti peněz jsme získali 78,9 bodů ze sta a jsme tak za průměrem EU, v oblasti práce jsme dokonce získali 67,4 bodů ze sta a umístili jsme se za Maďarskem nebo Chorvatskem. Co se týče ekonomické moci žen, s 17,1 body jsme na posledním místě všech hodnocených zemí²⁴⁶.

Potřeba změny situace je dlouhodobě reflektována v Akčních plánech pro rovnost žen a mužů (rok 2016–2018, 2019–2020). Nicméně od roku 2012, kdy byla schválena Evropskou komisí směrnice směřující o zlepšení genderové vyváženosti mezi nevýkonnými členy správní rady společností kotovaných na burzách, se výrazně nic nezměnilo.

Graf 1: Gender Equality Index – Economic Power

²⁴⁵ Z tiskové zprávy společnosti Deloitte "Podíl žen ve vedení mírně roste, Česko za evropským průměrem zaostává, 2019 <https://www2.deloitte.com/cz/cs/pages/press/articles/podil-zen-ve-vedeni.html>

²⁴⁶ EIGE, dostupný z: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/compare-countries/power/1/map>

Zdroj: EIGE

Co je také zajímavé sledovat je, že byla ukončena i vášnivá diskuse na téma žen ve vedení a kvóty, například často citovaný Index žen ve vedení realizovaný organizací Byznys pro společnost vyšel naposledy v roce 2017.

Podle Zprávy EIGE, Beijing + 25 je podíl žen, například ve vysokých výkonných funkcích společností (tj. prezidenti a generální ředitelé) nebo jako guvernéři centrálních bank, v celé EU méně než 10 %. Nicméně, pokud se podíváme na Českou republiku a porovnáme roky 2010 a 2020, pak zastoupení žen ve správních radách největších obchodovaných společností stoupl o 7 % bodů, z původních 12 % v roce 2010 na 19 % v roce 2020. Ale ta samá zpráva upozorňuje, že v radě Centrální banky ČR v roce 2020 zasedalo 14 % žen, v roce 2020 není v bankovní radě zastoupena jediná žena.

Tabulka č. 3: Zastoupení žen rozhodovacích pozicích ekonomických a sociálních

Pozice	Procentní zastoupení žen v roce 2019	Procentní zastoupení mužů v roce 2019
Členové správních rad největších společností	19 %	81 %
Členové rady centrální banky	0 %	100 %
Členové správních rad v organizacích, které financují výzkum	20 %	80 %
Členové správních rad v organizacích veřejnoprávního vysílání	17 %	83 %
Členové statutárních orgánů vnitrostátních organizací olympijských sportů	7 %	93 %

Zdroj dat: Webové stránky EIGE ([www.https://eige.europa.eu/](https://eige.europa.eu/)), tabulka autorka

Na zastoupení žen ve vedení obchodních společností myslí i dokument, který bude určovat budoucí směřování České republiky v této oblasti – Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030. V následujících letech bude nutné sledovat např. nabytí účinnosti zákona č. 353/2019 Sb., o výběru osob do řídicích a dozorčích orgánů právnických osob s majetkovou účastí státu (nominační zákon), který začal platit od 4.1.2020, ale další kroky či návrhy zákonů směrem k zavedení kvót, nejsou ve strategii definovány.

DOPADY A VÝZVY PANDEMIE

Ostatní kapitoly pojednávají již o známých nebo očekávaných dopadech pandemie COVID, nicméně zde je velmi těžké v tuto chvíli oblast vyhodnocovat a analyzovat. Existují již sice hypotézy, ale v tento moment neexistují relevantní data, která by je potvrdila nebo vyvrátila a bude nutné si počkat na vyhodnocení stínové zprávy Peking +30.

Co ovšem můžeme z pozice této kapitoly zakotvit k budoucím analýzám, je současné genderové zastoupení vedení Krajských hygienických stanic, kdy ze 14 ředitelských pozic 50% zastoupení žen. Bylo by proto zajímavé v budoucnu analyzovat průběžné rozhodování a výsledky boje s pandemií po jednotlivých krajích.

Zároveň bude důležité zpětně analyzovat dopady všech vládních opatření během pandemie. Analýza bude potřebná pro predikci ekonomické kondice pracujících žen.

DOPORUČENÍ

- › Schválit novelu volebního zákona zajišťující vyrovnané zastoupení žen a mužů na kandidátních listinách²⁴⁷. Aby tato novela byla účinná, je potřeba: 1) určit pořadí žen/mužů na předních místech kandidátních listin, 2) nastavit účinné sankce za nedodržení pravidla.
- › Schválit a dodržovat kvóty uvnitř politických stran.
- › Podpořit vznik a fungování ženských organizací a platforem uvnitř politických stran a jejich aktivní zapojení do vnitrostranických procesů.
- › Zavést důsledný systematický monitoring zastoupení žen v politice napříč všemi úrovněmi rozhodování. Nejen kvantitativní, ale i kvalitativní hodnocení situace (odhalování příčin nízkého zastoupení žen v politice). Navrhování vhodných opatření a jejich aktualizace v návaznosti na aktuální vývoj.
- › Zavést podpůrná opatření uvnitř politických stran (posilování kapacit žen, mentoring, síťování, databáze žen se zájmem o politickou funkci, přizpůsobení času schůzí, hlídání dětí apod.) s ohledem na konkrétní situaci.
- › Rozvíjet nadstranickou spolupráci ženských organizací a platforem uvnitř politických stran.
- › Financovat aktivity v této oblasti a podpořit spolupráci státu i politických stran s odbornou veřejností (akademickými pracovišti i NNO) působící v této oblasti.
- › Zavést další legislativní opatření ke zlepšení genderové vyváženosti při rozhodování (genderové kvóty nebo dobrovolná měkká opatření) a to zejména v odvětvích, kde jsou ženy obvykle nedostatečně zastoupeny v rozhodovacích pozicích. Tato opatření by měla stanovit cíle dosáhnout genderové vyváženosti s jasně stanovenými časovými harmonogramy a adekvátní sankce za nedodržení.
- › Financování aktivit a projektů pomáhajících k odstranění bariér, které brání ženám v postupu, jako jsou genderové audity, projekty zaměřené na analýzu dat a sociologická šetření a osvětové projekty.
- › Je také nutné znovu otevřít diskusi nad implementací kvót, osvětu mezi veřejností i na půdě Parlamentu.
- › V oblasti hospodářské moci je třeba analyzovat všechna politická a ekonomická opatření spojená s pandemií COVID, a to v jejich dopadech na ženy a muže, jejich zaměstnání nebo podnikání.

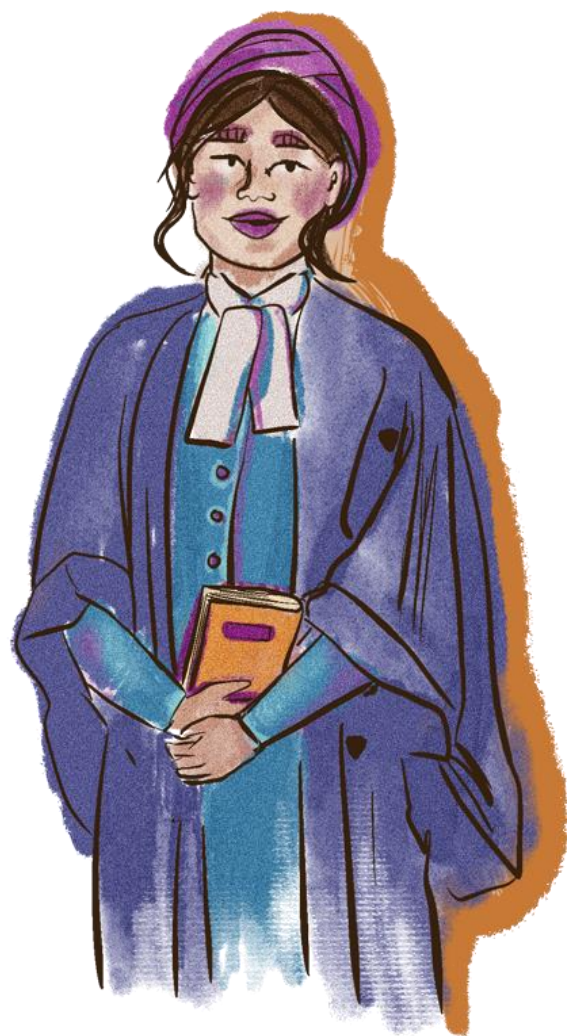
²⁴⁷ Jako ideální model se na základě zahraničních zkušeností jeví zipové pravidlo – střídání žen a mužů (přínejmenším v první polovině kandidátní listiny) a odmítnutí registrace kandidátní listiny v případě nedodržení tohoto pravidla.

- › I nadále třeba celospolečensky diskutovat téma kvót, které jsou v České republice plošně odmítány. V této oblasti je třeba vytvořit silnou, ale odbornou marketingovou kampaň, do které se musí zapojit politici i političky, zástupci a zástupkyně byznysu a neziskový sektor.
- › Další doporučení je převzato ze starších stínových zpráv, ale má stále relevanci. Takovým doporučením je zahrnutí gender mainstreamingu do veřejných a státních zakázek, a to nikoliv počtem žen vyjmenovaných v realizačním týmu, ale sestavením Indexu z dat dostupných státu (ženy ve vedení, gender pay gap, fluktuace, programy na sladňování).

POUŽITÁ LITERATURA

- Deloitte "Podíl žen ve vedení mírně roste, Česko za evropským průměrem zaostává, 2019 <https://www2.deloitte.com/cz/cs/pages/press/articles/podil-zen-ve-vedeni.html>
- ÚV, Akční plán pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích na léta 2016–2018. Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/akcni-plan-pro-vyrovnane-zastoupeni-zen-a-muzu-v-rozhodovacich-pozicich-na-leta-2016---2018-147260/>.
- ÚV, Zpráva za rok 2018 o naplňování Akčního plánu pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích na léta 2016–2018. Dostupné na <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Souhrnna-zprava-plneni-Akcniho-planu-pro-vyrovnane-zastoupeni-v-rozhodovacich-pozicich-za-rok-2018.pdf>.

INSTITUCIÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ

autorka zhodnocení cíle
. Jaroslava Devine Mildorf

INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ

Ukotvení národního aparátu institucionálního zajištění rovných příležitostí by mělo být definováno v každém státě. Cílem je, aby existoval systém, který navrhuje, podporuje, provádí, monitoruje, vyhodnocuje a obhájí podporu politiky rovných příležitostí. Národní zajištění rovných příležitostí je rozmanité, častým společným rysem pak je marginalizovány struktury a její důležitosti, dalším společným rysem jsou nejasné mandáty, nedostatkem kvalitního personálu, školení, absence dat a dostatečných finančních zdrojů, a nedostatečná podpora politického vedení.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Vytvořit nebo posílit národní aparát a další vládní orgány monitorující a prosazující opatření pro rovné příležitosti žen.
- › Integrovat genderové hledisko do legislativy, veřejných politik, vládních programů a projektů, včetně prvků gender mainstreamingu u veřejných zakázek a finančních pobídkách.
- › Sbírat a šířit genderové statistiky a informace pro evaluaci platných a přípravu nových strategií.

V předchozích stínových zprávách se jako červená linka táhl požadavek na zřízení národní aparátu na podporu žen, resp. na podporu rovných příležitostí. Existence alespoň nějakého útvaru již od přelomu tisíciletí, nicméně celá doba existence je vyznačena jeho výrazným kolísáním ve funkčnosti. Ve stínové zprávě +20 byl pak pozitivně hodnocen posun navýšení kapacit Oddělení rovných příležitostí (v té době pod MPSV) a vytvoření Vládní strategie pro rovnost žen a mužů a můžeme říct, že tento útvar má výrazný vliv na dění v této oblasti.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ

Páteř národního aparátu institucionálního zajištění agendy rovných příležitostí tvoří Odbor rovnosti žen a mužů při Úřadu vlády, Rada vlády pro rovnost žen a mužů, která spojuje rezorty, neziskový a akademický sektor, a pozice Gender focal point zřízená na všech rezortech. A stále chybí systémové zajištění na úrovni samosprávy.

I přes dílčí úspěchy není v druhé polovině druhé dekády 21. století (2015-2020) institucionální zabezpečení agendy rovných příležitostí stále dostatečně a udržitelně ukotvené. Je poznamenáno nedostatkem politické vůle a spolupráce ze strany politických elit a rezortů, stejně jako nestabilitou finančních i lidských zdrojů.

INSTITUCIONÁLNÍ STRUKTURA

Odbor rovnosti žen a mužů na Úřadu vlády je národním koordinátorem agendy genderové rovnosti. Původně Oddělení rovných příležitostí vzniklo na přelomu tisíciletí na Ministerstvu práce a sociálních věcí (MPSV), na Odbor v rámci Úřadu vlády bylo povýšeno v roce 2017. Odbor rovnosti žen a mužů má v současnosti dvě oddělení: Oddělení sekretariátu Rady vlády pro rovnost žen a mužů a Oddělení průřezových agend. V roce 2019 měl Odbor 11 stálých zaměstnanců a zaměstnankyň, což je oproti minulému období výrazný nárůst a lze jej hodnotit jako pozitivní vývoj.

Před rokem 2015 byla agenda několikrát přesunuta z MPSV na Úřad vlády a zpět. V roce 2015 agenda spadala pod působnost ministra pro lidská práva na Úřadu vlády (Jiří Dienstbier, ČSSD), jehož pozice byla v roce 2017 zrušena a agenda byla převedena pod ministra spravedlnosti (Robert Pelikán, ANO). Od roku 2018 byla agenda převedena zpět na Úřad vlády a spadá přímo do působnosti předsedy vlády (Andrej Babiš, ANO) s tím, že agendu koordinuje znovuzavedená pozice vládní zmocněnkyně pro lidská práva (od května 2019 tuto pozici zastávala Helena Válková).

Jednou z klíčových podmínek pro efektivní institucionální zajištění rovných příležitostí žen a mužů je podle Pekingské akční platformy (PAP) koordinace agendy z nejvyšších pater vládní hierarchie. Stávající situace, kdy agenda spadá pod předsedu vlády, je tedy z tohoto pohledu pozitivním krokem. Zasazení agendy na Úřad vlády je smysluplný i proto, že se jedná o průřezovou agendu, která se týká všech rezortů. Předseda vlády Babiš zároveň předsedá Radě vlády pro rovnost žen a mužů, čímž alespoň symbolicky přispívá k větší důležitosti tohoto orgánu v rámci státní správy. I přes personální posílení Odboru, jeho vzestup v hierarchii Úřadu vlády a příslušnosti agendy pod předsedu vlády však existují pochybnosti, zda je toto nastavení dlouhodobě udržitelné. Opakované přesuny agendy rovnosti žen a mužů, kterou si úřady neochotně přehazovaly jako horký brambor podle měnící se politické situace, odkazuje na neukotvenost a nedostatečnou stabilitu agendy v rámci státní správy.

Dalším klíčovým orgánem v institucionální struktuře zabezpečující agendu genderové rovnosti je **Rada vlády pro rovnost žen a mužů** (dále jen Rada). Rada byla zřízena usnesením vlády v roce 2001 a má sloužit jako stálý poradní orgán vlády v oblasti vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže. Rada se schází čtyřikrát ročně. Má celkem 32 členek a členů z řad orgánů státní správy, neziskového sektoru, akademické obce, sociálních partnerů a občanské společnosti. Práce členů a členek Rady a jejích Výborů není placená. Od roku 2018 Radě předsedá premiér (Andrej Babiš, ANO).

V současnosti (2021) jsou při Radě zřízeny následující výbory a pracovní skupiny:

- Výbor pro institucionální zabezpečení rovnosti žen a mužů;
- Výbor pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách;
- Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a rozhodovacích pozicích;
- Výbor pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života;
- Pracovní skupina muži a rovnost žen a mužů;
- Pracovní skupina k porodnictví;
- Pracovní skupina k dopadům pandemie covid-19;
- Pracovní skupina k dotačnímu programu Podpora veřejně prospěšných aktivit v oblasti rovnosti žen a mužů.

Složení Rady, jež propojuje neziskový sektor, expertky a experty v oboru, a státní správy, reflektuje další z podmínek definovaných PAP. Jde o důležitou platformu, kde státní správa získává zpětnou vazbu k plnění svých závazků v oblasti genderové rovnosti a zároveň může využít expertízu akademického a neziskového sektoru pro tvorbu koncepcí a politik. Rada vlády byla ve sledovaném období aktivní. Podle Statutu Rady jsou členy Rady mimo jiné náměstci či náměstkyně jednotlivých ministrů a ministryň. Účast premiéra na zasedáních Rady zvýšil tlak na jednotlivá ministerstva, aby zasedání Rady neopomíjela, a aby se se jich účastnili státní úředníci s odpovídající senioritou. Přítomnost premiéra zároveň otevírá radním dveře do nejvyšších pater vlády. Ač je tedy toto institucionální nastavení i jeho implementace dobrou praxí, reálný dopad činnosti Rady na exekutivu a vládní politiky je velmi omezený. Jakožto poradní orgán Rada zaujímá stanoviska a přijímá usnesení, která však pro vládu nejsou závazná. Bez větších pravomocí a možnosti účinně integrovat genderové hledisko do legislativy a veřejných politik jde tedy o relativně bezzubý orgán.

Pro gender mainstreaming je obzvlášť důležitá třetí součástí páteří struktury institucionálního zabezpečení agendy genderové rovnosti: tzv. **Gender focal points (GFP)**. Jde o pracovní pozice zřízené od roku 2002 na všech ministerstvech s cílem prosazovat princip genderové rovnosti do věcné agendy rezortů. Tato instituce byla dlouhodobě kritizována jako neefektivní z několika důvodů:

1. Ministerstva agendě věnovala pouze částečné úvazky, osoby v těchto pozicích měly na starosti i jiné agendy a neměly tak dostatečnou kapacitu pro výkon této agendy.
2. Chyběl požadavek na odborné vzdělání těchto osob, které tak nemusely mít potřebnou expertízu k výkonu této agendy.
3. Chyběly potřebné pravomoci k výkonu této agendy.

4. Organizační zařazení této pozice, nejčastěji na personální odbor, umožňovalo horizontálně připomínkovat veškerou legislativu a politiky tvořené rezortem.

Z toho důvodu vytvořil Úřad vlády dokument nazvaný **Standard pozice rezortních koordinátorek a koordinátorů rovnosti žen a mužů**²⁴⁸, který nabízí metodická doporučení k jednotlivým problematickým oblastem. Podle Standardu by pozice rezortních koordinátorek/ů (neboli GFP) měla být organizačně zařazena v sekci státního tajemníka nebo v kanceláři ministra/ministryně, v popisu práce by mělo být naplňování Vládní strategie včetně gender mainstreamingu, pozice má mít možnost (ideálně pravomoc) podílet se na vnitřním připomínkovém řízení a koordinátoři a koordinátorky mají mít relevantní vzdělání v oboru (gender, právo, sociologie), které si stále prohlubují.

Podle analýzy Úřadu vlády (2020) existují mezi institucionálním ukotvením pozice GFP a jejich efektivitou velké rozdíly, snaha o harmonizaci je tedy krok správným směrem. Dosavadní vývoj však vzbuzuje zásadní pochybnosti, do jaké míry bude Standard, který je pouhým doporučením a není tedy závazný, jednotlivými ministerstvy implementován. Na výše uvedené systemické problémy limitující efektivitu této pozice upozorňovala Rada, konkrétně její Výbor pro institucionální zabezpečení rovnosti žen a mužů opakovaně a dlouhodobě. Ani Standardem nabízená řešení nejsou nová. Neschopnost, či neochota některých ministerstev vyhovět i zcela minimálním požadavkům na poloviční úvazek kompetentní osoby je projevem dlouhodobé marginalizace agendy genderové rovnosti v rámci státní správy.

Dalším konkrétním příkladem může být implementace Metodiky hodnocení dopadů na rovnost žen a mužů pro materiály předkládané vládě ČR z roku 2015. Jednací řád vlády a Legislativní pravidla vlády vyžadují, aby materiály předkládané vládě, které se týkají fyzických osob, vždy obsahovaly zhodnocení současného stavu a dopadů materiálu na rovnost žen a mužů. Metodická příručka byla vytvořena proto, že rezorty toto hodnocení prováděly pouze formalisticky, pokud vůbec. V roce 2017 provedl Úřad vlády analýzu uplatňování Metodiky, která odhalila, že ve více než 40 % případů hodnocení dopadů na rovnost žen a mužů provedeno vůbec nebylo. Toto hodnocení je přitom pro rezorty povinné a GFP jsou jedním ze subjektů, kteří mají toto hodnocení vypracovávat. Ať už se tedy jedná o závazná pravidla nebo pouhá doporučení, z dosavadní praxe vyplývá, že jejich nedodržování rezortům bez problému prochází. Při absenci silného politického či společenského tlaku na efektivní prosazování principu

²⁴⁸ Dokument byl do mezirezortního připomínkového řízení předložen v roce 2017 ministrem pro lidská práva a přepracovaná verze pak byla znovu předložena ministrem spravedlnosti v roce 2018.

genderové rovnosti lze tedy i nadále očekávat, že potenciál institucionální struktury na úrovni GFP zůstane nevyužit.

Na úrovni **samosprávy** agenda genderové rovnosti nijak systémově ukotvena není. Jakékoliv aktivity jsou krajů a obcí jsou dobrovolné. Stát se také snaží samosprávu motivovat k uplatňování principu genderové rovnosti jedinou pobídkou a tou je soutěž Půl na půl, kterou Ministerstvo vnitra vypisuje ve spolupráci s neziskovým sektorem od roku 2007. Od roku 2019 byla soutěž přejmenována na Úřad na cestě k rovnosti. Do jaké míry je tato soutěž pro obce skutečně motivující není jasné. Podle MVČR se například v roce 2017 do soutěže přihlásilo 32 subjektů. V České republice existuje přes 6000 obcí. Zdá se tedy, že obce z vlastní iniciativy o agendu zájem nemají. Během sledovaného období se na prvních třech příčkách v soutěži objevují stále stejné obce a kraje.

V institucionálním zajištění rovných příležitostí či genderové rovnosti jsou důležité i následující dva úřady. První je **Český statistický úřad**, který je gestorem sběru a šíření genderových statistik pro Českou republiku. ČSÚ pravidelně vydává publikace *Zaostřeno na ženy a muže* (1x ročně) a *Ženy a muži v datech* (1x za 3 roky). Za Českou republiku poskytuje statistiky například Evropskému institutu pro rovnost žen a mužů nebo OSN. V roce 2014 vydal Úřad vlády analýzu²⁴⁹, podle které měl ČSÚ problémy se sběrem dat z některých rezortů a nesledoval některé indikátory vyžadované mezinárodními partnery. Od té doby podobná analýza zveřejněna nebyla.

Druhý je Úřad **Veřejného ochránce práv** je od roku 2009 národním orgánem pro rovné zacházení a ochranu před diskriminací popsané tzv. antidiskriminačním zákonem. Úkolem úřadu ombudsmana je poskytovat obětem diskriminace metodickou pomoc, provádět výzkumy v oblasti diskriminace a vydávat doporučení k prosazování rovného zacházení. Úřad se dlouhodobě potýká s nedostatkem kapacit věnovaných genderové diskriminaci a nedostatkem kompetencí pro výkon své funkce. Činnost úřadu je také do velké míry ovlivněna osobností ombudsmana či ombudsmanky. Osoba Veřejného ochránce práv i jeho/její zástupce jsou voleni Poslaneckou sněmovnou. Vzniká zde tedy prostor pro politické tlaky a snahu politických stran ovlivnit antidiskriminační agendu skrze konkrétní osobu zvolenou do této pozice. Většinu sledovaného období (2015-2020) byla Veřejnou ochránkyní práv signatářka Charty 77 Anna Šabatová²⁵⁰. V únoru 2020 byl do této pozice zvolen její dosavadní zástupce Stanislav Křeček (ČSSD). Jeho zvolení bylo vnímáno jako negativní zvrat pro agendu lidských práv, neboť Křeček

²⁴⁹ Zpráva o možnostech optimalizace sběru dat k hodnocení naplňování principů rovnosti žen a mužů.

²⁵⁰ Anna Šabatová zastávala úřad Veřejné ochránkyně práv v letech 2014-2020.

byl znám svými výroky zpochybňujícími diskriminaci menšin. Ve svém funkčním období už jako ombudsman Křeček například uvedl v médiích, že LGBT komunitě žádná práva upírána nejsou.

VLÁDNÍ STRATEGIE

Rámcovým dokumentem, který formuluje vládní priority a opatření v oblasti genderové rovnosti ve sledovaném období je Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice 2014-2020. Dokument v oblasti institucionálního zabezpečení rovnosti žen a mužů identifikuje následující problémy:

- 1) Nízké povědomí a marginalizace agendy rovnosti žen a mužů ze strany veřejné správy.
- 2) Nedostatečné uplatňování principu genderového mainstreamingu při formulaci politik a opatření veřejné správy.
- 3) Nedostatečné zajištění genderové agendy z hlediska statistické základny a neuspokojivé datové naplnění indikátorů definovaných PAP.
- 4) Nedostatečné využívání přenosu informací a sdílení mezi veřejnou správou, sociálními partnery akademickými pracovišti a nestátními neziskovými organizacemi.
- 5) Nízké kapacitní zajištění agendy rovnosti žen a mužů ve státní správě i v samosprávě.
- 6) Různé postavení GFP v organizační struktuře ministerstev, z toho vyplývající různé reálné možnosti a odborné kompetence jednotlivých gender focal pointů.
- 7) Nedostatečné pravomoci Rady v monitorování a naplňování Priorit i rezortních priorit.
- 8) Formální plnění Priorit, které neodpovídá reálnému stavu agendy.
- 9) Dlouhodobě neudržitelné financování nestátních neziskových organizací.

Ke každému bodu pak stanovuje cíl a indikátor jeho plnění s tím, že hlavním cílem je “Vytvoření celistvé a funkční institucionální struktury v rámci veřejné správy pro prosazování politiky rovnosti žen a mužů na centrální, regionální i místní úrovni, prostřednictvím níž bude zajištěno systematické uplatňování rovnosti žen a mužů i genderového mainstreamingu.” Je nutné konstatovat, že většina cílů této Vládní strategie splněna nebyla. Přesunula se tak v mírně přeformulované podobě do navazující Vládní strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030. Z hlediska priorit PAP byl za sledované období nejvýraznější pozitivní změnou v institucionální struktuře prosazování genderové rovnosti hierarchické povýšení a návrat Odboru rovných

příležitostí na Úřad vlády a jeho začlenění do působnosti premiéra. Populistický předseda vlády Andrej Babiš (ANO) se nicméně v prosazování genderové rovnosti osobně neangažuje ani o píd' více, než že formálně několikrát do roka řídí zasedání Rady. Politická vůle strategické cíle vlády uvádět do praxe tedy i nadále chybí.

Pozitivně lze zhodnotit i participativní způsob vytvoření nové Strategie na další dekádu v režii Odboru rovnosti žen a mužů. Příprava této Strategie probíhala přes dva roky ve třech fázích: expertní, konzultační a schvalovací. V expertní fázi byly vytvořeny následující pracovní skupiny vedené odbornými garanty a garantkami:

- Trh práce a sladování pracovního a soukromého života
- Bezpečí a život bez násilí
- Veřejný život a rozhodování
- Vzdělávání a věda
- Společnost a rovnost žen a mužů
- Rovnost žen a mužů ve vnějších vztazích
- Dostatečné kapacity
- Zdraví

Do procesu byla zapojena široká škála expertek a expertů z neziskové a akademické sféry. Strategií Odboru rovnosti žen a mužů bylo vytvořit ambiciózní draft odbornou skupinou a teprve poté postoupit draft jednotlivým rezortům. V konzultační fázi měla možnost se k dokumentu vyjádřit i široká veřejnost. I když byl po zásahu ministerstev dokument okleštěn, výsledkem je velmi podrobný dokument se širokým záběrem témat, z nichž některá v předchozí Strategii zcela chyběla.

DOPADY A VÝZVY PANDEMIE COVID

Na pandemii COVID-19 zareagovala Rada vlády pro rovnost žen a mužů, která v červenci 2020 zřídila pracovní skupinu, která by se měla průběžně zabývala dopady rozšíření onemocnění COVID-19 z hlediska rovnosti žen a mužů. Cílem pracovní skupiny je:

- Zabývat se opatřeními přijímanými v souvislosti s onemocněním covid-19 a vyjadřovat se k nim z pohledu nejen lidských práv, ale zejména z pohledu dopadů na životy žen a mužů.

- Formulovat stanoviska a doporučení, která bude využívat zmocněnkyně vlády pro lidská práva. V případě potřeby mohou být doporučení Pracovní skupiny využity ministerstvy při tvorbě opatření spadající do jejich působnosti.

Pracovní skupina za krátkou dobu své existence vydala již dva podněty a) podnět hodnotící dopady uzavření škol v ČR z října 2020 a zpracování plánu jejich znovuootevření a b) podnět věnující se dopadům pandemie COVID-19 na postavení mužů a žen, kdy varuje před narůstajícím sociálním konfliktem uvnitř společnosti. Na její další výstupy čekáme.

Dalším, kdo se dopadům pandemie věnoval byl úřad ombudsmana, který vyhodnotí dopady pandemie v roce 2020, ale hodnocení bylo provedeno bez genderového rozměru a formou tiskové zprávy.

V tuto chvíli má proto Rada vlády pro rovnost žen a mužů největší potenciál v otevření tématu genderové dimenze pandemie spolu s ČSÚ.

DOPORUČENÍ

> Rozpočet

Dostatečný rozpočet a odborné kapacity jsou podle PAP jednou z nezbytných podmínek pro efektivní prosazování principu genderové rovnosti. V českém prostředí je její plnění dlouhodobě a systémově problematické, neboť státní správa z velké míry svůj odborný personál řešící tuto agendu financuje z externích zdrojů v rámci časově omezených projektů. I když se tedy například Odbor za poslední dekádu personálně rozrostl, jeho činnost je do velké míry závislá na financování z projektů, například Evropského sociálního fondu (ESF) nebo Norských fondů. Dlouhodobá udržitelnost personálního zajištění agendy rovných příležitostí, která přesahuje trvání jednotlivých projektů, je tedy nejistá.

Projektové, a tedy dočasné, financování implementace agendy genderové rovnosti uplatňuje i řada dalších orgánů státní správy. V roce 2016 například spustilo MPSV projekt 22 % k rovnosti zaměřený na rovné odměňování. Oněch 22 % odkazuje k rozdílu mezi platy žen a mužů v České republice, který je jedním z největších v Evropě. Tato komplexní agenda tematicky pod MPSV jistě patří a měla by být stálou součástí agendy tohoto rezortu. MPSV se ji nicméně rozhodlo řešit formou pětiletého projektu, financovaného z ESF a ze státního rozpočtu. Je otázkou, zda by se toto téma bez projektového financování vůbec otevřelo. Projekt odstartoval v lednu 2016 a měl skončit k prosinci 2020. Protože se ukazuje, že během pěti let se problém nerovného odměňování nevyřeší, projekt byl již dvakrát o rok prodloužen. Projektový expertní tým nicméně pracuje na dobu určitou, která nepřekročí trvání projektu. Prekarita úvazků znemožňuje například dlouhodobé strategické plánování nebo mezinárodní spolupráci. Agendy genderové rovnosti je v české státní správě navázána na finance z evropských a jiných fondů do takové míry, že při absenci těchto zdrojů by byla zcela ochromena. **Institucionální zajištění agend tedy ve skutečnosti není institucionalizované, protože není pevnou součástí páteří struktury rezortů, ale pouze dočasnou agendou na projektové bázi.**

Financování je problematické i z hlediska dotačních programů vyčleněných na agendu genderové rovnosti pro neziskové organizace. Dotační program Podpora veřejně účelných aktivit nestátních neziskových organizací v oblasti rovnosti žen a mužů v letech 2015-2020, kdy poskytovatelem byl (je) Úřad na podporu plnění priorit vládní Strategie rovnosti žen a mužů. I když šlo o jedinou, a navíc velmi skromnou státní dotaci k této agendě, v parlamentním procesu schvalování státního rozpočtu se opakovaně dostala pod palbu pravicových a extremistických stran. Při schvalování státního rozpočtu na rok 2018 například poslanec Jakub Janda (ODS) podal pozměňovací návrh, aby celá tato dotace v celkové výši 7 milionů korun byla zrušena s argumentem, že aktivity v oblasti rovných příležitostí žen a mužů se týkají jen velmi omezené

skupiny občanů, jejich společenský přínos je sporný a nejsou tedy nutnými výdaji státu. Dotaci navrhl převést na sport. V roce 2019 byla tato dotace na základě poslaneckého návrhu snížena na 2 miliony Kč. Úřad vlády v letech 2019 a 2020 alokaci navýšil na 4 miliony Kč z vlastních prostředků, nicméně částka, kterou lze požadovat ze státního rozpočtu zůstává ve výši 2 miliony Kč. Takto zásadní snížení této dotace, která je jedinou státní dotací pro tuto agendu, jsou dalším znakem nestability. Tabulka 1 ukazuje výši přidělených dotací ve sledovaném období. Projektové návrhy neziskových organizací v každém roce výši dotace přesahovaly.

Tab. 1: Přidělené dotace v dotačním programu Podpora veřejně účelných aktivit nestátních neziskových organizací v oblasti rovnosti žen a mužů v letech 2015-2020.

2015	5 mil.
2016	5 mil.
2017	7 mil.
2018	7 mil.
2019	4 mil.
2020	4 mil.

› Lidské zdroje a jejich odbornost

Kromě nedostatečného finančního zajištění agenda rovných příležitostí dlouhodobě trpí i nedostatkem personálního zajištění. Personálně podhodnocen je nejen Odbor rovných příležitostí coby celonárodní koordinátora agendy, ale i pozice GFP na jednotlivých rezortech. Z dosavadního vývoje vyplývá, že státní správa jako celek je ochotna navyšovat personální kapacity na tuto agendu především v rámci časově omezených, externě (či pouze s částečným přispěním státního rozpočtu) financovaných projektů. Z toho lze usuzovat, že agenda genderové rovnosti dlouhodobě není pro státní správu, potažmo politickou reprezentaci určující její směr, prioritou.

S tím pravděpodobně souvisí i dlouhodobá rezistence k uznání vzdělání v oblasti genderu a genderové analýzy jako nutné kompetence a odbornosti, která by měla být u klíčových pozic základním požadavkem. Standard pozice rezortních koordinátorek a koordinátorů rovnosti žen a mužů, který reaguje i na tuto dlouhodobou slabinu institucionálního zajištění, je v oblasti požadovaného vzdělání GFP stále poměrně benevolentní. Podobně se k odbornosti v oblasti genderu a genderové analýzy staví i vládní dokument z roku 2016 Standard genderového auditu. Jedná se o nástroj gender mainstreaming, jehož praktickou implementaci se tímto vlada pokusila sjednotit. I když je Standard explicitně určen genderovým auditorům a auditorkám s “odpovídající expertní znalostí”, ta je dále v textu omezena na bakalářské (respektive magisterské u vedoucích

týmu) vzdělání a tříletou praxi v oblasti rovných příležitostí žen a mužů. Navíc, stejně jako u Standardu pozice GFP nejde o dokument závazný, ale pouze doporučující.

› Politická vůle

Nedostatek politické vůle agendu genderové rovnosti aktivně a efektivně implementovat do praxe je hlavní slabinou celého institucionálního zajištění genderové rovnosti v České republice. Genderová rovnost je v české politice a společnosti silně štěpící téma. Z politických stran prokázala odvahu téma nejen rétoricky podpořit, ale, například v podobě vnitrostranických kvót i zavést do praxe, pouze Strana zelených, která se dlouhodobě pohybuje pod hranicí 5% nutné pro zvolení do Poslanecké sněmovny. I přes legislativní ukotvení a řadu mezinárodních závazků agenda není často politickými špičkami diskurzivně rámována jako základní lidské právo, jehož porušování má celospolečenský dopad, ale spíše jako okrajový problém menšiny společnosti. Debaty o “genderové ideologii” a škodlivosti feminismu, které zaplavují veřejný prostor, nahrávají silně konzervativním silám v Parlamentu i mimo něj. Česká republika navíc neexistuje ve vakuu. Během sledovaného období naši nejbližší sousedé a partneři ve V4 zakázali vyučovat genderová studia na vysokých školách (Maďarsko), zásadně zpřísnili přístup k potratům (Polsko) nebo se o to samé pokoušejí (Slovensko). Pod vlivem trans-nacionálního anti-gender hnutí šířícího dezinformace tak například byla v České republice opakovaně odsunuta ratifikace Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (tzv. Istanbulská úmluva). Její ratifikace byla naposledy odsunuta v období pandemie Covid-19, během které se výskyt domácího násilí prokazatelně zvýšil.

Národní aparát, který by rutinně a účinně integroval genderové hledisko do legislativy a veřejných politik tedy silně zadrhává a neumí pružně reagovat na nové výzvy. Negativní dopady výše zmíněné světové pandemie jsou silně genderované v neprospěch žen na celém světě, včetně České republiky. V Národním plánu obnovy, který je navázán na plán obnovy Evropské unie Next Generation EU, a který byl schválen v první polovině roku 2021, však genderové hledisko opět zcela chybí. Ani výhled do budoucnosti tedy z hlediska agendy genderové rovnosti není příliš optimistický.

POUŽITÁ LITERATURA

- Úřad vlády ČR, Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí. <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/AP-DN---grafikaFINAL.pdf>
- Úřad vlády ČR, Metodika hodnocení dopadů na rovnost žen a mužů pro materiály předkládané vládě ČR. <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Metodika-PO-OPONENTURE.pdf>
- Úřad vlády ČR, Podnět Pracovní skupiny Rady vlády pro rovnost žen a mužů k dopadům pandemie covid-19 na rovnost žen a mužů k uzavření škol. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Prac_skup_pandemie/Doporučení-PS-covid-19_dopady-na-rovnost_fin_1.pdf
- Úřad vlády ČR, Podnět Pracovní skupiny Rady vlády pro rovnost žen a mužů k dopadům pandemie covid-19 na rovnost žen a mužů k situaci rodin. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/PS_k_dopadum_covid_na_rovnost_k_situaci_rodin_2021_2.pdf
- Úřad vlády ČR, Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf
- Úřad vlády ČR, Standard pozice rezortních koordinátorek a koordinátorů rovnosti žen a mužů. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/Standard-pozice-rezortnich-koordinatorek-a-koordinatoru-rovnosti-zen-a-muzu.pdf
- Úřad vlády ČR, Standard genderového auditu. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Standard-genderoveho-audit_v2_brezen-2016.pdf
- Úřad vlády ČR, Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014–2020. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf
- Úřad vlády ČR, Zpráva o možnostech optimalizace sběru dat k hodnocení naplňování principů rovnosti žen a mužů. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Zprava-o-moznostech-optimalizace-sberu-dat-k-hodnoceni-naplnovani-principu-rovnosti-zen-a-muzu.pdf

ŽENY A LIDSKÁ PRÁVA

autorka zhodnocení cíle

Markéta Hronková

ŽENY A LIDSKÁ PRÁVA

Lidská práva a základní svobody jsou právem všech lidských bytostí; jejich ochrany a propagace je v odpovědnosti vlád. PAP stanovuje, že všechna lidská práva – občanská, kulturní, ekonomická, politická a sociální, včetně práva na rozvoj – jsou univerzální, nedělitelné, vzájemně závislé a vzájemně propojené.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Prosadit a ochraňovat lidská práva žen pomocí realizace všech nástrojů, kterými stát disponuje.
- › Zajistit rovnost a odstranění diskriminace před zákonem.
- › Dosažení právní vzdělanosti žen, nebo zajištění přístupu k finančně dostupným službám pro právní poradenství.

V České republice je v tuto chvíli na obecné úrovni dostatečný legislativní rámec, který by měl práva žen chránit. Česká republika garantuje rovné zacházení a odmítá diskriminaci na pracovním trhu, v přístupu ke službám a produktům, ke zdravotnímu pojištění i v ostatních oblastech běžného života. Přesto přetrvávají nerovnosti, s kterými se česká společnost stále neumí vyrovnat. Tyto nerovnosti jsou způsobené osobními postoji a stereotypy, které často jsou tou nejzásadnější překážkou dosažení ideálního stavu (viz další kapitoly stínové zprávy).

Na úvod je třeba říct, že institutem, který má za úkol dozorovat dodržování lidských práv (kromě soudů a výkonných složek státu) je Český veřejný ochránce práv, který byl zřízen zákonem č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv a návrh zákona byl schválen v roce 1999. Současným veřejným ochráncem práv je JUDr. Stanislav Křeček (do úřadu nastoupil v roce 2020) a nahradil ombudsmanku Mgr. Annu Šabatovou, Ph.D. Úřad ombudsmana v letech 2016-2020 řešil 40.507²⁵¹ podnětů ze strany občanů s tím, že nejvíce podnětů je tradičně z oblasti sociálního zabezpečení.

Současný ombudsman je pak názorově rozporuplnou osobou a jeho působení tak může významně ovlivnit úřad veřejného ochránce práv. Na hodnocení jeho činnosti je však příliš brzy, rozhodli jsme se proto v této kapitole věnovat jedné oblasti, která je také v režii ombudsmana a to Justice, migrace, finance.

ZPRÁVA O ROZHODOVÁNÍ ČESKÝCH SOUDŮ 2015-2019

²⁵¹ Výroční zprávy veřejného ochránce práv za roky 2016, 2017, 2018, 2019 a 2020.

V roce 2019 uplynulo deset let od platnosti antidiskriminačního zákona, který také zřídil institut Veřejného ochránce práv. V roce 2020 vydal úřad Veřejného ochránce práv zprávu o „Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015-2019“²⁵², která přehledně mapuje, zda české soudy udělaly posun v oblasti vnímání, co je diskriminace a jak o ní budeme rozhodovat²⁵³. Shrnutí zprávy ukazuje, že počet soudních sporů oproti předchozímu období stoupá. V letech 2015-2019 bylo zmapováno 204 soudních rozhodnutí vydaných v řízeních o celkovém počtu 90 žalob²⁵⁴, zároveň zpráva uvádí, že polovina žalobců (respektive žalobkyň) je u soudu neúspěšná. Zpráva také uvádí, že nejvíce žalob je podáváno v oblasti práce a zaměstnávání a nejčastějším důvodem je věková diskriminace a pak pohlaví a mezi žalujícími byly ženy. Zajímavou částí je i oblast doporučení, která kromě návrhů úprav zahrnuje i návrhy na snížení soudních poplatků za odvolání proti soudnímu rozhodnutí v případech antidiskriminačních žalob, ale také žalobu ve veřejném zájmu, což by uvolňovalo ruce neziskovým organizacím zastupujícím oběti diskriminace. Obě jmenovaná doporučení se dají považovat za velmi prospěšné, ale i progresivní a uvidíme, jak c vlastní zprávou naloží nový ombudsman.

V minulých stínových zprávách Ženy a česká společnost (2010, 2016) jsme do této kapitoly zařazovali řadu témat, která se překrývala s dalšími kapitolami, jako jsou reprodukční práva, diskriminace na trhu práce, práva migrantek nebo práva dětí. Pro letošní vydání jsme se proto v této rozhodli věnovat tématu obchodu s lidmi, které je častěji řazeno do kapitoly násilí na ženách.

ISTANBULSKÁ ÚMLUVA

Stejně jako stínová zpráva CEDAW²⁵⁵ i tato zpráva apeluje na ratifikaci dokumentu „Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (Istanbulská úmluva)“²⁵⁶. Úmluva je prvním mezinárodním právně závazným nástrojem zaměřeným na prevenci násilí, ochranu obětí, stíhání agresorů a zajištění integrované politiky zahrnující všechna relevantní opatření směřující k prevenci a potírání forem násilí spadajících do působnosti této úmluvy. Bez

²⁵² Dostupná z: https://www.ochrance.cz/dokument/rozhodovani_ceskych_soudu_o_diskriminacnich_sporech_2015_2019/2020-vyzkum_judikatura-dis.pdf

²⁵³ Ve stínové zprávě Ženy a česká společnost z roku 2016 bylo uvedeno, že mezi lety 2010 a 2014 bylo podáno k soudu celkem 38 sporů. Podle analýzy VOP pak většina rozhodnutí soudů na I. stupni před účinností antidiskriminačního zákona byla zamítnuta nebo zastavena²³⁶. Nejvíce žalob pak bylo vydáno v pracovně právní oblasti a nejčastější pak byla žaloba na neplatnost skončení pracovního poměru, následovala žaloba kvůli nepřijetí do zaměstnání, diskriminace v odměňování a 235 Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti, str. 89 236 Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti, str. 91-97 83 diskriminace v pracovních podmínkách. V drtivé většině žalob šlo o diskriminaci přímou. Na základě rozboru VOP je také evidentní, že zásadní překážkou pro úspěšné ukončení sporu ve prospěch žalobce je prokázání diskriminačního jednání a sdílení důkazního břemene. S. 82. Dostupný z: https://cats2cats.org/wp-content/uploads/2016/04/%C5%BEeny-a-%C4%8Desk%C3%A1-spole%C4%8Dnost-II_final-1.pdf

²⁵⁴ Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015–2019. Výzkum veřejného ochránce práv 2020, s. 9

²⁵⁵ Celý dokument dostupný zde: <https://czlobby.cz/cs/dokumenty/stinova-zprava-o-stavu-genderove-rovnosti-v-cr-2016-2020-cz-eng>

²⁵⁶ Celý dokument ke stažení zde: <https://rm.coe.int/1680462471>

této normy Česká republika nedrží krok s ostatními zeměmi v oblasti posilování lidských práv žen.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A LIDSKÁ PRÁVA

Obchod s lidmi v České republice představuje závažnou formu organizovaného zločinu páchaného proti člověku a jeho fyzické integritě, jako takový je postihován v souladu s trestním zákonem. Jako každý jiný organizovaný trestný čin, i obchod s lidmi prochází vývojem, kdy v posledních dvou dekadách došlo k významným změnám a rozšíření forem, způsobů páchaní a jejich postihu. Přestože je obchod s lidmi považován za genderově neutrální trestný čin, v jednotlivých jeho aspektech hraje gender oběti a pachatele nezanedbatelnou roli. Již samotná nedávná historie tohoto trestného činu poukazuje na jeho genderovost. Do července roku 2002 byl Zákonem č. 140/1961 Sb., trestní zákon, dokonce definován jako obchod se ženami do ciziny za účelem pohlavního styku, od roku 2002 je přejmenován na obchod s lidmi (dále jen OSL), stále ještě ale pouze za účelem pohlavního styku. Později došlo také k rozšíření účelů obchodu s lidmi, tedy nejednalo se již pouze o obchod s lidmi za účelem nucené prostituce, ale i za účelem nucených prací a jiných forem vykořisťování.

Rozšířením forem a účelů obchodu s lidmi došlo ke změnám v genderovém složení obchodovaných osob; zatímco v OSL za účelem nucené prostituce a nuceného poskytování sexuálních služeb tvoří ženy a dívky 98 % obětí, v jiných formách (nucená práce, nucené žebrání, nucené sňatky a nucené páchaní trestné činnosti) je procentuální zastoupení žen podstatně nižší. Při analýze genderových aspektů OSL je tedy nutné věnovat se různým formám jednotlivě.

Velmi podstatným při hodnocení situace v oblasti OSL je také vzetí v potaz propojenosti OSL za účelem nucené prostituce a sexworku (tedy dobrovolnému poskytování sexuálních služeb za úplaty). Způsob právního ukotvení sexworku a metody práce se sexuálními pracovníci/pracovnicemi ovlivňuje do značné míry přístup a identifikaci obchodovaných osob v této oblasti.

V neposlední řadě je také třeba věnovat se nejen odhalování tohoto trestného činu a identifikaci obchodovaných osob, je také nutné vyhodnotit systém pomoci a podpory těchto osob v návratu do běžného života a v jejich přístupu k reparaci a spravedlnosti.

PRÁVNÍ UKOTVENÍ

V České republice je obchod s lidmi regulován jednak vnitrostátní úpravou, tak i závaznou úpravou mezinárodní a evropskou. Česká republika je signatářkou Palermského protokolu z roku

2000, kde nalezneme základní a mezinárodně uznávanou definici OSL²⁵⁷, pak také Úmluvou Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi (RE 2005)²⁵⁸ a Evropskou Směrnicí Rady č. 204/81/ES z 29. dubna 2004 o povolení k pobytu občanům třetích zemí, kteří se stali oběťmi obchodování s lidmi, objekty převaděčství a spolupracují s příslušnými orgány a Směrnicí Rady č. 211/36/ES ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí.

V české právní úpravě se obchod s lidmi řídí Zákonem 40/2009 Sb., trestní zákoník, který vstoupil v účinnost v lednu roku 2010. Definice obchodu s lidmi se nachází v ustanovení č. 168²⁵⁹. V práci s oběťmi OSL je velmi důležitý také Zákon č. 45/2012 Sb., o obětech trestných činů, který upravuje práva obětí trestných činů nad rámec práv stanovených trestním řádem²⁶⁰ a definuje oběť obchodu s lidmi jako zvláště zranitelnou oběť, tudíž jí přiznává práva „nadstandardní“²⁶¹.

Samotný proces ochrany a podpory obchodovaných osob je pak upraven předpisy Ministerstva vnitra ČR, které je garantem boje s obchodováním s lidmi a pověřenou institucí realizace tzv. národního referenčního mechanismu a výkonem funkce tzv. národního zpravodaje ve věci potírání obchodu s lidmi²⁶². Pokyn Ministra vnitra pak zřizuje a upravuje fungování Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi. Ministerstvo vnitra taktéž koordinuje Mezirezortní koordinační skupinu pro oblast boje proti obchodování s lidmi a vydává každoroční Zprávu o

²⁵⁷ Česká republika se stala signatářkou Palermského protokolu v roce 2002, v roce 2014 byl ratifikován a vyhlášen v lednu 2015.

²⁵⁸ Česká republika byla posledním členským státem EU, který Úmluvu přijal a vyhlásil. Došlo k tomu až v roce 2017, odůvodněním nepřijetí této úmluvy byla údajně nemožnost trestního stíhání právníků osob.

²⁵⁹ Odst. 1) Kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá dítě, aby ho bylo užito a) jiným k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla, b) jiným k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jeho těla, c) k službě v ozbrojených silách, d) k otroctví nebo nevolnictví, nebo e) k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování, anebo

kdo kořistí z takového jednání, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.

Odst. 2) Stejně bude potrestán, kdo jinou osobu než uvedenou v odstavci 1 za použití násilí, pohrůžky násilí nebo jiné těžké újmy nebo lsti anebo zneužívaje jejího omylu, tísně nebo závislosti, přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá, aby jí bylo užito a) jiným k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla, b) jiným k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jejího těla, c) k službě v ozbrojených silách, d) k otroctví nebo nevolnictví, nebo e) k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování, anebo kdo kořistí z takového jednání.

Odst. 3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny, b) vydá-li takovým činem jiného v nebezpečí těžké újmy na zdraví nebo smrti, c) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch, nebo d) spáchá-li takový čin v úmyslu, aby jiného bylo užito k prostituci.

Odst. 4) Odnětím svobody na osm až patnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 těžkou újmu na zdraví, b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu, nebo c) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

Odst. 5) Odnětím svobody na deset až osmnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 smrt.

Odst. 6) Příprava je trestná.

²⁶⁰ Právo obětí trestných činů na informace od policie, odbornou pomoc (právní, psychologickou, sociální), ochranu soukromí, doprovod důvěrníkem, nárok na náhradu škody.

²⁶¹ Právo na bezplatnou odbornou pomoc, zastupování zmocněncem, ochranu při výslechu, zabránění kontaktu s pachatelem.

²⁶² Pokyn č. 14 ministra vnitra ze dne 15. února 2010, kterým se upravuje fungování národního referenčního mechanismu pro podporu a ochranu obětí obchodování s lidmi.

stavu obchodování s lidmi v ČR. V roce 2020 byla také přijata nová Národní strategie boje proti obchodování s lidmi v České republice na období 2020–2023²⁶³.

SEXWORK (PROSTITUCE) A OBCHOD S LIDMI

V České republice není poskytování sexuálních služeb za úplatu (dále jen sexwork) zákonem postihováno ani nijak jinak regulováno. Poskytování sexuálních služeb za úplatu není tedy per se trestnou činností, jediná skutková podstata, kterou by šlo na sexwork v tomto smyslu vztáhnout, je trestný čin prostituce ohrožující mravní vývoj dětí²⁶⁴, který spočívá v provozování prostituce v blízkosti škol a jiných zařízení, kde se vyskytují děti. Dále může být poskytování sexuálních služeb regulováno či postihováno městskými či obecními vyhláškami, kde se pak jedná o přestupky správní.

Důležitým trestněprávním aspektem velmi často zaměňovaným za obchod s lidmi v oblasti sexuálního průmyslu, je kriminalizace profitování z prostituce druhých, tedy kuplířství²⁶⁵. Zde je velmi podstatně rozlišovat, zda se jedná o profitování z tzv. dobrovolné prostituce. V případě, kdy tomu tak je, tak jakýkoliv prospěch z této činnosti bude zařazen pod kuplířství. Od tohoto trestného činu je zapotřebí rozlišovat postihování profitování z prostituce nedobrovolné, tedy z obchodování s lidmi. Tyto dva trestné činy jsou velmi často zaměňovány, v důsledku čehož je dáváno rovnítko mezi jakoukoliv formu poskytování sexuálních služeb za úplatu a obchod s lidmi. Takto zjednodušené vnímání pak přináší sekundární stigmatizaci sexworkerek a ve svém důsledku ztěžuje identifikaci žen, které jsou k prostituci donuceny.

Stejně jako v ostatních evropských zemích, i v České republice se vede diskuze mezi zastánkyněmi a zastánci různých modelů řešení otázky sexworku a jeho vztahu k obchodu s lidmi za účelem nucené prostituce. Jedním z prosazovaných hledisek, je tzv. hledisko aboliční, které veškeré poskytování sexuálních služeb za úplatu vnímá jako diskriminační, potlačující lidská práva žen, tudíž za formu obchodu s lidmi, a požaduje kriminalizaci i těch, kteří tyto služby využívají, tedy zákazníků. Druhým modelem je pak prosazování sexworku jako pracovní činnosti, kdy je zapotřebí ochraňovat pracovní a lidská práva sexworkerek a postihovat obchodování s lidmi a ne sexwork. Zároveň vnímá jako problematické, že kriminalizací konzumace sexuálních služeb za úplatu dojde k zatlačení celého sexworku do šedé zóny, a tím dojde i ke ztížení identifikace trestných činů v této oblasti páchaných, tudíž i k znesnadnění identifikace

²⁶³ Dostupná z: <https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>

²⁶⁴ § 190 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb. - Kdo provozuje prostituci v blízkosti školy, školského nebo jiného obdobného zařízení nebo místa, které je vyhrazeno nebo určeno pro pobyt nebo návštěvu dětí, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Trestní sazba dále stoupá za organizaci prostituce, a pokud je trestný čin spáchán nejméně na dvou takových místech, nebo opětovně.

²⁶⁵ trestný čin kuplířství (§ 189 zákona č. 40/2009 Sb., odst. 1): kdo jiného přiměje, zjedná, najme, zláká nebo svede k provozování prostituce, nebo kdo kořistí z prostituce provozované jiným, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až na čtyři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.

obchodovaných osob v sexuálním průmyslu. V tuto chvíli lze jen konstatovat, že Česká republika se svojí právní (ne)úpravou sexworku stojí někde uprostřed.

FORMY OBCHODOVÁNÍ S LIDMI V ČR Z POHLEDU GENDERU

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v České republice se vyskytují hlavně dvě formy obchodu s lidmi, tedy za účelem nucené prostituce a za účelem nucených prací. Ostatní formy – nucená žebrota, nucené páchání trestné činnosti a nucené sňatky – jsou méně časté. Statistiky Ministerstva vnitra ČR ve zprávách o obchodu s lidmi uvádějí počty identifikovaných obchodovaných osob, které vstoupily do Programu na ochranu a podporu obětí obchodu s lidmi a zároveň i počty osob identifikovaných celkově, tedy i těch, které do Programu nevstoupí, ale jsou identifikovány například pomáhajícími organizacemi. Tyto statistiky také dělí oběti obchodu s lidmi podle genderu, věku, národnosti a typu obchodu s lidmi. Od roku 2017 bylo do programu zařazeno 69 osob, z toho 34 žen. Registrováno (tedy identifikováno bez ohledu na vstup do Programu) bylo 467 osob. V obou kategoriích dochází každoročně k poklesu počtu identifikovaných osob, kdy rok 2020 je z posledních čtyř let v počtu identifikací nejslabší (13 zařazených do Programu a 122 registrovaných). Od roku 2018 byly identifikovány také 4 transgender osoby, kdy v jednom případě se jednalo o transmuže a ve třech případech o transženy.

OBCHOD S LIDMI ZA ÚČELEM NUCENÉ PROSTITUCE

Nucená prostituce a nucené poskytování jiných sexuálních služeb vždy představovalo základní formu obchodu s lidmi. V poslední dekádě a v posledních letech zvláště dochází ale k ústupu počtu identifikovaných obětí tohoto druhu obchodu s lidmi. V posledním roce bylo identifikováno jen 5 žen, které se staly obětí obchodu s lidmi za účelem nucené prostituce. Policie ve svých podkladech pro zprávu o stavu obchodování s lidmi uvádí, „že v důsledku velkého množství osob poskytujících sexuální služby se jedná téměř ve všech případech o prostituci dobrovolnou. Velké množství osob se aktivně nabízí jako „příležitostné“ prostitutky a reaguje na nabídku práce v erotice, prezentovanou v tiskovinách nebo na internetu. Z prováděných šetření je zřejmé, že prostituci se věnuje široká škála osob ve smyslu sociálních, věkových, vzdělanostních vrstev“²⁶⁶. Ve zprávě je ale zároveň uvedeno, že v případě, kdy se jedná o obchodování s lidmi, ve většině případů jde o zneužití tíživých životních podmínek, například útěku z výchovného ústavu či od dysfunkční rodiny. Důvodem nízkého počtu identifikace žen (a v některých případech mužů) v oblasti sexuálního průmyslu může ale být také fakt, že poskytování sexuálních služeb se přesunulo z ulice do erotických klubů a v posledních letech i z erotických klubů hlavně do tzv. privátů. K organizaci dochází online, prostřednictvím seznamek a portálů, nelegální požadavky

²⁶⁶ Zpráva o stavu obchodu s lidmi, 2020, Ministerstvo vnitra ČR, Odbor prevence kriminality, str. 9

jsou pak vyřizovány a poptávány na různých dark webech. Snížil se počet erotických a nočních klubů. Tato situace velmi ztěžuje identifikaci obchodovaných osob v prostituci, jelikož je téměř nemožné provádět terénní práci, která je na sexworkerky zaměřená. Prostřednictvím práce streetworkerských organizací, které poskytují zdravotní i jiné služby sexworkerkám na ulici či v erotických klubech, docházelo ke screeningu situace i s ohledem na možný výskyt obchodovaných žen či dívek. Pak byly případně kontaktovány organizace pracující s oběťmi obchodu s lidmi nebo přímo policie. V některých případech samy ženy poskytující sexuální služby za úplatu upozorňovaly na možnou oběť obchodu s lidmi. Přesunem sexworku do privátu došlo ke ztížení přístupu organizací k potenciálním obětem, stejně tak i redukci možností a příležitostí pro obchodovanou osobu organizaci kontaktovat a požádat o pomoc. La Strada Česká republika již v roce 2017 reagovala na tento vývoj a pokusila se v rámci projektu Sex byznys a nucená prostituce zmapovat změny v oblasti sexuálního průmyslu ve vztahu k obchodu s lidmi. Výsledky analýzy již tehdy nastínily výše uvedený trend, tedy přesunutí sexworku do privátu a ztížení identifikace obchodovaných osob²⁶⁷. Proti kovidová opatření, která byla zaváděna od jara roku 2020, tuto situaci ještě zintenzívněla, kdy uzavření klubů, barů a různých salónů vedlo k ohrožení finančního zabezpečení osob poskytujících sexuální služby za úplatu a zrychlilo přesun do alternativních, převážně soukromých, prostor.

OBCHOD S LIDMI ZA ÚČELEM NUCENÝCH PRACÍ

V oblasti obchodu s lidmi za účelem nucených prací je genderové rozdělení v České republice odlišné od celosvětových trendů. Zde se setkáváme více s obchodovanými osobami mužského pohlaví. Důvodem tohoto jevu může být fakt, že v ČR jsou odvětví, kde dochází nejčastěji k nuceným pracím, spíše prostředím těžké manuální práce (stavebnictví, zemědělství) nebo prostředím s tradičně více mužskými zaměstnanci (ostraha, myčky aut atd.). Ve světových statistikách i v oblasti nucené práce převládají mezi oběťmi ženy, i když v poměru menším (60 % ku 40 %) než v obchodu s lidmi za účelem nucené prostituce. Jedním z odvětví, kde je i v ČR výrazně více zastoupena ženská populace, jsou tzv. domácí pracovnice. Jedná se o ženy zaměstnáváné soukromou osobou (často prostřednictvím agentur), které pracují v domácnosti buď ve formě „live-in“, tedy se zaměstnavateli sdílí i ubytování nebo „live-out“, kdy do domácnosti dochází. Obsahově se jedná o úklidové práce, péči o seniory či nemocné, hlídání dětí a podobně. Zvláště u formy „live-in“ jsou domácí pracovnice vystavené riziku obchodování s lidmi a vykořisťování, prostor za zavřenými dveřmi je prostorem soukromým, pracovní předpisy jsou

²⁶⁷ „Celou situaci kolem detekce případných trestných činů obchodování s lidmi i identifikace potenciálních obchodovaných osob, ale také práci nevládních organizací poskytujících zdravotní a sociální služby značně komplikuje všemi aktéry popisovaný přesun podstatné části sexuálních služeb do skrytých a těžko dostupných prostředí, jakými jsou v případě sexbyznysu například zmiňované ad hoc pronajímané nemovitosti, priváty či soukromé byty.“, Sexbyznys a nucená prostituce - Obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování ve vybraných regionech České republiky, Autorský tým La Strada Česká republika, ops, Praha, 2017, str. 43

tady velmi těžko vymahatelné a jejich kontrolování téměř nemožné. K vyšší zranitelnosti domácích pracovníků žijících ve společné domácnosti se zaměstnavatelem přispívá i fakt, že se jedná ve valné většině o zahraniční pracovníce, velmi často ze vzdálených zemí. Společensky a kulturně stereotypní nahlížení na postavení ženy, která je zaměstnána v domácnosti, vnímání její role jako role služebné taktéž prohlubuje izolaci a ztěžuje přístup k nápravě.

V obdobném, i když méně prekérním postavení jsou i ženy zaměstnané v různých masážních, nehtových a kosmetických salonech, případně v pečovatelských či hotelových resortech. Zde je dostupnost informací a pomoci v případě obchodování taktéž ztížená, i když ne do té míry jako u domácích pracovníků. Míru závislosti na vykořisťovateli pak zvyšuje i skutečnost, že mnohé ženy obchodované v těchto těžko dostupných prostředích, vycestovaly do České republiky ze zemí, jejichž ekonomika závisí na tzv. remitencích, tedy na výdělcích občanů v zahraničí zasílaných pak rodinám do země původu. Ochota pracovat dlouhé pracovní směny, nestěžování si, naprostá loajalita k zaměstnavateli a určitá podřízenost jsou pak „vývozními artikly“ lidí pocházejících z těchto zemí, image, která je často podporována oficiálními místy. Ženy, které se pak ocitnou ve vykořisťující situaci, mají pak oprávněné obavy, že se jim v případě stížností nedostane adekvátní pomoci.

OSTATNÍ FORMY OBCHODU S LIDMI

Genderové rozložení u dalších forem obchodu s lidmi je v České republice poměrně vyrovnané, ať již jde o nucené sňatky, nucené páčání trestné činnosti či nucené žebrání. Společným jmenovatelem obětí obchodu s lidmi ve všech jeho formách je pak zvýšená či vícečetná zranitelnost těchto osob. Pachatelé se již při náboru soustředí na tyto skupiny osob, ať již se jedná o mladé lidi opouštějící dětské domovy, osoby se sníženými kognitivními schopnostmi, osoby se závislostmi či psychiatrickými diagnózami, osoby v tíživé životní situaci.

POSKYTOVÁNÍ POMOCI OBCHODOVANÝM OSOBÁM A GENDER

Poskytování pomoci a asistence obchodovaným osobám a jejich přístup ke spravedlnosti není genderově specifikován a profilován. Jak již bylo zmíněno, identifikované oběti OSL jsou považovány za zvláště zranitelné oběti a z tohoto titulu je jim garantována vyšší ochrana a specifické zacházení před i během trestního řízení. Některá z těchto opatření mohou s genderem souviset. Například právo na vedení výslechu osobou stejného pohlaví. Stejně tak organizace poskytující asistenci obchodovaným osobám respektují genderová specifika klientely. Například bezpečné azylové byty jsou většinou rozdělené podle pohlaví, aby byl vytvořen bezpečný prostor, při vedení rozhovorů a výběru právních zástupců či zástupkyň a tlumočnicků/tlumočnic jsou respektována přání klientů a klientek. Výzvou, kterou jak orgány činné v trestním řízení, tak

i pomáhající organizace musí čelit, je práce s transgender osobami, které přicházejí ze zemí, kde není možná změna pohlaví. Zde je velmi obtížné skloubit formální náležitosti a pravidla (například při protokolech o výslechu) a respektování zvolené genderové identity. Pomáhající organizace mají v tomto směru jednodušší volbu a pracují s transosobou v takové genderové identitě, kterou si zvolila. Nicméně v této oblasti bude zapotřebí připravit systémová řešení a programy, které by braly v potaz všechny možné varianty, včetně možnosti práce s nebinárními osobami.

PANDEMIE COVID, OBCHODOVANÉ OSOBY A POTENCIÁLNÍ OBĚTI

Dva roky trvající pandemie COVID a s ní přetrvávající mimořádná opatření mají dopad i na oblast obchodování s lidmi. Vzhledem k tomu, že bezprecedentní situace stále ještě trvá, je těžké vytvářet nějaké obecné závěry, nicméně již nyní lze pozorovat určité tendence a problémy, které vyvstaly. Obecně lze říct, že zhoršení ekonomické situace a destabilizace sociálního postavení ve společnosti celkově, vždy dopadá ve vyšší míře na zranitelné osoby. Zvláště pro osoby v prekérním pracovním postavení, tedy pro osoby pracující na DPP, ve švarcsystému, bez pracovního víza či osoby na práci přidělované, došlo ke zvýšení právní nejistoty. Často se jednalo o osoby, které byly jako první propuštěny z práce nebo jim nebyly poskytovány žádné či minimální kompenzace, nebo naopak byly nuceny pracovat i přes šíření nákazy a porušování nařízených protiepidemických opatření. Tyto osoby jsou pak snadnějšími cíli obchodníků s lidmi, kteří využívají jejich zranitelné a závislostní pozice. Mnoho žen – domácích pracovnic bylo propuštěno, stejně tak masérky, kosmetičky, manikérky a pedikérky. Různá opatření a uzavírání služeb dopadalo více na ženy-cizinky. Vzhledem k jejich neregulérnímu pobytovému statutu či k prekérní formě zaměstnávání často pak propadly sítem podpory poskytované státem. Tato situace se ale netýká výhradně žen. Jinak je tomu v sexuálním průmyslu, tam epidemie dopadla převážně na ženy. Uzavřením klubů a salónů došlo ke ztrátě výdělku a ženy poskytující sexuální služby za úplatu byly nuceny okolnostmi poskytovat služby ve formě či za cenu, která nebyla jejich dobrovolnou volbou. Uzávěry a protipandemická opatření také velmi ztížila terénní práci, již tak obtížně přístupná prostředí, kde k obchodu s lidmi dochází, se stala téměř nedostupná. Je tedy velmi pravděpodobné, že přes nárůst vykořisťovaných a obchodovaných osob v důsledku pandemie, bude okruh osob v terénu identifikovaných ještě nižší než za standardních podmínek. Kvantifikovat dopady pandemie na oblast obchodu s lidmi bude ale možné až s určitým odstupem.

DOPORUČENÍ

- › Vzhledem k situaci, kdy pandemie COVID výrazně pozměnila podobu sexworku, nebo měla výrazný vliv na prekarizovaná povolání, je třeba se vrátit zpět k legislativním normám a znovu otevřít diskuzi nad jejich úpravami. Tyto změny, které zohledňují pandemické podmínky se týkají jak oblasti obchodu s lidmi, tak oblasti prekarizovaných zaměstnání a švarcsystému. Cesta musí jít např. zlevněním práce zaměstnaných osob.
- › Je třeba posílit financování organizací, které se věnují terénním službám, nyní vlivem pandemie bude nutné změnit i zaseté a fungující procesy, jak organizace pracující v terénu doručují informace o právní nebo jiné pomoci.
- › Z minulých zpráv také přetrvává požadavek na legislativní řešení sexworku. Současný stav plný nejednotných městských vyhlášek s různou přísností nepomáhá ani jedné ze zainteresovaných stran a je nutné téma přenést opět na vládní úroveň.
- › V oblasti pomoci a poskytování asistence obchodovaným osobám je zcela nutné začít odborně diskutovat téma práce s nebinárními osobami, a to jak na úrovni policie, tak příslušných zainteresovaných ministerstev.
- › Tato stínová zpráva také podporuje návrh Veřejného doporučení, která zahrnuje i návrh na snížení soudních poplatků za odvolání proti soudnímu rozhodnutí v případech antidiskriminačních žalob, ale také žalobu ve veřejném zájmu.
- › Stejně tak se tým připojuje k apelu na ratifikaci Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí, tzv. Istanbulská úmluva.

POUŽITÁ LITERATURA

- Úřad vlády ČR, Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí.
<https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/AP-DN---grafikaFINAL.pdf>
- ČŽL, Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v ČR 2016–2020 (CEDAW), 2020. Dostupná z:
<https://czlobby.cz/cs/dokumenty/stinova-zprava-o-stavu-genderove-rovnosti-v-cr-2016-2020-cz-eng>
- Veřejný ochránce práv, Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015-202. Dostupná z:
https://www.ochrance.cz/dokument/rozhodovani_ceskych_soudu_o_diskriminacnich_sporech_2015_2019/2020-vyzkum_judikatura-dis.pdf

ŽENY A MÉDIA

autorka zhodnocení cíle

Zuzana Rejchová

Během posledního desetiletí došlo k pokroku v informačních technologiích, které umožnily globální komunikační sítě a sociální média. Komunikace mezi lidmi tak překračuje národní hranice a má výraznější dopad na veřejnou politiku, soukromé postoje a chování napříč celou společností. Potenciál tohoto typu komunikace pro ženy tak dosahuje obrovských rozměrů. Účast žen v této síti je nejen žádoucí, ale dává ženám možnost komentovat, glosovat, vytvářet mediální obsah mimo státní a státem řízené struktury. Zároveň přístup k těmto komunikačním platformám umožňuje ženám sdílet svůj pohled na svět, svoje potřeby a zkušenosti.

Více žen se věnuje kariéře v komunikačním sektoru, ale jen málo z nich dosáhlo pozic na rozhodovací úrovni nebo pozic, kde mohou působit ve správních radách a rozhodovacích orgánech, které ovlivňují mediální politiku. O nedostatku genderové citlivosti v médiích svědčí neschopnost odstranit genderově založené stereotypy, které stále ovlivňují všechny společnosti.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Zvýšení účasti a přístupu žen k vyjadřování se ve veřejném a mediálním prostoru, a k rozhodování ve (nejen) veřejných sdělovacích prostředcích.
- › Podpora vyváženého a nestereotypního zobrazování žen ve sdělovacích prostředcích.
- › Odstranit genderové a sexistické stereotypy v médiích a veřejném mediálním prostoru.
- › Ochrana žen a dívek před násilím v kyberprostoru a online prostředí.

Podle vládní zprávy Peking 25+ za posledních pět let byly nejdůležitější kampaně proti domácímu násilí, které ovšem byly financovány z jiných než vládních zdrojů. Jednou z nejvýraznějších kampaní je projekt „**To je rovnost!**”²⁶⁸, který realizoval Odbor rovnosti žen a mužů, Úřadu vlády ČR. Vládní zpráva ovšem také zmiňuje, že ženy jsou stále pod reprezentovanou skupinou a nemají vliv na řízení nebo obsah médií. Vládní zpráva také věnuje sexismu v reklamách, téma ovšem zaštitují neziskové organizace, které v uplynulém pěti letém období tyto projekty ukončily.

Oficiální mediální prostor, tak zůstává beze změn, jinak ovšem zafungovaly sociální sítě a nové platformy, které dávají ženám příležitost se do veřejného (i byť neoficiálního) prostoru dostat. Rostoucím fenoménem je tak produkce vlogů, podcastů a rostoucí podíl influencerek, všechny

²⁶⁸ Projekt byl financován z Norských fondů a ESF a skládal se ze dvou projektů: První **POSÍLOVÁNÍ KAPACIT A METODOLOGICKÁ PODPORA V PREVENCI DOMÁCIHO A GENDEROVĚ PODMÍNĚNÉHO NÁSILÍ** zaměřený na povědomí o rozsahu a formách on-line sexismu v české společnosti. Druhý projekt **IMPLEMENTACE VLÁDNÍ STRATEGIE PRO ROVNOST ŽEN A MUŽŮ V ČESKÉ REPUBLICE NA LÉTA 2014-2020 A SOUVISEJÍCÍ AKTIVITY**, se zaměřením na zlepšení institucionálního zabezpečení prosazování rovnosti žen a mužů. Dostupný z: <https://www.tojervnost.cz/cs/>

tyto platformy mění podobu mediálního prostoru a přináší témata, které rezonují se ženami (a muži).

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A MÉDIA

Média významně ovlivňují naše subjektivní nahlížení na realitu, na konkrétní témata, o čem přemýšlíme, jaký si utváříme názor na aktuální společenské problémy a fenomény. Tím významně přispívají i ke prezentaci genderových témat. Mohou posilovat stereotypy s tím související nebo naopak podpořit změny nutné k nastolení genderové rovnosti.

I přesto, že v České republice podle aktuálních dat žije vyšší počet žen než mužů²⁶⁹, a tedy nadpolovičními konzumentkami mediálního obsahu jsou ženy. I přesto, že v České republice vystuduje obory připravující na práci v médiích více žen - 66 % žen absolventek²⁷⁰ – reálný dopad na české mediální prostředí to nemá. Základním a dlouhodobým problémem je v českém kontextu téma zastoupení žen v rozhodovacích pozicích a zobrazování žen v médiích. Ženy v České republice nejsou dostatečně zastoupeny jak v oblasti novinářské profese, tak v mediálních obsazích, a to jako aktérky zpráv nebo respondentky ve zpravodajství. Tématem žen v médiích se dlouhodobě zabývá globální výzkumný projekt Global Media Monitoring Project²⁷¹, který poukazuje na velmi pomalý vývoj ve zlepšování podmínek pro ženy v mediálním byznysu nebo jejich zobrazování v médiích.

Ženy novinářky často narážejí ve své praxi na problémy, které mají celospolečenský charakter v problematice rovného postavení mužů a žen, a to především nedostatečná podpora skloubení pracovních a rodičovských povinností, z toho vyplývající nedostatek kariérních příležitostí nebo obecně především ve zpravodajství, obecné nastavení v redakcích, které vedou muži. Dá se předpokládat, že posun ve společenském vnímání rovnosti žen a mužů se odráží i na postavení žen v médiích.

GLOBAL MEDIA MONITORING PROJECT

V důsledku, toho, že v ČR neprobíhá kontinuální analýza o postavení žen v médiích a v mediálním prostoru²⁷², opírám se v této kapitole o data projektu Global Media Monitoring Project (dále GMMP). GMMP je dlouhodobý mediální výzkum, který v jeden konkrétní den

²⁶⁹ Na konci roku 2020 žilo v ČR o 200 tisíc žen více než mužů. Viz: <https://www.czso.cz/documents/10180/142755452/1300642110.pdf/6ab65458-fc51-464c-838e-0b8ce19d5d2d?version=1.1>

²⁷⁰ <https://www.czso.cz/csu/czso/studenti-a-absolventi-vysokych-skol-v-ceske-republice-2020>

²⁷¹ Global Media Monitoring project (<https://whomakesthenews.org/>) vydává periodické zprávy "Who makes the News". Analýzu za českou republiku naposledy zpracovával tým Stínových zpráv, nyní pod hlavičkou cats2cats, v roce 2010. Výsledky „národní zprávy“ za Českou republiku realizovalo Centrum ProEquality, Otevřená společnost. Národní zpráva byla součástí čtvrtého vydání.

²⁷² Poslední průzkumy byly publikovány v roce 2016, ale vytvořeny pro Kongres žen v roce 2015, např. web Datová žurnalistika.

sleduje mediální obsah po celém světě. V roce 2020 se do něj zapojilo 32 evropských států, Česká republika v něm bohužel chybí. Z aktuálního vydání vyplynulo, že ve sledovaný den bylo hlavním tématem všech zpráv, ne překvapivě, pandemie Covid 19. Až čtvrtina témat se týkala právě pandemie. Kvůli tomu došlo k posunu nejsilnějších témat v pomyslném zpravodajském žebříčku. Kromě už tradičně nejsilnějšího tématu, jakým je politika a ekonomika, se do popředí dostaly zprávy z oborů věda a zdravotnictví, a to jak v tradičních médiích, ale i v online zpravodajství²⁷³.

Tab. 1: Hlavní témata ve zpravodajství 2005-2020

Topic	2005				2010				2015				2020			
	PRINT	RADIO	TV	TOTAL	PRINT	RADIO	TV	TOTAL	PRINT	RADIO	TV	TOTAL	PRINT	RADIO	TV	TOTAL
Politics and Government	27%	23%	23%	25%	32%	28%	26%	28%	26%	22%	21%	24%	25%	25%	21%	24%
Economy	19%	27%	18%	21%	16%	21%	17%	17%	14%	18%	12%	14%	19%	18%	15%	17%
Science and Health	11%	11%	9%	10%	10%	9%	9%	9%	9%	6%	8%	8%	14%	18%	18%	17%
Social and Legal	14%	11%	10%	12%	15%	12%	10%	13%	28%	27%	26%	27%	18%	15%	17%	17%
Crime and Violence	20%	17%	22%	20%	19%	18%	22%	20%	12%	14%	15%	13%	11%	10%	13%	12%
Gender & related	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1%	1%	1%	1%
Celebrity, Arts and Media, Sports	9%	8%	14%	10%	7%	10%	14%	11%	9%	12%	15%	11%	9%	8%	11%	9%
Other	0	1%	1%	2%	1%	1%	2%	2%	1%	2%	3%	2%	3%	5%	4%	4%

Zdroj: GMMP, 2020

Ženy se v médiích objevují jako autorky mediálního obsahu nebo jako zdroje, respondentky zpráv nebo reportáží. Celkově se o 1 procento, na 25 procent zvýšil počet žen, které jsou v médiích takzvaně “vidět” a to v obou zmiňovaných kategoriích. K posunu o 3 procenta došlo ve srovnání s poslední výzkumnou edicí z roku 2015 také u počtu zpráv, které ze všech sledovaných obsahů vytvořily ženy – redaktorky, reportérky. Celkově jde o 40 % zpráv zpracovaných ženami. Ovšem co se dlouhodobě nemění, jsou témata, která ženy zpracovávají. Primárně jde o oblasti, které jsou takzvaně ženské – stereotypně jsou přisuzovány ženám (péče o děti, sociální oblast, móda, lifestyle). Co se týká konkrétní mediální agendy jsou ženy ve zpravodajství nejčastěji zobrazovány v rolích pečujících osob, zdravotnic, úřednic, nezaměstnaných nebo pracovník v neziskovém sektoru²⁷⁴.

GMMP také ukazuje, Ukazuje se, že ženy jsou zobrazovány spíše jako nositelky osobních příběhů a méně v roli expertek. Témata týkající se přímo genderových stereotypů nebo nerovného postavení mužů a žen tvoří pouze 1 % celého mediálního obsahu. Global Media

²⁷³ Global media monitoring project, 2020, s. 15. Dostupný z: https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/07/GMMP2020.ENG_FINAL20210

²⁷⁴ GMMP, 2020. Dostupný z: https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/07/GMMP2020.ENG_FINAL20210713.pdf, s. 17.

Monitoring Project došel také ke zjištění, že pokud se v mediálním světě nic nezmění, co se týká problematiky zastoupení a zobrazování žen v médiích, bude potřeba dalších 67 let k napravení nerovností mezi muži a ženami právě v této oblasti.

STRATEGIE ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ ŽEN A MUŽŮ NA LÉTA 2021–2030

Výše jsem zmiňovala absenci České republiky v šetření GMMP, chybí nám analýzy a vládní studie, které by mapovaly mediální prostor, ačkoliv se všechny strany shodují, že média jsou tím místem, na které je třeba se zaměřit a které má pomoci k postupnému odstraňování stereotypů ve společnosti. Stejnou roli přiřazuje médiím i vládní strategie, která ve své kapitole „*Média a rovnost žen a mužů*“²⁷⁵ (dále Strategie RP). Bohužel, Strategie RP se omezuje na toto konstatování. Z celé Strategie RP je pouze jeden cíl (SC3) zaměřen na média: „*SC3: Posílení genderové kultury v mediálních obsazích: Třetí strategický cíl se věnuje rovnosti žen a mužů v médiích a mediálním obrazu. Obsahuje opatření zaměřená na osvětové aktivity směrem k novinářům a novinářkám, poskytování metodické pomoci médiím či podporu aktivit občanského sektoru zaměřených na monitoring mediálního obsahu z hlediska rovnosti žen a mužů. Součástí strategického cíle je také zvyšování zastoupení žen ve vedení médií.*“. Vzhledem k tomu, že je v ČR velmi těžké ovlivnit uvažování o médiích a jejich regulaci, bude zajímavé, jak tento cíl bude naplňován.

ŽENY VE VEDENÍ

Česká republika se potýká dlouhodobě s podhodnoceným zastoupením žen ve vedení mediálních společností. Situace velmi obdobně kopíruje situaci na trhu práce nebo v politice. Největší nerovnosti mezi ženami a muži v ČR jsou v oblasti moci, tedy vyrovnaného zastoupení žen v rozhodovacích pozicích, kde ČR obsadila 25. místo z 27 členských zemí EU. V oblasti ekonomického rozhodování (zastoupení žen ve vedení obchodních společností) patří České republice dokonce 27., tedy poslední místo žebříčku²⁷⁶. V Česku, na rozdíl od řady jiných zemí EU, neexistují žádná pravidla pro podporu žen ve vedení obchodních společností a stejná je situace i v případě mediálního trhu²⁷⁷.

Obecně se dá říct, že zde existuje výrazná vertikální segregace, kdy jsou ženy zastoupeny na nižších pozicích, což většinou znamená menší platové ohodnocení a větší pracovní vytížení a zároveň chybí v rozhodovacích a řídicích pozicích. Čím níže jdeme ve vlivu, který by ženy mohly

²⁷⁵ Vládní strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021 – 2030, s. 78, dostupný z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf

²⁷⁶ Více průzkum EIGE, dostupný z: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/CZ>

²⁷⁷ Index rovnosti žen a mužů, více: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/aktuality/tz-index-rovnosti-zen-a-muzu-2021-cesko-ma-v-rovnosti-zen-a-muzu-stale-co-zlepsovat-191474/>

na mediální obsah mít, tam je zastoupení žen četnější v roli editorek nebo vedoucích regionálních redakcí. Zároveň dochází i k horizontální segregaci, pokud se ženy dostanou do vyšších pozic velmi často je to v případě médií, která se zaměřují na typicky ženská témata (móda, lifestyle, bydlení) nebo do manažerských pozic v oblastech personalistiky, komunikace nebo marketingu.

V současné době je ve vedení českých médií těch veřejnoprávních i komerčních přes 20 % žen, což je číslo, které se o pár jednotek procent prakticky nemění a zvyšuje se nebo snižuje ve chvíli, kdy se v některé z vysoce postavených funkcí objeví žena. V současnosti má paritní zastoupení ve vedení společnosti vydavatelství Economia, kde najdeme ženy 3 ženy z 6 top manažerských pozic, z toho jde o post generální ředitelky nebo ředitelky divize redakce. Ve vrcholném managementu mají několik žen i komerční televize Nova a Prima TV. V obou společnostech mají tyto manažerky reálný vliv na mediální obsah. Například televize Nova má generální ředitelku, ředitelku obsahu a ředitelku výroby. O to paradoxnější je pak situace ve veřejnoprávních médiích, kde ženy ve vrcholném vedení chybí úplně. Zatímco Česká televize nemá ženy ve vedení žádné, Český rozhlas má 1 ředitelku výroby a na nižších úrovních vedení pak 3 šéfredaktorky rozhlasových stanic. Neveselá je situace i v případě dozorcích rad veřejnoprávních médií, kde se k poměrnému zastoupení mužů a žen blíží pouze rada České tiskové kanceláře. V Radě pro rozhlasové a televizní vysílání je v současnosti 23 % žen.

Tab. 2: Zastoupení žen v managementu mediálních domů a rad

Medium	Muži	Ženy
ČT	9	1 (navíc 1 šéfproducentka)
ČRo	11	1 (navíc 3 šéfredaktorky)
ČTK	7	1 (navíc šéfredaktorka zpravodajství)
CNC	9	1 personální ředitelka (navíc manažerka pro strategické plánování)
MAFRA	14	2 (navíc šéfredaktorka Idnes.cz)
Vltava Labe Media	5	2

Economia	6	3 generální ředitelka, ředitelka divize redakce
Empresa Media	3	0
Seznam.cz	11	2
Prima TV	17	3 (včetně šéfka obsahu a ředitelka výroby)
TV Nova	12	4 (generální ředitelka, ředitelka programu, ředitelka výroby)
Rada ČRo	8	0
Rada ČT	9	0
Rada RTV	13	3

Zdroj: Tabulku vytvořila autorka na základě rešerše veřejně dostupných zdrojů.

Ženy ve vedení médií nemají význam jen pro navýšení procent poměrného zastoupení, ale je tu předpoklad, že by mohly reálně ovlivňovat mediální obsah a přinést tak jiný pohled na klíčová témata mediální agendy. I přesto, že tuto hypotézu dostupné genderové a mediální analýzy nepotvrzují a tématu se velmi podrobně věnuje Lenka Vochocová ve své publikaci *Ženy (a muži) ve zpravodajských redakcích*²⁷⁸.

Vochocová upozorňuje na to, že ženy tvoří nadpoloviční většinu obyvatelstva a mediální pokrytí by toho mělo být obrazem. Zpravodajství by mělo být tvořeno z poloviny ženami novinářkami, pro ženy konzumentky mediálního obsahu. Nutnost zvýšit počet žen v managementu mediálních domů vyžaduje dlouhodobě platforma Organizace spojených národů pro rovnost pohlaví. A potřebu většího vlivu žen na mediální prostředí vyjádřila i česká europoslankyně Michaela Šojdrová v návrhu usnesení pro Výbor pro práva žen a rovnost pohlaví Evropského parlamentu. Veřejnoprávní i soukromá média jsou podle ní nezbytnou složkou demokratické společnosti a

²⁷⁸ VOCHOCOVÁ, Lenka. *Ženy (a muži) ve zpravodajských redakcích: mediální instituce pohledem genderových mediálních studií*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4284-0.

informačním zdrojem²⁷⁹. Jejich struktura a způsob fungování by proto měli odrážet složení společnosti.

(NE)VIDITELNOST ŽEN VE ZPRAVODAJSKÉM OBSAHU

Ženy obecně v médiích vystupují jako autorky zpravodajských obsahů, expertní hlasy, tedy zdroje mediálních obsahů nebo nositelky příběhů, o kterých zprávy pojednávají. Dlouhodobý trend v mediálním světě přisuzuje ženám stále stejné role v rámci redakcí. Ženy se většinou věnují takzvaným soft news – zdravotnictví, sociální oblast, vzdělávání life styly a muži takzvaným hard news – politika, ekonomika. Jak už zaznělo výše ženy vytvářejí 40 % procent zpravodajských obsahů a toto číslo klesá spolu s prestiží zpravodajského zaměření. Například pouze 22 % procent žen se vyskytuje v mediálním obsahu u zpráv týkajících se politických témat. Ženy novinářky tak stále primárně tvoří témata a obsah vnímaný jako ženský, 31 % procent takových zpráv tvoří ženy²⁸⁰.

Ženy jsou zároveň primárně v roli respondentek, které sdílí své osobní zkušenosti nebo svůj osobní příběh. Výrazně ubylo témat, která by se zaměřovala přímo na ženy jako hlavní téma a zároveň témat, která by se zabývala genderovou rovností nebo tématy diskriminace. Z celkového počtu sledovaných zpráv to bylo pouze 1 procento.

Jako alarmující zmiňuje výzkum doslova neviditelnost žen u zpráv týkajících se genderově podmíněného, sexuálního obtěžování nebo domácího násilí, počet těchto násilných činů v důsledku pandemie Covid 19 výrazně vzrostl. (viz. Podkapitola Covid 19).

EXPERTKY

Nejpozitivnější trend vyplývající z výzkumu a který můžeme sledovat i v České republice, je čtenější výskyt žen v roli expertek, tedy zpravodajských hlasů, které mají svou vážnost a nejde jen o sdílení dojmů nebo osobních zkušeností, což je historicky tradiční role žen respondentek viz. výše.

Podle GMMP se za posledních 5 let zvýšil počet žen v pozicích expertních hlasů v médiích vzrostl o 5 %, na 24 % ze všech respondentů a o 7 % se zvýšil počet žen akademických expertek nebo učitelek a to na 31 %. Zdá se, že mediální organizace činí patřičné kroky k rozšíření svého záběru na expertní hlasy směrem k navýšení ženských odbornic. I v České republice existují již dvě

²⁷⁹ The news industry must adopt codes of conduct that define and actively redress gender discrimination and stereotyping, starting with an increase in women's leadership within the media industry UN Women Executive Director Phumzile Mlambo-NGCuka

²⁸⁰ GMMP, dostupný z: https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/07/GMMP-2020.Highlights_FINAL.pdf

databáze, které mají být nápomocné novinářům a novinářkám při výběru jejich respondentů a zachování principu vyváženého pohledu na zpravodajská témata z pohledu žen i mužů. První vlaštovkou byla v České republice aktivita organizace Fórum 50 %, která dlouhodobě usiluje o vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a veřejném životě. Před 10 lety založila databázi expertek, kterou neustále aktualizuje. Připravila tak efektivní protiargument pro tvrzení politické reprezentace, že v Česku není dostatek schopných a kvalifikovaných žen²⁸¹.

Obdobnou aktivitu spustila Asociace pro mezinárodní otázky a v jejich databázi najdete expertky v oblasti zahraniční politiky²⁸². Téma nedostatku žen expertek pro genderově senzitivní žurnalistiku zaznělo i v online konferenci zmiňované asociace. Jako problém je v Česku to, že samotné instituce, které novinářům nabízejí své expertní hlasy často vůbec nezohledňují odbornice z řad žen.

To, že problém je zásadní, se pravidelně ukazuje při volbách, fenomén „mužských“ panelů si všímají i média samotná, která kritizují ostatní média o nedostatku zastoupení žen v politických diskusích²⁸³.

REKLAMA

Genderově podmíněná diskriminace a sexistická reklama je v České republice spojená především s anticenou Sexistické prasátečko²⁸⁴ brněnské organizace Nesehnutí, která se přes 10 let snažila upozorňovat na neetickou reklamu. Soutěž v roce 2018 skončila, ale Nesehnutí se tématu sexistické reklamy věnuje intenzivně i nadále. Naprosto přelomovým se pak stal rozsudek Nejvyššího správního soudu z května 2021²⁸⁵, který označil konkrétní reklamu, na které bylo zobrazené nahé ženské tělo za diskriminační a sexistickou. Právě zvýšení povědomí ve společnosti o tom, co to je sexistická reklama a její zakotvení i v právní oblasti je stále cílem organizace Nesehnutí. Jedná se o vlaštovkou ve všech podnětech na zakázání či omezení sexistické reklamy ať podněty zasílané na Radu pro reklamu²⁸⁶ nebo podněty k soudu.

Je zajímavé se také podívat na podněty směřované k Radě pro reklamu. V letech bylo podáno jednotlivci celkem 190 podnětů, z toho bylo 15 směřováno na sexismus nebo ženy v reklamě.

²⁸¹ Databáze dostupná z: <https://padesatprocent.cz/cz/politicky/databaze-expertek/databaze-ceskych-expertek>

²⁸² Databáze dostupná z: <https://databaze-expertek.amo.cz/>

²⁸³ Například článek časopisu Heroine, který apeluje na absenci žen v panelových diskusích. Dostupný zde: <https://www.heroine.cz/komentare/503-rekni-kde-ty-zeny-jsou>

²⁸⁴ Dostupný z: www.prasatecko.cz

²⁸⁵ Rozsudek dostupný zde: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2019/0202_8As_1900043_20210331154258_20210406154019_prevedeno.pdf

²⁸⁶ Rad pro reklamu je samoregulační orgán, který chrání zájmy zadavatelů reklamy a agentur. Jako taková nemá žádné povinnosti, ani zadání ze strany státu. Členy rady pro reklamu tak jsou národní a nadnárodní firmy, které skrze tento lobistický orgán brání svoje zájmy.

Z těchto patnácti byly všechny podněty zamítnuty (jeden neprojednán)²⁸⁷. Podobný zamítavý výsledek u všech podnětů je konzistentní od vzniku Rad pro reklamy v roce 1994 a to přes to, že některé z reklamy „vyhrály“ právě soutěž Sexistické prasátečko. Zarážející je také ojedinělost podnětů ze strany občanů a občanek. Nejvíce podnětů je směřováno na porušení ochrany spotřebitele, pár dalších pak na násilí, vulgarismus nebo rasismus.

GENDER A ONLINE SVĚT

Nový tématem, od poslední Stínové zprávy Peking +15, v mediálním prostoru je stoupající význam online médií (obzvláště v dobách lockdownů, kdy je omezen pohyb). Online zpravodajství, zprávy na sociálních sítích se stávají postupně stejně podstatným informačním zdrojem jako tradiční média, přičemž tu zásadně chybí schopnost konzumentů kriticky nahlížet na obsah mediálních sdělení na internetu. Vzniká tak specifická džungle informací, ve které se musí každý zorientovat sám a utvářet si svůj pohled na svět. Svobodný prostor online médií dává možnost každému, aby projevil svůj názor. Vzniká tak prostor „vox populi“ – diverzitní pestrost názorů. Kromě pozitivních aspektů, kterými jsou právě „možnost být slyšet“, jsou tu i čím dál alarmující rizika, a to především sexismus, cyber šikana a nenávist na internetu²⁸⁸.

Podle Evropské komise a její strategie Genderové rovnosti pro roky 2018–2023. Jde o naprosto reálnou a vzrůstající hrozbu, jejímž největší nebezpečím je její zlehčování, což by mohlo u mladých lidí přejít v běžnou normu chování na internetu²⁸⁹. Podle doporučení Evropské komise je nutné najít cesty a mechanismy, jak toto téma uchopit a ve spolupráci s mladou generací bojovat s online násilím tou nejefektivnější cestou.

PODCASTY – KONCEPT, CO STRH SVĚT PŘED DVĚMA LETY

Podcasty se staly celosvětovým fenoménem a v posledních dvou letech jsou velmi populární i v České republice. Zatímco tematický audio obsah byl do té doby jen doménou veřejnoprávního rozhlasu nebo komerčních rádií, podcasty umožnily prakticky každému, kdo si pořídil nenáročnou techniku, stát se „novinářem“ či „novinářkou“. I přesto, že i mezi podcasty tvořenými ženami převažují audio obsahy, které se zabývají soft tématy, tedy tématy, která jsou tradičně přisuzována ženám (životní styl, móda, rodičovství), i mezi nimi jsou formáty, které nahlíží

²⁸⁷ Zdrojem přehledu je Rada pro reklamu a seznam jejích kauz.

²⁸⁸ Blíže např. projekt Hate Free (<https://www.hatefree.cz/>), který se věnuje i vyvracení fám a nenávným výpadům vůči různým skupinám obyvatel, a to převážně na internetu.

²⁸⁹ Sílu a nebezpečí anonymity na internetu a tím veřejný prostor pro násilí ukázal například dokument „V síti“ - celovečerní dokumentární film na téma zneužívání dětí na internetu z roku 2020. Autoři B. Chalupová a V. Klusák

tradiční ženská témata kriticky nebo neformálně²⁹⁰ a mezi podcasty s objevil i podcast pro muže otevírající otázky dnešní maskulinity²⁹¹.

V hodnocení nejlepších podcastů roku 2020 uspěly také ženy. Nejlepší zpravodajský podcast za rok 2020 vyhrála v kategorii veřejnoprávních podcastů Vinohradská 12, kterou moderuje Lenka Kabrhelová. Mezi autorskými podcasty zvítězily Opravdové zločiny Lucie Bechynkové a Barbory Krčmové. Všechny formáty pak spojuje jedna zásadní věc – tvůrce je sám sobě šéfredaktorem, tedy i díky tomu vzniká pestrý obsah pro každého.

Pokud se podíváme na dvacet nejlépe hodnocených podcastů na platformě České podcasty, zjistíme však, že mezi prvními dvaceti nejlépe hodnocenými je deset podcastů realizováno dvěma a více osobami, z toho pouze jeden realizují dvě ženy (Opravdové zločiny) a čtyři mají diverzitní tým muž + žena. Bylo by proto zajímavé udělat analýzu na toto téma a začít mapovat tvůrce a tvůrkyň podcastů, taková analýza by mohla přinést náměty na obsah pro ženy (i muže) od tvůrkyň, který táhne.

ČASOPISY A MAGAZÍNY – HVĚZDA HEROINE

Zajímavým objevem je v českém prostředí je online i tištěný magazín Heroine, jehož claim od žen pro ženy jasně vymezuje své téma. Přestože se sám definuje jako lifestyleový magazín, otevřeně se hlásí k feminismu, podpoře žen a vyzdvihování ženských témat, jejich kritické nahlížení a iniciuje projekty k podpoře žen například v IT. Časopis vlastní společnost Next Page media, s.r.o. Zakladatelem je muž (Martin Vlhas) a investičním partnerem je skupina Partners Financial Services, a.s. Heroine je překvapivým objevem na českém mediálním trhu a stal se alternativou k současným ženským časopisům a webům zaměřeným primárně na ženy. Cílovou skupinou jsou ženy 25–55 let, které žijí ve větších městech. Časopis vychází v nákladu 10 000 kusů měsíčně. Redakční tým je složen z žen.

Co je na časopise zajímavé je, že ačkoliv se hlásí k typicky softovému obsahu ženských časopisů, pouští se i do projektů jako je Podcast Hlas Heroine, kam jsou zvány aktivistky za ženská práva nebo projekt Prezidentky²⁹². Zdá se tak, že prostor kdysi definovaný časopisem Ženské listy²⁹³, po které bylo tak dlouho voláno, byl obsazen.

²⁹⁰ Například podcast Vyhonit ďábla. Dostupný z <https://ceskepodcasty.cz/podcasty/vyhonit-dabla>

²⁹¹ Například podcast Pochlap se (<https://wave.rozhlas.cz/pochlap-se-8442399/o-poradu>).

²⁹² Projekt není originální, ale je na něm vidět, že finance hrají velké místo v prosazení tématu. Před Heroine vznikl projekt Česká prezidentka a to již v roce 2006. Více zde: <https://ceska-prezidentka.webnode.cz/o-nas/>

²⁹³ Časopis vycházel v letech 1873-1926. Od 1. ledna 1873 začaly Ženské listy vycházet s podtitulem Časopis pro záležitosti žen a dívek československých ve vydatelství Františka Urbánka. Časopis působil na formování emancipačního hnutí žen a na národní uvědomování žen v Českých zemích. Prvními redaktorkami byly Věnceslava Lužická a Eliška Krásnohorská [1]. K přispěvatelkám patřily Karolína

Podobných více méně (ne)úspěšných projektů bylo v ČR za posledních dvacet let více. Můžeme jmenovat např. Časopis FEMA²⁹⁴, čtvrtletník, který se také hlásil otevřeně k feminismu. Vyšlo sedm tištěných čísel a jeho vydávání skončilo v roce 2012.

Další časopis, který úspěšně zní feministickým kánonem je časopis Alarm2, v každém čísle je téma, které je nahlíženo genderovou optikou. I v časopise Alarm2 najdeme výrazné zastoupení žen v pozici redaktorek, které ovlivňují obsah časopisu. Měsíčník vydává nezisková organizace a podle dostupných údajů za ním nestojí žádná silná mediální skupina či investor a je financován ze zdrojů nadací a fondů²⁹⁵.

ZMIZELÝ HLAS ONE WOMEN PRESS

One Woman Press je malé, nezávislé nakladatelství, které vzniklo v roce 1997 jako osobní projekt nakladatelky Marie (Chřibková) Noe. Od začátku bylo jejím cílem podporovat kvalitní literaturu psanou ženami, překladovou beletrii a feministický a genderový pohled na umění, literaturu a život. Díky tomuto nakladatelství do Čech přišly překlady významných feministických děl jako Eunuška (Germaine Greer), Krásnější než láska mužů (Lillian Faderman) nebo Věrnost pohybu (Martina Pachmanová). Nakladatelství v letech 2006-2010 utlumilo svou činnost a nyní se věnuje téměř výhradně titulům spojené s aromaterapií, porodu a duchovnímu světu. Utlumení činnosti bylo způsobeno nastávajícím mateřstvím nakladatelky. V českém mediálním prostoru se tak objevil prostor pro nakladatelský dům, který by se cíleně věnoval světové feministické literatuře, velikosti známých zahraničních nakladatelství The Feminist Press (USA) nebo Women's Press (Kanada).

GENDER, MÉDIA A COVID

Pandemie Covid zasáhla všechny oblasti našeho života na globální úrovni, je tedy logické, že se stala stěžejním tématem mediálního pokrytí. Téma zobrazení žen v médiích má v tomto případě 2 roviny. Tou první je účast ženských autorek na zpravodajství, žen jako nositelek obsahu zpráv nebo expertních hlasů, druhou rovinou jsou nová témata, která covidová krize přinesla a která

Světlá, Sofie Podlipská, Anna Bayerová, Johanna Kuffnerová, Anežka Sluková, Zdenka Drobná, přispívali spisovatelé, básníci, ale i historikové. Podtitul byl 1. 5. 1874 změněn na Časopis k šíření vzdělanosti mezi paními a dívkami československými a o rok později na Orgán pro vzdělání žen a dívek československých. V roce 1872 vycházely Ženské listy jako měsíční příloha časopisu Květy. Po ustavení Ženského výrobního spolku se tento spolek stal vydavatelem časopisu, přispívaly do něj nejen ženy, ale i čeští spisovatelé, pedagogové a historikové. Samostatnou velmi oblíbenou přílohou byly Nové pařížské módy, také Práce. Časopis zanikl roku 1926. Ženské listy byly roku 1898 změněny na tiskový orgán Ústředního spolku žen, založeného na prvním sjezdu československých žen v roce 1897.

²⁹⁴ Časopis vydávalo Genderové informační centrum Nora a ženskoprávního programu NESEHNUTÍ Brno a byl financován ze zdrojů Slovensko českého ženského fondu. Viz: <https://femamagazin.wordpress.com/about/>.

²⁹⁵ Časopis byl financován např. Nadačním fondem nezávislé žurnalistiky, Multikulturním centrem Praha, Mezinárodním visegradským fondem, či nadací Friedrich Ebert Stiftung.

se týkají primárně žen. Jak ukázal průzkum institutu CERGE-EI²⁹⁶ vzrůst nezaměstnanosti a ekonomické problémy jednotlivců vyplývající z této krize se oproti jiným globálním recesím týkají velmi výrazně žen. Pandemie měla větší dopad na ekonomické postavení žen a jejich duševní zdraví. Ženy jsou obecně zaměstnány v odvětvích více postižených karanténou, byly zasaženy péčí o děti i domácím násilím, které během karantény výrazně vzrostlo. A z dlouhodobého hlediska se totiž právě ženy mohou podle studie potýkat s krizemi, které nebudou muset zvládnout. Především matky samoživitelky. Mediální obraz by tomu měl odpovídat, opak je ale pravdou.

Překvapivě ale podle GMMP jsou právě ženy a problémy, které právě ženy v důsledku pandemie řeší, extrémně podhodnoceny. Podle celosvětových statistik tvoří ženy 46 % veškerého zdravotnického personálu, ale pokud jde o mediální výstupy objevuje se v kontextu s pandemií pouze 27 % žen. Pouze jeden ze 3 expertů u zpráv týkajících se pandemie je žena, což mimo jiné poukazuje na nízký počet žen ve odborných profesích.

Další z témat, kde se podle zmiňované analýzy ukazuje alarmující nedostatek žen – mluvčích je o to absurdnější, že se jedná o téma, které se jich přímo týká. Pandemie Covidu podnítila enormní navýšení domácího a genderově motivovaného násilí. Podle studie CERGE-EI podpůrné skupiny pro oběti domácího násilí hlásí nárůst žádostí o pomoc o 40 %. Nejen, že se téma domácího násilí objevilo v headlinech zpráv velmi výjimečně, v expertní roli nebyly ženy, často ani nemluvily o svých zkušenostech.

Téma COVID ovšem není zastoupeno pouze v mediálním obsahu, ale také v kariérách žen. Podle GMMP největší zastoupení žen v médiích je věkové skupině 19-34 let a na druhém místě 34-49 let. Dá se tedy předpokládat, že tato věková skupina je zároveň skupina rodičů-matek, tedy těch osob, které v ČR převážně pečují také o rodinu, tedy vzdělávání dětí. Tato skupina byla (a je) v době pandemie výrazně zatížena péčí o blízké a rodinu a tím se zvyšují i nároky na možnost sladění práce a rodiny. Právě na tuto skupinu pak dopadá tíha pandemie o to více, že je pod neustálým tlakem ze strachu z nakažení sebe nebo svých blízkých, o které intenzivně pečují.

²⁹⁶ Rozdílné ekonomické dopady krize covid-19 na muže a ženy v Česku. Dostupný z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Gender_dopady_covid-19_cerven_21/IDEA_Gender_dopady_covid-19_cerven_21.html#p=4

DOPORUČENÍ

Pro to, abychom nemuseli čekat téměř 70 let než se postavení žen a mužů vyrovná právě v oblasti médií, je potřeba učinit konkrétní systému kroky a opatření. Podle europoslankyně Michaely Šojdrové, která je členkou Výboru pro rovné příležitosti žen a mužů, ale není na Evropské unii, aby regulovala rovnost žen a mužů v médiích, kromě oblasti zaměstnanosti. Odpovědnost za reálnou změnu je podle ní přímo na médiích, jejich regulačních a dozorčích orgánech a občanské společnosti²⁹⁷. Zůstáváme tak v problému sami a je na nás, jak se k němu postavíme.

Doporučení Stínové zprávy Ženy a česká společnost – Peking +20 se zaměřovala na podporu flexibilních formě práce v redakcích, ale také kvótám na úrovni regulatorních a dozorčích orgánů. Tato doporučení tak dále přetrvávají.

- › Je nutné dohlížet na dodržování mediální legislativy včetně antidiskriminačních předpisů v oblasti zaměstnávání žen. Stále neexistuje analýza toho, jaké pracovní podmínky redaktorky v médiích mají. Tento úkol by mohl splnit například Sociologický ústav nebo Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, obě instituce podobné kvalitativní výzkumy realizují.
- › Je potřebné navýšení počtu žen v rozhodovacích pozicích v médiích, a to implementací konkrétních nástrojů pro podporu rodičů při návratu na trh práce, efektivní sladování pracovního a profesního života, a to především s ohledem na dopady pandemie Covidu na ženy a jejich profesní život. Stejně tak by média, hlavně ta veřejnoprávní měla mít nastavené postupy podporujících diverzitu nebo sladování a rodičovství.
- › Veřejnoprávní média by měla přistoupit k základní formě kvót při obsazování vedoucích pozic.
- › Na média by měl být vytvářen soustavný tlak, aby bylo oslokováno více žen expertek rámci mediálních obsahů.
- › V rámci evropských fondů nebo vládních grantů by měly být podpořeny projekty, zaměřené na zakládání a růst networkingových skupin mezi ženami novinářkami, které kromě prostoru pro sdílení budou nabízet i systém školení a mentoringu pro ženy novinářky.
- › Je nutné, aby se Česká republika zapojila do další genderové analýzy (šetření) Media Monitoring Project. Vhodným nositelem projektu je např. Rada vlády pro rovné příležitosti

²⁹⁷ Šojdrová: Větší vliv žen médiím prospěje, 2018. Dostupný z: https://www.sojdrova.cz/uploads/files/48/180221_vetsi_vliv_zen.pdf

nebo Radou pro rozhlasové a televizní vysílání ve spolupráci s neziskovou organizací, sociologickým ústavem nebo některou z vysokých škol nabízejících studium žurnalistiky.

- › Rada pro televizní a rozhlasové vysílání by měla být nositelem změny v médiích a zapojit se do kultivace prostředí vstřícné k ženám a přinášející obsah reflektující potřeby žen.

POUŽITÁ LITERATURA

- CERGE-EI, Rozdílné ekonomické dopady krize covid-19 na muže a ženy v Česku, 2020. Dostupný z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Gender_dopady_covid-19_cerven_21/IDEA_Gender_dopady_covid-19_cerven_21.html#p=3
- 6th Global Media Monitoring Project : Who makes News, 2020. Dostupný z: https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/07/GMMP-2020.Highlights_FINAL.pdf
- Kubálková, Petra (ed.), Ženy a česká společnost. Praha : cats2cats, 2016. ISBN 978-80-260-9758-7. Dostupný z: <https://cats2cats.org/zeny-a-ceska-spolecnost-20/>
- Vochovcová, Lenka. *Ženy (a muži) ve zpravodajských redakcích: mediální instituce pohledem genderových mediálních studií*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4284-0.

ŽENY A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

autorky zhodnocení cíle

Romana Marková Volejníčková

Marie Pospíšilová

ŽENY A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Všichni lidé mají nárok na zdravý a produktivní život v souladu s přírodou. Ženy v tomto tématu hrají zásadní roli. Hrozba vyčerpání zdrojů, degradace přírodních systémů a nebezpečí znečištění se v posledním desetiletí výrazně zvýšila. Tyto zhoršující se podmínky ničí křehké ekosystémy a způsobují vysídlování těch oblastí, které nejsou vhodné k životu a obživě. Tato situace pak způsobuje migraci, jejíž největší vlna zasáhla Evropu v roce 2015 a způsobila tzv. Evropskou uprchlickou krizi, která zasáhla všechny státy Evropy na národní i mezinárodní úrovni. Společnými rysy této krize jsou chudoba a degradace životního prostředí, které jsou velmi úzce propojeny.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Aktivní zapojení žen do ekologického rozhodování na všech úrovních.
- › Integrace genderových specifík, zájmů a perspektiv do politik a programů trvale udržitelného rozvoje.
- › Posílení nebo vytvoření mechanismů pro hodnocení vlivu udržitelného rozvoje a ekologických politik na ženy na mezinárodní, národní a regionální úrovni.

Vládní zpráva²⁹⁸ z roku 2020 se tématu věnuje velmi obecně. Zmíněny jsou požadavky gender mainstreamingu dvou ministerstev MŽP a MO, filmový festival „Ekofilm“ a hormonální antikoncepci, která ovlivňuje životní prostředí. Sama zpráva suše konstatuje, že genderový aspekt v diskuzích na téma změny klimatu v České republice zcela chybí.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENY A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

V této kapitole vycházíme z cílů Pekingské akční platformy a zaměřujeme se na základní oblasti – institucionální ukotvení problematiky, na participaci v oblasti životního prostředí a udržitelného rozvoje a na rozdíly v postojích k životnímu prostředí mezi muži a ženami. V tomto roce byla schválena *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030* (dále jen Strategie 2021+), kde je Pekingská deklarace jmenována jako zásadní dokumenty, na který Strategie 2021+ navazuje. Jde strategický cíl (č. 5.4), který specificky odkazuje k nutnosti začlenění hlediska rovnosti žen a mužů do agendy ochrany životního prostředí a dopravní politiky. Zároveň jsou ve Strategii 2021+ jmenovány *Rozvojové cíle tisíciletí* a *Agenda 2030* (jejíž součástí je 17 cílů udržitelného rozvoje), které se zaměřují na oblast životního prostředí a udržitelného rozvoje a jak zde implementovat a prosazovat hledisko rovných příležitostí žen a mužů. Je zřejmé, že se hledisko

²⁹⁸ Implementation of the Beijing declaration (...) z roku 2020, dostupná: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Beijing-25+-National-Review-_english-version_.pdf

rovných příležitostí dostává také do zorného pole ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje, a to na institucionální i politické úrovni.

Od minulé publikace *Ženy a česká společnost* (2015) vyšla nová *Zpráva o plnění Pekingské akční platformy* (dále jen PAP) 25+²⁹⁹ letos, v roce 2021. Zpráva v oblasti „ženy a životní prostředí“ poskytuje závěry poměrně kusé a specifické. Již v úvodu je zmíněno, že „*Genderové aspekty environmentálních otázek jsou v České republice často opomíjeny.*” Tedy hodnocení současného stavu ČR je kritické. Za největší úspěchy v oblasti genderu a životního prostředí je uplatňování gender mainstreamingu v otázkách životního prostředí. Jak ale ukazuje část této kapitoly věnující se institucionálnímu ukotvení, dokumenty jsou stále v gesci životního prostředí, které genderový rozměr opomíjí. Zpráva dále upozorňuje na rozdílný vliv mužů a žen na životní prostředí a na to, že tyto aspekty nejsou příliš brány v potaz. My v podkapitole věnující se postojům k životnímu prostředí ukážeme mimo jiné rozdíly mezi ekologickým chováním žen a mužů a oblasti, kde by se tyto rozdíly mohly/měly brát v potaz.

VZDĚLÁNÍ A GENDEROVÉ NEROVNOSTI NA TRHU PRÁCE – ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ A UDRŽITELNÝ ROZVOJ

V současnosti nenabízí mnoho vysokých škol možnost studovat obor zaměřený na ekologii, životní prostředí nebo udržitelný rozvoj. V roce 2020 poskytovaly tři české univerzity vzdělání v některém z výše uvedených oblastí. Také procento studujících a absolventů je oproti jiným oborům mnohem nižší. Například v akademickém roce 2020/2021 univerzita J.E. Purkyně, fakulta životního prostředí evidovala 36 absolventek a 21 absolventů; Vysoké škola chemicko-technologická, fakulta ochrany životního prostředí evidovala 44 absolventek a 42 absolventů a Česká zemědělská univerzita v Praze, fakulta životního prostředí evidovala 295 absolventek a 252 absolventů³⁰⁰. V případě těchto studijních oborů nelze hovořit o genderové segregaci, neboť počet absolventů mužů a žen je vyrovnaný. Důležitější je spíše se soustředit jednak na to, aby vysoké školy buď nadále poskytovaly tyto studijní obory nebo byly založeny nové fakulty se zaměřením na ochranu životního prostředí a udržitelný rozvoj, a dále pak na to, jak motivovat studující k výběru tohoto oboru. Dnes existuje mnoho aktivit, které se zaměřují na motivaci ke studiu dívek či chlapců určitých oborů, např. na motivaci dívek ke studiu technických a IT oborů, a to již na základních i středních školách. Důležité totiž je, že ze studujících vzdělaných v tomto oboru by se měli v budoucnu rekrutovat nejen členové a členky profesních a expertních skupin, ale také pracovníci a pracovnice na ministerstvech životního prostředí, místního rozvoje i

²⁹⁹ Zpráva o plnění PAP dostupná zde: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Beijing-25+-National-Review-english-version.pdf>

³⁰⁰ Zaostřeno na ženy a muže 2020. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2020>

dopravy, pod jejichž pracovní gesci spadá rozvoj a inovace ekologie, ochrana životního prostředí a udržitelný rozvoj v ČR.

Tomu, že jsou studijní obory zaměřené na životní prostředí nebo udržitelný rozvoj mladými obory odpovídá také to, že v rámci klasifikace zaměstnání na českém trhu existuje prozatím jen několik zaměstnání, které jsou zaměřené právě na jednu z oblastí. Jedná se např. o specialisty v oblasti průmyslové ekologie, kde v roce 2020 pracovali 300 mužů a 200 žen nebo specialisté ochrany životního prostředí, kde pracovalo 700 mužů a 1000 žen. I v tomto případě jsou počty zaměstnaných mužů a žen poměrně vyrovnané. Rozdíly jsou však znatelné ve výši jejich průměrné mzdy: zatímco muž specialista v oblasti průmyslové ekologie měl v roce 2020 průměrnou měsíční mzdu 59 105 Kč, žena specialista si vydělala 48 160 Kč; a muž specialista ochrany životního prostředí měl průměrnou měsíční mzdu 42 223 Kč, žena specialista 40 585 Kč³⁰¹. Vzhledem k tomu, že počty studentů a studentek oborů vztahujících se k ochraně životního prostředí a k udržitelnému rozvoji jsou vyrovnané, ale na trhu práce pak v těchto oborech existuje nerovnost v odměňování, lze usuzovat, že jsou i v těchto profesích uplatňované obecné principy znevýhodňující ženy v oblasti mezd (může tak jít např. o znevýhodnění žen z důvodu pečujících závazků, v oblasti kariérního růstu, menší zastoupení žen ve vedoucích a rozhodovacích pozicích apod.)³⁰².

GENDEROVÁ ROVNOST V KLÍČOVÝCH INSTITUCÍCH

Klíčovými institucemi, které se věnují rozvoji a ochraně životního prostředí a udržitelného rozvoje jsou Ministerstvo životního prostředí (dále jen MŽP) a Ministerstvo pro místní rozvoj (dále jen MMR). Je zřejmé, že pokud jednotlivá ministerstva budou hlídat dodržování zásad rovných příležitostí pro muže a ženy u sebe, bude tento princip uplatňován a vyžadován také v jejich rezortních organizacích.

MŽP od roku 1991 vedla pouze jedna žena, a to Růt Bízková, která byla ve funkci ministryně v roce 2010 a pouhých pár měsíců. V současnosti je ve vedení MŽP (tj. pozice náměstek) z 5 lidí pouze 1 je žena. Na úrovni vedoucích odborů je necelá 1/3 žen. Žen ve vedoucích pozicích je proporcčně mnohem méně, než je počet zaměstnaných žen na MŽP. Zároveň nízký počet žen ve vedoucích pozicích, které formují, ovlivňují a směřují budoucnost agendy daného odboru, indikuje, že chybí zkušenost a názory žen při formulaci politik a opatření (my však v následující

³⁰¹ Struktura mezd zaměstnanců 2020. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2020>

³⁰² Studie, které využívají genderovou optiku v analýze udržitelného rozvoje a ekologie ukazují, že ženy jsou citlivější a vnímavější vůči problémům spojených se životním prostředím a jsou v této otázce častěji aktivnější (např. formou veřejného aktivismu) (Xiao, McCright 2015; Brough et al. 2016), ale také se ukazuje, že přístup žen k rozhodovacím pozicím nebo redistribuce zdrojů, jež ustavují další směřování v oblasti udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí, je zhoršený (Rico 1998). Přičemž jsou to genderové stereotypy a genderový systém, který ženám brání v jejich plné participaci.

kapitole věnované názorům a chování mužů a žen v oblasti ochrany životního prostředí a ekologie ukážeme na podstatné rozdíly v názorech a zkušenostech žen a mužů –rozdílné zkušenosti však díky koncentraci jednoho pohlaví ve vedoucích pozicích nemusí být zohledněny). Na svých stránkách se MŽP hlásí k rovnosti žen a mužů a je zde odkaz na *Metodiku hodnocení dopadů na rovnost žen a mužů* u materiálů, které jsou předloženy vládě – jedná se však o metodiku platnou pro všechna ministerstva³⁰³. Nejedná se tak o specifickou metodiku, jak uplatňovat gender mainstreaming v oblasti životního prostředí. Dále je na stránkách MŽP odkaz na *Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí*. Opět jde o materiály a podklady z Úřadu vlády směřované ke všem ministerstvům. Jsou zde sice vyjmenované i specifické úkoly pro jednotlivá ministerstva (i pro MŽP), ale nejedná se o komplexní dokument, který by se krok za krokem věnoval prosazování rovných příležitostí v oblasti ochrany životního prostředí anebo udržitelného rozvoje. Opět tak narážíme na vágnost a nespecifičnost úkolů a opatření pro jednotlivé oblasti. Jediným dokumentem, který směřuje pouze k MŽP, je *Rezortní strategie rovnosti žen a mužů na léta 2016–2020* (nová pro rok 2021 prozatím nebyla vyvěšena). Jsou zde uvedeny cíle v oblasti rovnosti žen a mužů pro MŽP, specifická opatření i termín dokdy má být opatření realizováno. Dokument postihuje různé oblasti a uvedená opatření a kroky jsou konkrétní. Na webu MŽP však není informace o tom, zdali byla opatření realizována, popř. jak a s jakým výsledkem. To vše napovídá, že naplnění principu rovných příležitostí je pro MŽP druhotným cílem. Strategie 2021+ také uvádí, že od roku 2014 nejsou dobře nastaveny podmínky pro uplatňování hlediska rovnosti žen a mužů, přičemž jednou ze zmíněných oblastí je životní prostředí (kdy jsou specifické potřeby žen a mužů zohledňovány nesystematicky a sporadicky, což může být odrazem nízkého počtu žen ve vedoucích pozicích).

MMR od roku 1991 vedly 3 ministryně, a to Věra Jourová (krátce v roce 2014), Karla Šlechtová (2014-2017) a Klára Dostálová (2017 – doposud). Ze 6 osob pracujících na pozici náměstek jsou 3 ženy a 3 muži. Na pozicích vedoucích odborů dokonce ženy lehce převažují. MMR se na svých webových stránkách explicitně hlásí k podpoře genderové rovnosti, a to jak směrem dovnitř (tj. MMR jako zaměstnavatel) tak i směrem ven (tj. působení MMR v rámci veřejných politik, mezinárodních vztahů apod.)³⁰⁴. Na stránkách je uveden také odkaz na novou *Vládní strategii rovnosti žen a mužů na léta 2021- 2030*³⁰⁵ (dále jen Strategie 2021+), přičemž v souvislosti s plněním Strategie 2021+ bylo změněno složení pracovní skupiny pro prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže na MMR (v současnosti jsou mezi členy skupiny osoby zaměstnané na MMR, nikoliv externí experti a expertky, což může znamenat, že v pracovní skupině zasedají lidé, kteří na jednu stranu rozumí postupům na ministerstvu v případě schvalování a agendy,

³⁰³ Dostupné na: <https://www.mzp.cz/cz/rovnost-zen-muzu-hodnoceni-dopadu-metodika>

³⁰⁴ <https://mmr.cz/cs/ministerstvo/urad/rovnost-zen-a-muzu>

³⁰⁵ dostupná zde: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie-rovnosti-zen-a-muzu.pdf>

kteřou mají na MMR v gesci, ale na druhou stranu mohou mít menší zkušenosti v oblasti prosazování rovných příležitostí ve veřejné/státní správě, s gender budgetingem, s gender mainstreamingem apod.). V letech 2017–2020 byl na MMR realizován projekt s názvem *Strategie lidských zdrojů na MMR*, jehož cílem bylo vyřešit problémy a rizikové oblasti vytyčené ve Vládní strategii rovnosti žen a mužů z let 2014–2020 – projekt se zaměřoval např. na oblast kombinace pracovního a soukromého život nebo rovné odměňování³⁰⁶. Genderový audit, který na MMR proběhl v rámci zmíněného projektu, odhalil různé formy znevýhodnění (nejde o specifikum MMR, ženy i muži se s nimi potýkají i u jiných zaměstnavatelů): velkým tématem byl návrat z mateřské/rodičovské a následné přeřazení do jiné sekce, čímž je ztížen jejich kariérní postup; dále byla identifikována decentralizace principů komunikace mezi nadřízenými a podřízenými³⁰⁷; neinformovanost o platových podmínkách³⁰⁸; podstatným zjištěním bylo také to, že se poměrně vysoké procento osob setkalo se šikanou, bossingem a několik osob se setkalo také od nadřízených s chováním, jež mělo sexuální podtext. Realizace takto komplexní genderové analýzy na ministerstvu je určitě pozitivním příkladem pro ostatní ministerstva, neboť pomohla identifikovat rizikové oblasti, kde je potřeba intervence a opatření, jež podporují rovné příležitosti. Je potřeba také pozitivně ohodnotit, že všechny analýzy a závěrečné zprávy jsou volně ke stažení a mohou tak také sloužit jako zdroj inspirace pro ostatní rezorty a ministerstva. Zároveň MMR vydalo svůj akční plán rovnosti žen a mužů, které reagují na zmíněná zjištění, jsou nastaveny jasné a konkrétní cíle, opatření a jednotlivé kroky. Akční plán byl vydán na konci projektu (rok 2020) a jeho naplnění tak nelze v tuto chvíli zhodnotit.

POSTOJE K ŽIVOTNÍMU PROSTŘEDÍ A ROZDÍLY MEZI MUŽI A ŽENAMI

Pekingská deklarace³⁰⁹ poukazuje na nerovnou roli mužů a žen v oblasti životního prostředí (dále jen ŽP). Upozorňuje na jiné spotřebitelské vzorce, které mají muži a ženy – ženy například *zajišťují výživu rodin a komunit* (s. 142). Častěji pečují o rodiny, častěji vychovávají další generace. Díky svojí klíčové roli v oblasti domácí rozhodují o běžných nákupech, hrají významnou roli při omezování odpadů a recyklaci (s. 142). Pekingská deklarace upozorňuje na to, že ženy, přestože hrají takovouto zásadní roli, chybějí při formulaci politik a opatření a v rozhodovacích funkcích v oblasti ŽP, jak již bylo ukázáno v kapitole Vzdělání a genderové

³⁰⁶ V rámci projektu proběhlo několik aktivit jako genderový audit nebo výzkum formou dotazníků i rozhovorů a fokusních skupiny a všechny analýzy a výstupy jsou dostupné na stránce: <https://mmr.cz/cs/ministerstvo/urad/rovnost-zen-a-muzu>

³⁰⁷ Komunikace podřízený – nadřízený – vždy záleží na nadřízeném, jaký princip nastaví (pevně dané konzultační hodiny; tzv. den otevřených dveří nebo náhodný kontakt na chodbě, kdy dochází ke sdělení nápadů, podnětů nebo ke kritice podřízených)

³⁰⁸ A především nemožnost srovnat svůj plat s platem osob na stejné pozici, což ve svém důsledku přispívá k netransparentnímu prostředí a zaměstnaní vůbec nemusí vědět, že jsou za stejnou práci odměňováni různě.

³⁰⁹ https://www.vlada.cz/assets/ppov/rada-pro-rovne-prilezitosti/oddeleni/dokumenty/Peking-1995_1.pdf

nerovnosti na trhu práce. Jak ukáží následující data³¹⁰, jsou oblasti související s životním prostředím, kde se muži a ženy liší ve svých postojích či ve svém chování. Pokud tak ženy nebudou dostatečně zapojovány do rozhodování, nebudou se brát v potaz jejich jiné zkušenosti a názory, budou přijaté politiky a opatření nevyhovující, nebo méně vyhovující pro značnou část obyvatel. Znalost názorů mužů a žen je podstatná také z toho důvodu, pokud v oblasti životního prostředí chceme dosáhnout nějaké změny a například chceme ženám (ale i mužům) vysvětlit podstatu a význam těchto změn. Většina cílů Pekingské deklarace v oblasti životního prostředí je dosažitelná pouze se znalostí potřeb a chování žen v této oblasti.

Spokojenost se životním prostředím

Samotná spokojenost s životním prostředím se liší u mužů a žen. Ženy jsou více nespokojené se současným stavem, a tedy pravděpodobně více ochotné uvažovat o potřebě nějaké změny.

Tab. 1 Jak jste spokojen, či nespokojen s životním prostředím v naší republice celkově?

Tvrzení	muž	žena
spokojen/a	61 %	54 %
nespokojen /a	39 %	46 %
	100 % N = 472	100 % N = 499

Zdroj: Naše společnost 2020–červen (SOÚ AV ČR. CVVM, 2020).

Obavy ze situace související se životním prostředím

Ženy projevují větší obavy ze situace související s životním prostředím. Mají větší obavy například ze změny klimatu než muži, jak ukazuje následující tabulka.

Tab. 2 Jak moc se obáváte dopadů změny klimatu?

Tvrzení	muž	žena
obává ³¹¹	65 %	72 %
neobává ³¹²	35 %	28 %
	100 %	100 %

³¹⁰ Vycházíme z výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM), které realizuje pravidelně reprezentativní šetření názorů obyvatel ČR. Postoje k životnímu prostředí a ekologické chování patří mezi pravidelně zařazované bloky otázek. V přehledu uvádíme pouze poslední data, nicméně vzhledem k tomu, že většina otázek je pokládána periodicky (nejčastěji s periodou rok), je možné sledovat trendy a vývoj. Podobně také čerpáme z dat Behavio – jejich reprezentativního výzkumu 1000 respondentů a respondentek reprezentujících českou populaci. U jednotlivých otázek uvádíme většinou pouze dělení na muže a ženy. Pro další práci s daty by bylo vhodné využívat intersekcionalní perspektivu a zkoumat podrobněji odlišnosti mezi postoji a chováním různých skupin žen (a mužů) – například různého věku, socioekonomického statusu.

³¹¹ Velmi se obává + spíše se obává

³¹² Spíše se neobává + rozhodně se neobává.

	N = 451	N = 469
--	---------	---------

Zdroj: Naše společnost 2020–červen (SOÚ AV ČR. CVVM, 2020).

Rozdíly mezi muži a ženami v postojích ke změně klimatu potvrzují i data Behavior. 24 % dotázaných vnímá změnu klimatu jako nafouklou bublinu. 66 % z nich jsou muži a pouze 34 % ženy. Signifikantně méně si to myslí lidé 18-29 let. Další oblastí, kde projevují ženy větší obavy, je oblast jaderné energetiky.

Tab. 3 Pociťujete Vy sám obavy z používání jaderné energie u nás?

Tvrzení	muž	žena
velké a střední obavy	28 %	35 %
malé nebo žádné obavy	72 %	65 %
	100 % N = 476	100 % N = 496

Zdroj: Naše společnost 2020–červen (SOÚ AV ČR. CVVM, 2020).

Ženy se častěji obávají používání jaderné energie. Význam například ekologicky šetrných zdrojů energií tak bude spíše chápán ženami. Samotné obavy ovšem nemají vliv na ochotu změnit například místo bydliště. Přestože ženy mají větší obavu z jaderné energetiky, projevují menší ochotu se kvůli ní stěhovat.

Tab. 4 Jak byste se zachoval, pokud by ve vzdálenosti 20 až 30 km od Vašeho bydliště byla uvedena do provozu jaderná elektrárna?

Tvrzení	muž	žena
odstěhoval/a by se ³¹³	74 %	68 %
zůstal/a by na stejném místě ³¹⁴	26 %	32 %
	100 % N = 453	100 % N = 463

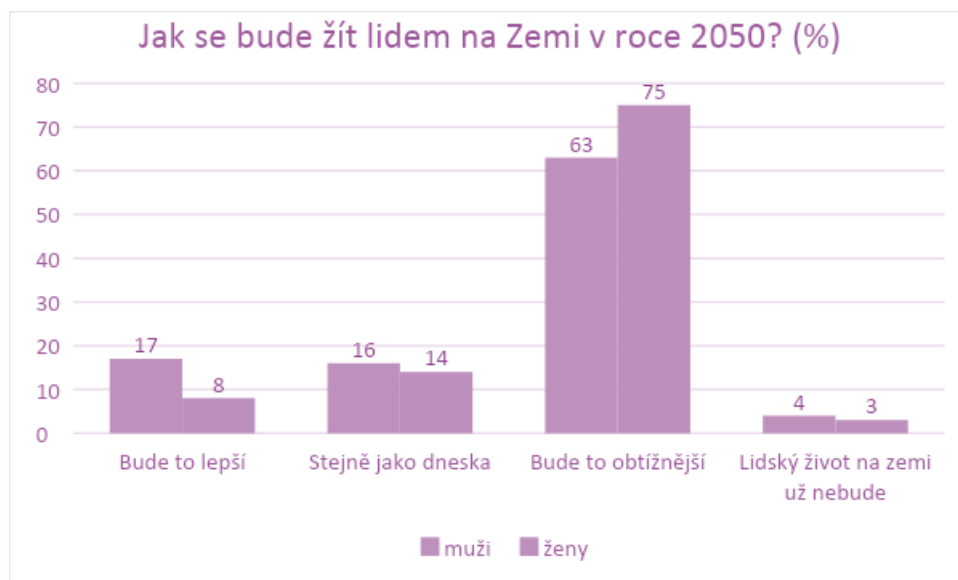
Zdroj: Naše společnost 2020–červen (SOÚ AV ČR. CVVM, 2020).

Obava z ekologického stavu planety v budoucnosti opět trápí také více ženy než muže.

Tab. 5 Jak se bude žít lidem na zemi v roce 2050?

³¹³ Určitě by zůstal bydlet na stejném místě + asi by zůstal bydlet na stejném místě

³¹⁴ Asi by se odstěhoval + určitě by se odstěhoval

Zdroj: Behavio (data z reprezentativního online panelu)

Ženy jsou tedy těmi, které ve většině případů vnímají ekologické problémy jako aktuálnější. Pokud tedy například budou lidé na politické úrovni přesvědčovat populaci o aktuálnosti problému změny klimatu, nebo jiných ekologických tématech, je potřeba se spíše zaměřit na muže. Pokud naopak budou v rozhodovacích pozicích zastoupeni více muži, je možné, že ekologickým tématům nebude věnovaná patřičná pozornost. I to je jedním z důvodů proč podporovat vyšší participaci žen v rozhodovacích pozicích v oblasti životního prostředí.

NÁZORY NA ROLI VLÁDY

Pro přijímání nejen legislativních opatření (a to i těch souvisejících se zlepšením životního prostředí nebo s udržitelným rozvojem) je podstatné, jak obyvatelstvo vnímá roli vlády a ostatních rozhodovacích orgánů. Její činnost vnímají ženy spíše než muži pozitivněji, stejně ale více jak 50 % žen i mužů hodnotí činnost vlády negativně.

Tab. 6 Pokud jde o ochranu životního prostředí, jak hodnotíte činnost vlády?

	muž	žena
dobře ³¹⁵	39 %	44 %
špatně ³¹⁶	61 %	56 %
	100 % N = 447	100 % N = 451

³¹⁵ Velmi dobře + spíše dobře

³¹⁶ Spíše špatně + velmi špatně

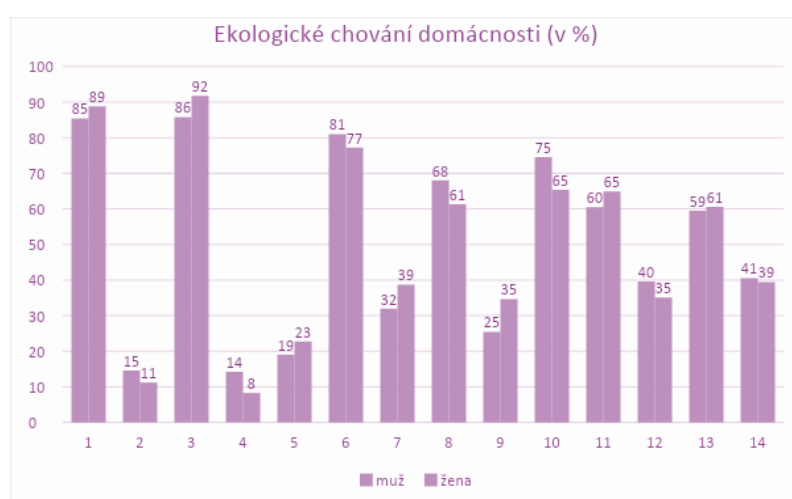
Zdroj: Naše společnost 2020–červen (SOÚ AV ČR. CVVM, 2020)

Zkoumat důvěru v instituce vydávající politická opatření je podstatné zejména proto, že důvěra dodává opatřením a rozhodnutím vyšší kredibilitu a podporuje ochotu dodržovat je nebo participovat na jejich naplnění.

EKOLOGICKÉ CHOVÁNÍ

Ženy a muži se odlišují i v ekologickém chování doma i v pracovní sféře. Ženy častěji realizují domácí nákupy a rozhodují o chodu domácnosti. Dále se ženy a muži liší ekologickým chováním, např. v aktivitách šetrných k životnímu prostředí.

Tab. 7 Pokud jde o Vaši domácnost... (N u jednotlivých odpovědí v rozmezí 440-520)

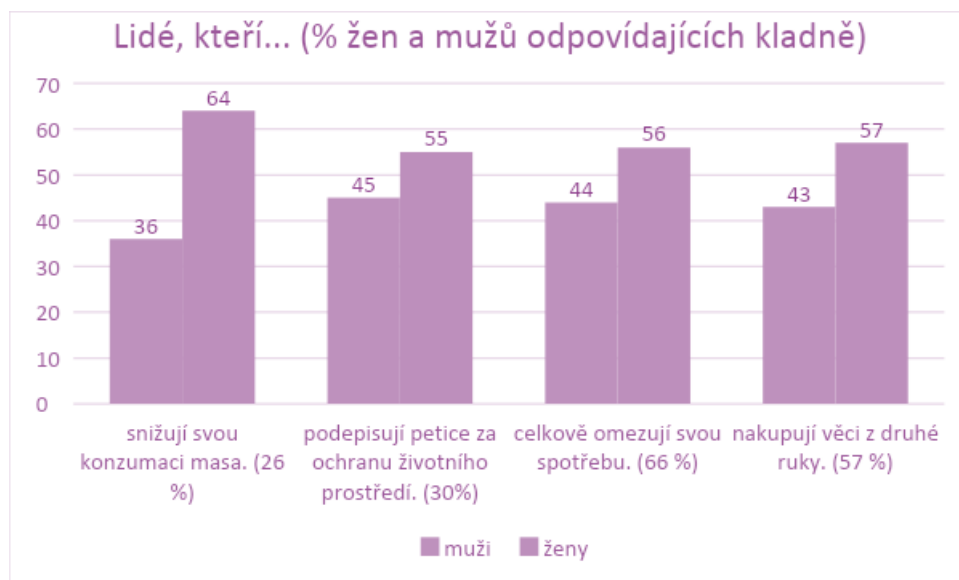

Zdroj: Naše společnost 2019–květen (SOÚ AV ČR. CVVM, 2019).

Zahraniční výzkumy³¹⁷ ukazují, že tzv. uhlíková stopa je u žen díky jejich životnímu stylu nižší (např. více využívají MHD, řetěží svoje cesty po městě, méně využívají osobní automobil, více třídí odpad a recyklují...). Podobné výsledky ukazují i výzkumy od Behaviora – ženy jsou těmi, které pro ochranu životního prostředí častěji omezují svoji spotřebu, ale také častěji podepisují petice za ochranu životního prostředí.

Tab. 8 Co vy osobně děláte pro ochranu životního prostředí?

³¹⁷ Hasson, Y., M., Polevoy. 2011. *Gender Equality Initiatives in Transportation Policy*. Women's budget Forum; Brough, A.R., J.E. Wilkie, J., Ma, M.S. Isaac, D. Gal. 2016. Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption. *Journal of Consumer Research* 43 (4): 567-282

Zdroj: Behavio (data z reprezentativního online panelu)

Z výsledků výzkumů v českém prostředí je patrné, že jsou oblasti, ve kterých se častěji ekologicky chovají ženy než muži. Pokud by bylo cílem snížit vliv na životní prostředí v těchto oblastech, jsou muži cílovou skupinou, na něž spíše mířit opatření.

COVID A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

V uplynulých dvou letech se objevilo mnoho diskuzí, spekulací i fotografií na sociálních sítích ohledně pozitivního dopadu pandemie na životní prostředí. Všechny teorie, které proběhly médii souvisí s omezeným pohybem osob a vycházení a tím případná úspora energie, nižší pohyb aut a letadel, které dlouhodobě zatěžují planetu i utlumená výroba a těžba. Přiklonit se k těmto spekulacím je lákavé, můžeme tak najít alespoň něco pozitivního na celé pandemii.

Nicméně již nyní zaznívají varující hlasy. Za kritický je považován nárůst lékařského jednorázového odpadu v nemocnicích (roušky, pláště, rukavice atd. vše z materiálů, které jsou v přírodě těžko samovolně rozložitelné), stejně tak je velmi negativní nárůst dezinfekčních látek, které všichni používáme.

V zemědělství se pandemie projevila nejvíce, a to zákazem dovozu potravin přes hranice, tím se zvyšuje tlak na místní pěstitele a výrobce, kteří spíše sáhnou k pesticidům a podpurným chemikáliím a tím se zvyšuje dopad na životní prostředí. Na druhou stranu se pozornost a poptávka (obzvláště lidí z měst) po zdravých potravinách nasměřovala směrem k malým lokálním zemědělcům.

Z ekologického hlediska je také zajímavé sledovat kolísání cen ropy. Díky nižší celosvětové mobilitě, klesá poptávka a s ní i cena této suroviny, s restartem ekonomik pak cena prudce

stoupá. Ceny benzínu se tak dostávají do hranic, kdy se dá očekávat, že část obyvatel používající auta, se začne přiklánět k volbě elektro automobilů, tento trend je v současné době vnímán jako velmi pozitivní.

Vzhledem k tomu, že životní prostředí, příroda a zemědělství reagují na všechny změny se zpožděním, je v tuto chvíli velmi brzy hodnotit dopady pandemie, která ještě neskončila.

DOPORUČENÍ

Tato kapitola ukazuje pouze některé odlišnosti mezi muži a ženami v postojích a chování souvisejícím se životním prostředím a udržitelným rozvojem. Následující doporučení jsou tak vztažena k tématům a problémům, které byly v této kapitole nastíněny:

- › Jedním z doporučení, je **podpora a rozšíření sběru dat** v této oblasti – vhodné je zaměřit se na odlišnosti nejen mezi ženami a muži, ale využít i inter sekcionální perspektivu (vzít v potaz odlišnosti mezi muži a ženami, a to dle různých věkových skupin, různého vzdělání, socioekonomického statusu apod.).
- › Z hlediska vzdělání je zřejmé, že počty mužů a žen studujících obory o ochraně životního prostředí jsou vyrovnané, ale počet škol nabízejících takové typy studijních oborů je minimum. Podpora vysokých **škol k zavedení dalších podobných studijních oborů** nebo **motivace mladých lidí k jejich studiu** (již na základních a středních školách) může přispět k rozšíření řad odborníků a odbornic na danou problematiku.
- › V návaznosti na zjištění, která demonstrují různé potřeby a způsoby chování u mužů a žen, by bylo vhodné **přizpůsobovat opatření** těmto potřebám a odlišnostem, a to nejen v oblasti formulace opatření, ale také ve **způsobu komunikace** těchto opatření.
- › **Zvyšování participace žen** při formulaci politik a opatření. Považujeme za žádoucí zvyšovat participaci žen na všech úrovních (od komunální až po vrcholovou politiku ale také v jednotlivých ministerstvech) a učinit ji více dostupnou všem skupinám obyvatel (tj. snažit se bořit bariéry například v časové a prostorové dostupnosti, řešit omezení pečovatelských povinností apod.).
- › Řešením není pouze zvyšování participace, ale také **občanská diskuse a komunikace s různými skupinami obyvatel** (nejen žen) – například v oblasti obav z určitých jevů souvisejících s životním prostředím.
- › Pokud mají mít opatření v oblasti životního prostředí a udržitelného rozvoje kredibilitu, musí se **budovat důvěra v instituce**, která tato vydávají a samozřejmě také budovat důvěru v jejich kompetence v oblasti životního prostředí. Důvěra je také oblastí, kde jsou **genderové rozdíly**, způsoby budování důvěry by to měly brát v potaz.
- › Ačkoliv jsou ministerstva vyzývána jak českými vládními dokumenty (viz Strategie +2021), tak i mezinárodními dokumenty (viz Pekingská deklarace) k implementaci genderového hlediska, ochota participovat na naplnění jejich požadavků a opatření je u dotčených ministerstev, jež mají ve své gesci ochranu životního prostředí a udržitelný rozvoj, různá. Je důležité i **směrem k ministerstvům vyjasňovat**

důležitost gender mainstreamingu právě v jejich oblasti a podpořit je v jeho uplatňování.

- › Realizovat výzkum dopadů pandemie na potravinářské a zemědělské producenty a popsat dopad opatření lockdownů na místní ekonomiky.

POUŽITÁ LITERATURA

- Brough, A.R., J.E. Wilkie, J., Ma, M.S. Isaac, D. Gal. 2016. Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption. *Journal of Consumer Research* 43 (4): 567-282. DOI: <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>
- ČSÚ. Zaostrěno na ženy a muže 2020. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2020>
- ČSÚ. Struktura mezd zaměstnanců 2020. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2020>
- Hasson, Y., M., Polevoy. 2011. *Gender Equality Initiatives in Transportation Policy*. Women's budget Forum. Dostupné na: https://il.boell.org/sites/default/files/gender_and_transportation_-_english_1.pdf
- Rico, M N. 1998. *Gender, the environment and the sustainability of development*. Santiago: United Nations.
- SOÚ AV ČR. CVVM. (2018). *Naše společnost 2018–květen*. Datový soubor. Praha: Český sociálněvědní datový archiv. Retrieved from <http://doi.org/10.14473/V1805>
- SOÚ AV ČR. CVVM. (2019). *Naše společnost 2019–květen*. Datový soubor. Retrieved September 9, 2021, from <http://doi.org/10.14473/V1905>
- SOÚ AV ČR. CVVM. (2020). *Naše společnost 2020–červen*. Datový soubor. Retrieved September 9, 2021, from <http://doi.org/10.14473/V2006B>
- Xiao, C., A.M., McCright. 2015. Gender Differences in Environmental Concern: Revisiting the Institutional Trust Hypothesis in the USA. *Environment and Behavior* 47 (1): 17-37. DOI:10.1177/0013916513491571

ŽENA – DÍVKA

autora zhodnocení cíle

Petra Kubálková

ŽENA – DÍVKA

Práva dívek jsou stanovena rámcem Úmluvy o právech Dítě. Tato úmluva požaduje, aby dívkám byla zajištěna stejná práva, jako chlapcům. S dívkami se často zachází jako s méněcennými a jsou socializováni, aby se dali na poslední místo, čímž se podkopává jejich sebevědomí.

Diskriminace

a zanedbávání v dětství může zahájit celoživotní sestupnou spirálu deprivace a vyloučení ze společnosti. Měly by proto být podniknuty iniciativy, které dívky připraví k aktivní účasti, a to ve všech úrovních – sociální, ekonomické, politické a kulturní.

STRATEGICKÉ CÍLE PAP

- › Odstranění všech forem diskriminace dětí ženského pohlaví.
- › Odstranění negativních kulturních postojů a praktik proti dívkám.
- › Podpora a ochrana práv dětí ženského pohlaví a zvýšení povědomí o potřebách a možnostech dívek.
- › Odstranění diskriminace dívek ve vzdělávání, rozvoj dovedností a školení.
- › Odstranění diskriminace dívek v oblasti zdraví a výživy.
- › Odstranění ekonomického vykořisťování dětské práce a ochrana mladých dívek v práci.

Kapitola zaměřená na dívky se již od roku 2010 potýká s dvěma problémy a) zcela chybějící genderovaná data zaměřená na děti a b) chybějící koncepce pro uchopení tématu PAP. Na stejné pak upozorňuje i vládní zpráva z roku 2020, která stejně jako my v uplynulých zprávách konstatuje chybějící ucelené statistiky a absence strategie pro podporu dětí zohledňující genderovou tematiku.

ZHODNOCENÍ STRATEGICKÉHO CÍLE – ŽENA – DÍVKA

Pokud si projdeme předchozí stínové zprávy, narazíme na opakující se problém. Chybějící ucelené statistiky a studie zaměřené na dívky. Rozdrobenost a neuchopení jednotlivých témat, jako je násilí na dětech (chybí gender aspekt), sexuální výchova (zajišťuje za stát nezisková organizace Konsent), nedostatek analýz a výzkumů, od kterých by se mohli další výzkumníci a výzkumnice odrazit a téma dále zkoumat.

V roce 2010 stínová zpráva PAP doporučovala, aby se zájem zaměřil na vzdělávání na základních školách se zaměřením na genderové stereotypy, stejně tak bylo doporučeno, aby byly vytvářeny potřebné statistiky. Zatímco v oblasti vzdělávání (viz kapitola Ženy a vzdělávání) vidíme částečný posun, alespoň co se týče odstraňování stereotypů pomocí vzdělávání

pedagogických pracovníků a pracovníků v oblasti genderu a stereotypů, analýzy a výzkumy stále chybí, ztratili jsme tak deset let, kdy jsme mohli sledovat vývoj a posun postojů dětí a mládež.

V roce 2016 stínová zpráva PAP doporučovala, aby se vládní aktéři začali angažovat v tématu rodinné a sexuální výchovy, oblasti sociálních médií, ochrany práv dítěte na internetu, sextingu a kyberšikaně a vypracování koncepce zdravého životního stylu na školách.

NEZÁJEM O GENDER DĚTÍ

Kromě MŠMT se zdá, že témata, která jsou definována PAP, se nepromítají do koncepční práce jednotlivých aktérů na tomto poli. Nezájem státu se promítá do všech strategických dokumentů, kterými jsou např. Koncepce rodinné politiky, Koncepce podpory mládeže na období 2014–2020, Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR 2008-2018 a další. Toto jsou jen namátkou vybrané instituce, který mají potenciál téma uchopit, ale zcela jej ignorují.

Česká rada dětí a mládeže

Česká rada dětí a mládeže (ČRDM) byla založena v červenci 1998 a nyní sdružuje kolem stovky členských. V jejím představenstvu zasedá devět mužů a čtyři ženy. Poslední koncepční dokument byl vydán v roce 2015 a pak průzkum z roku 2021 analýza „Změny v chování dětí během pandemie covid-19“³¹⁸.

MŠMT

Koncepce na odstraňování stereotypů ve výuce a aktuální akční plány (více v kapitole Ženy a vzdělávání). Koncepce se zaměřuje na úpravu učebnic a učebních materiálů a odstraňování stereotypů. Koncepce MŠMT tak jsou jedinou koncepcí, která odpovídá cílům PAP.

ČSÚ

Statistiky ČSÚ stále postrádají genderové rozdělení u narozených dětí a pohlaví se promítá pouze do statistik obyvatelstva, nikoliv však do dalších statistik zaměřených na děti³¹⁹.

Bílý kruh bezpečí

Bílý kruh bezpečí sice zveřejňuje pravidelně statistiky o vykázaní policií dle regionů, ale zcela chybí podrobnější analýza toho, kolika dětí se vykázaní týká nebo více informací o rodinách v azylových domech.

³¹⁸ Dostupný z: <http://crdm.cz/wp-content/uploads/crdm-setreni-zmeny-v-chovani-behem-covidu.pdf>

³¹⁹ Ukázka infografiky ČSÚ „Děti v Čechách“ <https://www.czso.cz/csu/czso/deti-v-cechach>

MV

V roce 2008 MV vydalo strategii „Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR 2008-2018“³²⁰ v které jsou opět děti uváděny bez pohlaví a žádný z cílů není zaměřen na zkoumání postavení dívek v ČR. Zajímavým cílem pak bylo zřízení Národního monitorovacího střediska na sběr relevantních dat (nezřízeno). Zpráva o plnění strategie není veřejně k dispozici.

Výbor pro práva dítěte, Úřad vlády

Mezi lety 2009 a 2020 byl vydán jeden dokument vztahující se k pandemii covid-19.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

Bez statistik a výzkumů za sledované období 2016-2020.

Národního registru výzkumů o dětech a mládeži

Bez relevantních statistik a výzkumů za sledované období 2016-2020.

STRATEGIE ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ NA LÉTA 2021–2030

Vládní strategie o dětech mluví pouze ve vztahu k rodičům, což je asi pochopitelné. Nicméně tak nevědomky následuje celospolečenský koncept bezpohlavních dětí. Děti se ve strategii dostávají do vztahu ke slovům jako „péče o děti, či jiné závislé osoby“, nastává tak i jejich odosobnění. Děti – ženského pohlaví ve strategii zcela chybí.

Národní strategie práv dětí na léta 2021-2029 (MPSV)

Stejně jako Strategie RP, tak i strategie na ochranu práv dětí řeší děti bezpohlavně. Abychom rozuměli velikosti skupiny, jedná přibližně o 2 114 553 (osob mladších 18 let) ke konci roku 2020, což představuje 18,70 % populace³²¹ z toho je 49 % dívek³²².

NÁRODNÍ STRATEGIE PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE 2019-2027³²³

³²⁰ Dostupný z: Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008–2018

³²¹ Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029, s. č. Dostupný z https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/NARODNI+STRATEGIE+OCHRANY+PRAV+DETI+2021_2029_FINAL.pdf/4d20b44e-a8c5-6882-d46f-a8d0fb7695d5

³²² ČSÚ, Věkové složení obyvatel podle pohlaví. Dostupný z <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2020>

³²³ Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027, MŠMT. Dostupný z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

Národní strategie primární prevence zpracovalo MŠMT vychází ze závěrů SWOT analýzy systému primární prevence rizikového chování a z analýzy plnění předchozí strategie z let 2013-2017. Termín primární prevence rizikového chování je typ výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování – aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Mezi takové chování patří:

- Agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, domácí násilí, krizové situace spojené s násilím, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, vyhrožování
- Záškoláctví
- Závislostní chování, užívání různých typů návykových látek, netolismus, gambling
- Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů
- Spektrum poruch příjmu potravy
- Negativní působení sekt
- Sexuální rizikové chování

Cíl této strategie je jasný, součástí je i monitoring a výzkum, bohužel v celém dokumentu není ani jednou zmíněno, že by výzkum měl být také genderovaný. Nicméně v popisu efektivních programů je i jmenovaná dobrá praxe – nabídka pozitivních alternativ k rizikovému chování jako je životní styl, posilování sebevědomí, odbourávání genderových stereotypů (...) ³²⁴. Strategie také ve své SWOT analýze kritizuje, že monitoring a vyhodnocování programů prevence je nedostatečný a nejednotný.

DÍVKY A ICT

Předchozí text byl směřován hodně na strategické dokumenty, výzkum a státní instituce. Jedna oblast si ovšem zaslouží vypíchnout v letošním hodnocení a tou jsou počítačové hry. V uplynulých pěti letech se začal výrazně měnit svět počítačích her a filmového průmyslu. Obě zábavní odvětví mění vzhled a vlastnosti ženských hrdinek. Změna se promítá do filmů pro děti, kde hlavní hrdinky jsou aktivní, bojovné, samostatné a cílevědomé. Často se vydávají na dobrodružné cesty a jsou zobrazovány v roli leadera. Stejně tak se mění i počítačové hry.

Podle řady průzkumů se počet hráček počítačových her každoročně zvyšuje a dívky (i ženy) vstupují do světa, který byl doménou chlapců (a mužů).

³²⁴ Dtto.

Podle studie společnosti Entertainment Software Association, která byla citovaná v článku „Ženy hrají na počítači víc, než kdo tušil“³²⁵, hraje počítačové hry 41 % žen. Ženy hrají převážně hry farmářské, logické a hry typu „seřad tři“ jako Candy Crash a Diamonds (extrémně návykové). Výrazně klesá hráček u her typu „střílečky“, taktické hry, závodní a sportovní hry. Z tohoto výsledku je patrné, že ženy nehrají takové hry, kde je potřeba mít mentora, který vysvětlí nebo pomůže v začátcích a uvede do hry. Ženy hrají hry, které lze snadno stáhnout a naučit se bez průvodce³²⁶.

Pokud se tedy snažíme o podporu dívek v oblibě technických a ICT programů, vhodnou cestou je podpora dívek v hraní počítačových her, které hrají právě chlapci. I zde platí, více žen v oboru mění prostředí. Což pochopil právě herní průmysl, který ve snaze přitáhnout nové hráče, mění postavy v počítačových hrách, aby se ženy mohly lépe s vybraným charakterem identifikovat³²⁷.

Dalším projektem, který napomáhá ke vstupu žen (dívek) do prostředí technologií a IT je projekt Czechitas³²⁸, který je podporován řadou firemních dárců na národní i mezinárodní úrovni. Czechitas byly založeny v roce 2014 a do dnešního dne se hnutí stalo jedním z nejsilnějších v oblasti vzdělávání žen a dívek v IT. Projekt má své následovatelky i na akademické půdě, například na ČVUT FEL – wITches³²⁹, které vznikly v roce 2017 a učí děti programovat. Zatímco Czechitas omezují účastníky na ženy, ale vyučují muži a ženy, wITches vyučují všechny, ale lektorky jsou pouze ženy. Czechitas jsou společensky přijímány kladně, wITches e potýkají s bouřlivou diskuzí o vhodnosti této formy na domovské fakultě.

DÍVKY A COVID

Tato kapitola je dvanáctým cílem a všechny předchozí kapitoly ukazují na budoucnost těch, které nyní vyrůstají v České republice. Pokud se tedy pandemie COVID dotkla rodičů, dotýká se i dětí – dívek. V tuto chvíli nejsou k dispozici studie, jak pandemie ovlivnila duševní zdraví dětí, dopady pandemie na výuku, vzdělávání a zájmové aktivity. Stejně tak zatím jen obecně tušíme, že sociální sítě a jejich obsah mají během lockdownů větší vliv na děti a tím i vliv na vnímání okolního světa, na sebe reflexi dívek a sebe vnímání dívek v Čechách. Oblasti, které rozhodně dívky ovlivnily a ovlivňují (stejně jako chlapce) je alarmující nárůst domácího násilí během pandemie, kterými jsou děti svědky, ekonomické dopady na rodiny (úplné a neúplné), online

³²⁵ Dostupný z: <https://zoommagazin.iprima.cz/zajimavosti/zeny-hraji-na-pocitaci-mnohem-vic-nez-kdo-tusil-prokazal-vyzkum>

³²⁶ Autorka kapitoly vedla rozhovory s ženami, které hrajou mobilní a pc hry. U sportovních her, všechny hráčky, které někdy hrály např. Hattrick (fotbalový manažer), měly průvodce, většinou svého partnera.

³²⁷ Nicméně je třeba brát v úvahu, že svět počítačových her má za sebou řadu skandálů a odhalení týkajících se sexistického a toxického prostředí nejen mezi hráči, ale i v týmech, které hry vyrábějí.

³²⁸ Více na: <https://www.czechitas.cz/>

³²⁹ Dostupný z: <https://witches.fel.cvut.cz/>

výuka a absence zájmových kroužků, která uvrhla děti do světa bez pravidel a osobního růstu. Podle některých rozhovorů, které jsem vedla s rodiči dívek, je situace náročná nejen pro ně samotné, ale mají obavu i o to, kam jejich děti budou směřovat a jak se změní, jejich vnímání světa, například i o to, zda zvládnou základní vzdělávací kurikulum prvních tříd. Podle rodičů, je nejtěžší dětem na prvních stupních základních škol vysvětlit, že nemohou jít navštívit své kamarády.

Podle některých článků, která nyní vycházejí např. vzrostl počet dětí, které trpí depresemi a úzkostí až desetinásobně³³⁰. Na situaci už reagovala Zdravotní pojišťovna Ministerstva vnitra ČR, která do svých programů zahrnula příspěvek na klinické vyšetření u psychologa a ostatní následují.

Stejně tak Rada vlády pro duševní zdraví reaguje na situaci a vydala dokument „*Soubor opatření v oblasti péče o duševní zdraví pro druhou vlnu epidemie COVID-19*“³³¹, kde doporučuje realizovat osvětové kampaně k oblasti duševního zdraví (MZ) a nabízí financování těchto programů, posílení krizových linek pomoci (MPSV), zároveň doporučuje implementovat do škol 20hodinový program prevence duševních onemocnění (MŠMT).

Na závěr ještě jeden průzkum. Jedná se o prognózu agentury Median – Nadace Sirius³³², která odhaduje hlavní rizika pro české rodiny v souvislosti s pandemií COVID. Největšími hrozbami jsou ztráta bydlení, nárůst domácího násilí i různých forem závislosti a nejohroženějšími jsou sólo rodiče a rodiny s postiženým členem domácnosti.

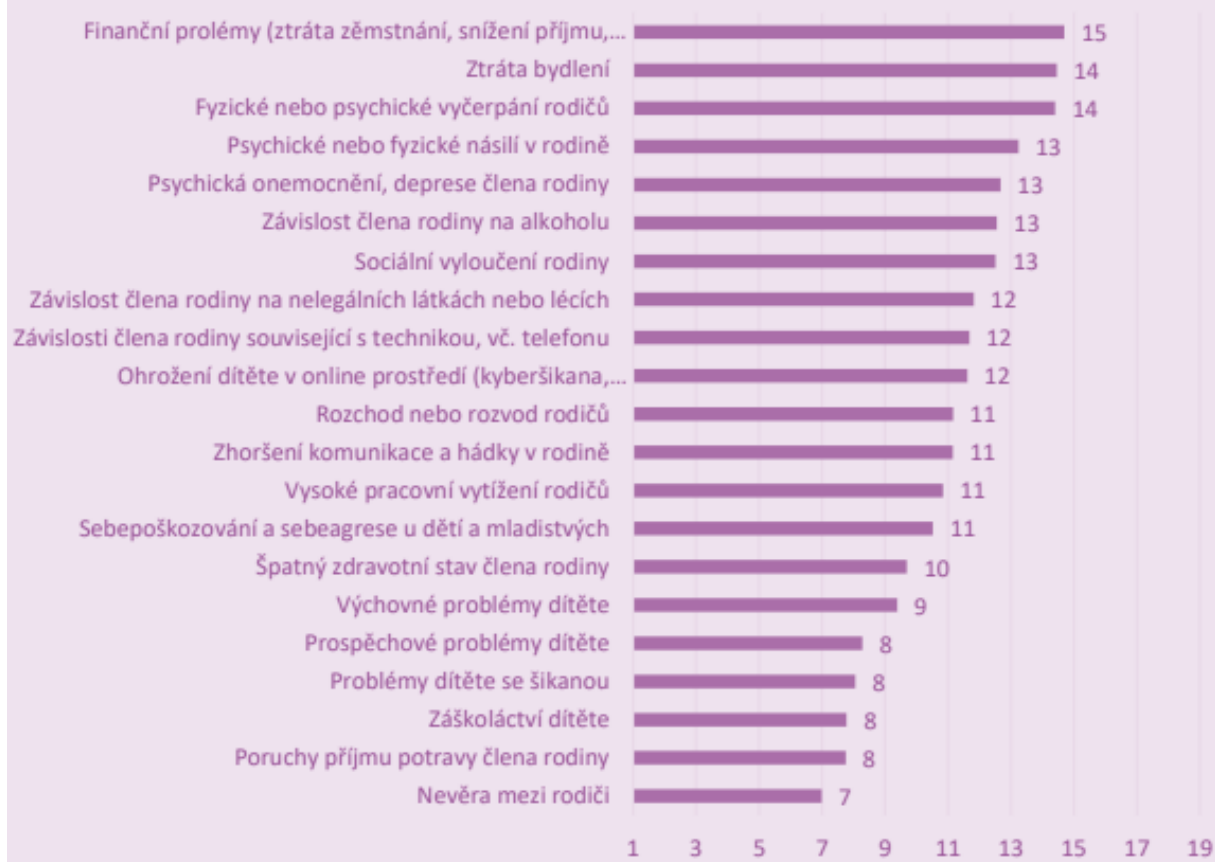
Graf 1: Index závažnosti problému

³³⁰ Korcová, Lucie, Počet dětí, které trpí depresemi nebo úzkostmi, vzrostl během pandemie desetinásobně, iRozhlas, 2021. Dostupný z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/zdravi/deprese-uzkosti-psychika-problemy-deti-ucitele-pandemie-terapie_2107041619_ere

³³¹ MZCR, Dostupný z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/2020/08/Soubor-opat%C5%99en%C3%AD-v-oblasti-du%C5%A1evn%C3%ADho-zdrav%C3%AD-pro-druhou-vlnu-epidemie-covid-19.pdf>

³³² Nadace Sirius, dostupný z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Hlavni-zjisteni-cast-1.pdf>

Index závažnosti problému (zohledňuje počet zasažených rodin a míru dopadu na tyto rodiny)

Zdroj: Nadace Sirius

DOPORUČENÍ

Ačkoliv se zdá, že ochrana dětí je legislativně zcela pokrytá, v ČR je téma ignorováno a neuchopeno. V oblasti vládních strategií to tedy vypadá, že není téma dětí a gender dále řešit. Jediným doporučením tak je, začít se tématu vážně věnovat. A na co by měla taková strategie myslet?

- › Odstranění negativních kulturních postojů proti dívkám a v jejich výchově – mezi tyto projevy patří i genderové stereotypy omezující dívky (i chlapce) ve volbě životní dráhy. Stereotypy je třeba odstraňovat ve vzdělávání, v přístupu k dětem a mimoškolním aktivitám, v rodinách a ve společnosti. Vhodnými aktivitami jsou diskuze a debaty, školní programy, videoprogramy a hry bez genderových stereotypů.
- › Podpora a ochrana práv dětí ženského pohlaví a zvýšení povědomí o potřebách a možnostech dívek. Mezi aktivity podporující toto opatření by měla patřit například sexuální a rodinná výchova nezatížená konzervativním vnímáním žen. Vhodným konceptem, který by měl být zapracován do osnov jsou např. kurzy neziskové organizace KONSENT a její projekt „Když to nechce, tak to nechce“³³³.
- › Rozvoj dovedností a školení – pedagogických pracovníků a pracovníc, včetně kurzů pro organizátory mimo školních aktivit.
- › Je třeba začít zpracovávat studie z oblasti zdraví a životního a rodinného prostředí, z kterých by byl patrný vliv okolního prostředí na zdraví vývoj dětí a mladistvých. V analýzách je třeba zohledňovat pohlaví dítěte. Spolupracovat by měly resorty MŠMT, MPSV, MV a MZ a Český statistický úřad.
- › Zároveň je třeba se věnovat oblasti sociálních médií, ochrany práv dítěte na internetu, sextingu a kyberšikaně. Je třeba např. informovat rodiče o možnostech kontroly obsahu na sociálních sítích u dětí používající mobilní přístroje, počítače a tablety.
- › Vhodným doporučením je zpracování koncepce podpory zdraví na školách a zdravého životního stylu na roky 2021-2025 s ohledem na prevenci duševních onemocnění, poruch příjmu potravy, sebepoškozování a dalších nezdravých jevů.
- › ICT – podpora zájmových kroužků, festivalů a aktivit zaměřených na nové technologie, kde protagonistkami budou ženy – role model. Pro tuto aktivitu je zcela základní využívat nová média (Snapchat, Tik Tok, YT atd.), nikoliv kampaně, které fungují na dospělé (webové stránky).
- › Otevřít grantová řízení na podporu aktivit typu Czechitas, wITches atd. a zkušenosti z těchto projektů přenést do výuky.

³³³ KONSENT nabízí např. workshopy primární prevence sexuálního násilí a kybernásilí. Dostupný zde: <https://konsent.cz/>

- › Vyhodnotit již existující koncepce a strategie vypracované v letech 2015-2020 s ohledem na gender mainstreaming a v tomto duchu aktualizovat i jmenované koncepce platící na období 2021–2029 (resp. 2030).

Autorky jsou řazeny podle pořadí kapitol.

Mgr. Linda Sokačová (Ženy a chudoba)

Linda Sokačová působí jako ředitelka organizace Amnesty ČR, celosvětově je Amnesty největším lidskoprávním hnutím s 10 miliony členů a členek. V minulosti pracovala v neziskovém sektoru, ve veřejné správě i jako konzultantka pro firmy v oblasti nediskriminace a sladování rodinného a pracovního života. Mimo jiné působila v organizaci Gender Studies jako koordinátorka a později i jako ředitelka, na Ministerstvu práce a sociálních věcí vedla oddělení sociálního bydlení a sociálního začleňování a odbor rodinné politiky a sociálně-právní ochrany dětí. Angažovala se i v Platformě pro sociální bydlení. Je jednou ze zakladatelek obecně prospěšné společnosti Alternativa 50+, která se zaměřuje na věkovou diskriminaci a diverzitu. Působí také jako členka správní rady organizace proFem, která se zaměřuje na pomoc obětem domácího násilí či sexuálního násilí.

Mgr. Petra Kubálková (Ženy a zdraví, Ženy a vzdělávání, Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích, Žena – dívka)

Autorka je expertkou, lektorkou a genderovou auditorkou. Působí a působila v řadě neziskových organizací, mezi které patří cats2cats, Otevřená společnost, APERIO, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva a mnoho dalších. Je autorkou metodik, příruček a studií zaměřených na rovné příležitosti žen a mužů. Kapitolu "Ženy a vzdělávání" zpracovávala v roce 2016, Žena – dívka v letech 2010 a 2016.

JUDr. Lucie Hrdá (Násilí na ženách)

Více než patnáct let zabývá nejen obhajobou v trestních věcech, ale také zastupováním poškozených a problematikou obětí zvláště závažných trestných činů a domácího násilí. Je advokátkou v Praze a snaží se dlouhodobě zpřístupnit problematiku sexuálních deliktů a domácího násilí široké veřejnosti.

Mgr. Míla O'Sullivan, Ph.D. (Ženy a ozbrojený konflikt)

Míla O'Sullivan je výzkumnou pracovnící v Centru globální politické ekonomie Ústavu mezinárodních vztahů. Odborně se zaměřuje na feministické mezinárodní vztahy v teorii a praxi, zejména na agendu OSN Women, Peace and Security v zahraniční politice ČR a v kontextu střední a východní Evropy. V minulosti působila v nevládních organizacích Otevřená společnost o. p. s., Open Society Fund Prague nebo Aperio, o.s. Stínové zprávy Peking píše od roku 2010 a výrazně přispěla k tématu Ženy a ozbrojený konflikt.

Mgr. Romana Marková Volejníčková, Ph.D. (Ženy a hospodářství, Ženy a životní prostředí)

Romana Marková Volejníčková se ve své výzkumné praxi zaměřuje na tato témata: genderové nerovnosti na trhu práce, nerovné odměňování, sociologie soukromého života. Dále je studentkou doktorského studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Její disertační práce se zaměřuje na sociální konstrukci mateřství.

Mgr. Veronika Šprincová (Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích)

Veronika Šprincová je absolventkou Katedry genderových studií Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, kde také externě vyučovala. Veronika Šprincová je absolventkou Katedry genderových studií Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, kde také externě vyučovala. Od roku 2018 je ředitelkou neziskové organizace Forum 50 %.

Mgr. et Mgr. Jaroslava Devine Mildorf (Institucionální mechanismy)

Jarka Devine Mildorf vystudovala veřejnou a sociální politiku a genderová studia na Univerzitě Karlově v Praze. Pracovala jako politický důstojník pro irské a britské diplomatické služby. Působí také jako genderová konzultantka se zaměřením na genderovou rovnost na trhu práce a politiku přátelskou k rodině. V současné době vede mezinárodní výzkum manželů a rodinných příslušníků diplomatů v Evropě. Ve stínových zprávách Peking je autorkou kapitoly „Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích“ (2016).

Markéta Hronková (Ženy a lidská práva)

Markéta Hronková je v současné době ředitelkou obecně prospěšné společnosti La Strada Česká republika. Do funkce ředitelky nastoupila na jaře roku 2014, po 10 letech vedení Slovensko-českého ženského fondu. Celá její profesní kariéra se týká lidských práv, již od ukončení právnické fakulty se věnovala této problematice, a to nejprve v Poradně pro uprchlíky Českého helsinského výboru, pak v Slovensko-českém ženském fondu a nyní v La Stradě. Kromě lidských práv, která jsou její prací i posláním, se věnuje své rodině, čtení a cestování.

Bc. Zuzana Rejchová (Ženy a média)

Autorka je rozhlasová novinářka. Pracovala pro stanice Radio Wave a Český rozhlas Plus na pozici moderátorky, redaktorky a projektové manažerky. V letech 2015 působila jako projektová koordinátorka druhého ročníku Kongresu žen, jehož hlavním tématem byly Ženy a média. Podílela se na realizaci dalšího ročníku na téma Ženy a veřejný prostor, který se konal v roce 2017.

PhDr. Marie Pospíšilová, Ph.D. (Ženy a životní prostředí)

Marie Pospíšilová je postdoktorandkou v oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zaměřuje se na kvalitativní metodologii a genderové nerovnosti a intersekcionalitu v oblasti životního prostředí, podnikání a v kyberprostoru.

PhDr. Eliška Kodyšová, Ph.D. (Doplnění kapitol o problematiku Sólo rodičovství)

Eliška Kodyšová absolventkou jednooborového magisterského studia psychologie (1999) a postgraduálního studia sociální psychologie (2013) na FF UK. V průběhu studia se zabývala problematikou vstupu do rodičovství, v průběhu práce v neziskovém sektoru (od r. 2005) se věnuje náročným situacím v rodičovství (návrat z rodičovské dovolené, sólo rodiče, rozcházející se rodiče), s důrazem na psychosociální a genderovou perspektivu. V letech 2018-2020 byla předsedkyní České ženské lobby a místopředsedkyní Rady vlády pro rovnost žen a mužů, od roku 2016 řídí neziskovou organizaci Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství.